



# *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні*

**МАТЕРІАЛИ  
Всеукраїнської  
науково-практичної конференції  
(м. Дніпро, 12 квітня 2018 р.)**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ  
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА  
В УКРАЇНІ**

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної  
конференції*

*(12 квітня 2018 року,  
Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

Дніпро  
2018

УДК 321.01:323.2 (477)

П 78

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, протокол № 9 від 23.05.2018 р.*

**П 78 Проблеми формування громадянського суспільства в Україні** : матер. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квіт. 2018 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 319 с.

ISBN 978-617-7665-19-8

### **У авторській редакції**

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні», у роботі якої взяли участь науково-педагогічні працівники, докторанти, аспіранти (ад'юнкти), студенти і курсанти вищих навчальних закладів України, працівники практичних підрозділів Національної поліції України. Тематика публікацій охоплює політичні, філософські, психологічні, історичні, економічні та інші фактори, які впливають на формування та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Матеріали науково-практичної конференції можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі та навчальному процесі юридичних ВНЗ, а також у юридичній практиці.

### **РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

- доктор філософських наук, професор **Кузьменко В.В.**;
- доктор політичних наук, професор **Алексєєнко І.В.**;
- кандидат філософських наук, доцент **Стояцька Г.М.**;
- кандидат філософських наук, доцент **Підлісний М.М.**;
- кандидат психологічних наук, доцент **Шинкаренко І.О.**;
- кандидат психологічних наук, доцент **Диса О.В.**;
- кандидат історичних наук **Головіна О.В.**;
- кандидат історичних наук **Недря К.М.**

ISBN 978-617-7665-19-8

УДК 321.01:323.2 (477)

© ДДУВС, 2018

© Автори, 2018

## З М І С Т

**Алексєенко І.В.**

Концепція «Smart city» в контексті процесу децентралізації влади .....12

**Бабарикіна Н.А.**

Розвиток громадянського суспільства в контексті реформи децентралізації .....20

**Бекдамірова Л.З.**

Форми залучення молоді до євроінтеграційних процесів як детермінанта розвитку громадянського суспільства в Україні .....24

**Біденчук Т.М.**

Роль особистості поліцейського в формуванні громадянського суспільства .....27

**Василина О.М.**

Проблеми формування громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі .....29

**Васильченко В.В.**

Правоохоронні органи у контексті громадського сприйняття .....32

**Васніковська А.В.**

Розвиток інформаційного суспільства як один з найважливіших національних пріоритетів .....34

**Вельма І.О.**

Деякі питання перспектив реформування Міністерства оборони України .....37

**Венцель Н.В.**

Нелінійність процесу становлення інформаційного суспільства у країнах «третього і четвертого світу» .....40

**Вєсєлова Д.С.**

Професійна підготовка працівників поліції США і України .....44

**Візниченко В.С.**

Простір реалізації потенціалу громадянського суспільства в Україні .....46

<b>Владленова І.В.</b> Гражданское общество и факторы его развития .....	49
<b>Волкова Ю.О.</b> Средний класс в Украине: проблемы защита и перспективы развития .....	52
<b>Воробець Х.О.</b> Субкультура сучасної молоді.....	54
<b>Головіна О.В.</b> Критичне мислення та медіа-грамотність як необхідна складова в епоху інформаційного суспільства.....	56
<b>Гончаров А.В.</b> Сутність соціальної функції держави .....	59
<b>Городиська О.М.</b> Питання етично-громадянського стану людини як природного підґрунтя громадянського суспільства .....	61
<b>Груєва О.В.</b> Політмоб (політичний флешмоб) як новітня форма активізму громадянського суспільства .....	64
<b>Гусєва В.О.</b> Роль правоохоронної діяльності у формуванні громадянського суспільства в Україні .....	69
<b>Данилевський С.А.</b> Феномен насилля та фактори впливу .....	71
<b>Демичева А.В.</b> Міська територіальна громада як фактор громадянського суспільства: локальна проекція .....	74
<b>Денисенко Є.М.</b> Формування правової свідомості у підлітка .....	76
<b>Дерманська А.Г.</b> Ставлення сучасної молоді до проблеми гендерної нерівності (на прикладі мешканців м. Дніпро) .....	79

<b>Диса О.В.</b> Особливості самопрезентації у соціальних мережах .....	81
<b>Доля І.М.</b> Імітація громадянської активності в умовах сучасної Росії .....	83
<b>Дяченко В.Р.</b> Громадянське суспільство: історія та счасність .....	86
<b>Єремєєва І.А.</b> До питання про якісні зміни форм міжнародних збройних конфліктів у постбіполярній міжнародній системі .....	90
<b>Журко Д.О.</b> Вплив інформаційних технологій на свідомість громадян .....	93
<b>Згурська В.Л.</b> Вплив європеїзації на громадянське суспільство держав-членів .....	97
<b>Земелько Д.О.</b> Проблема політичної та правової відповідальності суб'єктів політики в Україні, як фактор політичної активності та участі громадян .....	99
<b>Зінсу О.І., Петрова Г.М.</b> Розвинене громадянське суспільство як сутнісна ознака правової держави .....	102
<b>Іщейкін К.Є.</b> Причини та наслідки впровадження механізмів участі .....	104
<b>Кабанцева І.А.</b> Болгарське громадянське суспільство як фактор антикорупційної протидії .....	107
<b>Кальницький Э.А., Мищенко В.И.</b> К проблеме смыслообразующих элементов гражданского общества в условиях глобального антропологического кризиса .....	111
<b>Калюжна А.О.</b> Сучасна єврейська національна меншина м. Дніпро у багатоетнічному урбанізаційному середовищі .....	115

<b>Карпенко Р.В.</b> Поняття та функції громадянського суспільства у сучасних умовах .....	118
<b>Кириченко В.М., Соколенко Ю.М.</b> Історична еволюція поняття «громадянське суспільство» .....	121
<b>Клименко О.Ю.</b> Недержавний сектор соціалізації «дітей війни» в українських реаліях .....	124
<b>Клименко Р.В., Тарароев Я.В.</b> Потенциальное влияние пвіс-конвергенции на социальное устройство общества .....	127
<b>Коваленко О.В.</b> Чинники міграційних процесів в Україні у контексті зростаючої соціальної транзитивності .....	131
<b>Ковальова Н.А.</b> Сільська громада наддніпрянської України початку ХХ ст.: до дискусії про «парагромадянське селянське суспільство» .....	134
<b>Ковтун Н.М.</b> Маніпулятивні практики в інформаційному просторі постіндустріального суспільства .....	138
<b>Кольцов В.М.</b> Політична опозиція як форма політичного активізму .....	141
<b>Комарова Т.Г.</b> Основні виклики політичній стабільності в інформаційну епоху .....	144
<b>Компанієць Л.В., Бредун І.В.</b> Духовне формування особистості у вимірі світоглядних матриць світської культури ХХ-ХХІ ст. ....	147
<b>Котляров С.О.</b> Рівність як складова правового статусу .....	150
<b>Кошевець Е.Р.</b> Пропаганда як вид насильницької масової комунікації .....	152

**Красковська М.П.**

Умови формування особистості як елементу громадянського суспільства: загальні тенденції і український аспект .....154

**Крашеніннікова Т.В.**

Маніпулювання поняттями «слухати», «чути», «розуміти» у сучасному мовному середовищі .....157

**Кумеда Т.А.**

Особистість в сучасному інформаційному суспільстві .....162

**Кушнар'юв І.В.**

Роль громадянського суспільства у протидії політичній корупції: приклад країн Центрально-Східної Європи .....165

**Ларіна Т.Ф.**

Законодавство як екстрактивний інститут влади: досвід України .....168

**Леощенко Д.І.**

Діалектична єдність громадянського суспільства та правової держави як атрибутів демократії .....171

**Лисюк Ю.В.**

Розвиток патрульної поліції, як окремої ланки Національної поліції України в умовах сьогодення .....173

**Маєвська З.В.**

Захист прав поліцейських як основа становлення правопорядку .....176

**Маковій В.П.**

Темпоральні величини у трансформації речово-правових норм українського законодавства .....178

**Малявин Е.В., Остапчук Д.Д.**

Проблеми безработицы и причины миграции населения в страны ЕС .....181

**Маргулов А.Х.**

Громадянське суспільство в Україні: історичні ретроспективи .....184

**Маркіна Л.Л.**

Основні завдання та зміст громадянського виховання майбутніх юристів .....186



**Матвейчук Л.О.**

Взаємодія громадськості з органами державної влади в умовах розвитку інформаційного суспільства .....188

**Матвієнко Є.І.**

Імідж співробітника поліції в свідомості громадян .....191

**Михайлюк А.В., Вершина В.А.**

«Информационное общество» и формирование «картины мира» современного человека .....194

**Младьонова О.Д.**

Інформаційна політика у формуванні інформаційного суспільства .....197

**Могільова С.В.**

Громадянське суспільство в умовах трансформаційної модернізації .....200

**Москаленко О.Я.**

Девіантна поведінка молоді .....203

**Муренко Е.Л.**

Народовластие и способы его реализации в демократическом государстве .....205

**Назаренко Ю.А.**

Розвиток громадянського суспільства в умовах викликів глобалізації .....209

**Нарижный Ю.А.**

Ментальные основы гражданского общества .....212

**Настич Т.М.**

Професійне вигорання поліцейських як чинник професійної деформації .....216

**Недря К.М.**

Громадські організації учасників бойових дій (учасників АТО): сучасний стан та майбутні перспективи .....219

**Палагута В.И.**

Проблемы гражданской идентичности в современном украинском обществе (кто мы?) .....222

**Перегуда Є.В., Місержи С.Д.**

Формування громадянського суспільства на постреволуційному етапі та його ефективність .....230

**Перетокін А.Г.**

Роль вивчення державного устрою Запорозької Січі у патріотичному вихованні студентської молоді .....233

**Петрушин О.О., Заєць О.М.**

Громадянське суспільство та його вимоги .....237

**Подлесный М.Н.**

Гражданское общество в восприятии курсантов первого курса ДГУВД.....240

**Полькіна А.С.**

Проблематика «синій кит», «червона сова» в інформаційній мережі .....244

**Приходько В.В.**

Про потребу у новій концепції вступу до вітчизняних вишів та сприяння розгортанню навчальної діяльності студентів .....246

**Пронічкіна А.С.**

Характерний образ поліцейського: до та після реформи ОВС .....250

**Савенко О.Р.**

Формування ціннісних орієнтацій молоді в інформаційному суспільстві.....253

**Савич А.В.**

Индекс экогуманизма в современном социуме .....256

**Самойлов А.Е.**

Категориальная и операционная составляющие мышления похода к организации обучения в высшей школе .....259

**Стеценко С.В.**

Національна ідентичність в контексті розвитку громадянського суспільства .....263

**Стойко О.М.**

Вирівнювальний та нормалізуючий вплив соціальних медіа на політичні процеси .....266

**Стояцька Г.М.**

Інституційні структури ЄС та їх придатність до розвитку Європи .....268

**Страшко О.В.**

Психологічне забезпечення діяльності Національної поліції України та провідних країн Європи: порівняльний аспект .....271

**Терлюк І.Я.**

Організація місцевого самоврядування в українських національних державних формаціях 1917-1921 рр. ....274

**Тягло О.В., Воропай Т.С.**

Свобода волі за часів перемін: в пам'ять про Мирослава Володимировича Поповича .....278

**Філянїна Л.А.**

Співробітництво України і Організації Північноатлантичного договору запорука міжнародної безпеки .....281

**Філянїна Л.А., Бурлаку О.Г.**

Забезпечення безпеки потерпілого під час проведення досудового розслідування .....284

**Філянїна Л.А., Любова Н.О.**

Протидія торгівлі людьми в умовах реформування органів Національної поліції .....286

**Хитрук Р.О.**

Чи потрібна легалізація проституції в Україні .....289

**Хома Н.М.**

Роль соціальних медіа у формуванні та функціонуванні громадянського суспільства .....291

**Циб І.С.**

Особливості психологічної підготовки в системі професійного навчання працівників Національної поліції України .....294

**Циганков Д.В.**

Вивчення правової держави крізь призму історичного аналізу .....297

**Цуканова Я.К.**

Реалізація загальнонаціонального правопросвітницького проекту Міністерства юстиції України «Я маю право!» як спосіб трансформації влади та законодавства в Україні та як консолідуючий фактор розвитку українського суспільства .....300

**Черкас К.Ш.**

Право на збройний захист в Україні. Проблема чи підміна понять? .....304

**Щербина С.С.**

Генеза політичних еліт в Україні: час спливає .....306

**Южека Р.С.**

Проблемні питання освітньої підготовки юриста у вищих навчальних закладах МВС України .....310

**Ядловська О.С.**

Історичні уроки української національної революції 1917-1921 рр. ....314

**Алексєєнко Ірина Вікторівна,**  
доктор політичних наук, професор,  
професор кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

## **КОНЦЕПЦІЇ SMART CITY ЯК ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

На сьогодні вже існує декілька прикладів створення інноваційних міст майбутнього, а готові об'єкти, типу олімпійського містечка у канадському Ванкувері, переконують у тому, що розумні міста дійсно можуть не забруднювати навколишнє середовище і стануть з часом не лише екологічно чистими, але і цілком самодостатніми в сенсі живлення своїх будівель екологічно чистою електроенергією [21].

І мова йде не лише про трансформацію вже існуючих міст з усталеною культурою і традиціями, а і народження абсолютно нових, інноваційних, технологічно оснащених міст. До прикладу, корпорація Microsoft оголосила про запуск глобальної ініціативи під назвою CityNext. Цей проект спрямований на допомогу в розвитку розумних міст та на надання нових можливостей місту та його мешканцям. Ініціатива охоплює вісім головних напрямків: охорона здоров'я, освіта, електронне урядування, транспорт, туризм, енергетика, будівництво та безпека. Microsoft CityNext включає комплексні рішення, які підвищують ефективність діяльності та якість життя зараз та в майбутньому [40].

Місто, яке технологічно трансформується, потребує великої кількості хмарних обчислень, аналітики відкритих даних, забезпечення функціонування мобільних пристроїв, доступу до інтернету, розвитку соціальних мереж, як основних канал комунікації. Якщо належним чином забезпечити роботу даних технологій, можна бути впевненими у тому, що інформація від жителів, бізнесу, державних структур та інших організацій не буде проігнорована. Для цього необхідно також гарантувати і якісний рівень інноваційно мислячих підприємців, враховуючи тих, хто організовує високотехнологічні стартапи, підвищення комп'ютерної та цифрової грамотності значної кількості жителів міста. Ціль таких заходів проста та зрозуміла – необхідно зробити місто комфортним для кожного жителя, враховуючи основні складові сталого розвитку (економічну, екологічну та соціальну).

Наразі вже багато міст виявили бажання співпрацювати з Microsoft та її партнерами в рамках ініціативи Microsoft CityNext. До них входять Москва

(Росія), Барселона (Іспанія), Буенос-Айрес (Аргентина), Манчестер (Великобританія), Філадельфія (США), Окленд (Нова Зеландія), провінція Хайнань та місто Чженчжоу (Китай), Гамбург (Німеччина) [27].

При впровадженні практик розумного міста виникає потреба у гарантії захисту персональних даних та захист права на особисте життя. Тому збір будь-якого типу даних повинен погоджуватись з міським департаментом з безпеки та охорони приватного життя. У тих містах, де вже функціонує дана система оголошується, що АоТ не торкається особистої інформації мешканців: звукові сенсори оцінюють лише шуми навколишнього середовища, інфрачервоні камери зчитують лише температуру поверхні тротуару, фотокамери обмежуються знімками рівня води та стічних каналах, погодних умов та оцінкою кількості перехожих. При цьому самі записи не зберігаються та не пересилаються, прилади повідомляють на головну платформу лише результати вимірів. Також розробники відмовились від взаємодії з мобільними приладами перехожих через Wi-Fi или Bluetooth на користь приватності.

Аби забезпечити якісну послугу, місто повинно сконцентрувати свою увагу на власному потенціалі та стимулюванні розвитку унікальних практик. Здійснювати підтримку потрібно на усіх етапах: від навчання до впровадження інновацій. На початку XXI століття Сінгапур сконцентрувався на ІТ-технологіях, зробивши ставку на залучення міжнародного інноваційного бізнесу і розвиток власного. Державна підтримка і кращі в світі умови для бізнесу (реєстрація компанії через онлайн-сервіс займе близько 15 хвилин) зробили свою справу: з 2005 по 2014 рік кількість стартапів в країні збільшилася з 24 тисяч до 55 тисяч. У 2013 році сінгапурські технологічні бізнес-ініціативи залучили \$ 1,7 млрд інвестицій, випередивши всіх азіатських конкурентів - Японію, Південну Корею, Гонконг.

Особливу любов Сінгапур відчуває до стартапів. Країна позиціонує себе як жива лабораторія для тестування нових ідей. Залучення ІТ-бізнесу йде як за рахунок кращих в світі бізнес-умов, так і вдалого розташування в центрі Південно-Східної Азії - в радіусі п'яти-шести годин перельоту проживають 4,2 млрд чоловік. 95% території Сінгапуру покриває мережа високошвидкісного інтернету (1 Гб / с). І це дає результати: сьогодні 40% всіх стартапів Південно-Східної Азії знаходяться в Сінгапурі.

У 2011 році в промисловій зоні Ayer Rajah Industrial Estate будівлю «Блок 71» (Blk71) замість запланованого знесення було реконструйовано і перетворено в технологічний хаб. Дуже швидко він став домівкою для 250 стартапів, інвесторів і бізнес-інкубаторів. The Economist назвав його «найщільнішою бізнес-екосистемою у світі». У 2015 році до «Блоку 71» додалися ще два - «Блок 73» і «Блок 79», який отримав назву BASH (Build Amazing Startups Here). Разом вони здатні розмістити 500 стартапів.

Досвід зарубіжних країн у реалізації практик концепції Smart City ґрунтується перш за все на технологічному забезпеченні. Функціонування її

зумовлене комплексним підходом, який поєднує аналіз даних які наповнюють усі міські системи, превентивні заходи, які усувають загрозу виникнення тих чи інших проблем та способи вирішення вже існуючих. Слід зауважити, що зарубіжні країни при втіленні тих чи інших ініціатив використовують власний ресурсний потенціал. Оцінюючи свої можливості та потреби у технології можна вибудувати власну модель побудови Smart City. Те, що буде актуальним для одного міста – може виявитись абсолютно марним для іншого. Те, на що у одного міста може вистачити матеріальних та технічних ресурсів, іншому завдасть шалених збитків, які неможливо буде компенсувати. Втілюючи практики Розумного міста слід бути впевненими у тому, що існує як чіткий алгоритм його побудови так і прорахунок усіх ризиків та можливостей швидкої реакції на їх виникнення. Адже безпека мешканців повинна бути в пріоритеті при реалізації будь-яких інноваційних технологій. Тому, у цьому випадку важливо бути переконливими у своїй позиції та необхідності застосування таких кроків.

Реформування міста та розвиток місцевого самоврядування загалом в дусі інновацій має стабільніший характер аніж будь які радикальні зміни. І саме такий шлях є найоптимальнішим в умовах складного економічного становища, відтоку кадрів, корупції та зовнішнього тиску. Реанімувати українську систему місцевого самоврядування, і як наслідок сформувати чітку та виважену позицію центральних органів управління покликана концепція Smart City. Зважаючи на широкий спектр громадських об'єднань в Україні, зацікавленість європейської спільноти у її реформуванні, високий рівень підготовки спеціалістів у сфері ІТ, неможливо проігнорувати набір інноваційних практик та не зробити спробу втілити їх у життя.

Аби охарактеризувати процес реформування українських міст, слід, перш за все, зосередитись на проробленій роботі. В Україні реалізуються наступні практики Smart City:

*- громадський бюджет*

За допомогою громадського бюджету мешканці міста мають змогу самостійно розпорядитися частиною коштів міського бюджету, віддавши свій голос за той чи інший проект. Зазвичай проектна заявка включає в себе опис проекту, термін реалізації та кошторис. Голосування за проекти громадського бюджету може відбуватися в паперовій або електронній формі.

*- відкритий бюджет*

Система відкритого бюджету дозволяє трансформувати бюджетні таблиці у інтерактивну інфографіку, яка являтиме собою візуалізацію усіх доходів та видатків міста. Така система робить місцеві бюджети більш прозорими та дає змогу контролювати хід витрат із казни та надавати свої пропозиції щодо проведення тих чи інших операцій. Це стимулює містян моніторити бюджетні операції та попереджувати корупційні схеми. В Україні модулі «Відкритого бюджету» функціонують на сайтах Львівської, Вінницької, Ужгородської, Тернопільської та інших міських рад.

*- система електронних закупівель*

Електронна система закупівель - інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами [10].

Перевагами даної системи є те, що вона створює умови для максимального доступу та прозорості. На її базі є можливість отримати послуги цілодобово в режимі он-лайн, а при здійсненні електронних закупівель забезпечується інформаційна безпека та гарантується конфіденційність. Система електронних торгів передбачає також контроль та встановлення відповідальності за недотримання вимог законодавства. Такий механізм значно знижує корупційні ризики, які мають місце при проведенні традиційних конкурсів, на яких часто застосовують практику підставних конкурентів, кулуарних домовленостей та «відкатів».

До прикладу, в Києві система електронних закупівель інтегрується з системою «Відкритий бюджет». Таким чином мешканці міста мають змогу не лише отримати інформацію про надходження коштів до місцевого бюджету, але і проаналізувати увесь шлях розпорядження ними.

*- електронні петиції*

На рівні міста електронна петиція є особливою формою колективного звернення громадян до органів місцевого самоврядування. Петиція повинна набрати достатню кількість, аби бути розглянутою. Такий процес пришвидшує реагування на проблеми, які турбують громаду, а може створити довкола них неабиякий ажіотаж.

Практика електронних петицій вже застосовується в більшості міст України. Основна відмінність полягає у мінімальній кількості голосів, які повинна набрати петиція та строк, протягом якого відбуватиметься дана процедура.

*- прозорість комунальних підприємств та управління майном комунальної власності*

Аби управління майном комунальної власності відбувалось на прозорих засадах, необхідно провести суцільну інвентаризацію основних засобів підприємств, установ, закладів та інших організацій комунальної форми власності та створити Єдиний реєстр об'єктів комунальної власності, визначивши на законодавчому рівні його як автоматизовану систему збирання, обліку, накопичення, обробки, захисту та надання інформації про рухоме та нерухоме майно, у тому числі передане в оренду, лізинг, концесію або заставу комунальних підприємств: установ, закладів та інших організацій [4]. Такі заходи перешкоджатимуть виникненню корупційних ризиків, пов'язаних з непрозорою та недобросовісною політикою розпорядження комунальною власністю.



За результатами пілотного аналізу прозорості та відкритості міст, які провели TransparencyInternational Україна спільно з Інститутом Політичної Освіти найпрозорішими містами України стали Кропивницький, Київ та Івано-Франківськ [16]. Варто відмітити, що однією із сфер, що підпала під оцінку, стала діяльність комунальних підприємств.

*- карта аварійних робіт*

Дізнатись про поточний ремонт в місті можливо за допомогою інтерактивних карт аварійних робіт, які містять інформацію про місце їх проведення, термін за який вони будуть виконані. Такі карти дають змогу спланувати свій маршрут оминувши ділянки на яких ведеться ремонт.

*- електронна черга*

Отримати бажане місце в дошкільних закладах комунальної власності Вінниці стало можливим завдяки електронному запису. Аналогічна практика застосовується і у Києві. Електронна черга є прозорим інструментом на протигагу усним домовленостям, де за подібну послугу керівники установ, зловживаючи своїми посадовими обов'язками, вимагають матеріальну винагороду.

*- система відеоспостереження міста*

Для забезпечення безпеки на вулицях міста, моніторингу ситуації в місцях найбільшого скупчення людей задіюється система відео спостереження міста.

*- робота громадського транспорту*

Для зручності управління системою громадського транспорту місто повинно облаштувати єдиний диспетчерський центр, який матиме змогу контролювати рух та вчасно реагувати на виникнення надзвичайних ситуацій. Така диспетчерська служба вже розробляється транспортною сферою Kyiv Smart City, але єдине, що вдалось станом на сьогодні втілити – це запуск системи єдиного електронного квитка для всіх видів транспорту, а на зупинках громадського транспорту встановити спеціальне табло сповіщає киян про час прибуття транспорту.

*- управління дорожнім рухом*

Якщо для Києва автоматизована система управління дорожнім рухом, що змінює режим світлофорів залежно від трафіку в місті - лише мрія, то для Львова це реальність. Проте, паркінги з системою оплати та зображення вільних місць – у планах багатьох міст України.

*- безкоштовний Wi-Fi в громадських місцях та в громадському транспорті*

Аби усі системи Smart City функціонували належним чином, необхідно забезпечити вільний доступ усіх мешканців до мережі інтернет. Оснащені покриття повинні бути і станції метро і зупинки громадського транспорту.

*- велоінфраструктура*

Smart City орієнтоване на зменшення викидів вуглекислого газу в повітря, а тому популяризує альтернативу автомобілям. Оскільки ринок

електрокарів в Україні порівняно з європейськими країнами ще не настільки добре розвинений, міста почали з наелементарнішого – розвитку вело інфраструктури. Сюди входить не лише нанесення дорожньої розмітки для велосипедистів, а й комплексний підхід, аби велосипед перетворився з засобу для прогулянок на засіб для повсякденного пересування містом. До прикладу, у Львові створили місця для оренди цього транспорту. Є можливість взяти велосипед на прокат в одному місці, а повернути в іншому. Така система створена задля комфорту мешканців, які не повинні бути обмежені в часі витраченому на поїздки.

*- єдиний електронний квиток*

Єдиний електронний квиток дозволяє здійснити проїзд у всіх видах транспорту, в яких встановлена автоматизована система оплати проїзду.

У Києві такою картою може служити звичайна «карта киянина», яка є матеріальним носієм даних та здатна підтримувати різноманітні додатки, сервіси та послуг. Вінниця та Львів планують реалізувати проект єдиного електронного квитка у 2018 році залучившись фінансовою підтримкою ЄБРР. Дніпріани отримають змогу для початку користуватись квитком в метрополітені, а до 2019 році у всіх видах наземного транспорту.

*- центри надання адміністративних послуг*

Ідея впровадження центрів надання адміністративних послуг почала реалізовуватись в Україні 2009 році, коли було започатковано перші проекти створення ЦНАП-ів. Головною причиною та передумовою появи такої ідеї стало різноманіття структур, через які надавалися платні адміністративні послуги [31]. ЦНАП як посередник між суб'єктом звернення та суб'єктом надання послуги значно спростив процедуру отримання необхідних документів, довідок, проведення певних процедур. Система «єдиного вікна», за якою працює ЦНАП усуває корупційні ризики. На сьогодні ЦНАП-и функціонують у більшості міст України.

*- сервіси інформування містян*

Перекриття доріг, зміна режиму роботи метро, відключення води та електроенергії, терміновий пошук донорів крові – таку інформацію мешканці Києва можуть отримати у формі SMS через спеціальний сервіс інформування киян. Така опція значно полегшує життя мешканців, які оперативно довідуються про екстрені події в місті та можуть на них вчасно зреагувати.

*- проект «Відкрите місто»*

Для ефективної взаємодії громадян, місцевих органів влади, комунальних підприємств, громадських об'єднань, благодійних фондів та бізнесу для вирішення нагальних проблем, що турбують місто, був відкритий портал «Відкрите місто», який є своєрідним майданчиком комунікації між різними ланками. Так, кожен зареєстрований учасник має змогу розмістити повідомлення про проблему в місті, яка його турбує та контролювати за ходом її усунення. До даного порталу підключені більшість міст України.

Отже, на шляху до реформування систему українських міст,

відмовляючись від забюрократизованості муніципальних структур, постала потреба у значних технічних та інтелектуальних ресурсах. Більшість елементів Smart City втілених в життя в Україні є результатом роботи окремих громадських об'єднань, а не цілеспрямованої державної політики, яка орієнтована на розвиток та підтримку міст. Процес урбанізації не дає змоги чекати на рішення центральних органів, натомість стимулює місцеві громади самостійно втілювати проекти в життя, популяризувати їх та спонукати до користування. Від малих мобільних додатків до аналітичних систем та систем електронних закупівель мешканець отримує шанс бути незалежним від диктату волі органів влади. Ці механізми дозволяють йому перш за все заявити про свій інтерес, змусити систему управління працювати на благо громади і, таким чином, покращувати добробут локальних одиниць, глобально змінюючи підхід та погляди на політичні інститути та реформуючи систему місцевого самоврядування.

### **Література**

1. Агеев М. К. Концепция умных городов: энергоэффективные технологии и решения для устойчивого развития [Електронний ресурс] / М. К. Агеев, к.э.н. – Режим доступу : <http://www.energsovet.ru/stat850.html>.
2. Бабаєв В. М. Текст лекцій з дисципліни «Електронне урядування» / В. М. Бабаєв, М. М. Новікова, С. О. Гайдученко ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 127 с.
3. Виртуальный Чикаго: как построить столицу интернета вещей в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theoryandpractice.ru/posts/13870-chicago>.
4. Гуляк О. О. Проблеми та перспективи обліку майна комунальної власності в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Гуляк // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 2. – С. 174-180. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu\\_2010\\_2\\_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2010_2_28).
5. Днепровская Н. В. Понятийные основы концепции смарт-образования / Н. Днепровская, И. Шевцова, Е. Янковская // Открытое образование. — 2015. — № 6. — С. 43–52.
6. Дубов Д. В. Основы электронного урядування. Навчальний посібник / Д. В. Дубов, С. В. Дубова. — К. : Центр навчальної літератури, 2012. — 176 с.
7. Електронне урядування в Україні — ефективна влада для мешканців». — К. : ПРООН/ МПВСР, 2011. — 20 с.
8. Електронні закупівлі в Україні: поради досвідчених: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://procurement.in.ua/ru/pages/2296>.
9. Электронный мозг Барселоны: как набраться ума во время кризиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theoryandpractice.ru/posts/13984-barcelona>.
10. Закон України Про публічні закупівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
11. Из грязи в князи: как в Сингапуре произошло экономическое чудо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theoryandpractice.ru/posts/14042-singapore>.
12. Клименко, І. В. Технології електронного урядування : Навчальний посібник / І. Клименко, К. Линьов. — К. : Вид-во ДУС, 2006. — 225 с.
13. Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві : [монографія] / П. Клімушин, А. Серенок. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. – 312 с.
14. Ковригина, В. А. Роль структура виртуального сообщества в условиях

развития SMART-EDUCATION [Електронний ресурс] / В. А. Ковригина, Н. И. Маркова // Гуманитарные научные исследования. — 2014. — № 3. — Режим доступа : <http://human.snauka.ru/2014/03/6025>.

15. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dki.org.ua/files/Concept-E-Government.doc>.

16. Кропивницький, Київ та Івано-Франківськ – найпрозоріші міста України: дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/news/kropyvnytskyi-kyiv-ta-ivano-frankivsk-naiprozorishi-mista-ukrainy-doslidzhennia>.

17. Куандыков А. А. Smart City: применение ИКТ для построения «Умного города» и пример практической реализации через проект City Reuter [Електронний ресурс] / А. Куандыков, А. Хамитов. – Режим доступу : <http://vestnik.kazntu.kz/files/newspapers/100/3397/3397.pdf>.

18. Куприяновский В. П. и др. Умная полиция в умном городе // International Journal of Open Information Technologies. – 2016. – Т. 4. – № 3. С. 21-31.

19. Лопушинський І. П. Електронні закупівлі як складова електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] / І. П. Лопушинський. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2013. – №1. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu\\_2013\\_1\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2013_1_12).

20. Милтон-Кинс: беспилотные автомобили в сердце Великобритании [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theoryandpractice.ru/posts/13912-milton-kins>.

21. Мирзаев Г. Город будущего: инициатива CityNext от Microsoft [Електронний ресурс] / Г. Мирзаев. – Режим доступу : <http://www.infocity.az/?p=20313>.

22. Місцевий розвиток за участі громади : монографія : у 2 т. Т. 2: Інституційні та прикладні аспекти управління місцевим розвитком, орієнтованим на громаду / [за заг. ред. Ю. М. Петрушенка]. – Суми : Університетська книга, 2014. – 368 с.

23. Міщенко Роман. Електронні закупівлі: реалії впровадження в сучасних геоекономічних умовах / Р. Міщенко // Вісник державної служби. – 2012. – № 3. – С. 55-60.

24. Проект ЄС та ПРООН «Поширення кращих практик недержавного моніторингу надання адміністративних послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/operations/projects/closed-projects.html>.

25. Семенченко А.І. Електронне урядування в Україні: проблеми та шляхи вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Nvamu/2009\\_4/5.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/2009_4/5.pdf).

26. Сервисные платформы электронного обучения: от монолитных систем к гибким сервисам [Електронний ресурс] : научное издание / Д. Даггер [и др.] // Открытые системы. СУБД : Журнал для профессионалов в области информационных технологий. - 2007. - №7. - С. 58-64. – Режим доступу : [http://www.osp.ru/os/2007/07/4392612/\(declan.dagger/ocoonnat/slawless/walsh8/vincent.wade@cs.tcd.ie\)](http://www.osp.ru/os/2007/07/4392612/(declan.dagger/ocoonnat/slawless/walsh8/vincent.wade@cs.tcd.ie)).

27. Солдатов С. Smart City – город будущего [Електронний ресурс] / С. Солдатов. – Режим доступу: <http://www.cta.ru/cms/f/460223.pdf>.

28. Твердохліб А. І. Smart Education – нова тенденція у сфері освіти [Електронний ресурс] / А. І. Твердохліб // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2016. – Вип. 48. – С. 236-240. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto\\_2016\\_48\\_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_33).

29. Тихомиров, В.П. Smart-education: новый подход к развитию образования. Стратегия Развития Smart-Education [Електронний ресурс] / В. П. Тихомиров, Н. В. Тихомирова. — Режим доступу : [http://professionali.ru/Soobschestva/smart\\_education/strategiya-razvitiya-smart-education](http://professionali.ru/Soobschestva/smart_education/strategiya-razvitiya-smart-education).

30. Умный город: Эффективное управление развитием [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://geektimes.ru/company/gsgroup/blog/265366>.
31. Фуглевич К. А. Правовий статус Центру надання адміністративних послуг [Електронний ресурс] / К. А. Фуглевич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1(1). – С. 214-217. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu\\_jur\\_2013\\_6-1%281%29\\_\\_56](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1%281%29__56).
32. Я уеду жить в Сонгдо: как создать утопию из болота за 35 миллиардов долларов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theoryandpractice.ru/posts/13795-songdo>.
33. Arbaugh, J. B. A review of research on online and blended learning in the management disciplines : 1994–2009 / J. B. Arbaugh, A. Desai, B. Rau, B. S. Sridhar // Organization Management Journal, 2010. – No7.
34. Cohen, B. What Exactly is a Smart City [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.fastcodesign.com/1680538/what-exactly-is-a-smart-city>.
35. Chan T. One-to-one technology-enhanced learning: an opportunity for global research collaboration : Res. Pract. Technol / T. Chan, J. Roschelle, S. Hsi, M. Sharples, T. Brown, C. Patton // Enhanced Learning. – 2006. – No 1 (01). – P. 3–29.
36. Eduardo Paes. Rise of the Wise: Next Steps for Smart Cities [Електронний ресурс] // Clinton Foundation. – Режим доступу : <https://www.clintonfoundation.org/blog/2013/12/09/rise-wise-next-steps-smart-cities>.
37. Energy and Urban Innovation [Electronic resource] / World Energy Council - London, Great Britain, 2010. - 183 p. - Mode of access: <http://www.worldenergy.org/publications/default.asp>.
38. Kupriyanovsky V.P., Sinyagov S.A., "Smart City: application of GIS and FM technologies in the implementation of transport policy," 2012, "Geographic information systems for business and society," 2 (61).
39. Megacity Challenges. A stakeholder perspective [Electronic resource] / Siemens AG. - Munich, Germany, 2007 - 67 p. - Mode of access : [http://www.siemens.com/entry/cc/features/urbanization\\_development/all/en/pdf/study\\_megacities\\_en.pdf](http://www.siemens.com/entry/cc/features/urbanization_development/all/en/pdf/study_megacities_en.pdf).
40. Microsoft CityNext [Електронний ресурс]. - Режим доступа : <http://www.microsoft.com/ru-ru/city-next/default.aspx>.
41. Röcker, C., Ziefle, M., Holzinger, A.: From Computer Innovation to Human Integration: Current Trends and Challenges for Pervasive HealthTechnologies. In: Holzinger, A., Ziefle, M., Röcker, C. (eds.) Pervasive Health, pp. 1-17. Springer London (2014).

**Бабарикіна Надія Анатоліївна,**  
старший викладач кафедри  
загальноправових та політичних  
наук Запорізького національного  
технічного університету

## **РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Громадянське суспільство є важливою складовою демократичного розвитку держави та процесу децентралізації. Це вже загальноприйнята аксіома, особливо в контексті нових можливостей, які виникли з фактичним

початком реформи децентралізації та територіальної організації влади в Україні.

Громадянське суспільство і держава нерозривно зв'язані між собою і немислимі один без одного. Громадянське суспільство виступає як сфера реалізації приватних інтересів і потреб – індивідуальних і колективних. Держава ж як виразник волі всього населення покликана примирити, поєднати ці інтереси, забезпечити консенсус по основних питаннях суспільного життя [1, с. 51].

Наявність громадянського суспільства забезпечує свободу особи і суверенітет по відношенню до влади, запобігає виникненню тоталітаризму і етатистських тенденцій в суспільному розвитку, тому що наголос робиться на самоцінність індивіда, його особисту значимість. Влада виступає не як влада сили, а як влада авторитету, що спирається на загальнолюдські принципи. Основні функції влади зводяться до захисту соціальних прав та інтересів кожної людини, створення необхідних умов для самореалізації індивіда. Діяльність політичних інститутів та організацій в ньому перебуває під суворим контролем народу або вони зовсім відсутні.

Для взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні вже створено певні умови, але вони повинні одержати свій подальший інтенсивний розвиток на основі системних підходів до формування української моделі громадянського суспільства, націленої на досягнення високих стандартів якості життя громадян і реалізацію демократичних прав і свобод у суспільстві шляхом децентралізації.

У міру розвитку суспільства, переходу його від нижчого ступеня політичної зрілості до вищого змінюється і держава. З удосконаленням суспільства держава стає демократичною, а з формуванням громадянського суспільства утверджується політична система суспільства, зміцнюється державна влада.

У кожному суспільстві існує своя система відносин: економічних (форми власності, виробництво, розподіл, обмін); соціальних (відносини між різними групами населення); політичних (ставлення груп населення до політичної влади, участь громадян і їх об'єднань у політиці); ідеологічних, (культура, характер світогляду); інформаційних ( засобів масової інформації). У кожному суспільстві є свої суб'єкти соціального спілкування: особа, сім'я, стан, клас, група, нація, держава та ін. Суспільство - складна динамічна система взаємозв'язків людей, об'єднаних сімейними узами; груповими, становими, класовими, національними відносинами. Основними елементами, що визначають суспільство, є власність, праця, сім'я. Суспільство робить громадянським певна сукупність ознак, що характеризують його якісний стан [2, с. 84].

Громадянське суспільство – суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно

розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість.

У громадянському суспільстві діють органи держави тією мірою, якою вони забезпечують інтереси суспільства (адміністративні, судові, правоохоронні та ін.). Громадянське суспільство є способом організації політичної влади, що якісно відрізняється від державного способу організації влади.

Місцеве самоврядування (територіальні громади сіл, селищ, міст; органи місцевого самоврядування – ради та їх виконавчі комітети – у селах, селищах, містах, а також у районах та областях) є гарантованим державою правом та реальною здатністю територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах конституції і законів держави. Здійснюючись добровільно, на засадах самоорганізації, управління на місцях, місцеве самоврядування розвиває ініціативу громадян, залучає їх до самодіяльності, самостійного вирішення питань місцевого значення в межах державних законів [2, с. 135].

Місцевий розвиток не може бути успішним, якщо в процес не буде залучено максимальної кількості місцевих ресурсів, науковців, підприємців, громадських активістів, органів місцевого самоврядування. Забезпечення умов для розвитку має стати пріоритетом усіх, лише тоді будуть помітні результати і люди відчують поліпшення якості власного життя.

Інноваційний пошук концепцій розвитку місцевих громад в даний час стає актуальним. Вирішальним фактором сталого розвитку будь-якої територіальної громади є людський потенціал. Потреба територіальних громад у кардинальних перетвореннях спонукає до необхідності пошуку нових шляхів і підходів у вирішенні всієї сукупності соціальних і культурних проблем.

У нашій державі вже багато років у національному законодавстві закріплено власне правове регулювання механізмів місцевої демократії або інструментів прямої демократії. Процедури, за якими громада безпосередньо бере участь у формуванні та реалізації місцевої політики завдяки реформі децентралізації. Однак, за тривалий час централізованої системи публічного управління, коли домінуюча кількість голів органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад не виконували прямі функції, а були ручними ставлениками на місцях від провладної партії. Звичайно, що при таких обставинах місцеве самоврядування та місцева демократія переживали період зневіри та існували лише у паперовому вигляді. Деструктивними чинниками, що послаблювали ініціативність громадян та права територіальних громад, а також формували пасивне ставлення до вирішення місцевих проблем життя громади, були:

- постійна теза місцевих посадовців органів місцевого самоврядування

і депутатів місцевих рад про відсутність коштів та їх зосередженість в центрі;

- відсутність місцевого правового регулювання, а саме затверджених типових положень чи відповідних розділів у статуті громади, які б чітко регламентували механізми реалізації інструментів прямої демократії.

Після Революції 2014 року чи не вперше новий уряд почав не з централізації, а навпаки – оголосив про широку децентралізацію влади і розпорядженням від 01 квітня 2014 року № 333-р схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [3, с. 20]. Це стало логічним кроком, адже тотальна централізація, яка здійснювалась попередніми урядами, показала свою неспроможність. Додатковим аргументом тут є і те, що в умовах, коли Україна практично повністю позбавилась державної власності на майно, коли утворена багатоукладна ринкова економіка і проведене розмежування у системі публічних коштів на кошти держави та кошти місцевого самоврядування, вирішити усі проблеми життєзабезпечення людини у найбільшому місті і найменшому селі централізованим управлінням не можливо. З іншого боку, навіть найширша децентралізація не зможе вирішити означених вище проблем, якщо ми не зможемо віднайти ту золоту середину, чи точніше ту ланку адміністративно-територіального устрою, органи управління, які діють на цій ланці, і дійсно мають ресурси для виконання наданих повноважень.

Після Революції Гідності вперше за всю історію незалежної України попри всілякі політичні кризи, анексію АР Крим, військову агресію РФ на Сході, нам вдалося закріпити на національному рівні необхідну законодавчу і фінансову основу для відродження справжнього європейського місцевого самоврядування. Тепер головним завданням у досягненні ефективного місцевого самоврядування є трансформація мислення жителів громад та розуміння того, що при наявній якісно оновленій законодавчій та фінансовій базі ніхто, крім них самих, не займатиметься забезпеченням добробуту у громаді і вирішенням питань розвитку громади. Фокусом уваги для пересічного громадянина має стати формування партнерських відносин з місцевою владою і здійснення нагляду та контролю за її діяльністю.

І найголовніше – це ефект причетності мешканців до справ громади, який є прямим результатом запровадження і використання механізмів залучення громадян до управління громадою. Участь у справах громади дозволяє людям тверезо оцінити проблеми, краще їх зрозуміти, побачити об'єктивні труднощі та перешкоди, з якими стикається влада. У свою чергу, таке розуміння змінює ставлення громадян до влади: від критиканства й голосливого популізму – до конструктивної критики, взаємодії та співпраці. Лише таким шляхом можна на практиці втілити один з головних принципів громадянського суспільства в контексті реформи децентралізації – спільними зусиллями.



**Література**

1. Ситник П. К. Громадянське суспільство і держава: особливості їх взаємодії / П. К. Ситник // Національна безпека України/Корпорація Медіа-Трейдінг. — Київ, 2014. — № 1/2. — С. 50-53.
2. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / за заг. ред. Ф. М. Рудич. — К.: Парламентське видавництво, 2010 — 412 с.
3. Сергієнко О.І. Громадська участь / залучення громадян. — К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. — 92 с.

**Бекдамірова Лідія Заурівна,**  
викладач кафедри  
загальноправових та політичних  
наук юридичного факультету  
Запорізького національного  
технічного університету

**ФОРМИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ  
ПРОЦЕСІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО  
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

21 березня та 27 червня 2014 року – дати, які мають вагомий вплив на розвиток української держави, в ці дні підписано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що дає змогу Україні перейти від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції, розширення співробітництва і різних сферах; транспорт, захист навколишнього середовища енергетика, охорона здоров'я, освіта та ін.

Проголосивши європейський вибір наша держава у партнерстві з різноманітними європейськими структурами в усіх напрямках своєї діяльності бере участь у світових інтеграційних процесах. Стратегічною метою становлення України як європейської держави є отримання повноправного членства в Європейському Союзі.

Однак існує низка міфів, пов'язаних з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, які лякають українців і до теперешнього часу. Серед найбільш поширених можна виокремити наступні:

- українські компанії не впораються із впровадженням стандартів і норм ЄС та програють конкуренцію європейським країнам;
- не можна сподіватися на те, що Угода про асоціацію принесе якусь користь громадянам України;
- підписання Угоди провокує наплив товарів ЄС на ринки України. Українські виробники не зможуть з ними конкурувати та будуть змушені залишити свій бізнес;
- продукція українських компаній не відповідає стандартам ЄС, тому вони не можуть експортувати продукцію в ЄС. Через це Угода більш вигідна

ЄС, ніж Україні;

- ЄС не надавав Україні допомоги в минулому, не готовий надавати її в майбутньому;

- Угода про асоціацію змусить Україну дозволити одностатеві шлюби;

- Угода про асоціацію між Україною та ЄС не містить чіткої європейської перспективи а відтак не сприятиме набуттю членства в ЄС.

Ці міфи широко обговорюються на всіх рівнях, звучать різні думки - і професійні, і доволі суперечливі, політично вмотивовані. Однак активність обговорення цих питань сама по собі не обов'язково є запорукою «поінформованого рішення». У зв'язку з цим є необхідність абстрагуватися від міфів, мати достатній рівень обізнаності, що дозволить сформулювати громадянську позицію.

Як відомо, основною рушійною силою соціальних змін у громадянському суспільстві завжди була і буде молодь [1, с.3].

На сьогоднішній день молодь стала тією верствою населення, яка відчуває на собі найбільшу відповідальність за розвиток та укріплення громадянського суспільства, майбутнє нашої країни, її європейські перспективи розвитку. Важливою запорукою цього є достатній об'єм інформації про країн-сусідів, співпраця, розуміння європейських цінностей. Все це захоплює, викликає інтерес, особливо коли є можливість зі своїми однодумцями вчитися реалізовувати практичні та корисні ідеї для майбутнього нашої країни [2].

Існує безліч форм залучення молоді до євроінтеграційних процесів: круглі столи, дебати з європейських питань, тематичні акції, флешмоби, панельні дискусії.

На мій погляд, серед цих форм найбільш актуальною та ефективною постає євроклуб.

Євроклуб – форма самоорганізації молодих людей, що сприяє їх творчій реалізації, залученню до участі в європейських ініціативах, громадській діяльності, інформуванню з питань європейської інтеграції та реалізації проектів неформальної освіти серед однолітків [5].

Значні можливості для розвитку цього напрямку має система освітніх закладів України.

Серед пріоритетних цілей діяльності євроклубу можна виокремити наступні:

- знайомство з механізмом функціонування демократії та громадянського суспільства;

- створення сприятливих умов для самореалізації учнівської молоді;

- надання практичних вмінь адаптуватися до життя, бути здатним до комунікації та захисту своїх прав

- пропаганда ідей демократії, громадянського суспільства та європейської інтеграції;

- поширення інформації про Україну, її місце на Європейському

континенті та роль у процесі євроінтеграції;

- налагодження співпраці української молоді з ровесниками з інших країн Європи;
- удосконалення навичок самостійного здобування та критичного аналізу інформації;
- вироблення нового стилю відносин, поведінки, мислення;
- залучення партнерів для організації спільних подій, розвиток духу співпраці та взаємодопомоги [3, с.10].

Учасники євроклубів набувають досвіду організації інформаційних кампаній, поширюючи знання про історію, культуру, традиції своєї країни та країн ЄС, відбувається зміцнення громадянського суспільства. Шляхом пошуку інформації, опрацювання нових друкованих та електронних джерел підвищується загальний інтелектуальний рівень, розвивається громадянська свідомість. Окрім цього, у учасників євроклубів формуються лідерські навички, вміння приймати відповідальні рішення.

Діяльність євроклубів відкриває для молоді наступні перспективи:

- налагодження зв'язків з європейськими партнерами (обмін інформацією, досвідом, організація поїздок для дітей, зустрічей, спільних вечорів);
- ширше спілкування для молоді, їх розвиток, самореалізація, отримання нових перспектив;
- досвід з питань підготовки та проведення міжнародних круглих столів, парламентських ігор, різних форм діяльності, спрямованих на підвищення рівня інтелектуального рівня обізнаності молоді [4, с.32].

Отже, діяльність євроклубів допомагає формувати свідомих, соціально активних, добре поінформованих громадян, які приймають участь у процесах державотворення, вміють компетентно вирішувати різноманітні проблеми, відповідати за майбутнє своєї країни. Це, без сумніву, позитивно впливає на розвиток та укріплення громадянського суспільства нашої країни.

#### **Література**

1. Європейські студії. Методичні рекомендації з позакласної роботи. – Київ, 2004. – 12 с.
2. Веб-сайт «Молодь в дії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yia.org.ua/>.
3. Мандруючи лабіринтами Європейського Союзу. Матеріали для підготовки до Інформаційних днів Європейського Союзу у загальноосвітніх школах України. – К.: Благодійний фонд «Меридіан», 2007.
4. ГО «Європейський діалог». Чемпіони європейської освіти. Кращі практики європейських молодіжних проектів. – Львів: Видавництво «Друкарські куншти», 2009. – 64 с.
5. Сайт Євроклубів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroclubs.org.ua/p/blog-page.html>.

**Біденчук Тетяна Миколаївна,**  
курсант 2 курсу  
факультету підготовки фахівців  
для підрозділів кримінальної поліції

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат психологічних наук, доцент  
**Шинкаренко І.О.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Однією з умов реформування органів Національної поліції України є підвищення професіоналізму та компетентності в роботі як окремо взятого поліцейського, так і поліції в цілому при вирішенні питань щодо забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян. У довідковій літературі смислове значення слова «професіонал» тлумачиться так: «той, хто зробив яке-небудь заняття предметом своєї постійної діяльності»; «добрий фахівець своєї справи» [1, с. 1177]. А тісно пов'язане з поняттям професіонал поняття «компетентність» тлумачиться як – «оволодіння суб'єктом спеціальними теоретичними та практичними знаннями, можливостями, навичками, що дають змогу швидко, точно, ефективно реалізувати компетенцію, якісно і кваліфіковано здійснювати професійну діяльність» [2, с. 907]. Саме слово «професіоналізм» безпосередньо пов'язане з «професією», «спеціальністю» та «кваліфікацією» того чи іншого співробітника. Проблеми професіоналізму та умов, що його забезпечують, мають велике значення для існування та розвитку суспільства. Особливо це стосується діяльності працівників поліції. Це пояснюється тим, що поліцейські повинні не лише стояти на варті закону, але й, маючи великі владні повноваження, не допускати порушень законності, протидіяти впливу агресивно налаштованих осіб на соціальне середовище. Більше того, розбудова в Україні громадянського суспільства потребувала переорієнтації міліції із силової діяльності на обслуговуючу поліцію, на встановлення партнерських стосунків із громадянами. Вирішити ці завдання могли і можуть тільки висококваліфіковані професіонали, які мають не лише відповідні знання, уміння, навички професійної діяльності, але й таку мотивацію та самосвідомість, котрі відображають ставлення до людини як до

найвищої цінності. Тому проблема визначення сутності та механізму формування феномена професіоналізму у тих, хто стоїть на варті прав та свобод громадян, має досить складний характер.

Професійна правосвідомість працівників поліції є головним інструментом їх діяльності, має свої особливі умови, середовище, засоби, методи формування. Підвищення рівня професійної і культурної підготовки працівників поліції для забезпечення партнерських стосунків з населенням має бути спрямованим на: приведення у відповідність до вимог часу законодавчої бази та відомчих нормативних актів з питань проходження служби в органах Національної поліції України; формування у поліцейських психології, яка б відповідала вимогам переходу до нової моделі правоохоронної діяльності, заснованої на принципі партнерства і соціальної допомоги; безумовне виконання ними вимог та положень принципів діяльності поліції і Закону України «Про Національну поліцію»; ділове співробітництво поліції з населенням та громадськими інститутами; радикальне вдосконалення системи професійної підготовки та виховання особового складу тощо.

Одне з найбільш значущих питань, потреба вирішення якого постійно виникає перед керівництвом органів і підрозділів внутрішніх справ України – це добір персоналу. Разом із заходами щодо професійного навчання, забезпечення стимулювання, створення умов розвитку професійного досвіду, добір повинен забезпечити їхнє ефективне функціонування. Добір проводиться шляхом оцінки кандидатів і вибору з них найбільш придатних для виконання конкретної роботи. Рішення при виборі залежить від тих критеріїв, що лежать в основі оцінки: освіта, рівень професійних навичок, досвід роботи, індивідуально притаманні якості тощо.

Підсумовуючи вище викладене варто зробити певні висновки.

По-перше, суттєвий вплив на функціонування органів Нац. поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні справлятиме стан законодавчої бази, що регламентує усю правоохоронну діяльність. Необхідно враховувати той факт, що правоохоронні органи все частіше будуть змушені реагувати на нові, невідомі досі, виклики сучасного суспільства, а тому повинні бути належним чином «озброєні» відповідними законодавчими актами.

По-друге, громадянське суспільство, цей «невидимий велетень», як звуть його в країнах усталеної демократії, не тільки консолідує потреби, інтереси і зусилля різних соціальних верств, але й ретранслює їх на інституції та механізми політико-правової системи. Особливого значення в сучасних умовах набуває дослідження впливу громадянського суспільства на нову поліцію, зрушень, яких населення чекало досить довго.

По-третє, вплив громадянського суспільства на правоохоронну сферу виявляється, насамперед, через соціальні стандарти громадського і правового порядку та різноманітні форми та методи громадського контролю за

діяльністю правоохоронних органів.

По-четверте, як впливає із аналізу ситуації, однією з найважливіших проблем правоохоронної реформи має бути гуманізація мислення та правової свідомості поліцейських. Труднощі вирішення цієї проблеми, на мою думку, були пов'язані з тим фактом, що професійна діяльність працівників міліції щодо протидії злочинності та правопорушенням, схильна до каральних, силових методів, а тому, доволі часто, призводила до певних деформацій свідомості, відтворення негативістського ставлення до ідеології захисту міліцією прав людини.

Та зараз це змінилось. Не всі громадяни нашої держави ставляться з повагою до поліції, багато хто не вірить в реформу, але вона очевидна. Найбільш негативно реагують люди похилого віку. Та з часом ситуація зміниться, адже реформа поліції була зовсім недавно. Багато молоді зараз йде до поліції, для того, щоб боротися за справедливість і це дає добрий результат.

#### **Література**

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ір- пінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Сливка С. Професійна культура юристів / Степан Сливка // Міжнародна поліцейська енциклопедія: [у 10 т.] / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Ю.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шем- шученко. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2003. – Т.1. – С. 907.

**Василина Олег Миколайович,**  
студент 1 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Стояцька Г.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Найбільш просте, безпосереднє, інтуїтивно очевидне і разом з тим цілком осмислене визначення громадянського суспільства є визначення, що належить відомому філософу і антропологу Ернесту Геллнеру: «сукупність різних неурядових інститутів достатньо сильних, щоб слугувати протиположною

державі і, не зважаючи йому, виконувати роль миротворця і арбітра між основними групами інтересів, стримуючи його прагнення до домінації і атомізації решти суспільства» [1, с.15]. При цьому Геллнер не заперечує важливої ролі неурядових організацій, оскільки говорить про «громадянське суспільство», що це фактично «інститути, які протистоять державі, і в кінцевому рахунку перетворюють державу з господаря в слугу суспільства» [1, с.138].

Побудувати громадянське суспільство в Україні досить не просте завдання, на це впливає низка факторів, частина населення України просто зневірилась і вважає що нічого не змінити і винні в цьому усі окрім них, друга частина прагне повернути тоталітарний тобто радянський режим, знаходячи якісь непереконливі аргументи чому це так потрібно, але у той же час в Україні є і активна частина населення яка покладається тільки на себе і розуміє, що якщо вони хочуть щось змінити, вони мають зробити це самі: так було під час помаранчевій революції 2004 року і під час революції гідності 2013-2014 років. Активна частина людей зрозуміла свою силу і те що у своїй державі влада це її громадяни, і політики повинні працювати не на задоволення власних інтересів, а заради громадян своєї країни.

На сьогоднішній день в Україні, рівень довіри до влади катастрофічно низький. Згідно з останніми дослідженнями Центру Разумкова, Президенту України довіряють 22% громадян, не довіряють – 71,9%. Уряду довіряють 12,8%, не довіряють - 81,9%, Національному банку – відповідно 11,7% і 81,5%, Верховній Раді – відповідно 9% і 86,6%, прокуратурі – відповідно 9,5% і 83,3%, судам – відповідно 7% і 86,6%.

Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 7,9% опитаних, не довіряють – 87%. Дане дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 26 квітня 2017 року серед 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за винятком окупованих територій. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95. І такі результати важко назвати необ'єктивними, тому що відсоток виконаних владою обіцянок буде навіть нижчий за відсоток людей які цій владі довіряють, перед виборами 2014 року Петро Порошенко обіцяв закінчити АТО за два тижні, а насправді ми бачимо що війна на сході триває вже чотири роки, забираючи життя все більшої і більшої кількості людей.

Якщо говорити про останні новини, то можна виділити те, що новим головою НАЗК (Національна агенція з питань запобігання корупції) [3] став Олександр Мангул син депутата верховної ради третього скликання Анатолія Мангула, з травня 2015 по лютий 2018 він працював главою Мелітопольської районної державної адміністрації Запорізької області. І на цю посаду його призначав саме Петро Порошенко. Більш того, Мангул керував місцевим відділенням президентської партії БПП, а на місцевих виборах восени 2015 року очолював список партії до районної ради [4]. Зрештою, не можна робити поспішних висновків і варто подивитись, як впорається новий голова

НАЗК із ситуацією. Рівень недовіри до влади буде низьким доти, доки влада не почне працювати заради задоволення потреб і інтересів громадян, а поки що ми бачимо що законопроекти приймаються на користь чиновників, на посади ставлять своїх людей, або родичів, такі «соціальні ліфти» не приведуть країну до оптимістичного шляху розвитку.

Гегель виділяв кілька принципів, які задають і визначають формування, існування та розвиток громадянського суспільства. Це приватна власність, особиста свобода, публічність і загальна обізнаність, вільну її громадську думку, а також справедливі і суворо дотримувані закони [5, §188.]. Пропоную порівняти принципи Гегеля і ситуацію в Україні, якщо говорити про приватну власність в Україні, то вона як і в інших державах - республіках колишнього СРСР, має незначну питому вагу в економічному житті. І хоч у процесі приватизації вона зростатиме, проте, враховуючи економічні та історичні умови розвитку України, ця форма власності навряд чи матиме найближчим часом вирішальне значення і зможе стати основою господарювання. [6, § 4].

Другий принцип, який виділяє Г.Гегель – це особиста свобода, громадянські права і свободи людини та громадянина становлять основу правового статусу, вони закріплені в найбільшій кількості статей Конституції України, тобто проблем у цьому питанні значно менше ніж в інших.

Третій принцип – публічність і загальна обізнаність, публічність влади в Україні на мою думку знаходиться не на тому рівні розвитку якого потребує громадянське суспільство.

Четвертий принцип – принцип справедливості і суворого дотримання законів. Справедливість законів можна ставити під сумнів і дискутувати на цю тему довгий час, так і не прийшовши до висновку, а от те що закон писаний не для всіх в нашій країні, нажаль ми можемо сказати точно, корумпованість виконавчої і судової влади, призводить до недоторканості деяких правопорушників.

Якщо підсумувати, то можна дійти висновку що попри всі проблеми в нашій державі, не потрібно складати руки і чекати покращення, потрібно самим покращувати ситуацію в країні, у нас є досвід країн Європи залишається тільки питання яке я залишу без відповіді, а чи є в нас бажання побудувати громадянське суспільство, чи якщо для цього щось потрібно робити, то і нинішня ситуація всіх влаштовує?

#### **Література**

1. Геллнер Е. Условия свободы: Гражданское общество и его исторические соперники = Conditions of Liberty: civil society and its rivals. М., 2004.
2. URL: <http://razumkov.org.ua>.
3. URL: <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/03/279671.htm>.
4. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-43573210>.
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права. URL: [https://royallib.com/read/gegel\\_georg\\_vilgelm\\_fridrih/filosofiya\\_prava.html#0](https://royallib.com/read/gegel_georg_vilgelm_fridrih/filosofiya_prava.html#0).
6. Щербина В. С. Господарське право. Київ, Юрінком Інтер, 2013.



**Васильченко Валерія Віталіївна,**  
студентка 1 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету,  
доктор історичних наук, доцент  
**Маргулов А. Х.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ У КОНТЕКСТІ ГРОМАДСЬКОГО СПРИЙНЯТТЯ**

Держава – це дуже складний механізм, який включає в себе систему державних органів, що здійснюють певні функції. Одним з таких елементів є правоохоронні органи, які здійснюють свою роботу задля забезпечення життя населення. Тому дуже актуальним в наш час постає питання саме про ставлення суспільства до правоохоронних органів. Це саме той структурний орган держави, котрий передбачає відсутність корумпованості, відповідальність, організованість, адже головною метою постає захищеність населення, безпека саме суспільного життя.

Результати роботи можна побачити за наявністю або відсутністю злочинності в Україні, взаємодією між населенням та правоохоронцями. Якщо раніше ми спіткалися із цією структурою за певних життєвих обставин, то на даний момент, із появою поліції, кожен день можемо спостерігати, як вони патрулюють на вулицях кожного району, реагують на конфліктні ситуації, що пов'язані з законом. Майже щодня відбувається реформування у цій сфері, чимало фінансів йде на модернізацію, проте чи дає це бажаний, задуманий результат владою. Сказати, що нічого не змінюється не можна, тому що дійсно впроваджуються новітні заходи на перешкоджання злочинному світові, але чи достатньо цього, щоб почувати себе у безпеці щодня?

На цю тему проводиться багато соціологічних досліджень, одними з яких є опитування або анкетування. Одним із головних та визначальних критеріїв є довіра/недовіра населення до правоохоронних органів. На основі багатьох опитувань визначають, що ставлення населення до виконаної роботи правоохоронних органів протягом багатьох років не є ідеальним. Суспільство не може відчувати себе у повній безпеці за наявності певних причин- відсутності співробітництва із населенням. Перш за все це

корумпованість, суспільство не відчуває справедливості, знаючи або роблячи висновок на досвіді, що давши хабар обвинувачений не будет покаран і проблема зникне сама по собі. По-друге, населення сумнівається у компетентності представників даних органів. Висновок робиться на основі того, що вже зверталися до якоїсь структури, проте ніякого визначного результату у справі не було. Після чого більша частина взагалі не хоче звертатися, тому що не бачать у цьому сенсу. По-третє, існує думка, що працівники поліції можуть затримати без привіда та очікують від них чогось поганого. Виявляється, що ступінь довіри дуже низький, у середньому 20-30%. Тому більшість населення у майбутньому навіть не звертається з виниклою проблемою. Залишається з'ясувати, чому в людини сформувалося таке негативне ставлення.

Зробивши висновок розуміємо, що модернізаційні питання впливають на роботу правоохоронних органів, проте на співробітництво із населенням цього недостатньо. Так, дійсно з появою нової поліції більшість респондентів побачили дійсно ефективну роботу, коректність у спілкуванні, переважання небажання брати хабарі. Проте ще не досить професійна підготовка також дає відбиток на суспільній думці. Таке негативне ставлення свідчить про те, що люди вважають їх діяльність такою, що не відповідає суспільному призначенню. Значна частина вважає, що правоохоронні органи неспроможні об'єктивно розслідувати злочини. Навіть кожен день у новинах можна чути, що у різних містах України кримінальний світ дає про себе знати все більше. Проте створену ситуацію терміново необхідно виправляти, адже від цього залежить майбутнє не лише окремої людини, а й всієї країни. Недостатньо лише фінансування, повинен бути баланс між завданнями та виконуваними функціями. Звісно, багато залежить від самих працівників та стимулюванні їх до добросовісної роботи. Причиною є відсутність контролю з боку громадськості та місцевих громадян, обговоренні даної проблеми. Тому громадянське суспільство повинно активізувати свою діяльність. Громадські, правозахисні організації, які повинні виступати співсоюзником між владою та суспільством. Повинен відбуватися контроль за дотриманням прав населення та роботою правоохоронних органів. Адже ця сфера є основною для підтримання стабільності в Україні та демократичного розвитку.

#### **Література**

1. Поліція і суспільство. [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://pidruchniki.com/12920522/pravo/politsiya\\_nauka\\_pro\\_neyi](http://pidruchniki.com/12920522/pravo/politsiya_nauka_pro_neyi).
2. Методи соціології. [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://bookwu.net/book\\_sociologiya\\_738/6\\_metody-sociologii](http://bookwu.net/book_sociologiya_738/6_metody-sociologii).

**Васніковська Анастасія Володимирівна,**  
студентка факультету  
інформаційних технологій

*Науковий керівник –*  
завідувач кафедри  
системного аналізу та управління,  
доктор технічних наук, професор  
**Слесарєв В.В.**

*(Національний технічний університет  
«Дніпровська політехніка»)*

## **РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ**

Процес розвитку інформаційного суспільства, інформатизації усіх його сфер сьогодні стає дуже актуальною. Дослідження проблем формування, закономірностей розвитку та практичне втілення у майбутнє життя інформаційних ресурсів набагато полегшить усі сфери людської діяльності та плідний розвиток цивілізації загалом.

У наш час формування інформаційного суспільства є однією з домінуючих тенденцій розвитку цивілізації в ХХІ ст. Завдяки стрімкому збільшенню можливостей засобів інформатики, телекомунікаційних систем і нових інформаційних технологій формується інформаційне місце існування і життєдіяльності людей, складається інформаційне суспільство. У цьому суспільстві для людини з'являються не тільки принципово нові можливості, але і виникають раніше не відомі проблеми.

Термін «інформаційне суспільство» з'явився на початку 1960-х майже одночасно у США (Ф. Махлуп) і у Японії (Т. Умесао) і використовується для визначення суспільства та масштабів інформації та доступу до неї у сфері культури, політики, економіки. Існують різні підходи до визначення та становлення інформаційного суспільства, зокрема у розвинутих країнах. Постіндустріальний та інформаційний етап розвитку суспільства досліджували Д. Белл, Р. Дарендорф, А. Турен, Ф. Феррароті, Е. Тоффлер, Дж. Нейсбіт, Й. Масуда, та інші. Дослідженням проблем інформаційного суспільства займаються сучасні українські вчені В. Гавловський, В. Цимбалюк, А. Гальчинський, М. Згуровський та ін.

Г. Маклюен стверджує, що сучасна молодь – це повністю інформаційне, постіндустріальне суспільство, на яке відчутно має вплив розвиток новітніх технологій, збільшення обсягу інформації, технологічні системи, що у свою чергу радикально відрізняється від попереднього етапу розвитку цивілізації.[1].

На думку Д. Лайона, інформаційне суспільство є новою фазою в історичному розвитку передових країн. Процес «інформатизації» не залишає недоторканою жодну сферу суспільної діяльності: від повсякденного життя до міжнародних відносин та від сфер дозвілля до виробничих відносин. Те, що політичні рішення можуть бути комп'ютеризовані, стало фактом [1].

Зростання об'єму інформації особливо стало помітне у середині ХХ ст. Лавиноподібний потік інформації хлинув на людину, не даючи їй можливості сприйняти цю інформацію повною мірою. У новому потоці інформації, яка щодня з'являється, орієнтуватися ставало все важчим. Часом вигідніше стало створювати новий матеріальний або інтелектуальний продукт, ніж вести пошук аналога, зробленого раніше.

Ці причини створили парадоксальну ситуацію — в світі накопичений величезний інформаційний потенціал, але люди не можуть ним скористатися в повному об'ємі через обмеженість своїх можливостей. Інформаційна криза поставила суспільство перед необхідністю пошуку шляхів виходу з положення, що створилося. Впровадження ЕОМ, сучасних засобів переробки і передачі інформації в різні сфери діяльності стало початком нового еволюційного процесу, названого інформатизацією, в суспільстві, що знаходиться на етапі індустріального розвитку. Цей процес логічно призвів до появи принципово нового суспільства – інформаційного.

Бурхливий техніко-технологічний розвиток наукових досягнень, що втілюються у поширенні інформаційних та комунікативних технологій, мережі Інтернет, розвитку кіберкультури, зумовлює глибинні зміни соціокультурного виміру сучасної цивілізації. Сьогодні ми можемо спостерігати «підкреслення значення теоретичного кодифікованого наукового знання і форм його впливу на суспільний розвиток у вигляді технологій» [2].

Загальносвітовою тенденцією є трансформація індустріального суспільства до постіндустріального, яка відбувається в умовах посилення глобалізаційних процесів, зростання сфери послуг і нематеріального виробництва, впливу ІКТ на процеси розвитку науково-технічного прогресу, у тому числі масштабного, глибинного й динамічного проникнення ІТ в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання й держави.

Ці процеси відбуваються в умовах збільшення рівня невизначеності й непередбачуваності розвитку суспільно-політичних відносин, кількості й масштабів загроз суспільству, громадянам і державі, у тому числі обумовлених впливом ІТ. З іншого боку, завдяки ІТ у людства з'явилися принципово нові можливості для вирішення проблем, здійснення комунікацій, створення сприятливих умов для розвитку особистості, суспільства й бізнесу.

Коректне врахування впливу комплексу цих різнобічних факторів, а також особливостей стану й розвитку країни потребує окремої державної

політики щодо розвитку інформаційного суспільства й суспільства знань, інформатизації, що потребує об'єднання зусиль держави, бізнесу, громадських і міжнародних організацій, запровадження нових принципів їх взаємодії, насамперед принципів партнерства й рівності, відкритості й прозорості. Тому для більшості країн розвиток інформаційного суспільства є одним з найважливіших національних пріоритетів, реалізації якого відповідає окрема державна політика. Інформаційно-комунікаційним технологіям відводиться роль необхідного інструменту соціально-економічного прогресу, одного з ключових чинників інноваційного розвитку економіки.

При цьому – як окрему тенденцію – фахівці виділяють посилення організуючої й координуючої ролі держави в процесах розбудови інформаційного суспільства та інформатизації, а з іншого боку – підвищення активності громадян і бізнесу в процесах формування й реалізації державної політики, контроль за діяльністю органів влади, у тому числі шляхом використання сучасних ІТ. Державна політика в цій сфері має базуватися на раціональному застосуванні засобів державного урядування й саморозвитку або самоорганізації, співвідношення між якими є динамічним і залежним від конкретних умов розвитку країни в часі.

Міжнародний досвід, зокрема європейська політика «Цифровий порядок денний для Європи до 2020 року», показує, що високі цифрові технології вже стали рушійною силою соціально-економічного розвитку, відновлення економіки багатьох країн і закладають засади для сталого розвитку в майбутньому.

Ефективне й обгрунтоване формування, подальша реалізація державної політики з розвитку інформаційного суспільства й інформатизації передбачають виявлення і врахування тенденцій розвитку, максимальне використання позитивних факторів і мінімізацію дії негативних факторів. Тому оцінка поточного стану й умов розвитку інформаційного суспільства в Україні є вкрай необхідним і важливим етапом у підготовці й прийнятті відповідних політико-адміністративних рішень, є невід'ємною складовою щорічних доповідей про стан розвитку інформаційного суспільства й інформатизації, починаючи з 1998 р.

Розвиток інформаційного суспільства породжує цілий комплекс проблем, від рішення яких залежить вибір і реалізація шляху розвитку людства [3]. При цьому, якщо на початковому етапі інформатизації основну роль грають науково-технічні і технологічні проблеми, то на подальших етапах головну роль починають грати соціальні проблеми рішення яких і визначить результат інформатизації.

Таким чином, формування інформаційного суспільства повинно бути направлено на підвищення ефективності використання потенціалу країни, на реалізацію механізмів розвитку цивілізації в цілому, і бути орієнтована на задоволення інформаційних потреб всіх членів суспільства.

Головним підсумком формування інформаційного суспільства стане

забезпечення вільного своєчасного доступу населення до регіонального, державного і світовому інформаційному фонду, формування потреби і свідомості необхідності його використання в процесі своєї діяльності у кожного члена суспільства.

Ми вважаємо, що наше завдання, як майбутніх фахівців, розвивати інформаційне суспільство у потрібному напрямі і досягти позитивних результатів в процесі інформатизації.

#### **Література**

1. McLuhan, Herbert Marshall. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. 1st Ed.: University of Toronto Press, 1962. Маклюэн Г. М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры. — Перевод с английского и примечания: А. Юдин. — М., 2003. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 10.11.2008. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3568>.

2. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень / О. М. Рубанець. — К.: ПАРАПАН, 2006. — 420 с.

3. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні». — Київ, 1 грудня 2005 року, № 3175-IV. — ЛігаБізнесІнформ

**Вельма Ігор Олександрович,**  
аспірант кафедри державно-правових  
дисциплін та міжнародного права  
Харківського національного  
педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди

### **ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РЕФОРМУВАННЯ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

В умовах сучасної складної суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні, ведення бойових дій на Сході держави та дії особливого періоду, дедалі більшої актуальності набуває питання підвищення обороноздатності країни, розбудови та ефективної діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України, що вимагає з боку керівництва держави вжиття термінових заходів для проведення реформ з урахуванням досвіду та здобутків зарубіжних оборонних відомств провідних країн світу.

Однією із основних сфер проведення таких реформ виступає саме Міністерство оборони України, оскільки відповідно до статті 3 Закону України «Про Збройні Сили України» [1], Міноборони є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України, а згідно статті 10 названого закону [2] Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони,

функціонування, бойової та мобілізаційної готовності, боєздатності і підготовки Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі Збройних Сил України у антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема відсутність чіткого розподілу відповідальності за формування та застосування сил оборони, що негативно позначається на здатності керівництва держави здійснювати ефективне управління у сфері оборони, відсутність об'єднаного керівництва силами оборони, яке здійснювалося б відповідно до принципів і стандартів, прийнятих державами – членами НАТО, надмірність обсягів та неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони та інші.

Указом Президента України від 06 червня 2016 року № 240/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [3], введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Відповідно до цього акту, єдиною всеосяжною метою оборонної реформи є розвиток, відповідно до євроатлантичних стандартів та критеріїв членства в НАТО, спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони, необхідних для адекватного реагування на загрози національній безпеці у воєнній сфері, захисту суверенітету та територіальної цілісності України. Так, зокрема планується, що Міністр оборони України підпорядковуватиметься Президентові України – Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України, буде підзвітним Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України, забезпечуватиме ефективний демократичний цивільний контроль над Збройними Силами України. Він обійматиме найвищу цивільну посаду в Міністерстві оборони України та відповідатиме за формування державної політики у сфері оборони та оборонне планування, програмний та ресурсний менеджмент, у тому числі контроль за ефективним та належним використанням оборонних ресурсів, всебічного забезпечення життєдіяльності, функціонування, розвитку та застосування Збройних Сил України. Планується, що для узгодження з євроатлантичними нормами та стандартами до кінця 2018 року Україна посилить цивільний контроль над Збройними Силами України через Міністра оборони України та Міністерство оборони України, в тому числі шляхом призначення цивільних Міністра оборони України, його заступників та Державного секретаря Міністерства оборони України.

Зазначений напрямок реформування Міністерства оборони дійсно відповідає євроатлантичним стандартам та критеріям членства в НАТО. Разом з тим, слід відмітити, що цивільний міністр оборони в Україні не є чимось унікальним, оскільки за час незалежності головне військове

відомство в різні часи вже очолювали цивільні особи.<sup>1</sup> Разом з тим, аналізуючи діяльність військових та цивільних міністрів, виводити певний показник успішності, корисності чи професійності виходячи саме з цього критерію не вбачається можливим.

На наше переконання, зміна військового керівництва Міністерства оборони України на цивільних осіб в період дії особливого періоду, ведення бойових дій та потенційної зовнішньої загрози територіальної цілісності держави, не зможе позитивно відзначитись на ефективності діяльності військового відомства, підвищити обороноздатність країни, через що й не сприятиме виконанню головних завдань, які стоять перед керівництвом держави, зокрема відновлення територіальної цілісності України.

Позитивними та вкрай необхідними положеннями Стратегічного оборонного бюлетеня України є зокрема те, що перспективна система керівництва силами оборони буде побудована на новому розподілі завдань, функцій, повноважень, відповідальності та підзвітності у сфері оборони. Відповідно до євроатлантичних норм і стандартів буде виключено дублювання функцій Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, встановлено чіткий розподіл повноважень та відповідальності між ними. Це забезпечить здійснення більш дієвого та ефективного керівництва з боку Міністерства оборони України процесами формування державної політики та планування. Для забезпечення проведення оборонної реформи в Україні, впровадження стандартів НАТО, передбачається внести зміни до нормативно-правових актів, зокрема, в частині уточнення основних функцій та завдань Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, а також інших складових сил оборони на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях.

Отже, реформування Міністерства оборони України повинно мати більш виважений та обґрунтований характер, проводитися з урахуванням тих реалій та особливостей, які існують на даний час в державі, з урахуванням досвіду, отриманого під час проведення часткової мобілізації та антитерористичної операції в країні, через що повинно бути направлене в першу чергу саме на вдосконалення ефективності діяльності військового відомства, підвищення дієвого та результативного керівництва з боку Міністерства оборони України, що потребує чіткого визначення розподілу завдань, функцій, повноважень, відповідальності та підзвітності у сфері оборони, виключення дублювання функцій Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, встановлення чіткого розподілу повноважень та відповідальності між ними.

---

<sup>1</sup> Валерій Шмаров – з 25.08.1994 р. по 08.07.1996 р., Євген Марчук – з 25.06.2003 р. по 23.09.2004 р., Анатолій Гриценко – з 04.02.2005 р. по 18.12.2007 р., Юрій Єхануров – з 18.12.2007 р. по 05.06.2009 р., Дмитро Саламатін – з 08.02.2012 р. по 24.12.2012 р., Павло Лебедев – з 24.12.2012 р. по 27.02.2014 р.



### **Література**

1. Про Збройні Сили України : Закон України від 06 грудня 1991 року № 1934-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
2. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 06 червня 2016 року № 240/2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>.

**Венцель Наталія Василівна,**  
аспірантка кафедри філософії  
ЖДУ імені Івана Франка,  
викладач кафедри суспільно-  
гуманітарних дисциплін  
КЗ «Житомирський обласний  
інститут післядипломної  
педагогічної освіти» ЖОР

## **НЕЛІНІЙНІСТЬ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА У КРАЇНАХ «ТРЕТЬОГО І ЧЕТВЕРТОГО СВІТУ»**

В умовах глобалізаційних процесів, які відбуваються у світі, інформаційні технології стали потужним механізмом суспільних трансформацій. Концепція інформаційного суспільства передбачає, що інформація та інформаційні технології починають обіймати ключові позиції у різних сферах соціальної дійсності. Тому в останні десятиліття рівень розвитку інформаційного суспільства визначає місце і роль країни у світовій економіці, політичних та соціальних процесах. Проте у країнах периферії світ-системи, у зв'язку з низькими матеріальними можливостями та економічною відсталістю, процес інформатизації суспільства відбувається нелінійно та нерівномірно, що унеможливорює перехід суспільства цих країн до постіндустріального періоду розвитку та підвищує актуальність дослідження проблеми подолання інформаційної нерівності у сфері соціально-філософського аналізу.

Вивченню концепцій та теорій інформаційного суспільства і впливу інформації та інформаційних технологій на розвиток соціуму приділяють увагу багато вчених. Одним з розробників концепції інформаційного суспільства був австрійсько-американський учений Ф. Махлуп, який розпочав дослідження ще у 40-х роках ХХ століття. Він виділив п'ять секторів знань, які властиві інформаційному суспільству, зокрема, освіту, дослідження, засоби масової інформації, інформаційні технології та

інформаційні послуги. При цьому вчений звернув увагу на постійно зростаюче значення освіти, знань та інформації у економічному розвитку суспільства [1]. Як свідчать подальші дослідження на сьогоднішній день немає загальноприйнятої концепції інформаційного суспільства. Більшість науковців пов'язують це з тим, що постійно відбуваються зміни у визначенні ролі інформаційно-комп'ютерних технологій та інформації у розвитку суспільства.

Англійський соціолог Ф. Вебстер до основних типів інформації, які визначають атрибутивні ознаки інформаційного суспільства, відносить технологічну, економічну, професійну, просторову та культурну. На думку ученого, характер інформації впливає на рівень життя суспільства, а теоретичні знання та інформація визначають поведінку населення окремої країни чи регіону [2]. Поділяючи погляди ряду вчених, іспанський науковець М. Кастельс, який спеціалізується на дослідженні концепції інформаційного суспільства, у своїй праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» відмічає, що інформаційне суспільство характеризується тенденцією зростання соціальної нерівності та поляризації, а саме одночасним зростанням верхнього і нижнього рівнів соціальної шкали розвитку [3]. Проаналізовані дослідження свідчать, що проблемою інформаційного суспільства переважно займаються західні вчені, що пов'язано із високим рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій саме у країнах ядра світ-системи. Серед них особливої уваги заслуговують праці таких дослідників, як Д. Белл, Ж. Бодріяр, Е. Гідденс, М. Кастельс, Ф. Махлуп, Дж. Нейсбіт, Е. Тоффлер, Ю. Хаяші та інші. Незважаючи на різні концептуальні підходи до тлумачення інформаційного суспільства, ці дослідники сходяться на думці, що однією з умов існування та подальшого розвитку інформаційного суспільства є інформаційно-комунікаційні технології.

Ще у 1980 році на XXI сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Белграді було заслухано доповідь ірландського політика, лауреата Нобелівської премії миру Ш. Макбрайда, який представляв Комісію, що працювала над аналізом інформаційно-комунікативної картини планети у 1970-х роках. У доповіді було зроблено висновок про суттєвий дисбаланс у міжнародних потоках інформації, а також «інформаційний голод», характерний для країн «третього світу». Комісія дійшла висновку про необхідність здійснення обміну інформацією на основі принципів суверенітету, рівності, невтручання у внутрішні справи інших країн [4]. На даний час, в умовах глобалізації, тези доповіді Ш. Макбрайда залишаються вкрай актуальними.

Прискорений розвиток новітніх інформаційних технологій надає нового значення і транскордонному інформаційному обміну, стаючи рушійною силою економічного та соціального розвитку суспільства. Проте на даний час в умовах глобалізації спостерігається поглиблення

технологічного розриву між багатими державами та країнами «третього і четвертого світу». Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій найбідніших країн має наздоганяючий характер. Хоча за останні роки і відбулося збільшення кількості газет, телевізорів, телефонів, комп'ютерів у країнах «третього і четвертого світу», до рівня інформаційного забезпечення країн «золотого мільярду» він не доходить.

У зв'язку з цим слухними залишаються міркування відомого фізика і популяризатора науки С. Хокінга, що «кожна людина може насолоджуватися неробством, якщо виробничі механізми є спільними, або більшість людей може закінчити своє життя у жахливій бідності, якщо власники механізмів успішно «опрацьовують» членів парламенту проти перерозподілу багатства. Схоже, що поки що ця тенденція іде в бік другого варіанту, з технологіями, які ведуть до постійного зростання нерівності» [5]. Зрозуміло, що розвиток країн периферії світ-системи залежить від того, яким чином будуть розподілені доступ до інформаційних технологій та знання про них. При цьому без міжнародної фінансової підтримки та державних субвенцій на інформаційно-комунікаційні системи такий розвиток не можливий. Водночас уряди найбідніших країн мають проголосити державну політику, яка забезпечить вільний доступ до сучасних комунікаційних систем.

Не слід забувати, що для найбідніших країн серед чинників, які впливають на розвиток інформаційного суспільства, ключовим є рівень добробуту, який дозволяє придбавати новітні технологічні пристрої, платити за підключення до інформаційно-комунікаційних мереж і за роботу в них. Відтак для населення, яке не в змозі оплачувати доступ до інформаційних мереж на індивідуальному рівні, держава має створити громадський доступ. Відтак, користувачі, які будуть використовувати новітні технології у роботі та побуті, мають володіти належним рівнем знань та навиків. Тому ще одним чинником розвитку інформаційного суспільства у країнах периферії є рівень отримання освіти, відповідних навиків та знання мови, якою надаються інформаційні послуги, адже новітні технології та інформаційні послуги зазвичай обслуговуються не державною мовою бідних країн, доступ до знання якої обмежений для найбідніших верств населення. При цьому особливу увагу слід приділити проблемі міграції висококваліфікованих спеціалістів, які можуть займатися розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, з найбідніших країн. Такі міграційні процеси пов'язані із низькою оплатою праці спеціалістів, відсутністю кваліфікованої роботи та можливістю інтелектуального розвитку.

У 2011 році відбулася ключова для економічного та промислового світу подія, яка ознаменувала проголошення концепції четвертої промислової (індустріальної) революції. Ключовим атрибутивним аспектом Industry 4.0. стало зростання нових інформаційних технологій. Проте впровадження результатів четвертої індустріальної революції засвідчило зростання диспропорції інформаційного розвитку між країнами ядра та периферії світ-

системи. Найбідніше населення країн периферії зацікавлене у виживанні і потребує продуктів харчування, ліків, води, житла. І хоча розвиток інформаційних технологій дає можливість прорватися в інформаційний етап розвитку суспільства, для країн «третього і четвертого світу» наслідками такого розвитку є поглиблення розриву в економічному розвитку між ними та найбагатшими країнами, поява нового прошарку населення, яке володіє новітніми технологіями та відповідними знаннями, або зацікавлене у міграції до високорозвинутих країн, де є такі технології, вільний доступ до знань та належний рівень життя. Перераховані чинники нівелюють можливість країн «третього і четвертого світу» приєднатися до інформаційного суспільства, що робить проблему подолання інформаційної нерівності та доступу до інформаційно-комунікаційних технологій глобальною та потребує додаткового вивчення і дослідження.

#### **Література**

1. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Фриц Махлуп. – Москва: Прогресс, 1966. – 462 с.
2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Франк Уэбстер. Москва: Аспект Пресс. 2004. – 400 с.
3. Castells M. End of Millennium, The Information Age: Economy, Society and Culture / Manuel Castells. Vol. III. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell. 1998. – 608 p.
4. MacBride S. et al. Many Voices, One World. Report by International Commission for the Study of Communication Problems. – Paris: UNESCO. 1980. – 312 p.
5. Long H. Stephen Hawking: Technology Is Making Inequality Worse // CNN. Money. October 12, 2015 URL Access mode: <http://money.cnn.com/2015/10/12/news/economy/stephen-hawking-technology-inequality>.

**Веселова Діана Сергіївна,**  
курсант 1 курсу факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ США І УКРАЇНИ**

В умовах стрімкого розвитку нашої держави особливу увагу сьогодні привертають питання, що пов'язані зі здійсненням належної професійної підготовки особового складу правоохоронних органів. На це впливають декілька факторів: по-перше, це пов'язано з реформуванням системи МВС, по-друге у зв'язку з агресією що проявляється на сході нашої держави вчиняється надзвичайно велика кількість правопорушень пов'язаних з використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, саме тому зараз є надзвичайно важливим питання підготовки кадрів до органів Національної поліції. Але при підготовці сучасних фахівців неможливо обмежитися вітчизняними знаннями, також необхідно використовувати досвід закордонних структур.

Так наприклад, особливістю навчальних закладів МВС, що здійснюють підготовку фахівців Національної поліції України, є трирівнева система професійної підготовки поліцейського:

1) перший рівень. Початкова (первинна професійна) підготовка у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС (університет, академія, інститут – далі ВНЗ МВС).

2) другий рівень. Підготовка у ВНЗ МВС, яка здійснюється за адаптованими, у разі потреби, до першого рівня навчальними програмами підготовки фахівців освітніх ступенів молодшого бакалавра та бакалавра, з відрядженням за підсумками державного атестування до комплектуючих органів для призначення на посади середнього складу поліції в підрозділах органів Національної поліції. На цьому ж рівні здійснюється підготовка фахівців освітнього ступеня магістра.

3) третій рівень. Підготовка (перепідготовка, підвищення кваліфікації)

керівного складу відповідно до навчальних програм за управлінським спрямуванням, протягом 3 місяців. Така підготовка буде здійснюватися в Національній академії внутрішніх справ. Набір на навчання проводитиметься на умовах конкурсу на базі освітнього ступеня магістра. До участі в конкурсі допускатимуться особи середнього складу поліції, які за період служби позитивно себе зарекомендували та виявили бажання працювати на керівних посадах. [2]

А підготовка поліцейських в США дещо відрізняється організацією діяльності щодо забезпечення правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю та має свою специфіку і особливості. Принцип систем підготовки кадрів США у своїй сутності відповідає певним типологічним особливостям, котрі характерні для розвинутих демократичних країн світу, а саме: розгалуженість і різноманітність поліцейської системи, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх між собою. Це означає, що відповідної складності й структурованості набуває побудова системи підготовки фахівців, орієнтованість їх не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а передусім на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі.

Розподіл поліцейських систем за джерелами фінансування на державні (федеральні), муніципальні (місцевого самоврядування), приватні (поліція фірм, концернів, синдикатів) в умовах тісної співпраці між ними. Як наслідок, різноманітними є й джерела фінансування підготовки кадрів для цих систем, що надає їм специфічних властивостей, певною мірою впливає і на зміст та форми підготовки.[3]

Не останню роль в підготовці кадрів поліції США відіграє престижність правоохоронної діяльності, котра підтримується, передусім, за рахунок високого рівня соціальної захищеності поліцейського, а також створення державою і значною кількістю засобів масової інформації позитивного іміджу поліцейських структур. Матеріальна забезпеченість спонукає поліцейського до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання, що позитивно позначається на кадровій стабільності.[1]

Серед здобутків поліцейської освіти в США є її висока технічна оснащеність, підготовка до конкретної діяльності, вироблення навичок і вмінь (часто доведених до автоматизму). Так готуються фахівці з конкретних напрямів діяльності, адаптовані до реальних умов. Це беззаперечно один із тих стандартів, які необхідно запозичити до системи професійної підготовки поліцейських в Україні.

На підставі вищевикладеної інформації слід зазначити, що загальноосвітня, теоретична підготовка, світоглядні питання в США певною мірою відрізняються від Української, але це не можна вважати недоліком та повністю відмовлятися від вітчизняної системи, а навпаки, необхідно поєднувати та комбінувати кращі стандарти, для створення найкращої

системи підготовки фахівців.

### **Література**

1. Сокурєнко В. В. Організаційно-правові основи регулювання системи підготовки поліції //Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України.// 2016 Харків, ХНУВС.

2. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/MVS675.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS675.html)

3. Андрєєв А.В. Особливості підготовки поліцейських кадрів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання //2017 Дніпро, ДДУВС.

**Візниченко Владислав Сергійович,**  
студент 1 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Стояцька Г.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОСТІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

З моменту набуття Україною незалежності, не втрачає актуальності питанням формування засад та механізмів функціонування в ній громадянського суспільства. Стаття перша Конституції, проголошує Україну правовою державою [1]. Громадянське суспільство є головною підставою та основним чинником формування правової держави. Вочевидь, для творення високорозвиненого громадянського суспільства необхідним постає напрацювання тих механізмів, які б уможливили формування та досягнення його суспільних пріоритетів. Варто зазначити, що громадянське суспільство не досягне високого рівня розвитку у разі, якщо не матиме чітко сформульованої мети та стимулу для досягнення певних цілей. Історія демонструє широкий суспільний досвід, коли громадяни навіть відмовлялись від власних цілей для досягнення однієї великої спільної мети. Наразі, в Україні сьогодні склалась саме така історична ситуація. Держава повинна створити задовільні умови для формування громадянського суспільства, її основна функція на цьому шляху – всебічне забезпечення дотримання та реалізації прав і свобод громадян, тобто, фактично, реалізація всіх тих норм,

які вже закладені у законодавстві.

Аналізуючи всі колізії формування громадянського суспільства в Україні, необхідно зосередити увагу на певних аспектах сучасного стану справ.

**По-перше**, формування громадянське суспільство в Україні є на сьогодні ледь не основним і пріоритетним завданням, втім, громадськість цього не розуміє до кінця і ставиться до даної проблеми як до декларативної і формальної, не усвідомлюють своєї власної ролі у цьому процесі. Правова держава не здатна реалізувати весь свій потенціал у соціумі, якщо не захистить права громадян. Для громадянського суспільства необхідні конкурентно сформовані відповідні інститути, які б давали можливість реалізації зазначеного потенціалу (тобто політичні партії та громадські організації). Громадянське суспільство регулює та трансформує суспільні відносини – таким шляхом можна підвищити рівень свідомості соціуму, а згодом досягти стратегічної мети. Громадянське суспільство може підвищити рівень економіки, шляхом, наприклад створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу і при цьому бути регулятором та арбітром економічних відносин. Можна сказати що на цьому шляху громадянське суспільство впливає не лише на державу в цілому, а й захищає права людини.

Неможливо створити ефективно діюче громадянське суспільство у разі, якщо держава ставить свої інтереси вище за інтереси людини. Допоки владними стандартами є хабарництво та корупція, вони не здадуть своїх позицій доки під тиском інститутів громадянського суспільства не почнуть змінюватись і інститути влади.

Є і низка негативних моментів, які гальмують розвиток громадянського суспільства. Зокрема, це незліченна кількість громадських організацій та різноманітних спілок, завдання яких є майже ідентичними.

На мою думку в державах Європи на багато краще розвинене громадянське суспільство, наприклад в Польщі та Угорщини. Поступово у цих державах розвивається місцеве самоврядування і незалежне судочинство, з'являються громадські організації та освітні заклади, більшість міст користуються магдебурзьким правом, тому Україні потрібно набиратись досвіду саме з країн Європи і може зміни будуть кращими [4].

**По-друге**, за словами відомого німецького державного і політичного діяча Дітмара Штюдемана, поняття «громадянське суспільство» позначає основний принцип демократії: під державою і суспільством мається на увазі співтовариство зрілих громадян, які самі спільно визначають свою долю. У вужчому сенсі громадянське суспільство визначається як демократична форма самоорганізації суспільства, незалежно від держави і поза ринком. Демократична, оскільки той, хто не визнає основних прав громадянина і людини, не може бути частиною громадянського суспільства. Таким чином, громадянське суспільство – елементарна складова частина діючої демократії» [5]. Ці слова доводять всю сутність громадянського суспільства,



згідно з якою громадянське суспільство є головним аспектом у вирішенні майбутньої долі держави.

Отже, підсумовуючи, можна сказати що громадянське суспільство вирішує як долю громадян так і долю самої держави, може розвинути правовий статус держави. Але державні інститути повинні створити для цього оптимальні умови і забезпечення прав і свободи громадян – один з найголовніших пріоритетів на цьому шляху. Громадянське суспільство відіграє надважливу роль у розвитку держави, тому держава діє як регулятор для громадянського суспільства. Можна констатувати, що підтримка громадянського суспільства є одна з головних функцій держави.

#### **Література**

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України про професійних творчих працівників та творчі спілки [Електронний ресурс] : Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>.
3. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
4. Горленко В.В. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні та в країнах Західної Європи [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/discussions/4c2a0fa074030>.
5. Громадянське суспільство в Україні - новий рівень мобілізації активних людей [Електронний ресурс] : Режим доступу <http://appravda.com/content/gromadyanske-suspilstvo-v-ukrayini-noviy-riven-mobilizaciyi-aktivnih-lyudey>.
6. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення / Автори: В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Т. І. Ковальчук та інші. – К.: „Логос”, 1997. – С.92–104.
7. Національна концепція розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] : Режим доступу [www.civicua.org/servlet/DataLoad?t=3&c=1&q=34709](http://www.civicua.org/servlet/DataLoad?t=3&c=1&q=34709).
8. Громадянське суспільство [Електронний ресурс] : Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
9. Громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.

**Владленова Илиана Викторовна,**  
доктор философских наук, доцент,  
профессор кафедры философии  
Национального технического  
университета «Харьковский  
политехнический институт»

## **ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И ФАКТОРЫ ЕГО РАЗВИТИЯ**

Гражданское общество – необходимый стимул развития и процветания государства. С одной стороны, гражданское общество является автономным образованием и не зависит от правительственной структуры, с другой стороны, оно влияет на политическую деятельность, на принятие различных административных решений, активно участвует в различных общественных дискуссиях. Таким образом, создание и поддержание здорового гражданского общества чрезвычайно важно для успешного развития и функционирования демократических политических систем. Несмотря на то, что гражданское общество существует относительно автономно от государства, его рост и возможности зависимы от тех условий, которые создаются этим государством, например, возможность выражать свои мысли, публиковаться и участвовать в социальных и политических процессах, не опасаясь последствий. Без такой свободы гражданское общество может существовать лишь в зачаточном виде.

Процессы глобализации, компьютеризации, всеохватывающего Интернета формируют новую среду, в которой рождается новая глобальная экосистема общества. Это сложная сеть различных людей, групп, организаций, их отношений и взаимодействий. В глобальном масштабе концепция гражданского общества превратилась из разрозненных общественных групп людей в глобальную организацию. В качестве примеров можно назвать такие международные платформы, как: «LSE Centre for Civil Society», «UN and Civil Society», «UNEP Global Civil Society Forum», «Global Environment Facility Civil Society Network», «Global civil society (PCDF)» и др. Система гражданского общества постоянно меняется. Изначально гражданское общество формировалось в среде общественных организаций, профсоюзов работников, профессиональных ассоциаций и неправительственных организаций. Законодательная и административная политика может сильно подавлять деятельность гражданского общества. Также к факторам развития/стагнации и устойчивости гражданского общества можно отнести: менталитет, ценностные и мировоззренческие установки, идеологию, характер гражданского пространства (открытый или закрытый), внешнюю политику (национальные приоритеты и глобальные геополитические позиции). В гражданском обществе люди, организованные в

различные ассоциации и группы, имеют способности и возможности постоянно реагировать на изменения национальной и международной государственной политики; обличать и устранять недостатки правовой, законодательной политики посредством согласованных и целенаправленных стратегий, мобилизации различных групп населения; содействовать прозрачности принимаемых политических решений и подотчетности.

Теоретические основы понятия «гражданское общество» были заложены Аристотелем, согласно которому лучшее государство то, которое управляется средним классом, потому что он с большей вероятностью будет умерен в своих индивидуальных устремлениях и с большей вероятностью будет стремиться к равенству, чем богатые или бедные [1]. Согласно Аристотелю люди должны иметь возможность участвовать в управлении государством посредством государственной должности. Законы должны быть результатом общественного обсуждения среди граждан, а не экспертов, поскольку люди через дискурс усиливают свою коллективную практическую разведку и обеспечивают оптимальное удовлетворение различных интересов. Второе, подчиняясь правильно составленным законам, люди должны быть в состоянии жить по своему усмотрению, без вмешательства со стороны государства. В этом проявляется равенство людей перед законом. Таким образом, определенные политические системы продвигают гражданское общество и способствуют его росту. Однако есть политические системы, которые тормозят развитие гражданского общества (тоталитаризм, автократизм, деспотия, тирания и т.д.). В тоталитаризме осуществляется полный контроль над всеми аспектами общества. В такой системе формирование гражданского общества проблематично. К.Поппер в работе «Открытое общество и его враги» выделяет «открытое» (демократическое) и «закрытое» (тоталитарное) общества, и приходит к выводу, что ни одно общество не может оставаться закрытым длительное время, ибо закрытое общество неизбежно становится отсталым и слабым во всех отношениях [2]. В качестве примера закрытого общества К.Поппер приводит систему тоталитаризма периода СССР, в которой осуществляются неограниченные полномочия власти, ликвидация институциональных прав и свобод, репрессии, отсутствие общественных институтов, защищающих человека от государственного произвола, монополия коммунистической партии на политическую власть и отсутствие политической культуры.

З. Бжезинский и К. Фридрих предложили эмпирический подход в изучении тоталитаризма [3]. Для них тоталитаризм – это совокупность принципов, общих для фашистских режимов и СССР периода Сталина. Исследователи отмечают, что тоталитаризм означал не столько полный контроль государства над деятельностью каждого человека (что невозможно практически), сколько принципиальное отсутствие ограничений над таким контролем. Одна из черт тоталитаризма – усилия режима переделать, преобразовать своих граждан в духе определенной идеологии.

Однако следует отметить, что гражданское общество, хотя и с трудом, но может формироваться и развиваться даже в «закрытых» обществах. Польский исследователь, общественный деятель А.Михник полагает, что важным фактом свержения тоталитаризма было то, что в Польше существовала традиция рабочих протестов [4]. Гражданское общество в Польше было создано на определенном перекрестке оппозиции из интеллигенции, представленной людьми из интеллектуальных, академических, литературных и студенческих кругов; рабочих из первых независимых профсоюзов; католической церкви, которой удавалось удерживать относительную автономию. В августе 1980 года было сформировано движение «Solidarnosc» (Солидарность). И, несмотря на тот факт, что несколько месяцев спустя было введено военное положение, «Солидарность» провозгласили незаконной, а ее лидеры были заключены в тюрьму, ее идеи и цели выжили в форме институтов гражданского общества. С точки зрения А. Михника коммунизация общества приводит к необходимости уменьшения пространства для институтов гражданского общества. Чем меньше государственного контроля, и чем больше гражданского общества, тем выше гарантии демократического порядка. Прогрессирующая идеология рождает апатию и пассивность граждан. Только благодаря институтам гражданского общества, считает А. Михник, мы имеем живой организм демократии. З. Бжезинский полагает, что демократические идеалы, связанные с американскими политическими традициями, основываются на центральном положении написанной конституции и главенстве закона над политической беспринципностью [3]. Популярность и влияние демократической американской политической системы также сопровождаются ростом привлекательности американской предпринимательской экономической модели, которая уделяет особое внимание мировой свободной торговле и беспрепятственной конкуренции.

В гражданское общество объединяются для достижения определенных целей, социальных изменений или контроля над политиками. Хотя гражданское общество имеет политическое измерение, политические партии не являются атрибутом гражданского общества. Гражданское общество объединяет такие единицы, как благотворительные организации, волонтерство, международные организации, такие как ООН или Красный Крест, религиозные группы, различные кампании по защите прав человека в репрессивных обществах, неправительственные организации, улучшающие здоровье, образование и уровень жизни как в развитых, так и в развивающихся странах и т.д. Степень развития и влияния гражданского общества зависят от политических институтов, в которых оно развивается. Гражданское общество выступает неотъемлемой чертой свободного общества. Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан сказал: «Организация Объединенных Наций когда-то касалась только правительств. К настоящему времени мы знаем, что мир и процветание не могут быть достигнуты без

партнерства с правительствами, международными организациями, деловыми кругами и гражданским обществом. В сегодняшнем мире мы зависим друг от друга» [5].

#### **Література**

1. Аристотель. Политика // Соч. В 4 т. – Т.4. – М. : Мысль, 1983. – С.376–644.
2. К.Поппер «Открытое общество и его враги» / К.Поппер. – М. : Феникс, 1992. – 448 с.
3. Totalitarian dictatorship and autocracy / Carl J. Friedrich and Zbigniew. K. Brzezinski. – 2d ed., rev. by Carl J. Friedrich. – Cambridge : Mass. Harvard University Press, 1965.– 439 p.
4. Michnik A. The Rebirth Of Civil Society [Электронный ресурс] / Adam Michnik. – Режим доступа: [http://miszlivetzerenc.com/wp-content/uploads/2012/01/Michnik\\_The-Rebirth-of-Civil-Society.pdf](http://miszlivetzerenc.com/wp-content/uploads/2012/01/Michnik_The-Rebirth-of-Civil-Society.pdf).
5. What Is Civil Society? [Электронный ресурс] //BBC. – Режим доступа: [http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/010705\\_civil.shtml](http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/010705_civil.shtml).

**Волкова Юлія Олександрівна,**  
курсант факультету підготовки  
фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*Науковий керівник* –  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **СРЕДНИЙ КЛАСС В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

Проблемы о создание среднего класса в Украине привлекает внимания многих ученых. В современной понимании средней класс начали употреблять социологи США в 60-79 годах. Структура населения среднего класса на сегодняшний день составляет около 60-70%. Считается что именно такое количество именно определенную стабильность в стране а так же экономическое развитие государства. Во всех раздвинутых странах средний класс выстцает как стабилизация населения регулятор экономических отношений, особенная функция называется « Буферная» от богатых к бедным, так же « средний класс» - это основной налогоплательщик, то есть на среднем классе если брать в масштабы только Украину формулироваться бюджет страны.[1] Таким образом « средний класс» выполняет еще одну функцию социально-экономическую, обычно к среднему классу больше

всего относиться люди малого и большого бизнеса, государственные служащие, а так же врачи ученые и т.д. Структура украинского среднего класса немного искажена, поскольку согласно критериям – достойному уровню доходов населения большая часть составляет руководство. Правители этого слоя населения могут позволить себе лучшую технику не прибегая к кредитам. В Украине проходит период трансформации производства за счет среднего класса населения. Главной преградой на пути становления этого мощного слоя общества является концентрация политической и экономической власти в руках основных финансово-промышленных групп, которые определяют параметры и приоритеты функционирования экономической системы. К сожалению государство не заинтересованно в создании социологических и экономических условий [2]

Следует выделить основные факторы, мешающие нормальному развитию украинского среднего класса, а также созданию прочной системы социальной защиты данной категории населения:

1) Заниженная цена труда, которая влечет бедность работающих (в т.ч. высококвалифицированных) и невозможность восходящей социальной мобильности бедных работников и часто — их детей,

2) Сверхвысокий уровень тенизации экономики и общественных отношений (в частности, теневая занятость и теневые доходы), что ограничивает размер легальных доходов, возможность легально работать, препятствует развитию малого и среднего бизнеса, углубляет социальную напряженность,

3) Кризис правовой системы, которая привела к матерой практики нарушения закона властными институтами и высшими должностными лицами, выборочного применения закона и формирование несовершенного законодательства,

4) Корруптированность фактически всех властных отношений и имитация борьбы с ней, которые вызвали непрозрачность принятия политических и экономических решений властными структурами, а также отсутствие системного контроля за их выполнением. Вследствие этого гражданское общество в Украине только формируется, а государство уже приобрела устойчивых черт не правовой.

Итак, на сегодня в украинском обществе еще не сформировано средний класс, который по масштабам и выполняемыми функциями отвечал бы критериям развитого. Однако стоит сказать о существовании значительной части населения (около 40-45%), которая обладает весомым профессионально-квалификационным, образовательным потенциалом — так называемый «потенциальный средний класс» — что при содействии государства и создания соответствующих условий может успешно пополнить ряды уже имеющегося немногочисленного среднего слоя. Такая трансформация должна происходить, прежде всего, на основе обеспечения надлежащего объема доходов и уровня жизни. [3]

### Література

1. <http://8cent-emails.com/srednij-klass-ukraine-problemy-zashhity-perspektivy-razvitija>.
2. <http://09cent-emails.com/srednij-klass-ukraine-problemy-zashhity-perspektivy-razvitija>.
3. Антоненко С.П. Середній клас в Україні : Посібник / За ред. Антоненко С.П.

**Воробець Христина Олегівна,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## СУБКУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У сучасному світі, існує дуже багато неформальних організацій та субкультур, які виникають у результаті коли у більшості випадків діти не мають можливості займатися улюбленими заняттями після школи із-за відсутності гуртків, або батьки не спроможні оплатити їм дозвілля тому вони вимушені знаходити собі розваги самі. Хтось «сидить» цілими днями і ночами за комп'ютером, а хтось – знаходить собі товаришів «за інтересами». Актуальність обраної теми полягає у феномені молодіжної субкультури, що спонукає до пошуку нових виховних технологій.

За дослідженнями формування молодіжної субкультури свідчить про постійну увагу вчених різних галузей, саме вони досліджували і досліджують її різні спекти становлення та діяльності (М. Титма, С. Левикова, М. Топалов тощо).

Досліджуючи норми та цінності, які існують у суспільстві в контексті молодіжної субкультури, необхідно звернути увагу на поняття «субкультура». Звертаючись до тлумачного словника української мови, приставка «суб» розуміється як вторинність, другорядність порівняно з тим, що створюється основною культурою [1, с. 1408]. Складність поняття молодіжної субкультури підкреслює, що її не слід розглядати як єдине й цілісне утворення, адже, з одного боку, вона формується на культурних та традиційних цінностях і постає передатною ланкою між поколіннями, а з

іншого – є інноваційним утворенням, в якому народжуються інші світоглядні орієнтири та цінності.

Субкультура – особлива форма організації життя людей (соціальних груп), які прагнуть облаштувати в межах пануючої культури особисте, відносно автономне культурне існування зі своїм стилем (одягом, манерами, мовою), звичаями, нормами, цінностями та ідеалами [3].

Саме завдяки великій кількості субкультур підліток може себе реалізувати, знайти однодумців, які прагнуть від життя чогось нового тобто екстриму. Представники різноманітних субкультур намагаються показати свою індивідуальність, сказати сірій масі: «Я – особистість».

Усі молодіжні субкультури умовно можна поділити на дві великі групи. До першої належать так звані «традиційні» молодіжні субкультури, тобто ті, які мають довгу історію (хіпі, панки, байкери, рокобіли, бітломани), та «новітні», що виникли вже в останнє десятиліття (толкієністи, індіаністи, уніформісти, трешери, брейкери, репери, рейвери, металісти та інші) [4, с. 65].

Представники різноманітних молодіжних субкультур зазнають як позитивного, так і негативного впливу на процес соціалізації особистості (додаток 1).

#### Додаток 1

Позитивні моменти	Негативні моменти
Субкультура як спосіб самовираження та засіб послаблення кризи ідентичності, коли підліток не бажає і навіть боїться бути схожим на інших та знаходить вияв оригінальності в субкультурі.	Участі у неформальних об'єднаннях проявляються в ізоляції підлітка від соціуму та розвитку у просторі угруповання. (Тобто, практично вся його діяльність спрямована на реалізацію потреб однодумців).

Низка причин, що спонукають підлітка до вступу до тієї чи іншої молодіжної субкультури:

- Вікова потреба підлітків і юнаків у автоматизації, що виявляється у прагненні до самостійності, незалежності, пошуку можливої самореалізації;
- Захист у різних його проявах: психологічному, фізичному, моральному, матеріальному. Відчуття захищеності, набуте в групі, підвищує самооцінку;
- Членство у групі забезпечує доступ до інформації, яку підліток не отримує в сім'ї чи школі;
- Наявність емоційно насиченого спілкування та задоволення, що проходить від групової діяльності;
- Чесність, відвертість і щирість відносин у групі ровесників;



- Можливість подолання внутрішнього конфлікту особистості та конфлікту в мікросоціумі, насамперед у сім'ї;
- Гедонізм – прагнення отримати максимально сильні приємні відчуття;
- Прагнення підлітків компенсувати недоліки спілкування, що закладені в традиційній структурі навчальних закладів [2, с.159].

Юні «неформали» своєю активністю постійно випробовують дорослих на уміння мислити нешаблонно. Сьогодні треба допомагати людям, прагнучим, хай і незвичним чином, проявити про власну думку. Для того, щоб судити на благо або на шкоду своїм членам і суспільству і цілому діє група або об'єднання, потрібно вивчати їх діяльність, йти на контакт з ними.

#### **Література**

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
2. Косарецький С.В. О неформальных объединениях молодежи / С.В. Косарецкая, Н.Ю. Синягина. – М.: Владос, 2004. – 159 с.
3. Молодіжна субкультура: сучасні вияви (Т. В. Боднар) // Український соціум. – 2003. - №1(2). – С. 24-29.
4. Чугаєвський В. Г. Молодіжна політика й соціальна робота: навч. посібник. – Київ : Видав. – поліграф. центр «Київський університет», 2005.

**Головіна Ольга Володимирівна,**  
кандидат історичних наук,  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

### **КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА МЕДІА-ГРАМОТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Однією з загальних тенденцій світового розвитку є перехід до інформаційного суспільства. У зв'язку з цим Рада Європи до числа найбільш значущих для людини (ключових) компетенцій віднесла компетенції, пов'язані з її життям в інформаційному суспільстві, і включила до їх переліку володіння новими технологіями пошуку й обробки інформації, розуміння доцільності їх застосування, здатності критичного ставлення до розповсюджуваної по каналах засобів масової інформації повідомлень, уміння захищатися від негативних впливів мас-медіа.

Умовно інформацію можна представити як природний інформаційний простір, який відбиває фізичні предмети й об'єкти матеріального світу та

штучний інформаційний простір, створений людиною. До штучного простору також відноситься інформація, виробництво та споживання якої реалізується завдяки засобам масової комунікації. Більшу частину інформації сучасна людина отримує не так від навколишнього матеріального світу, як опосередковано, у процесі інформаційного обміну під час комунікації: через знакові (переважно мова) та технічні (пристрої, що транслюють, презентують інформацію) засоби. У виробництві медіапродукції здійснюється психологічний (інформаційно-психологічний) медіавплив на особистість. Результатом такого медіавпливу є зворотна психологічна реакція медіаспоживача: інтелектуальна, емоційна, поведінкова. Іншими словами, медіавплив, опосередкований спеціальними технологіями, обумовлює результат у вигляді очікуваних психологічних реакцій, ефективний кінцевий психологічний результат із боку аудиторії.

З огляду на це формування критичного мислення та медіа грамотності постає одним із завдань сучасної освіти, оскільки є невід'ємною складовою особистості в інформаційному суспільстві. Внаслідок цього у педагогічній (методичній) літературі широко обговорюються поняття «критичне мислення» та «медіа-грамотність», уточнюється та узгоджується їх зміст. З одного боку, у побутовій мові «критичне» асоціюється з негативним ставленням до чогось. Таким чином, для багатьох критичне мислення передбачає суперечку, дискусію, конфлікт. З іншого боку, в поняття «критичне мислення» вміщують «аналітичне мислення», «логічне мислення», «творче мислення» тощо. Хоча термін «критичне мислення» давно відомий з робіт психологів Ж. Піаже, Дж. Брунера, Л. Виготського, у професійній мові педагогів-практиків це поняття стало вживатися порівняно недавно. В Україні вперше проблема розвитку критичного мислення була піднята харківським дослідником О. Тягло («Логика критического мышления», 1996). Розглядаючи критичне мислення у поєднанні із медіа-грамотністю, можна визначити, що критичне мислення – це психологічний механізм медіа-грамотності, здатність до сприймання та аналізу повідомлень й подальше оцінювання у відповідному середовищі, глибоке й детальне розуміння історичного, економічного та художнього контекстів систем, представлених у повідомленні, здатність бачити нюанси в поданні інформації, здатність зробити висновки про сильні та слабкі сторони повідомлення.

У сучасному суспільстві наукам гуманітарного циклу належить особлива роль, оскільки в процесі їх вивчення відбувається формування світоглядних засад особистості, отже розвиток здатності до сприйняття інформації та прийняття зважених рішень. Внаслідок цього при вивченні навчальних дисциплін соціального-гуманітарного профілю доцільно ставити за мету вироблення означених компетенцій та впроваджувати відповідні методи та технології задля їх формування. Компетенція "критичне мислення" важлива і під час навчання, і на робочому місці, і в особистому житті, оскільки лише людина, яка мислить вільно, без використання шаблонів,

здатна думати і діяти ефективно та успішно. Із розвитком критичного мислення нові рішення будуються на основі відомої інформації, яка накладається на існуючий життєвий досвід. Тож людина, яка володіє критичним мисленням, має такі важливі якості: вміє мислити самостійно, вміє шукати і аналізувати інформацію, вміє знайти власне рішення проблеми та сформулювати переконливу аргументацію рішення, вміє обговорювати в соціумі – обстоювати свою думку в дебатах, дискусії, обговоренні. Для розвитку цих якостей як складових критичного мислення необхідно зважити на розвиток наступних вмінь: вміння впорядковувати думки та планувати; вміння сприймати ідеї інших людей – гнучкість мислення; вміння продовжувати працювати над проблемою, навіть якщо є труднощі – наполегливість; вміння робити позитивні висновки з власних помилок – готовність до помилок; вміння свідомо відслідковувати власну розумову діяльність; вміння шукати компромісні рішення – готовність до компромісів. Розвиток цих вмінь та якостей на особистісному рівні є складовою формування критичного мислення.

Тож на сучасному етапі розвитку українського суспільства та з огляду на процес реформування освіти, що стає орієнтованою та комплексною формування особистості, розробка та впровадження у навчальний процес прийомів, що формують навички відповідного аналізу та сприйняття інформації, здатність свідомо та самостійно міркувати над отриманою інформацією, ставити запитання, шукати аргументи, знаходити незалежні та самобутні рішення поставлених завдань – є загальною потребою та основним завданням дисциплін соціально-гуманітарного профілю.

#### **Література**

1. Критичне мислення: сутність, пошуки, досвід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.slideshare.net/metod\\_1/ss-43423651](http://www.slideshare.net/metod_1/ss-43423651).
2. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. – К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. – 201 с.
3. Тягло А.В., Воропай Т.С. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века / А.В. Тягло, Т.С. Воропай. – Харьков, 1999. – 285 с.

**Гончаров Андрій Вікторович,**  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри загально-правових  
дисциплін Донецького юридичного  
інституту МВС України  
(м. Кривий Ріг)

## **СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ**

Соціальна функція держави різноманітна за змістом і значна за обсягом своєї діяльності. Головне її призначення – усунути або пом'якшити можливу соціальну напруженість у суспільстві, вирівняти соціальний стан людей, розвивати охорону здоров'я, освіту та культуру. У цьому чітко простежується мета держави – забезпечити людині гідне існування, вільний розвиток особистості, захист сім'ї, соціальної справедливості та соціальної захищеності.

Основним змістом соціальної функції держави є соціально-економічні права людини. Становлення концепції прав людини та соціальної держави розглядаються як два взаємозумовлені процеси, адже формуванню соціальної правової держави історично та логічно передувало визнання концепції прав і свобод людини. У юридичній літературі під основними соціальними правами та свободами людини і громадянина розуміється сукупність конституційних прав людини (або лише громадянина конкретної держави), яка уможливорює її претензії на отримання від держави за відповідних умов певних матеріальних благ. Основні соціальні права та свободи людини покликані забезпечувати останній гідний життєвий рівень, право на працю, право на житло, право на безоплатне медичне обслуговування тощо [1, с. 784]. На переконання О.Ф. Скакун, соціальні права – це можливості (свобода) особистості та громадянина вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно або згідно з трудовим договором, тобто право на вільну працю (вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантований мінімальний розмір заробітної плати тощо), право на соціальне забезпечення, відпочинок, освіту, гідний рівень життя та інше [2, с. 181].

Як зазначають Ю.М. Годика та В.С. Журавський, соціальні права – це права, пов'язані з соціальними відносинами людини з суспільством, державою, колективами, іншими людьми. На думку А. Пазенок, це визначення не повністю розкриває сутність соціальних прав, адже всі відносини громадянина з суспільством, тобто соціумом, можна вважати соціальними [3, с. 36–37].

Соціальний захист як функція держави – відбитий у багатьох конституціях, що є однією з ознак соціального принципу державного устрою. Це означає, що держава бере на себе обов'язки з надання допомоги слабким і

знедоленим, усім, хто неспроможний самостійно заробляти на гідне людині життя та не має іншого джерела доходу. Так, преамбула французької Конституції 1946 р. проголошує, що гарантує всім, зокрема дитині, матері та людям похилого віку, охорону здоров'я, матеріальне забезпечення, відпочинок і дозвілля. Будь-яка людина, позбавлена можливості працювати за своїм віком, фізичним і розумовим станом або економічним становищем, має право одержувати від колективу кошти, необхідні для існування [4, с. 202].

Питання про соціальне законодавство, що спрямоване на захист прав і свобод особистості, у світовій спільноті, причому в найбільш розвинутих країнах, постало на порядку денному в другій половині ХІХ ст. Але лише після Другої світової війни норми про соціальну державу з'явилися в конституційних актах Німеччини, Франції, Іспанії, Туреччини, низки країн Африки та Латинської Америки. У сучасному світі на ідеологічному рівні визнано, що держава виходить від людини та має турбуватися про людину. У цьому виявляється сутність демократичної та правової держави, що передбачає не лише демократичні вибори представників державної влади та нормативне проголошення прав і свобод людини та громадянина. Мета соціальної держави – втілити, реалізувати цінності демократії та права в повсякденне життя людей, тобто у природне буття суспільства.

За словником В. Даля термін „соціальність” походить від французького та означає громадськість; тобто те, що характеризує спільне життя, взаємні обов'язки громадянського побуту, життя [5, с. 284]. У філософській енциклопедичній літературі вказується, що термін „соціальний” походить від лат. *socialis* – громадський, спільний і пов'язаний зі спільним життям людей, з різними формами спілкування між ними, насамперед тим, що стосується суспільства, має громадський і спільний характер.

В Оксфордському фундаментальному тлумачному словнику серії „*A Dictionary of Business*” термін „*social security*” інтерпретується як державна система виплат допомоги з причин хвороби та безробіття, а також різна допомога жінкам і дітям, включаючи пенсії. Тобто цей термін окреслює систему соціального захисту головним чином через форму соціального забезпечення, покладеного на відповідне державне міністерство із зазначенням заходів відповідальності за його здійснення [6, с. 598].

Одним із соціальних прав, які гарантує та має забезпечувати держава, є право на соціальний захист. У юридичній науці соціальний захист переважно розглядається як функція держави та пов'язується з соціальною політикою держави.

#### **Література**

1. Юридический словарь : 8250 терминов / [А. Н. Азрилиян, О. М. Азрилиян, Е. В. Калашникова и др.] ; под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1152 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. –

Харків : Консум, 2006. – 656 с.

3. Пазенок А. Діалектика основних соціальних прав і свобод людини та громадянина в контексті загальних конституційних прав / А. Пазенок // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 36–39.

4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: в 4-х т. / отв. ред. Б. А. Страшун. – Т. 1 – 2. – М., 1996. – 396 с.

5. Даль В. Толковый словарь великорусского языка / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1981. – Т. 1. – С. 284.

6. Баб'як Г. П. Методика дослідження формування та використання трудового потенціалу / Г. П. Баб'як // Регіональні аспекти розвитку та розміщення продуктивних сил України : зб. наук. пр. каф. управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил ТАНГ. – Тернопіль : Економічна думка. – 1998. – Вип. 2. – С. 183–193.

**Городиська Ольга Миколаївна,**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії  
Національного технічного  
університету «Харківський  
політехнічний інститут»

## **ПИТАННЯ ЕТИЧНО-ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНУ ЛЮДИНИ ЯК ПРИРОДНОГО ПІДГРУНТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Феномен громадянського суспільства дотепер залишається одним із проблематичніших як для усвідомлення, так і для реалізації. І це стосується не лише таких країн, як, наприклад, Україна, де трансформаційні процеси довго не можуть привести до остаточного формування громадянського суспільства, але й тих розвинутих ліберально-демократичних країн, де, здається, громадянське суспільство давно пустило розгалужене коріння й плідно працює на благо людини та держави. Проте необхідно розуміти, що сучасний стан людства природним чином викликає необхідність перегляду тих інститутів та спільнот, які вже склалися протягом європейської історії, з урахуванням глобальних процесів та перерозподілу джерел впливу на ці самі процеси.

Явище громадянського суспільства починає складатися у Європі лише за умов звільнення людини, особистості від тотального диктату релігійної ідеології, коли місце Бога в усіх ключових рішеннях стосовно самої людини та держави займає вільна особистість із сильною волею та достатнім творчим потенціалом. Фактично ця умова залишається незмінною і дотепер, оскільки саме потреби та взаємовідносини окремих людей породжують необхідність існування системи громадянських спільнот, які могли б реалізовувати усі ці потреби та взаємовідносини. Але дійсна вільна реалізація громадської взаємодії із максимально позитивним результатом є можливою лише за

участі в усіх громадянських процесах не лише вільної та вольової людини, але й людини відповідальної, із абсолютним гострим відчуттям морального виміру усіх дій та рішень, що приймаються. Тобто мова йде про те, що дійсне існування та плідна робота задля спільного блага можлива лише за участі у процесі не просто громадян, але громадян-особистостей у найвищому сенсі цього поняття, а отже постає питання про актуальність етико-громадянської поведінки індивіду.

Не хотілося б йти далеко до історії, але все ж необхідно зазначити, що отримавши повну свободу волі, тобто повністю звільнившись від релігійних авторитетів у вирішенні усіх питань життя, людина, на жаль, у масі своїй, не узяла на себе важкий тягар усієї відповідальності за наслідки цієї події. Абсолютна відповідальність і є тою ознакою, що виділяє та визначає особистісну поведінку на відміну від дій звичайної людини. Людина, щоб дійсно замістити Бога як осередок та критерій усіх вищих цінностей, які зумовлюють життя людини та суспільства, повинна перетворитися на особистість із широким знанням про реальність та глибокою відповідальністю за будь-які рішення чи дії. Цього не відбулося на початку формування громадянського суспільства, цього ми не спостерігаємо й дотепер. Звичайно є усталене уявлення, що нібито усяка людина є особистістю, але це докорінно невірно. Сумні події багатовіковою історії Європи вже після падіння авторитету релігійного погляду на світ лише підтверджують цю думку.

Сучасний стан суспільства характеризується, з одного боку, граничним індивідуалізмом, навіть у моральних питаннях, а з іншого, болісною потребою у захисті суспільством окремих його представників саме через слабкість поодинокі індивідуальної особи. Отже сама логіка існування громадянського суспільства, й, головне, повноцінного його функціонування у майбутньому, вимагає перегляду етичних засад, значної виховної роботи саме для формування розумної вільної відповідальної особистості з кожного громадянина. Це вочевидь приводить до загострення питання про обов'язкову реалізацію кожним громадянином розумної моральної поведінки незалежно від статусу та рівня можливих владних відносин, до яких людина може бути залученою.

На перший погляд така теза може виглядати наївною, та вона і є такою без створення повноцінної системи подібного виховання на базі сталої розумної ідеології. Проте подібний погляд має своє коріння, він вимагає повернення до тих ідей, які виникали на світанку громадянського ладу у Європі. Вже після та під час не дуже вдалих спроб створення громадянського суспільства в деяких країнах Європи, Іммануїл Кант у своїй роботі «Релігія у межах лише розуму» обґрунтовує існування Бога як вищого законодавця, вищої моральної істоти, яка є гарантом створення морального народу. Розмірковуючи про розумну побудову суспільства, Кант заявляє про можливість співіснування двох станів суспільства: «Юридично-

громадянський (політичний) стан є відношення людей один до одного, оскільки вони у суспільному порядку підкоряються публічним правовим законам (цілком примусовим). За етично-громадянського стану люди об'єднуються під зверхністю також суспільних, але вільних від примусу законів, тобто законів доброчесності» [1, с. 331]. Громадянське суспільство є природним об'єднанням людей на вільній основі, тобто добровільно, без будь-якого примусу, й лише за цих умов можливе існування самого цього феномену. Отже Кант фактично говорить про громадянське суспільство, коли визначає етично-громадянський стан суспільства. Більше того, надалі він небезпідставно пише, що будь-яка політична спільнота є бажаною лише коли у ній душі людей підкорюються саме законам доброчесності, бо тоді зникає примус як такий. При цьому примус завжди є вибухонебезпечною складовою політичного порядку і з певних причин може викликати руйнацію самого політичного ладу.

З погляду на посилення глобалізаційних процесів, а також на постійний спротив їм, наразі неможливо уявити собі таку систему права, яка б забезпечувала повноцінне функціонування подібної тотальної соціальної системи. Навіть такі наддержавні об'єднання, як Європейський союз, зі значними правовими та громадянськими напрацюваннями, виявляють значні тенденції до примусового вирішення великої кількості проблемних питань, оскільки громадське часто входить у конфлікт із державним (навіть правовим), і це вочевидь ще раз підтверджує неможливість абсолютного втілення принципу справедливості у соціальній реальності, тим більш, що ця реальність зростає та змінюється такою мірою, що, здається, усе охопити дійсно неможливо. І тут питання навіть не у неможливості глобальних контролюючих органів, а саме у кричущій необхідності перенесення повного контролю на саму людину, яка має чітко розуміти усі можливі наслідки негативних дій для кожної людини і для суспільства в цілому. Отже ми знову повертаємося до відповідальної особистісної поведінки кожного громадянина – учасника громадянської спільноти. Зрозуміло, що формування такого громадянина є довгим трудомістким процесом, але він має стати одним із провідних інструментів у становленні громадянського суспільства нового типу (особливо за умов глобалізації), а отже як загальносуспільною метою, так і особистим завданням кожного. Як не дивно, але надто бажаною за нових умов постає знана формула того ж Канта: «Дій лише згідно такої максими, керуючись якою, ти в той же час міг побажати, щоб вона стала всезагальним законом» [2, с. 195]. Людина може діяти доброчесно, лише коли вона є вільною. Так, люди, спільнота природним чином обмежують свавілля окремого індивіду, але лише за умови високого рівня свідомості і самосвідомості («раціональності») людини вона може реалізуватися як вільний громадянин, який саме з причини наявності в нього свободи діє доброчесно. Не випадково існує ще одне формулювання категоричного імперативу, у якому кожна людина повинна діяти із глибоким розумінням



того, що людина завжди є метою і ніколи не може бути засобом. Тут поєдналося усе – свобода, відповідальність, справедливість та гуманізм, що вкрай доречно при розгляді такої проблеми, як громадянське суспільство.

Отже, етично-громадянський стан для людини є, можливо, єдиним підґрунтям для подальших кроків на шляху до дійсних якісних змін у житті людини. Перегляд еволюції власної свідомості, рівня розвитку розуму сучасної людини має стати основою при побудові нового етапу розвитку громадянського суспільства. Поза сумнівів, що без змін у вихованні, без створення умов для дій вільного відповідального громадянина-особистості із твердими моральними переконаннями неможливим є подальше існування не лише громадянського суспільства, але й людського світу в цілому.

#### **Література**

1. Кант І. Релігія в пределах только разума ; пер. с нем. // Кант І. Трактаты. – СПб., 2006. – С. 259-424.
2. Кант І. Основоположения метафизики нравов ; пер. с нем. // Кант І. Собр. соч. : в 8 т. ; общ. ред. А.В. Гулыги. – Т. 4. – М., 1994. – С. 153-246.

**Груєва Олександра Валеріївна,**  
аспірант кафедри політичних наук  
і права Державного закладу  
«Південноукраїнський  
національний педагогічний  
університет імені  
К. Д. Ушинського» (м. Одеса)

### **ПОЛІТМОБ (ПОЛІТИЧНИЙ ФЛЕШМОБ) ЯК НОВІТНЯ ФОРМА АКТИВІЗМУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Політичний флешмоб – відносно молода форма політичного активізму; він у політиці почав застосовуватися на рубежі тисячоліть. Вкажемо на два ранні приклади застосування певних модифікацій політмобу: 1) 30.11.1999 р. під час т. зв. «битви за Сіетл» технологію «розумного натовпу» використовували антиглобалісти, які протестували проти проведення зустрічі Світової організації торгівлі та саміту G8. Групи демонстрантів були об'єднані в мережу завдяки мобільним телефонам, веб-вузлам, переносним комп'ютерам та ін.; 2) 20.01.2001 р. президент Філіппін Дж. Естрада став першим в історії главою держави, який втратив владу внаслідок проведення мирних демонстрацій за участі понад мільйона людей, скликаних за допомогою текстових повідомлень.

Світова практика останніх років фіксує випадки арешту учасників флешмобів, а також корекцію нормативно-правових актів із метою недопущення масових (хай і короткострокових) зібрань. Наприклад, у

Білорусі проведення соціальних і політичних протестів, зокрема політмобів, допускається лише в разі отримання відповідного дозволу від влади. Білоруським громадянам фактично заборонено збиратися без дозволу в громадських місцях групами понад три особи. Флешмоби були прирівняні до пікетування, на проведення яких необхідне отримання адміністративного дозволу. Наслідком цього стала поява «мовчазних флешмобів». Наприклад, 08.06.2011 р. у Мінську люди, відгукнувшись на заклики ініціаторів у соціальних мережах, вийшли без гасел, прапорів, аби уникнути звинувачення у проведенні несанкціонованої акції. Такі зібрання пропонувалося проводити щосереді; перша акція зібрала близько півтисячі мовчазних громадян. Через тиждень, 15.06.2011 р., у наступному політмобі взяли участь уже кілька тисяч мирних учасників з усіх великих білоруських міст. Окремих з учасників було немотивовано затримано правоохоронцями.

Утім, мовчання в флешмобі може мати й іншу мотивацію, наприклад, бути «хвилиною пам'яті» за полеглими або ж способом привернення уваги до резонансної проблеми. Наприклад, під час виступу В. Путіна на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (29.09.2015, Нью-Йорк), українці влаштували «мовчазний флешмоб», розгорнувши прапор, привезений з Іловайська.

Мовчазні флешмоби у недемократичних державах є способом висловлення громадянами підтримки тим, хто переслідується режимом. Наприклад, на підтримку російського опозиціонера О. Навального (18.07.2013 р., Краснодар), на захист учасниць гурту «Pussy Riot» (25.08.2012, Красноярськ) (під час нього для підкреслення мовчазного характеру акції учасники мали заклеєні пластирем роти, на яких було написано назву панк-рок-гурту).

Серед перших мовчазних флешмобів можна виділити загальнотурецький флешмоб «Duranadam» («Людина, котра стоїть»; #duranadam) у 2013 р. Традицію такого типу флешмобу започаткував художник Е. Гюндюз, який 17.06.2013 р. вісім годин без руху простояв один на площі Таксим у Стамбулі. Його обличчя було повернено у напрямку Культурного центру імені Ататюрка, названого на честь засновника сучасної світської Туреччини. Його прикладу масово послідувала турецька інтелігенція з різних міст, яка вважає, що їх держава втрачає світськість і стрімко ісламізується.

Більшість політичних флешмобів за своєю природою мають мирний характер. Утім, є й винятки в частині миролюбивості проведення флешмобу. Наприклад, у червні 2011 р. у США афроамериканці з Чикаго, Балтимора, Філадельфії та ін. великих міст, організували флешмоб-протест проти існуючих досі уцімлень за расовою, національною, соціальною ознакою, неофіційної політики сегрегації. Зміст таких політмобів (а, на нашу думку, антиполітмобів з огляду на форму протесту) полягав у грабуваннях, переважно об'єктів роздрібної торгівлі та їх білошкірих власників. До політмобу, а не до протиправних дій, діяльність афроамериканської

протестуючої молоді можна віднести тому, що їх дії – це саме протест доведених до відчаю і вираження їх потреби у справедливості.

Окремо виділимо інтернет-флешмоби (т. зв. i-mob), які відбуваються не у реальному, а у віртуальному вимірі. Вони полягають у масовій підтримці користувачів соціальних мереж, найперше Twitter і Facebook, зі створенням певного хештегу, коли люди фотографуються з надписом хештегу з можливим додаванням короткого висловлювання про проблему від себе. Наприклад:

– віртуальний флешмоб, організований російськими комуністами, «Селфі з Леніним» (2015) і «Ленін живий» (2016) під хештегом #LeninLives) на знак протесту проти демонтажу пам'ятників Леніну в Україні («Ленінопаду»). Користувачів Instagram закликали фотографуватися на тлі пам'ятників Іллічу. На думку організаторів акції, це дешевий та ефективний спосіб популяризації іміджу пролетарського лідера в світі серед молоді. I-mob розпочинався у день смерті Леніна (21 січня) і завершувався у день його народження (22 квітня);

– світового масштабу i-mob у 2016 р. задля привернення уваги до прав ромів, проти їх дискримінації та сегрегації. Приводом стало хуліганське побиття у Болгарії хлопчика-рома Мітко. Реакцією на цю подію став інтернет-флешмоб у Twitter і Facebook під хештегом #RomaAreEqual, де користувачі солідаризувалися з хлопчиком, який зазнав приниження через своє походження та колір шкіри.

Практично кожен резонансний терористичний акт завершується i-mob із його осудом та висловленням співчуття постраждалим, пропозицією допомоги, солідаризацією з родинами тих, хто втратив близьких. Наприклад:

– після терористичного акту у Парижі 13.11.2015 р., коли загинуло 127 осіб, французи ініціювали антитерористичний флешмоб із хештегом #JeSuisEnTerrasse («Я на терасі»); він мав символізувати, що життя триває і люди вільно виходять на відкритий простір. Паралельно у ніч після терактів у Twitter парижани провели ще один флешмоб – #PorteOuverte («Відкриті двері»), запрошуючи на нічліг тих, хто не мав змоги повернутися додому через поліцейські загородження, пропонували безкоштовні послуги таксі. Після цього теракту молодь мусульманських країн запустили свій флешмоб із осудом терористичної організації «Ісламська держава», використовуючи хештег #NotInMyName;

– після теракту 14.07.2016 р. у Ніцці, який забрав життя 86 осіб, був запусканий флешмоб #PrayForNice («Моліться за Ніццу») та #RechercheNice («Пошук Ніцца», за його допомогою вівся розшук зниклих). Більшість ілюстрацій супроводжувалися кольорами державного французького прапора. Схожі хештеги використовувалися і після інших резонансних терактів, наприклад, #PrayForParis («Молю за Париж»; після згаданого вище теракту 13.11.2015 р.); #PrayForPakistan («Молю за Пакистан», після теракту 20.01.2016 р. на території університету пакистанського міста Чарсадда);

#PrayForOrlando («Молось за Орландо», після теракту 13.06.2016 р. у американському місті Орландо); #PrayForBrussels («Молось за Брюссель»; проводився після теракту у 22.03.2016 р.); #PrayForTurkey, #PrayForIstanbul («Молось за Туреччину», «Молось за Стамбул»; після терактів у Стамбулі 28.06.2016 р. та 15.07.2016 р.); #PrayForGermany («Молось за Німеччину»; після серії терактів 18–24.07.2016 р. у Мюнхені, Вюрцбургу, Ансбаху); #PrayForBerlin («Молось за Берлін»; після терористичного акту 20.12.2016 р. на передріздвяній ярмарці).

У багатьох містах запуслався флешмоб із хештегом #opendoors («Відкриті двері»), завдяки якому люди отримували додаткові можливості отримати захист (вище уже згадувався Париж, а також це зафіксовано після терактів у Ніщі та Мюнхені та ін. містах); у Брюсселі #OpenHouse передбачив пропозицію допомоги постраждалим від теракту в аеропорту «Шарлеруа» та надання нічлігу пасажиром у зв'язку з повним скасуванням авіарейсів. У Ніщі під хештегом #PortesOuvertesNice («Відкриті Двері Ніцца») у Twitter користувачі писали приблизне місце розташування їх житла з пропозицією зв'язатися з ними.

При проведенні таких флешмобів одночасно робиться спроба розшукати зниклих людей, встановити особу загиблих чи поранених. Зауважимо, що кількість терористичних атак (відповідно й флешмобів із їх осудом) за останні роки є настільки великою, що у соціальних мережах навіть провели своєрідний протестний флешмоб зі хештегом #JeSuisÉpuisé («Я втомився»), під яким учасники діляться своїми переживаннями у зв'язку з активізацією терактів.

Флешмоби є способом протесту проти обмежень прав людини. Проілюструємо це кількома прикладами:

– 30.09.2009 р. (у День Інтернету) на Манежній площі у Москві проведено флешмоб проти спроб російської влади цензурувати світову Мережу, обмежити Скуре та кримінально переслідувати блогерів. Зображаючи культового героя фільму «Матриця» агента Сміта, котрий вважав людей вірусами та заперечував свободу, учасники флешмобу кілька разів у напрямку проти годинникової стрілки, обійшли купол торгового центру на Манежній площі, імітуючи повернення часу назад. За задумом організаторів акції, агенти повертали Росію у минуле – в часи тотального контролю влади над громадськістю;

– у мережі мікроблогів Twitter у вересні 2014 року під хештегом #StopCrimeanTatarsGenocide проходив світового масштабу флешмоб (i-mob) на підтримку кримських татар, переслідуваних у анексованому Криму;

– флешмоби за дотримання прав людини у зонах збройних конфліктів. Так, низка флешмобів у різних куточках планети проходила на підтримку сирійців: у Турині (15.01.2012 р.), Чикаго (22.01.2012 р.) та ін. Нова хвиля флешмобів стала реакцією на бомбардування сирійського міста Алеппо, наприклад, у Лондоні 03.11.2016 р. проведено флешмоб біля посольства Росії

у Великій Британії;

– флешмоби для захисту прав представників сексуальних меншин. Так, у соціальних мережах Facebook і Twitter проведено флешмоб на підтримку ЛГБТ-руху. Наприклад, після того як у червні 2015 р. у США легалізували одностатеві шлюби у всіх штатах, у соціальних мереж почалося активне змінювання аватарок користувачів у кольори веселки (офіційний символ ЛГБТ-руху по всьому світу). Примітно, що старт флешмобу був доволі офіційний – його ініціювала адміністрація глави держави: будівлю освітили кольорами веселки, змінили аватарку президентської адміністрації у Twitter. Звичайно ж, така контroversійна проблема не могла викликати одностайної підтримки, тому відзначимо й численні флешмоби у стилі анти-ЛГБТ, особливо активними такі акції були і є в Росії, де флешмоби проти гомофобії призводять аж до затримання учасників, а на їх санкціоноване проведення не вдається отримати владного дозволу.

Популярною темою флешмобів є вшанування національних героїв. Наприклад, 20.12.2012 р. 485 індійських хлопчиків 10–16 років із бідних родин провели флешмоб-парад до 64-річчя з дня смерті індійського духовного лідера М. Ганді. Босоніж і під девізом «Піднімайся!» (Rise Up!) учасники флешмобу хотіли мотивувати індійських дітей-бідняків до духовного та матеріального росту. Усі учасники були одягнені на зразок звичної одягу М. Ганді та мали відповідний образ національного героя грим (тростина, круглі окуляри, накладні вуса тощо). Ще раніше, у 2010 р., схожий флешмоб об'єднав 255 індійських дітей-бідняків.

Традиційно день незалежності певної держави дає привід для зазвичай емоційно піднесених патріотичних політмобів, які можуть увиразнюватися у найрізноманітніших форматах. Політмоби часто обігрують тему державної символіки, використовують її елементи у сюжеті акції. Це проявляється найперше у грі з кольорами прапора, формами державних гербів, створенні найбільших розмірів чи незвичних тематичних композицій, в основі яких покладено державні символи, наприклад викладання «живих» прапорів і контурів гербів. Такі флешмоби можна вважати патріотичними.

На цих прикладах ми показали, у яких формах новітні національні громадянські суспільства доносять важливу суспільно-політичну ідею, обравши її в постмодерну спектакулярну форму.

**Гусєва Влада Олександрівна,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри криміналістики та  
судової експертології Харківського  
національного університету  
внутрішніх справ

## **РОЛЬ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Сьогодні в Україні втілюються в життя масштабні завдання, пов'язані з формуванням демократичної правової держави, створенням ефективної системи соціального управління. З цією метою в країні здійснюються економічна, адміністративна, судова й інші реформи.

Успішність проведених реформ сьогодні безпосередньо пов'язана зі зміцненням української держави та її органів, відповідальних за захист населення і самої держави від внутрішніх загроз, створення умов для розвитку демократичних інститутів і відносин. Для виконання цих завдань потрібні надійні правоохоронні органи.

Вироблення державної стратегії до організації правоохоронної діяльності обумовлено науково-теоретичною і практичною значимістю питань, пов'язаних з формуванням в Україні дієвого механізму правового регулювання. Складні процеси становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства, формування передумов правової держави вимагають критичного перегляду ряду питань, що панували в недавньому минулому, ідеологічних стереотипів, концепцій, традицій, в тому числі пов'язаних з реалізацією державою своєї правоохоронної функції.

Так, правоохоронна діяльність - це особливий вид соціальної діяльності, тому її сутність визначається, перш за все, тими об'єктивними соціальними умовами, в яких вона зароджується, формується і розвивається. Потреба в правоохоронній діяльності обумовлена природою спільної життєдіяльності людей, яка передбачає в якості обов'язкової умови збереження цілісності громадянського суспільства, забезпечення його функціонування і розвитку. У найбільш широкому сенсі зміст правоохоронної діяльності відображає сутнісні властивості соціального життя людини, його потреби і способи задоволення. Для реалізації правоохоронної функції держави потрібні певна професійна спеціалізація і організаційні зусилля створених з цією метою органів і установ.

У теоретичних дослідженнях вчених (О. М. Бандурки, В. Д. Басай, В. Т. Білоуса, В. С. Ковальського, А. Т. Комзюка, І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової, О. М. Толочка, М. І. Хавронюка та ін.), в програмних документах політичних діячів, партій і громадських організацій

обґрунтовуються демократичні погляди, в основу яких покладені уявлення про правоохоронну діяльність як комплексну багаторівневу систему, необхідну суспільству для закріплення і охорони суб'єктивних прав і свобод. При цьому державі в процесі реалізації правоохоронної функції повинно бути дозволено лише те, що прямо закріплено в законі. Однак відсутність юридичних гарантій, що забезпечують практичну реалізацію названих положень, прояви правового нігілізму на різних соціальних рівнях призводять до девальвації самої концепції правоохоронної діяльності. Така ситуація зачіпає інтереси учасників правоохоронних відносин. Звідси основною метою при вирішенні конфліктів у сфері правоохоронної діяльності є захист прав, свобод і законних інтересів людини. Діалектичну єдність соціального і правового в професійній правоохоронній діяльності, легітимність використовуваних для її здійснення форм і методів передбачає наявність певного механізму, здатного переводити правові встановлення, що санкціонують ці форми і методи, в реальну поведінку людей, що професійно займаються правоохоронною діяльністю в державі.

Так, основними напрямками вдосконалення правоохоронної діяльності держави, в загальному вигляді пропонуються такі, як: а) пошук шляхів збалансованого розмежування повноважень, на різних рівнях системи управління правоохоронними органами, вдосконалення форм взаємодії правоохоронних органів з органами влади на місцях; б) оптимізація функціональних і організаційно-штатних повноважень служб і підрозділів правоохоронних органів; в) вдосконалення інших напрямів організаційного забезпечення управлінських функцій аналізу, планування, контролю, поліпшення матеріально-технічного та соціального забезпечення, зміцнення кадрового потенціалу, розвиток необхідної нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність правоохоронних органів держави. Вирішення поставлених завдань допоможе розвинути по-перше теоретичні уявлення про зміст і цілі організації правоохоронної діяльності, як функції соціального управління; по-друге, визначити перспективні напрямки наукового аналізу проблем управління правоохоронною діяльністю держави та її ролі у формуванні громадянського суспільства.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що проблеми формування і функціонування механізму правоохоронної діяльності, забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина в процесі реалізації державою правоохоронної функції, організації взаємодії різних структурних підрозділів і посадових осіб, які є суб'єктами правоохоронних відносин, попередження та вирішення юридичних конфліктів у правоохоронній сфері є фундаментальними в сучасній науці, це обумовлює їх теоретичну цінність.

Для ефективного функціонування правоохоронної системи держави необхідно, щоб цілі і завдання, що ставляться перед правоохоронними інститутами, були об'єктивно здійсненні, а сама їх діяльність - належним

чином забезпечена: в правовому, організаційному, матеріально-технічному і кадровому відношенні. Тривіальність цього висновку очевидна, проте його практична реалізація пов'язана зі значними труднощами і проблемами, однією з яких є саме розуміння сутності правоохоронної діяльності, механізмів, форм і методів її використання у формуванні громадянського суспільства.

#### **Література**

1. Басай В.Д. Судові та правоохоронні органи України / В.Д. Басай. – Івано-Франківськ, 2002. – 820 с.
2. Організація судових та правоохоронних органів : [навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. за-кладів освіти / І. Є. Марочкін, В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін.] ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сибільової, О. М. Толочко. – Х. : Право, 2000. – 272 с.
3. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. – К. : МАУП, 2004. – 272 с.
4. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / [В. С. Ковальський (кер. авт. кол.), В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін. ; відп. ред. Я. Кондратьєв]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
5. Мельник М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі : навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2000. – 512 с.

**Данилевський Святослав Андрійович,**  
курсант 1 курсу факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
превентивної діяльності

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та політології  
факультету економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Стояцька Г.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ФЕНОМЕН НАСИЛЛЯ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ**

Осмилення проблеми насилля як соціального та духовного феномену було відображене у дослідженнях багатьох філософів, особливо у ХХ столітті, зокрема Вальтера Бен'яміна, Володимира Денисова, Рене Жирара, Мішеля Фуко, тощо. Відтак, у соціальній філософії актуалізується проблема визначення понять «агресія» та «насилля» та їх подальший аналіз як соціальних феноменів. Значну роль у наукових розвідках проблем насилля та агресії відіграли етологічні дослідження К. Лоренца, зокрема праці «Агресія



(так зване «зло»)), «Вісім смертних гріхів цивілізованого людства». Насилля можна розглядати як «суспільне відношення, в ході якого одні індивіди (групи людей) за допомогою зовнішнього примусу, який ставить під загрозу життя, підкорюють собі інших, їх здібності, виробничі сили, власність» [1, с. 14]. Насиллям визначають будь-яке приниження, що веде до обмеження фізичного та духовного потенціалу індивідів, заважає оволодіти реально заданою повнотою можливостей особистісного розвитку, панування волі однієї людини над волею іншої [2, с. 257]. Суб'єктом насилля може виступати агресивна особа. Насилля, таким чином, стає формою агресивної поведінки чи способом спрямування агресії.

У сучасному науковому світі велику цікавість викликає позиція гарвардського аналітика, психолога, автора безлічі бестселерів Стівена Пінкера, який у оцінюванні факторів насильства є відомим оптимістом. У своїй книзі *The Better Angels of Our Nature* (Добрі ангели людської природи, 2011) на 800 сторінках він доводить, що рівень жорстокості і кількість насильства в людському суспільстві скорочуються. У книзі «Чистий аркуш» (2002) він відзначав, що в результаті природного відбору ми придбали, серед інших, такі властивості, як жадібність, страх, мстивість, лють, самообман, що вже саме по собі здатне спонукати наш вид до насильства.

Стівен Пінкер вважає, що насильство у людей обумовлюється як мінімум чотирма категоріями мотивів, кожна з яких пов'язана з дією різних нейробіологічних систем:

Експлуатація – насильство як засіб досягнення мети, тобто заподіяння шкоди людині, якщо вона стає перешкодою для здійснення будь-якого бажання. Серед прикладів можна назвати грабіж, згвалтування, завоювання, вигнання або геноцид корінних народів, а також вбивство.

Домінантність – індивідуальне спонукання до просування в суспільній ієрархії і перетворенню в «ватажка» і відповідне групове спонукання до племінного, етнічного, расового, національного і релігійного панування.

Мстивість – переконаність в тому, що порушення моральних норм заслуговує покарання.

Ідеологія – колективні системи переконань, поширювані «вірусним шляхом», вихованням і примусом і передбачають утопічну перспективу. Серед прикладів можна назвати націоналізм, фашизм, нацизм, комунізм і релігійний радикалізм. Оскільки утопія - це ідеальний світ, проти тих, хто стоїть у неї на шляху, допустимо застосування насильства в будь-якому обсязі.

Попри це Стівен Пінкер вважає, що цим негативним імпульсам протидіють властиві нам добрі, людські риси:

Самоконтроль – системи зв'язків лобових часток мозку, що дозволяють нам передбачити довгострокові наслідки наших дій і перешкоджають нашим деструктивним вчинкам.

Співчуття – здатність відчувати біль іншого.

Моральність – система норм і табу, заснована на інтуїтивних засадах справедливості по відношенню до інших людей, лояльності спільноті, збереженні чистоти і безгрішності. Моральність може сприяти впровадженню стандартів справедливості і зробити немислимыми деякі дії, що завдають шкоди іншим [3, с. 205].

Стівен Пінкер серед різних психологічних чинників, здатних утримати нас від насильства, виділяє один: когнітивний апарат, що дозволяє людині мислити розумно. Розум - це комбінаторна система, здатна породжувати гігантську кількість чітких думок. У просторі доступних людському розуму ідей знаходяться переконання, історія, релігія, ідеологія, а також інтуїтивні і формальні теорії, що виникають в результаті наших роздумів і поширені за допомогою мови в наших соціальних мережах, де вони коригуються, переглядаються і комбінуються.

Форми контролю за насильством в суспільстві можна поділити на: первинні, до яких відносяться соціальні та культурні норми, звичаї, і вторинні, що реалізуються за допомогою соціальних інститутів і організацій (органів внутрішніх справ, установ соціального захисту, місцевої влади тощо).

Таким чином, спираючись на погляди Стівена Пінкера можна зробити висновок, що реальні акти насильства залежать від взаємодії цих властивостей: експлуатація, домінантність, мстивість, ідеологія, самоконтроль, співчуття, моральність, сама людська природа не прирікає нас на постійний рівень насильства. Перетворення війни в реальність залежить від вибудовування цілого ряду психологічних процесів і нейтралізації стримуючого впливу інших психологічних процесів, які розподіляються через соціальні структури, які пов'язують багатьох інших людей. І немає ніяких підстав очікувати, що порівняльна сила цих протилежних впливів повинна залишатися незмінною протягом всієї історії людства. Та один з механізмів, що перешкоджають насильству - це відкрита комбінаторна система, здатна народжувати нескінченне число ідей. І серед плодів цих ідей є інститути, які знижують ймовірність насилля.

#### **Література**

1. Степанянц М.Т. Насилие // Новая философская энциклопедия: 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В.С. Степин, заместители предс. А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, уч. секр. А.П. Огурцов. Москва: Мысль, 2010. 280 с.
2. Андрущенко В.П. Соціальна філософія. Короткий Енциклопедичний Словник / За ред. і уклад. В.П. Андрущенко, М.І. Горлач. Харків: ВМП «Рубікон», 1997. 350 с.
3. Pinker S. The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined. Viking, 2011. 800 с.
4. Pinker S. The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature. 2002. 509 pp.
5. URL: <https://www.weeklystandard.com/adam-rubenstein/steven-pinker-identity-politics-is-an-enemy-of-reason-and-enlightenment-values>.

**Демичева Алла Валеріївна,**  
кандидат соціологічних наук,  
доцент, доцент кафедри соціології  
Дніпровського національного  
університету імені Олеся Гончара

## **МІСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЛОКАЛЬНА ПРОЕКЦІЯ**

В Україні існує значна кількість механізмів, які регулюють участь громадян у прийнятті рішень як на рівні держави, так і на локальному рівні, зокрема міста. Серед останніх визначимо наступні:

➤ місцевий референдум: це форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування. На цей час місцевий референдум в Україні залишається лише декларативним, передбаченим Конституцією інструментом.

➤ Громадські ініціативи щодо рішень влади з місцевих питань (ініціативна група фактично самостійно готує проект рішення ради з певного питання і подає його у визначеному порядку на розгляд органу місцевого самоврядування).

➤ Збори громадян за місцем проживання: на них містяни ухвалюють рішення, які надалі мають бути враховані місцевою радою у своїй діяльності. Також можуть ухвалюватися рішення, якими учасники зборів добровільно покладають на себе зобов'язання і надалі виконують їх. За оцінками експертів, практика застосування механізму зборів в українських містах поки що не надто багата, проте є приклади використання цього механізму громадянами для обрання домових комітетів, які стали важливим елементом підтримання порядку та збереження майна в багатоквартирних будинках [1, с. 26];

➤ Громадські слухання (за українським законодавством це зустрічі членів територіальної громади з депутатами/чиновниками місцевої влади з метою обговорення актуальних питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування, ознайомлення з позицією місцевої влади з цих питань та надання пропозицій і зауважень). Не є дуже поширеною практикою, хоча, наприклад, 28 березня 2018 р. відбулися громадські слухання щодо впливу на довкілля м. Дніпро стосовно Придніпровської ТЕС (в рамках ЗУ "Про оцінку впливу на довкілля" і стосувалося переведення котлів енергоблоків на газову марку вугілля).

➤ Органи самоорганізації населення (вуличні, квартальні комітети). Результатом активної діяльності ОСН зазначених територіальних громад стає включення пропозицій громади до програм економічного та соціального

розвитку міст, безпосередня участь членів ОСН у процесі розробки статутів та інших локальних нормативно-правових актів.

➤ Громадська експертиза (оцінювання діяльності органів виконавчої влади інститутами громадянського суспільства). Дозволяє громадськості оцінити рівень прозорості органу виконавчої влади та дотримання ним законодавства;

➤ Звернення громадян, в тому числі електронні петиції та електронні звернення.

Вищеназвані форми участі є «традиційними», усталеними в українському як законодавстві, так і суспільстві. Дослідниця Л. Ковшун виокремила ще ряд достатньо нових форм, які можуть розширити можливості участі містян в управлінні містом. Так, називаються наступні:

- Консенсусна конференція: конференція, на якій спілкування містян з різних соціальних груп та експертів дозволяє прийняти найбільш комфортне для всіх рішення.

- Дорадче опитування: інструмент, який дозволяє вплинути на громадську думку та побачити її зміну в експериментальний спосіб. Двоетапне опитування щодо певної проблеми, на першому етапі – до обговорення з експертами, на другому – після обговорення.

- Відкритий офіс: години вільного відвідування органів влади або спеціальні офіси для комунікації між органами влади і спільнотою. Може існувати як в стаціонарному, так і періодичному вигляді.

- Громадська панель: дорадчий орган, створений з громадян, який консулює депутатів або службовців в питаннях міської політики, збираються кілька разів на рік, щоб обговорити важливі політичні питання та запропонувати стейкхолдерам зміни [2].

Окремою формою участі городян в управлінні містом є бюджети участі (громадські бюджети). Це частка бюджету міста, яка може бути використана безпосередньо громадою міста на реалізацію ініціатив її мешканців. Тобто цей ресурс має бути спрямований на проекти, які є найважливішими з погляду мешканців, а не влади.

Отже, в українському соціумі існує достатньо широкий спектр механізмів участі територіальної громади в управлінні міста, передбачених нормативно-правовими документами різних рівнів. Проте соціологи фіксують значну недовіру громадян до ефективності їх застосування та взагалі до можливостей впливу на місцеву владу, небажання містян брати як участь у вирішенні міських проблем, так і відповідальність за розвиток міста. Отже, необхідна система дій з активізації міської територіальної громади, репертуар яких повинний включати як просвітницькі, інформаційні заходи, так і технічні, які б сприяли спрощенню участі містян у життєдіяльності міста.

### Література

1. Права людини і місцева демократія / Упорядники: Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. 2017. 92 с. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/book-3.pdf> (дата звернення: 29.03.2018).
2. Ковшун Л. Інструменти партисипації. Співпраця спільноти й органів влади. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/instrumenty-partyypatsii-spiivpratsia-spilnoty-i-orhaniv-vlady> (дата звернення: 27.03.2018).

**Денисенко Євгенія Миколаївна,**

курсант факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*

доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат психологічних наук, доцент

**Диса О.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ У ПІДЛІТКА

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значним зменшенням ролі громадянської позиції, розуміння ролі та цінності права безпосередньо у колективі та окремо пересіченими громадянами, зокрема, впливом таких тенденцій на підростаюче покоління. Право є одним із тих важливих елементів у розвитку суспільства, що впливає на встановлення певних регуляторів цивілізованих взаємовідносин у соціумі, функціонування різних державних інститутів, що у свою чергу, є одним із аспектів створення демократичної правової держави

Зокрема, досить важливим етапом розвитку суспільства є формування у громадян правової свідомості, своєрідного відображення людиною правої дійсності. У свою чергу, аналіз розвитку правової свідомості надає можливість пізнання людиною місця права у соціумі, яким чином воно функціонує, як до нього ставляться інші, визначення його цінності та ролі. На формування правової свідомості впливають різні чинники, серед яких особливе місце посідає правове виховання дитини, підлітка, які є найменшою ланкою громадянського суспільства.

Слід зазначити, що правосвідомість є однією з форм свідомості людини, яка є «найвищою притаманною людям якістю, яка полягає в

узагальненому і цілеспрямованому відображенні дійсності, уявній побудові дій і передбаченні їх результатів, регулюванні й самоконтролі поведінки, яка має зовнішні форми відображення творчого характеру та пов'язана з мовою. До основних взаємопов'язаних елементів свідомості належать: усвідомлення явищ, абстрактне мислення, самосвідомість, емоції, воля, інтуїція» [1, с. 120]. Правова свідомість є певним матеріалом абстрагування, аналізу людиною інформації, отриманої з зовнішнього середовища, яка під тим чи іншим впливом набуває нових проявів, іноді у вигляді деформаційних форм правосвідомості.

На думку А. Петрова, «правосвідомість – це сукупність ідей, поглядів, уявлень про те, яким має бути право з погляду його справедливості, а також доцільності, ефективності в затвердженні цінностей, визнаних у суспільстві і оцінок, що складаються на їх основі, і відчуттів. Правосвідомість – є складним явищем, яке складається з таких елементів, як знання права, правової ідеології, оцінок, правової психології і поведінкового елементу (установок)» [2, с. 95].

Постає цілком доречним питання формування правової свідомості у підлітка. Підлітковий період є одним із найскладніших у процесі формування особистості, адже він характеризується різкою зміною переосмислення ціннісних життєвих орієнтирів, проявляється прагненням до певної свободи, тобто виходу зі-під контролю дорослих, прагненням до незалежності від життєвих правил та установок, пізнання чогось нового, утвердження себе серед соціуму тощо. Саме у підлітковому періоді спостерігається девіантна поведінка, що може пов'язуватись з деформаційними процесами правосвідомості.

«Природно, що формування правосвідомості відбувається в результаті взаємодії особистості з іншими індивідами, соціальними групами та державою шляхом інтелектуального засвоєння отриманих відомостей про правові явища та психологічного вироблення власного ставлення як суб'єкта до цих правових явищ. Фактори, що впливають на формування правосвідомості молоді, утворюють дві великі групи, що відрізняються за напрямом впливу на свідомість: внутрішні – індивідуальні особливості кожної молодої людини; зовнішні – діяльність інших суб'єктів, спрямована на формування правосвідомості молоді» [3, с. 7]. Серед системи внутрішніх чинників формування правової свідомості слід відзначити індивідуальні психологічні особливості підлітка, зокрема, рівень інтелектуального розвитку. Саме рівень інтелектуального розвитку є одним із провідних під час усвідомлення особою певних вимог та установок суспільства, а також під час розуміння сутності правових приписів. Однак, необхідно розрізняти психологічні особливості підлітка, які набуті від народження, і ті, які сформувалися внаслідок байдужого або несправедливого ставлення з боку дорослих. Частіше за все, такі дії впливають на правову культуру підлітків та їх ставлення до правових приписів і права в цілому. Крім цього, не менш

важливого впливу на формування правової свідомості мають психофізіологічні особливості людини (темперамент, характер, самоконтроль, емоційна стійкість тощо).

Серед зовнішніх чинників провідне місце у формуванні підліткової правосвідомості посідає найближче оточення, адже саме родина є взірцем та найвищим еталоном для будь якої дитини. Формування моральних якостей, які є одними з елементів внутрішнього фактору впливу на формування правової свідомості, частіше за все нав'язуються дитині батьками та найріднішими людьми. Не менш впливовим фактором є засоби масової інформації, які є своєрідним орієнтиром у соціальному просторі, сферою системи нової та готової інформації, яку молоде покоління не намагається аналізувати та фільтрувати, користуючись особливостями свого мислення.

Відтак, формування правосвідомості у підлітків є одним із найважливіших етапів формування суспільства, адже молодь є однією з тих структурних ланок, які є початком створення нового соціуму та впливають на подальший процес державотворення. Важливу роль у формуванні правосвідомості молодого покоління відіграють навчальні заклади, органи державної влади, громадські організації тощо. Ключовою ланкою у встановленні зав'язків між підлітковою свідомістю та системою права є педагог, адже саме він є одним із авторитетів, що формує правову свідомість шляхом правового виховання особистості.

#### **Література**

1. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием [Текст] / С. Кара-Мурза. – М. : Экспресс, 2003. – 316 с.
2. Петров А. В. Теория государства и права : учеб. пособие / А.В. Петров. – Челябинск, 2002. – 116 с. 4. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. – Х., 2002. – 414 с.
3. Єрмоленко Д. О. Основні внутрішні фактори формування правосвідомості молоді / Д. О. Єрмоленко // Вісник Академії адвокатури України. - 2012. - Число 3. - С. 7-12.

**Дерманська Аліна Геннадіївна,**  
студентка 2 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету,  
доктор історичних наук, доцент  
**Маргулов А. Х.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **СТАВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МЕШКАНЦІВ ДНІПРА).**

Актуальність нашого дослідження полягала у тому, що утвердження гендерної рівності — є важливим напрямом діяльності в Україні за останні роки. Це питання проходить крізь всі проблеми сьогодення і є актуальним в житті кожного з нас. На суспільному рівні декларовані права та можливості особистості, незалежно від статі, реально не дотримуються, упереджене ставлення й гендерна дискримінація продовжують відтворюватися, жінки та чоловіки як соціальні спільноти загалом мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади. Інтеграція української держави у світове співтовариство вимагає переосмислення місця і ролі жінок у суспільстві, їх рівноправну участь у всіх сферах життєдіяльності, і, зокрема, в політиці і державотворенні.

Метою нашого дослідження було проаналізувати не тільки ставлення сучасної молоді до проблеми гендерної нерівності, але й дізнатися чи взагалі люди стикалися з цією проблемою, чи знають що таке гендерна нерівність взагалі та чи прагнуть до її вирішення. В нашу вибірку потрапили мешканці міста Дніпра віком від 18 до 30 років у кількості 100 респондентів з них 55 жінок (55 %), 45 чоловіків (45 %).

Відсоткове співвідношення вікових категорій опитаних нами людей складало майже однакову кількість. Соціально-психологічна атмосфера в суспільстві є одним із чинників формування як громадської свідомості загалом, так і його системи цінностей зокрема. Невід’ємним елементом формування соціально – психологічної свідомості є рівень освіти опитаних. Нами визначено, що більшість молоді мають вищу освіту. Також на соціально – психологічну свідомість і як наслідок на політичну свідомість впливає місце проживання та сімейний стан. Більшість опитаних проживає в місті, за сімейним станом: 47 % опитаних є одруженими або заміжніми, 46 %



- неодружені, незаміжні, а також 7% - знаходяться в цивільному шлюбі.

Серед респондентів більшість розмовляє українською мовою. Більшість опитаних жінок розуміють «рівність прав жінок та чоловіків» як рівність жінки та чоловіка у сімейному житті. В свою чергу чоловіки розуміють це, - як рівні можливості у працевлаштуванні та рівна оплата праці. Трохи менше, ніж половина опитаних жінок вважають, що в сім'ї повинен працювати чоловік, інші відповіли – обидва партнери. Більшість чоловіків все ж таки вважають, що вони повинні працювати, а також повністю матеріально забезпечувати родину.

На питання чи зустрічалися Ви з проблемою гендерної нерівності у житті, переважна більшість жінок відповіли – так, а ось більшість чоловіків навпаки – ні. Більшість респондентів стверджували, що зустрічалися з проблемою гендерної нерівності саме у сфері працевлаштування та оплати праці, деякі зустрічалися також з нерівністю політичних прав та з сексуальними домаганнями. Більшість чоловіків вважають, що відношення до жінок і чоловіків у суспільстві є однаковим, а жінки мають протилежну думку – до чоловіків відношення краще, ніж до жінок.

Важливим, для нас, студентів юридичного факультету, було питання про те, чи чинне законодавство забезпечує рівні можливості та права жінок та чоловіків. Так ось, більшість опитаних жінок впевнено стверджували про те, що законодавство зовсім не гарантує їм рівні можливості, а навіть навпаки дискримінує права їхньої статі. А чоловіки вважають, що законодавство гарантує рівність прав між жінкою і чоловіком, але не повністю. Натомість переважна більшість респондентів вважають, що активну участь у вирішенні проблеми гендерної нерівності бере саме міжнародна спільнота та громадські організації, а не держава. Це говорить про те, що це питання підлягає обов'язковому активному розгляду та вирішенню на державному рівні..

Для переважної більшості опитаних чоловіків є зовсім неважливою стать людини, що надає професійні послуги (продавець, вчитель, лікар тощо), а ось для жінок навпаки це є дуже важливим.

На думку більшості чоловіків, основною причиною виникнення проблеми гендерної нерівності в Україні є слаборозвинуте громадянське суспільство, а на думку жінок – це стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту. Так майже всі опитані жінки вважають, що проблему гендерної нерівності потрібно вирішувати вже сьогодні та не зволікати, а чоловіки вважають, що в Україні є безліч інших важливих проблем, які потребують вирішення в першу чергу. Більш того, більшість чоловіків взагалі не цікавляться новинами, що стосуються гендерної нерівності, а ось жінки навпаки є дуже зацікавленими та спостерігають, а деякі навіть беруть участь у вирішенні цієї проблеми.

Також більшість опитаних громадян, в основному жінки, вважають, що необхідно пропагувати ідею гендерної рівності, зокрема активно

використовувати її в педагогічні діяльності.

Отже, з огляду на результати проведеного дослідження ми підтвердили гіпотезу, що в Україні існує така проблема як гендерна нерівність та більшість громадян (в основному жінки) вже зустрічалися з нею при влаштуванні на роботу, у сімейному житті, при здійсненні своїх політичних прав тощо. Сучасна молодь поки ще не зовсім добре усвідомлює необхідність вирішення цієї проблеми. Більшість респондентів також вважають, що рівність прав та можливостей жінок та чоловіків не гарантується чинним законодавством, а навіть навпаки дискримінується, а це є підставою для того, щоб досліджувати, змінювати та доповнювати чинне законодавство з цього питання.

#### **Література**

1. Методи соціології. [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://bookwu.net/book\\_sociologiya\\_738/6\\_metody-sociologii](http://bookwu.net/book_sociologiya_738/6_metody-sociologii).

2. Гендерна рівність — важливий напрямок. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://krasnogradrda.gov.ua/130620162.htm>.

**Диса Олена Вікторівна,**  
кандидат психологічних наук,  
доцент, доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

### **ОСОБЛИВОСТІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

Формування інформаційного суспільства є складним багатоаспектним процесом, який впливає на життя та інтереси населення. Інформатизація, залежно від свого ходу і результатів, може мати різні наслідки, у тому числі і негативні. Тому необхідно контролювати стан і хід цього процесу шляхом ретельного вивчення та дослідження проблем, які виникають з метою забезпечення більшого позитивного ефекту інформатизації.

Інформатизація суспільства дає можливість вільного доступу кожного члена суспільства до будь-яких джерел інформації, окрім конфіденційних. Головними напрямками розвитку інформатизації стають:

- створення найбільш прогресивних і найбільш гнучких засобів обробки інформації,
- зниження вартості обробки інформації, покращення технічних характеристик устаткування,
- розширення масштабів стандартизації пристроїв сполучення,

- якісне покращення підготовки кадрів;
- розробка захисних заходів проти несанкціонованого доступу до інформації та ін.

Інформатизація означає широке використання інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності. Усі ці процеси фундаментально вплинули на особистість та способи її самовираження.

Соціальні мережі - це унікальне середовище, яке надає своїм користувачам не тільки можливість комунікації, а й ресурси для самовираження й самоідентифікації. Подібна діяльність реалізується в рамках функції самопрезентації.

Самопрезентація розуміється дослідниками по-різному: як свідоме надання певної інформації про себе [1], як «поведінковий вираз емоційних і когнітивних елементів Я-концепції» [2], як процес «усвідомлюваного або неусвідомлюваного, цілеспрямованого або стихійного пред'явлення певних аспектів свого «Я» оточуючим» [5] та ін.. Особливе місце у структурі самопрезентації в соціальних мережах займають різні розділи, присвячені особистій інформації. Соціальні мережі надають широкі можливості самовираження і самопрезентації особистості, і це залежить у першу чергу від сили уяви і фантазії користувача. Тому одним з ключових питань є визначення ступеня реальності наданої інформації про себе в процесі інтернет-комунікації.

І. С. Шевченко, виділяє наступні характеристики інтернет-комунікації: 1) анонімність, 2) добровільність і бажаність контактів, 3) відсутність паралінгвістичних, невербальних компонентів спілкування, 4) утрудненість передачі й сприйняття афективного компонента спілкування, 5) своєрідність протікання процесів міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації, 6) зняття жорстких соціальних конвенцій, кордонів культур [4].

Інтернет-комунікація дозволяє розглядати самопрезентацію у віртуальному просторі як варіативний багатогранний процес, спрямований на створення сприятливого Я-образу для оточуючих і нівелювання негативних атрибутивних ознак у певному соціальному контексті. При цьому віртуальна особистість може наділятися різними характеристиками: як реальними, які відповідають дійсності, так і характеристиками ідеального «Я». Поряд з цим можна говорити і про прагнення особистості до репрезентації своїх справжніх властивостей.

Самопрезентація в соціальних мережах носить, як правило, соціальний характер, що відображується у демонстрації користувачем на своїй сторінці (аккаунті) свого соціального статусу, рівня освіти, соціального оточення тощо. Іншими словами, користувач прагне до максимально успішної інтеграції в соціум шляхом планомірного управління враженням Іншого про себе. К. О. Черняєва пише: «Віртуальне розуміється як особлива реальність, особливий світ, а часом і як міраж, сконструйований з управлінь враженнями

Іншого» [3, с. 210].

Аналіз сторінок (акаунтів) користувачів дає важливу інформацію про внутрішній світ особистості. Особливо помітні проблеми психологічного характеру, які людина намагається вирішити через інтернет-комунікацію, часто не усвідомлюючи цього. Приклади того, коли людина відкрито демонструє свої інтимні взаємини, хвороби, сумнівні успіхи і т.д. вказують на наявність низки особистісних проблем або відсутності культури самопрезентації. У зв'язку з тим, що більшість населення має свій статус в інтернеті (і не один), виникає необхідність навчати молодих людей культурі самопрезентації, що дозволить максимально реально, коректно і адекватно презентувати себе у віртуальному просторі.

#### Література

1. Амяга Н.В. Самораскрытие и самопредъявление личности в общении // Личность. Общение. Групповые процессы. М., 1991.- С. 37-74.], как «поведенческое выражение эмоциональных и когнитивных элементов Я-концепции».
2. Жичкина А.Е., Белинская Е.П. Стратегии самопрезентации в Интернет и их связь с реальной идентичностью [электронный ресурс] // Статья. Режим доступа: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/strategy>.
3. Черняева К.О. Культурная идентификация в социальных сетях Интернета // Вестник ПАГС. – 2010. - №1 (22). – С. 209-214.
4. Шевченко И.С. Факторы динамичности самопрезентаций в Интернет-общении. Режим доступа: <http://cyberpsy.ru/2011/05/shevchenko-i-s-factory-dinamichnosti-samoprezentacij-v-internet-obshhenii/>].
5. Янчук В.А. Введение в современную социальную психологию. – Минск: АСАР. – 2005. – 768 с.

**Доля Ірина Миколаївна,**  
кандидат політичних наук,  
доцент кафедри соціології та  
політології Національного  
технічного університету  
«Харківський політехнічний  
інститут»

### ІМІТАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЇ

На сьогоднішній день, у російському суспільстві як і раніше зберігається високий рівень внутрішньої згуртованості та консолідованості, що підтверджує готовність всіх соціальних верств населення незалежно від регіону проживання підтримувати існуючу вертикаль влади. Модель «доброго й справедливого царя» домінує в соціальних стереотипах соціуму, а всі негативні сторони життя, від внутрішньо економічних до зовнішніх

геополітичних, асоціюються громадянами лише з недбайливістю окремих політиків. Підтвердженням тому є індикатори очікувань пересічних росіян у соціологічних зрізах, проведених у січні 2018 року. По даним «Левада-центра» з надією на краще сприймають майбутній 2018 рік – 63 % респондентів, при цьому 48 % вважають, що поточний рік буде «спокійним для їхніх родин» [1]. Результати опитування Фонду «Суспільна думка» також говорять про позитивні очікування росіян: 46 % респондентів, вважають, що особисто для них життя в 2018 році стане кращим, а 38 % переконані – поточний рік буде кращим і для Росії в цілому [2]! Ці цифри, доводять готовність народу терпіти й надалі, незважаючи на визнання фактів незадоволеності економічним становищем країни. Наприклад, відповідно до показників Росстату за 2017 рік 21,1 млн. росіян (14,4 % населення) мали доходи нижче величини прожиткового мінімуму, що становив 10 329 рублів.

Незважаючи на позитивні сподівання, які домінують серед громадської думки, процеси для дестабілізації ситуації в країні також мають місце. До таких можна віднести формування протестного потенціалу в російському суспільстві. За підсумками 2017 року можна констатувати, що протестний потенціал росіян розширив географію, але не став масовим. Дійсно протести проходять, умовно їх можна розділити на соціально-економічні, трудові, екологічні й антикорупційні. У протестному русі можна виділити три чіткі тенденції: нечисленність (у Росії є досвід більше численних акцій 2012 року, сьогоднішні охоплюють максимум 5 тисяч чоловік у центральних містах Росії); зростання протестних регіонів (до традиційних центрів протесту Москви, Санкт-Петербургу, додаються регіони: Самарська, Челябінська, Омська, Кемеровська області, Сибір) і третє – відсутність стійких протестних груп (за віком, соціальним станом), що в принципі й пояснює низький рівень підтримки населенням протестних акцій у цілому. Висока ймовірність зростання протестів з питань соціальної тематики як спосіб для дестабілізації ситуації в суспільстві. Тут особливо перспективно маніпулювати на трудових конфліктах. За даними моніторингу трудових протестів за шість місяців 2017 року зафіксовано 170 акцій, це на 12 % менше, ніж торік, але не нижче показників 2014 року, дати початку кризових явищ в російському суспільстві. В цілому потрібно констатувати, що в 2017 році владі вдалося взяти під контроль трудові протести і суттєво знизити їх частку. За шість місяців 2017 р. було зафіксовано 62 стоп-акції, у ході яких повністю або частково зупинялася або сповільнювалася робота підприємств. Це менше, ніж у 2016 році на 23%, тобто зменшення числа радикальних акцій виявилось значніше, ніж зменшення загальної кількості протестів. Важливо, що за ці півроку хвиля трудових протестів охопила практично всі регіони, чого не було раніше. Так, лідерами стали Центральні й Сибірський федеральний округи, 21 % й 20 % від загального числа протестів відповідно. Далі йдуть: Уральський (11 %), Приволзький (12 %), Далекосхідний (5 %) і Північно-Кавказький (2 %) [3]. Ще одним важливим

показником є той факт, що основною причиною всіх трудових конфліктів називається не виплата заробітної плати й зростання заборгованості по ній.

У той же час, на сучасному етапі, розвитку Росії ми можемо побачити очевидні успіхи саме держави, яка через контрольовані інститути громадянського суспільства по суті імітує сам факт існування громадянського суспільства в Росії. Очевидним прикладом подібного втручання держави є реалізована модель управління протестними настроями росіян. Створення картинки недієздатності опозиції на тлі активної роботи влади по виявленню корупціонерів і боротьби з ними. Факти успіху дій влади очевидні – не допуск О. Навального як опозиційного лідера до участі у виборчій кампанії по виборам на посаду Президента Росії й призначення маріонеткових опозиціонерів у вигляді кандидатури К. Собчак. Всі ці дії, дозволили сформувати у пересічних росіян почуття розчарування в діях опозиціонерів, і тим самим зміцнили віру в силу діючого режиму. Успіх зазначених методів очевидний – провал останніх січневих мітингів на підтримку проекту О. Навального «Страйк виборців». Підтвердженням провалу громадянської акції є і офіційний результат виборчої кампанії щодо виборів на посаду Президента Російської Федерації, 18 березня 2018 року понад 73 мільйонів росіян прийшли на виборчі дільниці, що склало 67,5 % виборчої явки. Можна впевнено констатувати, що владним інституціям з успіхом вдається маніпулювати громадською активністю на свою користь.

Зокрема, задля управління протестними настроями провладні сили використовують три технології: 1) демонстрація сили, із широким залученням правоохоронних структур, створення їм іміджу реальних захисників інтересів рядових громадян, які знаходяться на охороні стабільності й правопорядку, а значить арешти лідерів й учасників опозиції сприймаються в суспільстві як правомірна й необхідна дія; 2) розмивання соціальної структури опозиційного електорату, додання незаконності діям опозиціонерів. Так, основу протестних акцій О. Навального становлять обличчя старшого шкільного віку від 14 до 17 років, вони протестують не проти політичного режиму, і не проти виборчого процесу, мета їх дій – це протест заради протесту; 3) створення громадянського суспільства підконтрольного владі, як альтернатива опозиційним силам. У цьому зв'язку на особливу увагу заслуговує координаційна робота Суспільної палати Російської Федерації (створення провладних громадських організацій, популяризація волонтерства, проведення тих же мітингів протестів, але підконтрольних владі) [4]. Наприклад, всі масові і чисельні протестні акції трудових колективів, проведені в російських регіонах апелювали до Москви, тим самим у населення формується стійке сприйняття, що влада у верху завжди справедлива й може допомогти!

Таким чином, можна констатувати, поширення в російському соціумі моделі псевдо громадянського суспільства, підконтрольного владним інституціям. Про це говорить, і факт створення системної опозиції і головне

громадянська активність є лише імітацією дій громадськості. Як правило, акції протестів проводяться з метою привернути увагу росіян до можливості вирішувати будь які проблеми на центральному рівні влади. Тим самим, ми є очевидцями остаточного закріплення в політичній системі сучасної Росії моделі жорсткого авторитарного політичного режиму.

#### **Література**

1. Ожидания в 2018-м году Левада-Цент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.levada.ru/2018/01/26/ozhidaniya-v-2018-m-godu-2>.
2. Опрос Фонда «Общественное мнение» показал ожидания россиян на 2018 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rsute.ru/476666-opros-fonda-obshhestvennoe-mnenie-pokazal-ozhidaniya-rossiyan-na-2018-god.html>.
3. Трудовые протесты в первой половине 2017 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://trudprava.ru/index.php?option=com\\_k2&view=item&id=1900:1900&Itemid=796&tmpl=component&print=1](http://trudprava.ru/index.php?option=com_k2&view=item&id=1900:1900&Itemid=796&tmpl=component&print=1).
4. Доклад о состоянии гражданского общества в Российской Федерации за 2017 год. – М.: Общественная палата Российской Федерации, 2017. – 100 с.

**Дяченко Валерія Романівна,**  
студентка 1 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент

**Стояцька Г.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ ТА СЧАСНІСТЬ**

Громадянське суспільство – це система недержавних організацій, які репрезентують свободу та інтереси громадян і є невід’ємним елементом демократичної держави. Так в Україні, на відміну від Європи, процес розвитку та становлення громадянського суспільства затягнувся на довгі роки. Формування почалося ще під час становлення Незалежної України та було навіть продеклароване в Декларації про державний суверенітет України [1]. Створення громадянського суспільства стало ціллю багатьох політичних партій, проте інтерес почав зосереджуватися не на людині, а на владі.

Одна з основних характеристик громадянського суспільства – незалежність від держави або бізнесу. На жаль, в Україні, ці ознаки не

відіграють головну роль, тому існують проблеми, що призупиняють повну діяльність громадянських організацій.

Стійкі стереотипи, система цінностей, утворених тоталітарним режимом, утиски зі сторони олігархічних кіл, засоби масової інформації, які займають не останнє місце в житті громадян (адже інформуючи про різні події в політиці або державі, вони впливають як на колективне формування поглядів, так і на кожного окремо) – все це впливає на функціонування громадянського суспільства. Починається маніпулювання фактами та нав'язування неправдивої або недостовірної інформації, як наслідок – недостатній рівень довіри поміж громадян. Згодом це зумовлює недостатню участь населення в громадських організаціях, тоді як саме їх активність впливає на розвиток громадянського суспільства. Недовіра зумовлена корумпованістю, неспроможністю здійснення повноти влади народу, затвердженої у Конституції України [2]. Громадянське суспільство не утворюється саме по собі, його потрібно послідовно і систематично стимулювати. Це складний механізм, який потребує як розвитку кожної особистості, так і соціуму в цілому. Але не дивлячись на всі труднощі, існують різноманітні підходи вирішення даних перепон.

Насамперед треба почати з підвищення політичної культури населення, тому що політика є найголовнішим фактором, який сприятиме вирішенню проблем громадянського суспільства. Оскільки частина населення бачить у державі корумповану силу та не довіряє державній владі, громадяни повинні почати активно приймати участь в управлінні державними і суспільними справами та мати можливості вільного вибору такої моделі суспільних відносин, яку обирає більшість.

Громадянське суспільство буде існувати та розвиватися за умов, що громадяни будуть мати високий рівень соціального, інтелектуального, психологічного розвитку та переоцінять цінності як на рівні індивідуальної, так і суспільної свідомості. Культурне багатство суспільної свідомості – це значна стадія у вирішенні проблеми. Подолавши соціальну пасивність та досягнувши піднесення рівня суспільної свідомості, можна досягнути розвитку різних форм самоврядування громадян – формування справжніх інститутів громадянського суспільства.

Провідну роль у подоланні проблем громадянського суспільства грає те, що окрему людину, її права і свободи визнано найвищою цінністю і за загально визнаним правилом вони пріоритетні стосовно загальних або державних інтересів, тому посилення ролі органів державної влади в наведенні порядку є необхідністю для забезпеченні прав та свобод особистості. Однак, головною умовою для подолання наявних проблем громадянського суспільства є якість особистості кожного громадянина у громадянській активності, яка включає в себе показники громадянської позиції та виступає головним стрижнем, який визначає цінність і цілісність особистості. У громадянському суспільству, кожен реалізує власні інтереси



та знаходить індивідуальні форми взаємозв'язку з іншими суб'єктами.

Можна сказати, що суспільство – це цілісний організм, частини якого, взаємодіючи одна з одною, впливають на функціонування цілого. Завдяки теоріям провідних мислителів-просвітників, таких як Монтеस्क'є, Руссо, Локк, Лейбніц (який першим ввів термін «громадянське суспільство»), Гоббс громадянське суспільство в наш час має право існувати і має велику значущість в житті населення. Вони першими впроваджують необхідність розрізнення і усвідомлення відмінностей між громадянським суспільством і державою. На думку Монтеस्क'є «Держава не спить за громадян: вона діє і вони спокійні» [9, с. 667]. Мета філософсько-правового вчення Монтеस्क'є забезпечити можливість безпеки громадян від свавілля та зловживань влади, а також забезпечити політичну свободу громадян у державі. Філософ-просвітник зазначав, що громадянське суспільство не може існувати без уряду. У праці «Міркування про походження і засади нерівності поміж людей» розрізняючи такі поняття як «громадянське суспільство» і «державу» Руссо наголошує, що громадянське суспільство виникло внаслідок формування приватної власності, а держава витворена з нього на підставі суспільного договору [11, с. 136].

Не залишається байдужим до проблем громадянського суспільства і Дж.Локк, якого ще прозвали «батьком лібералізму». Він писав, що «суспільство – втілення єдиного договору, укладеного чи такого, що має бути укладеним між індивідами, які входять у державу чи створюють її» [10, с. 428]. На думку Локка мета громадянського суспільства полягає в тому, аби уникати та відшкодовувати ті незручності природного стану, які неминуче виникають від того, що кожна людина є суддею у своїй справі. «Людина-розумна істота, що усвідомлює самостійно необхідність установи держави для досягнення спільних благ» [11, с.145]. І саме покликання держави захищати особисту свободу і власність, що здобуті працею людей; право протистояти уряду, коли спрямування йде на тиранію та узурпацію, адже громадянська ідея вище, ніж ідея державна. Гоббс, вважаючи суспільство великим цілим тілом, наголошував, що це – тіло штучне, складне для подолання природної роздрібненості на окремих індивідів «боротьби всіх проти всіх» Людська поведінка на його думку мотивується особистою корисливістю, то суспільство слід розглядати як засіб її задоволення. Звідси і твердження про суспільствл як «штучне» утворення [10, с.429]. Заради уникнення загроз люди змушені були перейти з природного стану на громадянський, який давав можливість врегулювання законами невіпорядкованих відносин.

Існує багато теорій щодо громадянського суспільства, залежності чи незалежності від держави, проте перш за все таке суспільство повинне виражати волю та зацікавленість самих громадян. Суспільство – найвища ступінь розвитку живих систем, головним елементом його є люди, різні форми їх діяльності і відносин, насамперед праця, потреби споживання,

спілкування, а також наявність і функціонування соціальних інститутів, організацій та ін. Громадянське суспільство неможливо без держави, а держава не може повноцінно існувати без громадянського суспільства. Вони повинні існувати і розвиватися разом, а не всупереч одне одному. Саме їх зв'язок і взаємодія в майбутньому зможуть досягти високих результатів у партнерських відносинах. Держава зможе досягти повного функціонування демократії лише завдяки функціонуванню у контексті розвиненого громадянського суспільства.

#### **Література**

1. Декларація про суверенітет України від 16 липня 1990 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Лотюк О.С. «Конституційно – правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні»: монограф.; за ред. В. Л. Федоренка / О. С. Лотюк. К.: Видавництво Ліра, К, 2016. 336 с.
4. М. Калініченко «Влада громадянського суспільства»: Монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 200 с.
5. Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії: Монографія / М.А. Бойчук. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007.
6. Гурицька М.С. Громадянське суспільство: теорія і практика. // Вісник Сев, ДТУ. Вип. 91. Політологія. Зб. наук., пр. Севастополь: Вид-во Сев. НТУ, 2008.
7. Барков В., Розова Т. Громадянське суспільство в Україні: проблеми та їхнє вирішення // Вибори та демократія. 2006. №3. С.20-27.
8. «Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку» За редакцією професора М. П. Требіна. Харків «Право». 2013.
9. А.Г Спиркин «Філософія Гардарики» Підручник.-2.вид., випр., доп.-К., 2006., 736 с. Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів.
10. Є.М. Причепій, А.М Черній, Л.А Чекаль «Філософія» Підручник. Київ: Академвидав, 2008. 592 с.
11. Дніпропетровський державний університет Внутрішніх Справ «Онтологія, Аксиологія, Антропологія, Гносеологічні філософсько-правових вчень» : навчальний посібник / [ Кузьменко В.В, Наливайко Л.Р, Обушенко О.М та інші]; за заг. ред. д.ф.н., проф. В.В Кузьменко. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра, 2015. 292 с.

**Єремєєва Ірина Анатоліївна,**  
кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри політології та  
міжнародних відносин  
Університету імені Альфреда Нобеля

## **ДО ПИТАННЯ ПРО ЯКІСНІ ЗМІНИ ФОРМ МІЖНАРОДНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У ПОСТБІПОЛЯРНІЙ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ**

Конфлікти постбіполярної міжнародної системи мають відмінні, якісно нові характеристики у порівнянні з конфліктами епохи холодної війни, що актуалізує задачу визначення природи цих конфліктів з метою прогнозування їх можливих наслідків та винайдення шляхів та методів ефективного вирішення та запобігання збройного протистояння у сучасному світі. Особливої уваги заслуговує якісний контекстний аналіз параметрів, форм та особливостей перебігу збройних конфліктів. Процеси трансформації міжнародних збройних конфліктів характеризуються дослідниками як «постмодерністські, поглибленні, деструктивні» [1, р. 64], що підкреслює різноманітність та новизну їх форм у світовій політиці.

Незважаючи на значне посилення рівня конфліктогенності сучасних міжнародних відносин, ймовірність безпосередніх глобальних збройних конфліктів між провідними державами залишається низькою. Це пояснюється невідповідністю масштабів втрат та виграшу для гіпотетичного переможця такого конфлікту в умовах поглиблення економічної та інформаційної взаємозалежності між ключовими акторами міжнародних відносин глобалізованого світу.

Разом з тим продовжується суперництво з використанням непрямих засобів та збройних локальних конфліктів за політичне та економічне домінування, як у світі в цілому, так і в окремих регіонах: держави змагаються за отримання військово-технічних переваг з метою тиску та просування власних національних інтересів. Характеризуючи конфліктний потенціал сучасної системи міжнародних відносин, англійський дослідник Майкл Хенлон називає класичні міждержавні війни «застарілими» [2, р.42-46]. Серед причин втрати значення класичних війн у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. доцільно виділити зміни в сфері ядерного озброєння, подолання анархічності альянсу країн Заходу, збільшення кількості демократичних країн, втрата значимості чинника захоплення нових територій для економічного зростання держави. Якщо у ХХ ст. причинами зіткнень між державами були ідеологічні розбіжності, колонізаційні та деколонізаційні процеси, реалізація геостратегічних та гегемоністських інтересів, то в сучасній системі міжнародних відносин переважають війни між регіональними

державами, політизовані конфлікти меншості в атомізованих суспільствах Близького Сходу, Центральної Азії, Африки.

В сучасній світовій політиці, що характеризується нестійкими коаліціями та союзами, державні та недержавні актори взаємодіють в умовах поєднання різноманітних конфліктів. Нові тенденції у міжнародних збройних конфліктах спричинені глобалізаційними процесами сучасного світу, адже незважаючи на певні тенденції регіоналізації, саме глобалізація визначає характер сучасних міжнародних відносин та має своїми наслідками з одного боку - посилення взаємозалежності країн світу, а з іншого – зростання кризових явищ у світовій економіці і, як наслідок, загострення політичної ситуації та рівня конфліктності.

Український дослідник С. Сірий, аналізуючи локальні війни та воєнні конфлікти в умовах глобалізації, зауважує на переважанні стратегії «непрямих дій» в новітніх міжнародних конфліктах. Під останньою розуміється «досягнення перемоги без ведення (по можливості) збройної боротьби у звичайному розумінні», що визначається «комплексним використанням методів економічного та інформаційного тиску на противника у поєднанні з операціями спецслужб, військовими загрозами і демонстраціями військової могутності» [3, с.145].

З початку 1990-х років має місце стійка тенденція до зменшення загальної кількості конфліктів за участю держави, особливо це твердження стосується конфліктів, які мали виключно міждержавний характер. Деєтатизація міжнародних конфліктів обумовлена змінами функцій та нездатністю сучасної держави гарантувати безпеку особи. З іншого боку, держава не є головним джерелом загрози стабільності міжнародної системи та втрачає монополію на застосування сили, «поділяючи» її із субдержавними акторами. Недержавні актори можуть як протистояти державі або іншим недержавним групами, так і брати участь у конфлікті на боці держави, що ускладнює ідентифікацію джерел конфлікту та організацію ефективного протистояння загрозам.

На перший план серед недержавних акторів виходять кримінальні транскордонні угруповання, релігійні та квазірелігійні рухи, транснаціональні мережі. Однією із тенденцій сучасних міжнародних конфліктів, які мають форму збройного протистояння недержавних акторів є зростання терористичної активності, яка виступає в якості тактики асиметричного протистояння на регіональному та глобальному рівнях.

Таким чином, в сучасному світі має місце тенденція до подальшої фрагментації насилля та диверсифікації недержавних акторів в межах збройних конфліктів, що вивело на перший план нові форми конфліктів, серед яких своєю інтенсивністю виділяються асиметричні війни, які ведуться між збройними силами провідних світових держав та більш слабкими державними або недержавними противниками.

Загальними рисами асиметричних конфліктів є: відсутність чіткої лінії

фронту; непередбачуваність наслідків конфлікту; використання слабкою стороною тактики непрямих військових дій, наприклад, партизанської, диверсійної боротьби; кібератаки. Успіх асиметричних збройних кампаній обумовлений не тільки воєнним потенціалом, а здебільшого залежить від взаємодії військово-стратегічних чинників з політичними, ідеологічними та, навіть психологічними. Так, у воєнних операціях США у В'єтнамі та СРСР у Афганістані обидві наддержави не мали суспільної легітимації своїх військово-політичних цілей, в той час, як місцеві комбатанти мали беззастережну підтримку більшості населення своїх країн.

Асиметричне насилля активізується, як правило, в зонах збройних конфліктів, однак не завжди воно напряму пов'язане з основним протиріччям конфлікту та його сторонами. Збройне протистояння створює умови для активізації різноманітних форм насилля, які часто мають за мету розподіл сфер економічного та політичного впливу. Таким чином, використання насилля є ключовим елементом політичної аргументації сторін, які ведуть боротьбу за життєво важливі ресурси.

Характер міжнародних конфліктів зазнав суттєвих змін і місце глобальних міждержавних війн заступили внутрішні збройні конфлікти, які переважають у країнах що розвиваються та мають слабку державну владу, опонентами якої виступають збройні угруповання, що прагнуть до зміни існуючого режиму. Подібні конфлікти стають більш чисельними, мають жорсткий руйнівний характер та впливають на міжнародні відносини. Таким чином, поширеною формою протистояння в сучасній системі міжнародних відносин є інтернаціоналізований збройний конфлікт, який виникає шляхом трансформації внутрішнього громадянського конфлікту у транснаціональний в результаті втручання міжнародних або іноземних сил в конфлікт з метою підтримки однієї із сторін або впливу на розв'язання суперечностей. Інтернаціоналізованими вважаються війни між внутрішніми угрупованнями, які підтримують інші актори, прямі військові дії між державами, що здійснюють збройне втручання у внутрішній конфлікт або військові дії з іноземним втручанням в підтримку повстанців, що воюють проти офіційної влади

Військова підтримка, що надається певній державі зовнішніми акторами не є приводом до перетворення внутрішнього конфлікту на міжнародний у тому випадку, якщо уряд зберігає контроль над ситуацією в країні. В той же час, за певних обставин війна, що відбувається між державами опосередковано розглядається як міжнародний збройний конфлікт. Зважаючи на міждержавний характер міжнародних збройних конфліктів, конфлікт між державою та недержавними акторами є інтернаціоналізованим, якщо військові дії таких груп можна співвіднести з конкретною державою.

У сучасних міжнародних збройних конфліктах за участю диверсифікованих недержавних груп відсутня чітка межа між військовою та

цивільною сферами. Більше того, руйнівна сила збройного протистояння часто спрямована саме на цивільне населення, яке за визначенням менш захищене ніж військові. Наявність підвищеної загрози гуманітарній безпеці є ознакою «деструктурованих конфліктів, в ході яких страждає, головним чином, цивільне населення та використовується багатий арсенал засобів насилля» [4, с.28], що підвищує загальний рівень порушень прав людини у світі. Подібні війни складно піддаються політичному та стратегічному прогнозуванню та мирному урегулюванню. Саме гуманітарні загрози є одним із найнебезпечніших наслідків сучасних міжнародних збройних конфліктів, що актуалізує необхідність нарощення зусиль щодо захисту цивільного населення в зонах сучасних конфліктів та розробки ефективних миротворчих методів.

#### **Література**

1. Gray Chris Hables. Postmodern War: The New Politics of Conflict/ Chris Hables Gray. – New York: Guilford Press, 1997. – 314 p.
2. Michael O'Hanlon. Coming Conflicts: Interstate War in the New Millennium / Michael O'Hanlon // Harvard International Review (Cambridge). – Summer 2001. – No 23. P. 42-46.
3. Сірий С. Локальні війни та конфлікти в умовах глобалізації С. Сірий // Політичний менеджмент. – 2007. – №2. – С.144-154.
4. Геррман Ирен, Пальмиери Даниэль. Новые конфликты: архаичная современность?/ Ирен Геррман, Даниэль Пальмиери // Международный журнал Красного Креста. Сборник статей. – 2003. – С.19-44.

**Журко Данііл Олександрович,**  
курсант 2-курсу факультета  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат психологічних наук, доцент  
**Диса О.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН**

На сучасному етапі розвитку Україна перейшла у так зване постіндустріальне суспільство, яке відкриває новий етап суспільного історичного розвитку. Сучасні інформаційні технології значно впливають на

розвиток свідомості, культури, моральних якостей особистості та суспільства загалом. Сьогодні світова хвиля соціальних мереж різнорідного напрямку поглинула молодь, тому питання впливу інформаційних комунікацій на формування особистості молодої людини стає дуже актуальним та потребує ретельного та глибокого вивчення.

Більшість людей зайняті у сфері інформаційних технологій, інформаційних послуг тощо, а сучасне покоління у свою чергу не уявляє свого життя без телефонів, комп'ютерів, Інтернету тощо. З точки зору психологів, це не може не впливати на психологічний стан, емоції та почуття людини [1]. Саме молоде покоління творить сьогоднішній світ і психологічний стан має відігравати важливу роль для його розвитку.

Актуальною науковою проблемою у сучасному соціумі є дослідження впливу спілкування в соціальних мережах і вплив на психологічний стан так званої електронної реальності. М. Маклюен вважає, що вивчення електронних засобів спілкування, а також процесів комунікації є важливим чинником у віртуальному світі. В якості естетико–психологічного та соціального об'єкта виступає телебачення, саме воно привертає увагу, оскільки на думку М. Маклюена, «вбирає» в себе інші мас-медіа (радіо, кіно, пресу), і тим самим є визначальним елементом інформаційних технологій та інформаційних мереж – «Електронного суспільства»[2].

Найперше, що впливає на психологічний стан сучасного суспільства – це те, що оточує сучасну молодь і дітей кожного дня і те, без чого вони не уявляють свого життя. Комп'ютер, Інтернет, віртуальні ігри, соціальні мережі - ось найперший і найближчий друг молодого покоління.

Якщо раніше Інтернет був зорієнтований переважно на те, щоб через нього можна було дістати певну інформацію, переслати документи по пошті і т.д., то тепер постав новий аспект — життя у віртуальному світі через такі сайти, як Вконтакте.ру, Facebook.com, Formspring.me і багато інших. З'явившись буквально років 10 тому, ці сайти охопили всіх, насамперед молодь, а згодом і представників старшого покоління. Людей поглинула хвиля інформаційної пропаганди провідних держав, системи нових видів бізнесу та способів збагачення у матеріальному вигляді.

Події на цих сайтах стали настільки важливими для кожного, що навіть зустрівшись у житті, всі обговорюють події віртуального, а не справжнього життя, що, як мінімум, виглядає дивно. Сьогодні виникають такі "трагічні" проблеми: "А чого він не відповів на мій коментар під фоткою?", "А чого вона не прочитала моє повідомлення?" або найстрашніший варіант "видалила/видалив із друзів" і тому подібне. Те, що соціальна мережа дійсно поглинула багатьох із нас — це факт, але виникає логічне запитання: чому?

Причин багато і вони стосуються не тільки економії часу. З психологічної точки зору інтернет сприймається людиною чимось на рівні натовпу. А в натовпі, як відомо, зникають індивідуальність і відповідальність. Коли ми потрапляємо в інтернет, ми, як і в натовпі, нібито

зникаємо, відчуваємо себе анонімними та недоторканими, із легкістю можемо “качати” піратську продукцію, хоча, якщо задуматися, це те саме, що украсти річ у магазині, але ж в житті ми такого не зробимо – ну принаймні переважна більшість із нас.

У мережі ми можемо легко написати будь-яку образу. Ми можемо принизити людину. Це все йде від без караності. Але відсутність відповідальності — не єдина причина. Цілком зрозуміло, що сказати в очі образливе слово, збрехати і т.д., особливо тому, кого ти психологічно сприймаєш як кращого за себе - набагато важче, ніж це написати в електронному вигляді і натиснути кнопку „вийти”.

Поряд з комп'ютеризованим світом проходить дитинство сучасних дітей, молоді, які, проводячи весь час у віртуальному світі, нехтують друзями, спортом, здоров'ям, а іноді й головним - родиною. Найбільш відомий психічний розлад, який спричиняє комп'ютер та ігри – це так звана комп'ютерна залежність або інтернет-залежність.

Сперше людина, захопившись «іграшкою», не усвідомлюючи цього, проводить майже увесь вільний час за комп'ютером, телефоном або у соціальних мережах. Починає менше цікавитись друзями, рідними. Людину поглинає віртуальний світ, який починає замінити реальний. Таку поведінку можна вважати першою стадією залежності, оскільки людина, хоча і проводить багато часу в Інтернеті, але це не впливає на її психологічний стан, сон, працездатність, емоції та взаємовідносини з іншими.

На другій стадії симптоми починають збільшуватись, що відбивається на зміні образу життя. На цій стадії погіршується увага, працездатність, з'являється безсоння, погані думки, змінюються взаємовідносини з близькими людьми. Тут з'являється залежність від самої Інтернет мережі в цілому. Найчастіше залежний від ігор та Інтернет мереж, поринувши у віртуальний світ, відмовляється від сну, або вночі грає та спілкується, працює і просто живе в мережі. Спить декілька годин вдень, що у свою чергу стає поштовхом до вживання великої кількості кави, сигарет, різноманітних енергетичних напоїв. З погіршенням психічного стану паралельно погіршується фізіологічний стан: з'являється головний біль, підвищення і зниження тиску, біль та ломота усього тіла тощо.

Найважча стадія залежності – третя. Так звана соціальна дезадаптація. На цій стадії людина постійно знаходиться у депресії, постійному конфлікті з близькими, рідними, колегами та друзями. На цій стадії дуже важко самотійно переключитись на щось інше. Залежна людина повністю поглинута віртуальністю, навіть усвідомлюючи це, не може зайняти себе чимось іншим, відчуває ще більшу втому і все знову, і знову повертається до віртуального світу. Засобом вирішення такої проблеми є звернення до спеціалістів та психологів.

Порівняно із США, де віртуальна залежність вважається психологічним захворюванням і лікується психологами і психіатрами, в Україні ця система



лише розробляється.

На Заході залежність від соціальних мереж останнім часом досягла високого рівня. За результатами опитування, проведеним у Сполученому Королівстві (2016 рік) із 2300 респондентів віком від 11 до 18 років, 45% заявили, що у віртуальному світі вони почуваються щасливішими, ніж у реальному житті. Однією з причин є страх перед живим спілкуванням — очі в очі, адже в такому разі тобі недоступна функція все виправити. Згідно із опитуванням 2016 року проведеним в Україні із 5000 респондентів віком від 10 до 22 років, 50% відчувають себе щасливими ніж у реальності і це лякає.[3].

Така ситуація по нашій країні означає, що діти виростають із зміненим світосприйняттям, що може утруднювати у подальшому адаптацію до реального життя, вирішення складних життєвих проблеми. Дитинство та період статевого дозрівання формує людину на все життя. І якщо дитина проводить його у віртуальному світі, формуючи, по суті, саме в ньому свою особистість та відчуваючи себе щасливішим саме там, на нашу думку, це потребує негайної соціально-психологічної корекції.

Можна зробити висновок про те, що сучасні інформаційні технології впливають на свідомість громадян і породжує певні тенденції розвитку українського суспільства. Залежність від соціальних мереж стає певною проблемою у вихованні дітей і молоді. Людей слід привчати до відповідальності – будь-то реальний чи віртуальний світ – і пропонувати їм реальну альтернативу того, як підвищувати свою самооцінку у звичайному спілкуванні.

#### Література

1. McLuhan, Herbert Marshall. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. 1st Ed.: University of Toronto Press, 1962. Маклюэн Г. М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры. — Перевод с английского и примечания: А. Юдин. — М., 2003. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 10.11.2008. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3568>.
2. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / М. Маклюэн. — М; Жуковский: «Канон-пресс – Ц», «Кучково поле», 2003. — 464 с.
3. Гнатюк Анна. Стаття до проекту "Соціальні мережі" Режим доступу: [<http://wiki.kspu.kr.ua/index.php>].
4. Шевчук Аліна. Значимість психології в житті сучасної молоді та вплив сучасних інформаційних технологій на їх психологічний стан. Режим доступу: [<https://www.nauka-online.org/content/znachymist-psyhologiyi-zhytti-suchasnoyi-molodi-vplyv-suchasnyh-infrmacynyh-tehnologiy-yi-0>].

**Згурська Валентина Леонідівна,**  
кандидат політичних наук, доцент,  
доцент кафедри політичних наук  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури

## **ВПЛИВ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ НА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ**

З огляду на офіційно проголошений державний курс України на інтеграцію в європейські структури, доцільним є аналіз впливу європейської інтеграції на розвиток інститутів громадянського суспільства у державах-членах.

Насамперед слід зазначити, що правовий статус організацій громадянського суспільства (ОГС) регулюється законодавством країн-членів і тому далекий від гармонізації на рівні Євросоюзу. За відсутності міжнародної правової бази, ОГС можуть бути легально визнані лише на національному рівні. Очевидно, кожна країна виходить із власних уявлень про взаємодію з громадянським суспільством, що й зумовлює відмінності у правовому регулюванні.

Національні представництва міжнародних ОГС, таких як Міжнародна амністія, Червоний хрест, займаються однаковою діяльністю, але працюють у різних правових умовах. Різноманіття є великою перешкодою для створення міжнародних чи регіональних статутів для добровільних організацій, наприклад, Європейського статуту об'єднань. У Франції та Іспанії ОГС можуть реєструватися лише як неприбуткові утворення, що ставить їх в один ряд з низкою інших недержавних акторів, що переслідують широкий спектр цілей. Правовий статус об'єднань визначається у Франції законом від 1901 року, а в Іспанії – законом 2002 року. Ці два закони відповідно до статті 10 і 32 дозволяють деяким ОГС діяти на користь загальних інтересів (*utilité publique* чи *utilidad pública*). ОГС, які отримують цей статус, мають особливі переваги, такі як податкові пільги та право приймати пожертвування.

У Франції держава ніколи не надає особливого правового статусу для деяких привілейованих ОГС. Дотримання рівності серед різних видів організацій пояснюється республіканською традицією і домінування принципу централізації в організації державної влади. В свою чергу, в Іспанії кільком ОГС надано особливий правовий статус, насамперед релігійним, згідно з угодою, підписаною між Іспанією та Святим Престолом в 1979 році. Також деяким неурядовим організаціям вдалося зберегти свій особливий статус ще з часів диктатури Ф. Франко: Червоному Хресту та Іспанській національній організації сліпих. А у Великобританії ОГС діляться на благодійні та загальні.

Вплив європейської інтеграції проявляється у чотирьох тенденціях (по мірі зростання ступеня інтеграції):

1) інтернаціоналізація передбачає низький рівень європеїзації і проявляється у тому, що ОГС включають європейські питання у свою щоденну діяльність. При цьому вони не прагнуть до перегляду своїх цілей чи видів діяльності, а також не вносять змін до своєї організаційної структури. Це зумовлено тим, що переважна більшість груп інтересів віддає перевагу законодавчому лобіюванню на національному рівні, ніж на європейському [1, с. 979].

2) екстерналізація характеризується встановленням прямих контактів з інститутами Євросоюзу, насамперед через можливості, що надаються ЄС: фінансування з європейських фондів, участь у консультаційних процедурах, ініційованих органами Союзу тощо. Її поява свідчить про досить високий ступень європеїзації: національні актори орієнтуються на європейські цілі та використовують у своїй діяльності європейські інструменти, що можуть сприяти важливим для Об'єднаної Європи змінам на рівні держав-членів.

На сьогодні відсутні дані про те, до якої міри громадські організації залучаються до лобіювання і консультацій в рамках європейських інститутів. Більшість експертів вважає, що ЄС фінансує кілька великих загальноєвропейських ОГС або «друзів ЄС» [2]. Тим не менше, в 2003-2007 роках 67% всіх організацій, що отримували кошти ЄС, діяли на національному чи регіональному рівнях [3, с. 1359]. Не зважаючи на важливість фондів ЄС досі відсутні дослідницькі роботи щодо їх впливу на громадянське суспільство.

Судові тяжби також є можливістю для активної діяльності ОГС на європейській арені, але вони рідко використовуються лобістами. Так 71% груп інтересів, зареєстрованих у європейській базі консультантів, ніколи прямо чи опосередковано не залучалися до судових суперечок [4, с. 223]. ОГС вдаються до судових позовів у випадку, коли органи державної влади або ж юридичні особи не відповідають чи порушують законодавство ЄС, особливо у сфері захисту оточуючого середовища і гендерної рівності.

Більшість судових позовів в ЄС ініціюються індивідами чи групами. З 1970 по 2003 роки кількість судових позовів, поданих ОГС є досить низькою: лише 18 (8% від загальної кількості) у соціальній сфері і 13 (чи 18% від загальної кількості) стосувалися захисту навколишнього середовища [5, с. 47].

3) транснаціоналізація також свідчить про високий ступінь європеїзації. Ця стратегія приймається акторами, залученими у транснаціональну діяльність, що створює транснаціональні норми;

4) наднаціоналізація є найсильнішим проявом європеїзації [6, с. 21]. Вона стосується інституціоналізації певних акторів на рівні ЄС. Ця категорія включає європейські асоціації, такі як Європейська соціальна платформа, які діють лише на рівні ЄС.

Незважаючи на те, що Україна не має чітких перспектив членства в Євросоюзі, вітчизняні ОГС дедалі сильніше демонструватимуть першу з чотирьох тенденцій – інтернаціоналізацію, зумовлену доступністю європейських грантів у рамках різноманітних програм співробітництва.

#### **Література**

1. Dur A., Mateo G. Who lobbies the European Union? National interest groups in a multi-level polity // *Journal of European Public Policy*. 2012. Vol. 19. № 7. P. 969–987.
2. Boin C., Marchesetti A. Friends of the EU. The cost of a taxpayer-funded green lobby. London: International Policy Network, 2010. URL: [http://www.policynetwork.net/sites/default/files/Friends\\_of\\_the\\_EU.pdf](http://www.policynetwork.net/sites/default/files/Friends_of_the_EU.pdf) (дата звернення: 12.01.2017).
3. Mahoney C., Beckstrand M. Following the money: European Union funding of civil society organizations // *Journal of Common Market Studies*. 2011. Vol. 49. № 6. P. 1339–1361.
4. Kelemen R.D. The EU Rights revolution: Adversarial legalism and European integration / Borzel T., Cichowski R. The state of the European Union: Law, politics and society. Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 221–234.
5. Cichowski R. The European Court and civil society: Litigation, mobilization and governance. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 310 p.
6. Balme R., Chabanet D. European governance and democracy: Power and protest in the EU. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishing Group, 2008. 286 p.

**Земелько Данило Олександрович,**  
курсант 2 курсу факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат історичних наук  
**Недря К.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ, ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА УЧАСТІ ГРОМАДЯН**

Як розвиток будь-якого мистецтва, так і розвиток нашого менталітету (як певний психотип етносу/народу/нації) та правової обізнаності формувався не одразу, а через тернистий шлях довжиною в роки. Мистецтво ми маємо берегти та примножувати, так має бути і з правовою обізнаністю. І, в першу чергу, ми маємо знати через які перепони на шляху нам довелося пройти у процесі отримання власної державності і які ми долатимемо далі

для побудови демократичного суспільства, а також правової держави, оскільки, це і буде запорукою вдалої модернізації і розвитку вже існуючих надбань.

Проблема розвитку та формування громадського суспільства фактично є вічною, як кінцева мета цивілізаційного розвитку. Проте в нашому випадку, на ньому є і дуже спірні негативні проміжки, найтрагічнішим з яких є період Радянського Союзу, коли Україна входила до цього об'єднання упродовж 1923 – 1991 років. За цей значний час зросло не одне покоління українців, вихованих в межах радянської ідеології з відповідним набором соціально-психологічних штампів, які проявляються не лише у мисленні, а навіть у політичній дії/активності (наприклад: «вибір без вибору») [1]. На мою думку, саме перебування у Радянському союзі головним чином негативно вплинуло на менталітет українців щодо формування саме громадянського, а не «комуно-соціалістичного» суспільства. А саме можна виділити такі основні критерії:

- Нав'язування «сталінської ідеології» (майже тотальна ізоляція Радянського Союзу від інших держав, що викликало дефіцити продукції та уповільнений громадянський розвиток);
- Конституція, яка діяло лише формально (як може розвиватися громадське суспільство без демократії);
- Політика розвитку країни через важку промисловість (необхідність кадрів на заводах, популярніша технічна освіта ніж юридична);
- Тотальні репресії по відношенню до «інакомислячих» (прикладом можуть бути Шестидесятники, велика кількість української інтелігенції яка була репресована).
- Тотальний контроль та ідеологізація над сферами культури, освіти і, навіть, релігії (відсутність альтернативних джерел інформування/отримання знань для населення).

У результаті вищезазначеного, вже у незалежній Україні, є велика кількість юридично не обізнаних людей, які навіть не усвідомлюють у цьому власну потребу. Вони або не знають своїх прав та не можуть їх, відповідно, захистити/відстояти, або (що гірше) знають лише їх, забуваючи про наявність обов'язків, що, у свою чергу, створює напруженість у суспільстві та конфліктність між громадянами та державною владою. У політичній сфері суспільства, це ускладнює можливість аналізу та прийняття вірне рішення щодо реалізації власного права обирати та бути обраним. Звертаючи увагу лише на передвиборну агітацію та гучні обіцянки, а не на політичні програми партій і, тим більше, на можливості їх реалізації, громадянин перетворюється на об'єкт для легкої маніпуляції з боку політичних гравців.

Це підтверджується, нещодавно проведеним опитуванням Київським Міжнародним інститутом соціології, яке встановило, що 37% опитаних не визначилися, за кого голосувати на парламентських виборах, 38,3% – за кого на президентських виборах. При цьому в опитуванні щодо виборів до

парламенту 5% українців викреслили б усі партії, чи зіпсували б бюлетень, а 16,7% – не брали б участь у голосуванні. Водночас, під час опитування щодо виборів президента 5,5% українців заявили, що викреслили б усіх кандидатів чи зіпсували б бюлетень, а 15,2% – вирішили, що не брали б участь у голосуванні [2]. Тобто близько половини громадян, не готові реалізовувати право голосу доцільно, або і взагалі.

Виходячи з вищезазначеного, а також враховуючи інші об'єктивні фактори (економічна ситуація, збройний конфлікт, геополітичні протистояння та ін.) можемо відмітити, що ключовою проблемою є саме соціально – психологічний аспект формування громадянського суспільства, який полягає у:

- Нездатності українців на рівні свідомості до закріплення думки, що ми дійсно здатні до інсталяції громадянського суспільства в нашій державі;
- Неусвідомленість українським народом тієї соціальної цінності, яку несе громадянське суспільство для подальшого розвитку держави;
- Проблеми з само ідентифікацією українського суспільства і політикуму зокрема;
- Відсутність в межах держави умов, що є необхідними для формування громадянського суспільства [3].

Проте ситуація не є безнадійною, хоча і не вирішується у короткостроковій перспективі. Так, для покращення політичного клімату і рівня політичної культури в Україні необхідно покращити рівень юридичної обізнаності громадян, агітувати та створювати умови для отримання вищої освіти молоддю в Україні, створення умов для подолання трудової міграції, інноваційний розвиток освіти і сфери послуг, а також стимулювання у суспільстві розуміння ролі науки та політологічних знань зокрема. Все це має відбуватися у тісному взаємозв'язку з вагою цінності власного голосу, власної думки та політичної участі.

Доки саме суспільство не буде прагнути до освіти та науки, ним будуть лише вдало маніпулювати.

### **Література**

1. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Масові репресії [Електронний ресурс] – Режим доступу - [http://pidruchniki.com/1582082744776/istoriya/utverdzhennya\\_stalinskogo\\_totalitarnogo\\_rezhimu\\_ukrayini\\_masovi\\_represiyyi](http://pidruchniki.com/1582082744776/istoriya/utverdzhennya_stalinskogo_totalitarnogo_rezhimu_ukrayini_masovi_represiyyi).
2. Соціологічний аналіз виборців [Електронний ресурс] – Режим доступу - <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=730&page=2>.
3. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні у період незалежності. Соціально – психологічний аспект [Електронний ресурс] – Режим доступу - [http://mainarovich.blogspot.com/2011/10/blog-post\\_10.html](http://mainarovich.blogspot.com/2011/10/blog-post_10.html).

**Зінсу Ольга Іванівна,**  
здобувач освітньо-кваліфікаційного  
рівня магістр

**Петрова Ганна Миколаївна,**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії права  
та юридичної логіки

*(Національна академія внутрішніх  
справ, м. Київ)*

## **РОЗВИНЕНЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУТНІСНА ОЗНАКА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

У сучасних умовах розвитку України на шляху до євроінтеграції у відповідності до Копенгагенських критеріїв членства в Європейському союзі актуальним виступає проблема розвитку правової держави та формування розвинутого громадянського суспільства. Демократія, політичний та ідеологічний плюралізм, свобода, відповідальність, захист легітимних інтересів особи, держави, суспільства, наявність умов формування та розвитку здібностей особистості виступають саме тими фундаментальними критеріями у суспільстві, на яких базуються гармонійні взаємовідносини правової держави, особистості і громадянського суспільства.

Побудова правової держави без сформованого громадянського суспільства не можлива. При цьому громадянське суспільство постає як «спільна справа», той необхідний компонент єднання спільнот, рівень їх правової та політичної культури, а також показник їх соціальної мобільності всередині певної країни. Тож одним із провідних завдань державної влади України є створення умов на забезпечення функціонування та розвитку громадянського суспільства.

Так, в Україні прийнято низку законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на створення умов та забезпечення правових засад функціонування і розвитку громадянського суспільства. Серед них варто відзначити Закон України «Про звернення громадян» (№ 393/96-ВР від 02.10.1996); Закон України «Про доступ до публічної інформації» (№ 2939-VI від 13.01.2011); Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (№ 280/97-ВР від 21.05.1997); Закон України «Про громадські об'єднання» (№ 4572-VI від 22.03.2012); Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (№ 5073-VI від 05.07.2012); Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (№ 281-XIV від 01.12.1998); Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» та ін.

Вагоме значення у формуванні громадянського суспільства в Україні є

затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки [2], що базується на принципах пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; прозорості, відкритості та взаємовідповідальності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства; політичної неупередженості і недискримінації стосовно усіх видів організацій громадянського суспільства; забезпечення конструктивної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства; сприяння залученню громадськості до процесів формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення [2; 1].

Серед сучасних механізмів залучення громадян до «спільної справи» виступають консультації з громадськістю, залучення громадськості до обговорення проектів законів, нормативно-правових актів, електронні консультації, розвиток ідей лобіювання, запровадження «діалогового вікна», проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади, особистий прийом громадян посадовими особами, функціонування «гарячі лінії» міністерств, інших центральних органів виконавчої влади і т. ін.

Створення урядового веб-сайту «Громадянське суспільство і влада» та виявлення ініціативи щодо створення Національного фонду для розвитку громадянського суспільства є важливим кроком для інституційного закріплення громадянського суспільства. Ці ініціативи покликані забезпечувати захист індивідуальних, колективних, громадських законних інтересів особи та публічної влади, стримувати узурпацію влади, забезпечувати підзвітність влади громадянському суспільству. Що, в свою чергу, підвищує значимість громадянського суспільства в житті держави, забезпечуючи правовий характер її функціонування.

Центральне місце в формуванні розвинутого громадянського суспільства поряд із гарантуванням гідної соціальної захищеності всіх верст населення, займають заходи, спрямовані на підвищення рівня суспільної свідомості (правової, філософської, моральної, політичної, естетичної, релігійної), виправлення правового нігілізму, зниження правового інфантилізму, розвиток критичного мислення. З цією метою мають бути складені програми циклу занять з правової освіти населення, формуванню морально-етичних цінностей.

Надзвичайно важливим є створення розгалуженої мережі дієвої первинної правової допомоги на безоплатній основі, доступність якої забезпечується фінансуванням державними та громадськими структурами, волонтерами. Така мережа виступає вагомим чинником формування правомірної поведінки особи, підвищення впевненості суб'єктів права в забезпеченості і реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Отже, наявність нормативного законодавства для забезпечення



функціонування інститутів громадянського суспільства слугує фундаментом легітимності громадських рухів і об'єднань в сучасній Україні.

Найближче майбутнє покаже спроможність громадського активу працювати в межах даної нормативно-правової бази, з внесенням необхідних коректив та доопрацювань, узгоджуючи чи, навпаки, протиставляючи громадянське суспільство державним інституціям.

#### **Література**

1. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (Президент України; Указ, Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015). - Урядовий кур'єр від 15.01.2015. - № 6. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/5/2015.

2. Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні». - Президент України; Указ, Стратегія від 26.02.2016. - № 68/2016. - Урядовий кур'єр від 02.03.2016. - № 41. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/68/2016.

**Ищейкін Костянтин Євгенович,**  
доктор медичних наук,  
народний депутат України,  
Верховна Рада України

### **ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ**

Ідея ширшого залучення громадян до процесу прийняття рішень стала однією з основних тенденцій розвитку політичних систем у всьому світі. Вона реалізується як на загальнонаціональному масштабі (від створення громадянських асамблей для удосконалення виборчої системи у Британській Колумбії та Онтаріо, до підготовки народного тексту Конституції в Ірландії), так і на місцевому рівні (наприклад, запровадження бюджету участі). Крім того, цю ідею підтримують різні політичні актори: органи публічної влади, політики, організації громадянського суспільства, ініціативні групи громадян та міжнародні організації.

Незважаючи на багатоманіття форм участі громадян, які з'явилися протягом останніх десятиліть, найпопулярнішими залишаються громадські слухання. Оскільки вони є відкритими для усіх учасників, то найчастіше добровільно взяти участь у них зголошуються саме ті громадяни, які найбільше зацікавлені у питаннях, що винесені на обговорення. При цьому більшість дискусій проводяться офіційними особами чи запрошеними гостями; лише кілька учасників отримують слово в ході обговорення, а більшості присутніх відведена роль слухачів. Як результат, рішення, прийняті за результатами громадських слухань, зазвичай мають консультативний характер і не дають можливості громадянам ефективних

інструментів впливу на діяльність органів публічної влади.

У найбільш узагальненій формі стимулом до розширення участі громадян є бажання вирішити проблеми, пов'язані з легітимністю, ефективністю та справедливістю. Найпопулярнішим аргументом на користь впровадження нових механізмів участі є їх позитивний вплив на легітимність демократичного управління [1]. Один з фундаментальних принципів представницької демократії полягає у тому, що закони і політика набувають законного характеру завдяки впливу громадян на формування державної політики через проведення регулярних виборів до законодавчого органу, на яких вони оцінюють здобутки політичних сил і притягують політиків до відповідальності. Однак на сьогодні ці традиційні механізми виборчого представництва уже не дають очікуваних результатів. Згідно з багатьма показниками та опитуваннями громадської думки зв'язок між громадянами та політичними інститутами значно ослаблений, як у розвинених, так і молодих демократіях. Рівень довіри громадян до органів законодавчої і виконавчої влади, членство та лояльність до політичних партій, явка на виборах свідчать про кризові явища у сучасних державах. Не в останню чергу це зумовлено тим, що політики та політичні партії втратили зв'язок із виборцями, оскільки вони представляють інтереси лише деяких груп, не несуть реальної відповідальності перед виборцями, є корумпованими або ж просто неефективними. Ця криза легітимності відкриває нові можливості для демократичних інновацій, що прагнуть посилити легітимність державних рішень. Зазвичай це прагнення є найсильнішим, оскільки впровадження прямої участі громадян у процесах прийняття рішень мінімізує негативні наслідки традиційних процесів представницької демократії.

Залучення громадян до дискусій про виборчу систему є відносно новим явищем. Їм надається можливість приймати рішення про встановлення меж виборчих округів, врегулювання процедури проведення праймеріз, фінансування виборчих кампаній і навіть вибір виборчої системи: мажоритарної чи пропорційної. Зазвичай такі рішення приймаються законодавчим органом країни, члени якого зацікавлені у встановленні таких правил політичної конкуренції, що сприяють власній політичній силі, в той час як громадяни можуть мати інші пріоритети, такі як розширення політичного вибору, конкуренція та якісний зв'язок між виборцями та їх представниками. Як слушно зазначив Д. Томпсон, «ідея, що громадяни мають право керувати виборчою системою залишалися теоретичним ідеалом, доки в Британській Колумбії не була створена Громадська асамблея в 2004 році» [2, р.33]. Ключовою особливістю таких прикладів залучення громадян до удосконалення виборчої системи є те, що відносно невелика група громадян протягом тривалого періоду вирішувала складну проблему. Оскільки вона мала в своєму розпорядженні відповідні ресурси (фахівців та інфраструктуру), то її члени, які не були загалом не були фахівцями з політології, конституційного права і державного управління, могли отримати

специфічні знання, необхідні для прийняття виваженого рішення з урахуванням різних підходів та інтересів. Порівняно з іншими, більш звичними альтернативами, ці збори громадян прагнули підвищити легітимність державних рішень, відвівши основну роль у цих процесах громадянам, які не є державними чиновниками чи політиками. Очевидним недоліком подібних механізмів є те, що результати діяльності таких зібрань громадян зазвичай мають консультативний і дорадчий характер, що дає змогу панівним політичним силам уникнути радикальних змін у політичній системі.

Друга проблема, вирішенню якої сприяє участь громадян, є низька ефективність органів державного управління. Підвищити якість та ефективність державних послуг можна шляхом реформування конкретних сфер державного управління шляхом реорганізації відповідних органів для ширшого залучення громадян. Завдяки цьому органи державної влади можуть підвищити свою ефективність отримуючи більше інформації про потреби громадян та користуючись їх знаннями. Значний акцент на участі громадян зроблено у концепції належного урядування, до реалізації якої на практиці прагнуть різноманітні міжнародні організації – ООН, Світовий банк, Європейський Союз тощо. У документах Програми розвитку ООН під «належним управлінням» розуміється практика економічної, політичної і адміністративної влади з управління справами держави на всіх рівнях, що об'єднує механізми, процеси та інститути, через які громадяни і групи висловлюють свої інтереси, реалізують законні права, виконують обов'язки і балансують між розбіжностями» [3, р. 12].

Справедливість, точніше соціальна справедливість є третьою ціллю, досягненню якої сприяє учасницьке управління. Управлінські механізми часто продукують несправедливі результати, коли деякі групи, що мають політичні, економічні чи соціальні переваги, впливають на вибір такого варіанту державної політики, що посилює їх політико-економічний статус. Хоча теоретики демократії тривалий час обговорюють проблеми несправедливості, зумовленої домінуванням більшості при прийнятті рішень або ж особливостями статусу еліти, однак досі ефективних рішень цієї проблеми не знайдено. Розширення участі частково може сприяти відновленню соціальної справедливості завдяки залученню до процесу прийняття рішень маргіналізованих груп. Крім того це також може бути опосередкованим результатом досягнення розглянутих вище двох цілей: легітимності й ефективності.

Основним недоліком нововведень, спрямованих на розширення участі громадян, є їх масштаб. Хоча кількість ініціатив щодо управління через участь громадян у процесах прийняття рішень дедалі більше зростає, однак їх результативність поки що не очевидна. Зазвичай чиновники радяться з громадянами щодо вирішення дріб'язкових питань, про що свідчать незначні суми, що виділяються на бюджет участі у різних країнах, створюючи радше

ілюзію участі, ніж реальну можливість суттєвим чином вплинути на місцеву чи загальнонаціональну політику. За такого підходу розчарування і незадоволення громадян лише поглиблюється, і механізми участі не здатні досягти жодної з трьох цілей: легітимації, ефективності й справедливості. Навіть більше, деякі учені та практики схильні екстраполювати короткострокові негативні результати такої поверхової участі на весь процес участі як такий і переконувати у низькій результативності механізмів демократії участі.

Однак навіть така позірна участь дає можливість громадянам ознайомитися з політичними реаліями та не піддаватися на заклики популістських партій. Відірваність від реального життя, у громадян відсутні знання про реальну ситуацію справ і вони шукають легких рішень, які пропонують їм популісти, не замислюючись про ресурси для реалізації щедрих передвиборчих обіцянок. Механізми участі, у тому числі й бюджет участі, є своєрідною школою громадянської освіти, що дає можливість індивідам дізнатися про реальний стан справ, особливості законодавчого регулювання та інтереси інших соціальних груп.

#### **Література**

1. Fung A. Democratic theory and political science: A pragmatic method of constructive engagement // *American Political Science Review*. 2007. Vol. 101. № 3. P. 443–458.
2. Thompson D. Who should govern who governs? The role of citizens in reforming the electoral system / Warren M.E., Pearse H. *Designing deliberative democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. New York: Cambridge University Press, 2008. 334 p.
3. Good governance and sustainable human development. Governance for sustainable human development. New York: UNDP, 2002. 120 p.

**Кабанцева Ірина Анатоліївна,**  
аспірант кафедри політичних наук і  
права Державного закладу  
«Південноукраїнський національний  
педагогічний університет  
імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса)

### **БОЛГАРСЬКЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ФАКТОР АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ**

Важливу роль для поступального розвитку будь-якої країни відіграє її національне громадянське суспільство. Громадянський активізм може стати рушійною силою запобігання усіляким формам недоброчесності в політиці, найперше – корупції. Досвід громадянських суспільств багатьох країн є прикладом того, як організована спільнота може пропонувати та реалізовувати дієві антикорупційні механізми. Проаналізуємо залученість

громадянського суспільства до протидії корупції на прикладі Болгарії. У цьому аналізі звернемося до двох аспектів: 1) антикорупційні ініціативи болгарських неурядових організацій; 2) масові протести громадян проти корупції.

Відзначимо, що болгарські НУО почали долучатися до боротьби з корупцією лише від 1997 р. (перемога на виборах демократичних сил). Чи не найбільшим успіхом болгарського громадянського суспільства стало постійне озвучення цієї проблеми, що зумовило визнання державою факту її існування.

Болгарія істотно відрізняється від Румунії, Словаччини та інших держав Центрально-Східної Європи тим, що протестні акції тут хоч і відбуваються, але вони не настільки сильні, регулярні, аби влада прислухалася до них. Видається, що болгарари мають чи не найскептичніше в усьому ЄС ставлення до демократії. Примітно, що протести тут не є такі часті, як в інших країнах, а їх масштаби менші.

Від 1999 р. у країнах Південно-Східної Європи, зокрема й в Болгарії, за підтримки ЄС послідовно реалізуються дві регіональні ініціативи (SELDI): з 1999 р. – проект «Створення коаліції та моніторинг протидії корупції в Південно-Східній Європі»; з 2012 р. – проект «Лідерство Південно-Східної Європи з метою розвитку та доброчесності». Метою ініціативи є сприяння розвитку динамічного громадянського суспільства в регіоні, здатного до публічних дебатів і впливу на процес прийняття рішень щодо боротьби з корупцією та належного управління. Болгарським партнером ініціативи SELDI є громадська організація «Центр вивчення демократії» – одна з перших громадських організацій Болгарії.

Особливо діяльним згаданий «Центр вивчення демократії» був у межах «Коаліції за чесні вибори» (ініційована Румунією в 2004 р.). Через Коаліцію болгарське громадянське суспільство долучилося до контролю кандидатур депутатів Європарламенту в 2007 р. (перші вибори такого рівня для країни). Перевірка кандидатів проводилася за низкою критеріїв «ЧЕСНОметру»: 1) чи кандидат був працівником або співробітником державної безпеки або має ділові відносини з такими особами; 2) чи були щодо кандидата громадські звинувачення в корупції, зловживанні владою; 3) чи наявний конфлікт інтересів у зв'язку з отриманням, обійманням державної посади; 4) чи прозорими є задекларовані доходи, майно та їх відповідність способу життя кандидата, його родини; 5) чи є прострочені заборгованості перед бюджетом або співробітниками компанії, якщо кандидат є власником, партнером бізнесу, виконує управлінські функції; 6) чи мав місце неодноразовий (понад два рази) перехід кандидата від однієї політичної партії чи парламентської групи в іншу в пошуках особистої вигоди. В результаті аналізу кандидатур 11 із 218 болгарських кандидатів визначені недоброчесними. Примітно те, що у Болгарії під час акції «Коаліції за чисті вибори», приділялася увага двом засадничим моментам: чи був кандидат до 1989 р. співпрацівником

спецслужб і якою є корупційна (антикорупційна) компонента біографії кандидата.

Відзначимо ініціативу низки болгарських неурядових організацій і громадських діячів щодо моніторингу прозорості діяльності уряду та бізнесу, а також розповсюдження інформації про «корупційну температуру» суспільства. Мова про портал Anticorruption.bg – перший і один із небагатьох болгарських порталів, присвячений корупції та антикорупційним заходам. Він активно діяв у першій половині 2000-х рр. завдяки іноземному фінансуванню; після 2005 р. активне наповнення порталу припинилося; втім, свого часу він був потужним рупором громадськості.

У 2013 р. відбувся найбільший в історії Болгарії сплеск антикорупційних ініціатив громадянського суспільства. Ці протести не лише задекларували зародження в Болгарії національного громадянського суспільства, але й дали поштовх розвитку «третього сектора». Виділимо три «хвилі» протестів 2013 р.: 1) протести соціально-економічного спрямування, доповнені антикорупційними вимогами (січень – лютий); 2) протести проти корупції та олігархічної політичної системи (червень – липень); 3) студентські антикорупційні протести (листопад).

Перша «хвиля» протестів взимку 2013 р. пройшла в 35 містах за участю понад 100 тис. болгар. Первинно вона мала соціально-економічну природу вимог, але вони швидко доповнилися антикорупційними гаслами, переросли в вимогу відставки уряду. Це були найбільші протести від 1997 р. (тоді акції не мали антикорупційної спрямованості).

Другу «хвилю» протестів влітку 2013 р. образно називають «протестами розчарованих», позаяк понад 20 років громадськість ставала щораз аполітичнішою, зневіреною. Ця серія протестів стала громадянським пробудженням супроти політичного свавілля. Примітно, що на відміну від багатьох європейських держав акції в Болгарії були зумовлені не соціально-економічними причинами, позаяк більшість демонстрантів не належали до безробітних і залежних від соціальних гарантій. Приводом до протестів було призначення на посаду очільника служби безпеки Болгарії медіамагната Д. Пеевського, запідозреного в незаконних махінаціях і зв'язках із мафіозними структурами. Хоч уряд скасував це призначення, протести набули хвилеподібної форми з численними вимогами, найперше проти корупції та в цілому супроти контрольованої олігархами політичної системи.

Протести «другої» хвилі були ініційовані низкою громадських організацій, зокрема «Industry Watch». Вони засвідчили вихід болгарського громадянського суспільства на новий рівень. Від цього часу можна говорити про формування нової культури протесту болгар. Уперше в Болгарії протести набрали форм політичного акціонізму: протестувальники доповнили традиційні форми протесту перформансами, інсталяціями та іншими spektakлярними формами ненасильницької політичної участі. Наприклад, демонстранти влаштували в Софії мистецьку інсталяцію, інсценувавши

картину Е. Делакруа «Свобода, що веде народ»; одягали на обличчя маски з портретом ультра націоналіста В. Сідорова (партія «Атака»), гамівні сорочки та под. Соціальні медіа від тоді стали, як і в інших країнах, основним інструментом взаємодії. В основі вимог протестувальників – недопущення всездозволеності політиків, новий стиль урядування, перехід до активнішого діалогу влади та громадськості, якнайповніше залучення громадянського суспільства тощо. Водночас уряд сприймав ці протести, як соціально-економічні (як у січні – лютому 2013 р.), а не як боротьбу за європейські цінності.

У листопаді 2013 р. протести набули нової сили. Їх ініціаторам були найперше студенти з вимогами протидії корупції та подолання бідності. Однією з найбільших акцій третьої «хвилі» протестів був «Марш справедливості» (13.11.2013 р.). Зміст студентських вимог: реальне покарання корупціонерів, ефективність системи судочинства. В основі – вимога «перезавантаження» держави шляхом створення державних структур, які б функціонували ефективно та прозоро. Болгарська молодь виступила з осудом урядовців за їх сумнівні зв'язки з бізнесом на тлі бідності громадян. Студентство якнайбільше увиразило постмодерні форми громадсько-політичного протесту, вдаючись до ненасильницьких методів і політично забарвленого гумору: прем'єр-міністр П. Орешарський поставав в образі зомбі, конституційний суд продавали на інтернет-аукціоні eBay. Позитив довготривалих студентських протестів проявився найперше в тому, що створилася мережа активних громадян, які почали комунікувати. Громадянське суспільство на той момент не можна уважати сформованим, але цей процес стартував.

Відновлення антикорупційної активності припало на початок 2018 р., коли в Болгарії відбулися доволі великі акції протесту (понад 8 тис. осіб). В їх основі були найперше екологічні питання, але в широкому сенсі вони стосувалися корупції. Першопричиною протестів була критика урядового плану фактичного руйнування національного парку «Пірін», де урядом запланований гірськолижний курорт та інші будівництва. Уряд запідозрений у корупційній змові з компанією, якій вигідна ця угода. Парк «Пірін» і його порятунок стали символами антикорупційного протесту. Протестувальники вимагали відставки міністра охорони довкілля Н. Дімова, а також проведення міжнародного аудиту концесії АТ «Юлен» зі залученням громадянського суспільства.

Відзначимо, що поки що болгарське громадянське суспільство є слабким у своїй антикорупційній протидії. Чинниками, які перешкоджають ефективній роботі неурядового сектора, є доволі обмежена участь НУО в громадсько-політичному житті, слабкі інтереси, відсутність солідарності тощо. Неодноразово фіксувалися випадки корупції у відносинах між НУО та державою, найперше щодо розподілу фінансування ЄС. Відзначимо й крихкість і нестабільність демократичної моралі болгар, укорінений

корупційний прагматизм болгар. Саме це, на нашу думку, є причиною того, що досі радикального поступу в мінімізації корупційних практик не спостерігається. Жодна громадянська акція поки що не стала настільки масштабною, що бути «почутою» владою. Водночас у багатьох країнах Центрально-Східної Європи зростає кількість антикорупційних ініціатив національних громадянських суспільств, тому є сподівання розглядати можливість активізації й болгарської спільноти.

**Кальницький Едуард Анатольевич,**  
кандидат философских наук, доцент,  
доцент кафедры философии  
Национального юридического  
университета им. Ярослава Мудрого

**Мищенко Виктор Иванович,**  
старший преподаватель  
кафедры философии  
Национального технического  
университета «Харьковский  
политехнический институт»

## **К ПРОБЛЕМЕ СМЫСЛООБРАЗУЮЩИХ ЭЛЕМЕНТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО АНТРОПОЛОГИЧЕСКОГО КРИЗИСА**

Становление гражданского общества – кульминационный момент развития цивилизации, в определённом аспекте – это глобальная проблема развития человечества, которая затрагивает практически все страны мира [9; 10]. Путь Украины к гражданскому обществу осуществляется в сложных и противоречивых условиях поиска форм подлинного народовластия, в условиях антропологического кризиса, где человек рассматривается как основа политической системы общества. Понятие «кризис» может отражать резкий эмоциональный переворот в жизни человека. Каждый возраст имеет свои кризисы. Под кризисом целесообразно понимать и опасную ситуацию, которая требует серьезного внимания, и определенный этап в последовательности событий, при котором тенденция всех будущих сюжетов, в какой-то степени, определяется, как поворотная точка; и как состояние нестабильности или опасности в социальных, экономических, политических и международных вопросах. Несмотря на то, что никогда не существовало времени, которое характеризовалось бы отсутствием кризисных процессов, всегда существуют ключевые проблемы современности, различаемые по степени предсказуемости кризисных



проявлений. В современном обществе наблюдается глобальный антропологический кризис, который представляет собой ключевую цивилизационную проблему нашего времени, затрагивающую все его элементы, в том числе и гражданское общество.

Для понимания смыслообразующих элементов гражданского общества в условиях глобального антропологического кризиса необходим анализ экзистенциальных составляющих, определяющих его функционирование в системе человеческих отношений. К числу этих составляющих, на наш взгляд, целесообразно отнести следующие:

1. Гражданское общество – это его автономизация, превращение человека в индивида. Но это не общество эгоистов, это кооперация личностей, каждый из которых представляет ярко выраженную индивидуальность. Здесь уместно вспомнить слова Томаса Гоббса, характеризующие не сущее, а должное: «Гражданское общество — это союз индивидуальностей, коллектив, в котором все его члены обретают высшие человеческие качества». Как может разрешаться противоречие индивидуальности и социума, вне которой он может превратиться в безликую толпу? Разрешение противоречия возможно только в том случае, если это – общество интеллектуальных людей, высокий образовательный уровень и высокая гражданская активность населения. Такой плодотворный союз, формирование команды единомышленников возможен, если люди несут на себе печать духовного облика интеллигентности. Интеллигентность, как ядро духовности личности, отличает самостоятельность, независимость, и глубина мышления. «Интеллигентность согласно А. Лосеву – это синтез обостренного восприятия несовершенства мироустройства и критического мышления» [5, с. 318]. Критичность мировосприятия должно основываться на самостоятельности, глубине и адекватности мышления, должно продуцировать сильные идеи, которые, по мнению Л.Н. Гумилёва, воспринимаются как «огни в ночи, манящие к новым и новым свершениям» [3]. Идеи должны отражать позитивное, жизнеутверждающее мышление, ибо «человек, – по мнению Николая Рериха, – ответственен за качество мышления, ибо оно или творит или разрушает». Для того, чтобы сформировать у себя такой характер и стиль мышления, личность должна обладать открытостью миру, способностью видеть его красоту и величие, испытывать радость соприкосновения с её тайнами и осознавать ценность жизни, уникальность, неповторимость бытия в мире.

2. Гражданское общество – это определённый уровень личной, социальной и политической культуры. По словам Томаса Пейна, «чем совершеннее гражданское общество, тем менее оно нуждается в регулировании со стороны государства» [7]. Гражданское общество основывается на отношениях социальной солидарности, но в тоже время – оно не допускает возможностей коррупции, «кумовства». Поскольку льготное налогообложение общественных организаций гражданского

общества создает широкое поле возможностей для различных коррупционных схем ухода от налогов и нецелевого расходования средств благотворительных фондов, то оно требует поддержания конкуренции образующих его структур и различных групп людей. Разрешение этого противоречия возможно только на основе формирования таких качеств духовности, как альтруистическая незаангажированность в решении проблем частной выгоды, примитивного меркантилизма. Необходима как патриотичность, как важная сторона духовности, так и ноосферность мировосприятия, способность посмотреть на решение проблемы с высот общества в целом, формирование личности человека с планетарно-космическим сознанием [8].

3. Гражданское общество – это общество людей высокого социального, культурного, морального экономического статуса, имеющих стойкую систему духовных ценностей. Однако, с учётом динамики социальных процессов, оно нуждается в оперативном реагировании на противоречия, возникающие в процессе непродуктивной деятельности органов государственного управления, требует гибкости и широты мышления, плюрализма, свободного формирования общественные мнения, способности признать свои ошибки, отказаться от изживших себя стереотипов и заблуждений. Открытость миру, как первичный элемент духовного облика личности – это «распахнутость» души человека новым идеям и новым подходам, недопустимость консерватизма и догматизма, суть которого состоит в овладении философской методологией, которая и являет собой высший уровень развития духовности. Необходим и опыт делегитимизации, основанный на реальном вкладе человека в совершенствование материальных и духовных основ общества в интересах человека.

4. Гражданское общество – это общество свободных и равноправных граждан, это демократическое общество, постоянно расширяющее свою социальную базу. В начале XX века Л. Гумилёв рассматривал этот процесс так: «некий «страстный гений» спланирует вокруг себя опять же «страстных, энергичных, неукротимых людей» и ведёт их к победе» [3], Современные взгляды же на пассионарность, как подчёркивает Г.Г. Ефремов, меняются: «традиционная дихотомия «героев» и «ординарных личностей» стала менее реальной» [4, с.144]. Рассматривая проблему «возвращения масс», А.И. Казинцев отмечает: «не вожди ведут массы, а массы ведут вождей, буквально выталкивая их вперёд, заставляя действовать» [6, с. 11]. В.В. Буряк указывает на риски, связанные с расширением функций сетевых практик [1].

Пассионарность становится не девиантной формой социального поведения героев, а естественной формой проявления личности в гражданском обществе. Расширение социальной базы гражданского общества при отсутствии ответственных элит может породить состояние хаоса и анархии. Духовная культура личности, основанная на чувстве

святости, экософичность, предполагающая осознание человека не только, как существо творческое, но и как существо, созданное по облику и подобию Бога – условие проявления мудрости, суть которой раскрывается в известном требовании: «Не навреди!».

5. Гражданское общество, которое возникает при переходе от естественного природного состояния всеобщей вражды и страха смерти к упорядоченному культурному обществу, граждане которого дисциплинированы властью государства, водворяющего в стране мир и порядок, не может быть построено на ненависти, иначе оно быстро обретает признаки фашистского государства, поскольку нарушает монополию государства на право насилия. В процессе его формирования решающим образом меняется и сам человек, который становится развитой, целостной и активной личностью. Гражданское общество может строиться, как всё созидающееся в этом мире, – только на чувстве любви. Гражданское общество – это высшая форма самореализации личности, кульминационный момент её духовной самореализации и, как любая реализация жизненной потребности, достижение особо значимых целей, оно всегда связано с чувством радости. По мнению В.А. Кудина, в нашем мировоззрении господствуют идеи борьбы Марса и Гегеля, а не альтруизм, который широко распространён на разных уровнях организации живого. А. Швейцер говорит об утрате чувства оптимизма и необходимости перестройки философии, формирующей сознание человека.

В условиях глобального антропологического кризиса вопросы смыслообразующих элементов гражданского общества целесообразно исследовать через призму философской парадигмы, где личность может рассматриваться как первооснова построения демократической системы государственного управления, гражданского общества.

### **Література**

1. Буряк В. В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции. — Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. — 152 с.
2. Воронкова В.Г. Формирование нового мировоззрения, нового человека, нового общества будущего / Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. О.А. Базалука – Киев: Издательский дом «Скиф», 2012. – Т. 2. – С. 134-152.
3. Гумилёв Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Источник: [http://www.bimbad.ru/docs/gumiljov\\_lev\\_ethnogenesis.pdf](http://www.bimbad.ru/docs/gumiljov_lev_ethnogenesis.pdf).
4. Ефремов Г.Г. Политическая пассионарность как предмет современной социологии // Диссертация на соискание учёной степени кандидата социологических наук. Ставрополь, 2001. – 151 с.
5. Лосев А.Ф. Дерзание духа: монография. М.: Политиздат, 1988. – 366 с.
6. Казинцев А.И. Возвращение масс. Дневник современника. М.: Наш современник, 2010. – 688 с.
7. Признаки гражданского общества Источник: <https://newsland.com/user/4297788402/content/priznaki-grazhdanskogo-obshchestva/4680969>.
8. Сабодина Е.П. Личность планетарно-космического типа как закономерный этап

планетарной эволюции (Философский аспект) / Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / Под ред. О.А. Базалука – Киев: Издательский дом «Скиф», 2012. – Т. 2. – С.203 – 213.

9. Anheier H. K. (англ.)русск. Civil society: Measurement, Evaluation, Policy, London, 2004.

10. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community (англ.)русск.. — N. Y.: Simon & Schuster, 2000.

**Калюжна Аніта Олександрівна,**  
студентка 1 курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник –*  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету,  
доктор історичних наук, доцент  
**Маргулов А. Х.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **СУЧАСНА ЄВРЕЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА М. ДНІПРО У БАГАТОЕТНІЧНОМУ УРБАНІЗАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩЕ**

З стародавніх часів держава Україна складалась на тлі поліетнічних зв'язків. Її національну палітру склали представники різних національних меншин, які опинялись на її терені за різних обставин. Культура національних меншин, які населяють територію сучасної України, є невід'ємною складовою загальноукраїнської культури. Етноси, які протягом століть мешкають на цих землях, розвиваючи власну культуру, тією чи іншою мірою впливали на культуру українського народу, роблячи її неповторною. Дослідження питань функціонування національних меншин на території нашої країни є актуальним завданням сьогодення з огляду на сучасні виклики.

Дніпровська єврейська громада має унікальний досвід розвитку інститутів самоврядування та співробітництва зі владними структурами, та міським соціокультурним простором, який може бути корисним для розв'язання соціальних, культурно-освітніх проблем членів інших національних громад України. Вивчення таких тем сприяє також розвитку міжнаціональної та міжрелігійної толерантності в сучасній Україні, яка тільки починає свій шлях до Об'єднаної Європи.

Історія заселення Дніпропетровської області єврейською меншиною бере свій початок ще з 1776 року (з того року коли було засноване місто). За

часів Катерина II тут була визначена територія її проживання (Указ «О предоставлении евреям гражданства в Екатеринославском наместничестве и Таврической области»). [1] За три століття у місті Дніпро єврейська громада стає потужним осередком етнонаціонального життя. Тут з'явився найбільший у світі єврейський центр «Менора». Серцем Дніпропетровської єврейської громади є Центральна синагога «Золота Роза». З її поверненням і відкриттям після реконструкції почався новий етап єврейського відродження. Дніпропетровська єврейська громада має сучасну і динамічно розвивається інфраструктуру. Духовним лідером її є Головний рабин Шмуель Камінецький. Стратегічне керівництво діяльністю громади здійснює Опікунська Рада, яка визначає основні напрями розвитку.

Програми навчання у національних закладах формуються з урахуванням сучасних тенденцій у сфері освіти, викладачі підвищують свою кваліфікацію приймають участь в професійних конкурсах («Сучасний урок» та ін.) В програмах єврейських освітніх установах передбачено вивчення івриту, Тори, єврейської культури, традицій та звичаїв, свят («Ханука», «Суккот» та ін.)

Великий внесок в розвиток культури та освіти єврейської громади робить Український інститут вивчення Голокосту «Ткума» («Відродження»). Директор І. Щупак. «Ткума» реалізує проекти з міжетнічної та міжрелігійної толерантності. Найпопулярніші серед них – «міжрелігійні діалоги» Дніпра з представниками різних церков та релігійних конфесій. Також Інститут "Ткума" випускає вісник – тематичний журнал, що містить корисну та актуальну інформацію про останні події і публікації, присвячені історії Голокосту.[2]

Чималу роль відіграє благодійна та волонтерська діяльність єврейської громади на початку ХХІ ст., бо саме завдяки цій роботі спостерігається найбільше виявлення єврейського націоналізму. «З турботою про кожного єврея» – гасло на якому ґрунтується вся добродійна робота. Завдяки постійній турботі Опікунської Ради створена розвинена інфраструктура добродійних установ єврейської громади, що працюють стабільно і ефективно. Система єврейської добродійності в Дніпрі постійно удосконалюється, проводяться масштабні добродійні акції і заходи, направлені на полегшення умов життя для десятків тисяч нужденних.

У Дніпрі єврейська громада швидко реагує на зміни в зовнішньо політичній ситуації в Україні. З 2014 р. розширені були напрямки благодійної діяльності громади. З перших днів агресії Росії проти нашої країни Дніпровська єврейська громада активно підтримує українську армію і добровольчі формування, бере участь у волонтерській діяльності, надає всіляку допомогу пораненим захисникам Батьківщини. Особливу роль у роботі групи активістів грає М. Варшавський, парафіянин синагоги, член групи «Патріот». Незважаючи на ризик, М.Варшавський доставляв зібрані волонтерами та активістами продукти, засоби особистої гігієни, одяг та інші

необхідні речі для доблесних захисників країни, У зв'язку з складною зовнішньополітичною ситуацією в Україні з 2014 р. розширені були напрямки благодійної діяльності єврейської громади, допомога в лікуванні бійців АТО; доставка продуктів, засобів гігієни на передову бійцям української армії, добровольчим батальйонам; підтримка вимушених переселенців зі Сходу країни.

У розвитку Дніпровської єврейської громади значну роль відіграють сучасні громадські діячі, які заснували та розвивають єврейські центри, товариства, навчальні заклади, благодійні фонди. Любавический Ребе, раби Менахем-Мендел Шнеерсон піклуючись про євреїв, відправив свого найталановитішого посланника Шмуеля Камінецького до Дніпра, який став духовним лідером громади. Освітня діяльність єврейської громади міста на сучасному етапі також має своїх представників: завідувач дитячого садка «Лана» А.А. Шурпинова; директор дитячого освітнього центру «Бейт Циндліхт».[3] Н.М.Козаринська; директор єврейської школи № 144 Е.Л. Краснова; керівник центру «ОРТ-Дніпропетровськ» Н. Медведєва; ректор міжнародного гуманітарно-педагогічного навчального інституту «Бейт-Хана»[4] С.С. Ребецн; керівник Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума» І. Щупак та ін. Всі вони стали представниками не лише національної громади а й відіграють одну з провідних ролей у громадському житті усього міста.

Громадська діяльність єврейської громади останніх років презентує розвинуту структуру етнічних освітніх установ від дошкільних до вищих навчальних закладів, благодійної та волонтерської діяльності та ін. У зв'язку з складною зовнішньополітичною ситуацією в Україні з 2014 р. розширені були напрямки благодійної діяльності єврейської громади. Важливу роль в цьому процесі відіграють члени громади. Аналіз історичних умов обґрунтовує, що одним з проявів етнічного розвитку єврейської громади було створення та діяльність національно – культурних, благодійних організацій, які об'єднували людей з метою здійснення різноманітних заходів, спрямованих на сприяння етнічного піднесення. Але головним є те, що розвиваючи власну національну громаду євреї міста Дніпро стали невід'ємною складовою міського укладу життя та найпалкішими прихильниками основних засад існування української державності.

#### **Література**

1. Історія єврейської общини [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.djc.com.ua/h\\_obchiny?lang=ru](http://www.djc.com.ua/h_obchiny?lang=ru).
2. Ткума [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://tkuma.dp.ua/index.php/ua/pro-na>.
3. Бейт Циндліхт [Електронний ресурс] // Режим доступу:<http://ujew.com.ua/object/detskij-obrazovatel-nyj-centr-bejt-cindliht>.
4. Бейт-Хана [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.bethana.org.ua/templates/articlecco\\_cdo/aid/1754712](http://www.bethana.org.ua/templates/articlecco_cdo/aid/1754712).

**Карпенко Роман Валерійович,**  
викладач кафедри цивільно-правових  
дисциплін юридичного факультету  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

## **ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

В останні кілька років, у зв'язку з проголошеним курсом на європейську інтеграцію, проблеми розвитку громадянського суспільства є найбільш обговорюваними в Україні. Цей інтерес є цілком природним, оскільки формування громадянського суспільства нерозривно пов'язане із розвитком і становленням правової держави – одним із базових європейських інститутів. При цьому наразі не припиняються політичні та наукові дискусії стосовно сутності громадянського суспільства та особливостей його ролі в сучасній публічній політиці. Частина учасників дискурсу погоджується з визнанням вагомого місця громадянського суспільства у структурі публічної влади та політики, частина виступає категорично проти включення громадянського суспільства до публічно-політичної сфери. Таким чином обрана тема дослідження набуває в сучасних умовах особливої актуальності.

У науковому середовищі існують різні підходи до визначення, структури елементів і функцій громадянського суспільства. Найчастіше під громадянським суспільством розуміється сфера суспільства, що характеризується високим рівнем самоврядування індивідів і добровільно сформованими асоціаціями та організаціями громадян, яка захищена від прямого втручання і регламентації з боку органів державної влади [3; 6; 10]. Для деяких дослідників воно також асоціюється з існуючими західними демократичними традиціями: свободою особистості, різноманітним відносин власності; правовою державою [8; 9]. При цьому концепція громадянського суспільства як колективної спільності, цілого, що існує незалежно від держави, є об'єктом дискусій між консервативною, ліберальною і соціалістичною (соціал-демократичною) політичними традиціями вже більше двох сторіч. Але попри різні інтерпретації цього поняття, з моменту свого виникнення і до наших днів воно має чітко виражений антиетатистський імпульс і значний демократичний потенціал. Витоки цієї суперечки сходять до античної класики і середньовіччя [1-2]. Але найбільш гостро дискусії щодо феномену громадянського суспільства розгорнулись у XVIII-XIX ст., коли вони набули характеру наукового дискурсу. Варто зазначити, що в той час (як, до речі, і сьогодні) існувала низка інтерпретацій громадянського суспільства, які часто знаходилися в суперечності. Отже, не можна говорити, що є класичне визначення громадянського суспільства. Багато в чому це

пов'язано з тим, що сама ідея громадянського суспільства виникла як різновид утопії “самообмеження” і включала безліч форм демократії, а також дуже складну систему громадських, соціальних і політичних прав. Саме тому норми громадянського суспільства – права особистості, право на недоторканність приватного життя, на створення добровільних асоціацій, формалізована законність, плюралізм, публічність, свобода підприємництва – часто трактувалися по-різному. Так, зокрема, бачення громадянського суспільства Дж. Локком, Ш. Монтеск'є, А. Фергюсоном та А. де Токвілем істотно відрізняються.

Сутність громадянського суспільства, заснована на вільному об'єднанні, підкреслюється і у визначеннях інших сучасних дослідників. Але сучасне використання терміну “громадянське суспільство” сфокусовано не тільки на тих асоціаціях, які є ексклюзивними й прихильними соціальній справедливості та демократичній участі. Наприклад, Ю. Михальський пропонує таке визначення громадянського суспільства: “приватні, неурядові та некомерційні організації, які мають мету, спрямовану на суспільне благо” [7]. Як видно, в цьому понятті немає нічого, що виключало б з нього організації з абсолютно іншими цілями, оскільки зміст поняття “суспільне благо” також є дискусійним. Як зазначає Дж. Холл, громадянське суспільство є одночасно і соціальною цінністю і набором соціальних інститутів. Звертаючись до досвіду посткомуністичних країн, Дж. Холл підкреслював, що “громадянське суспільство розглядається як протилежність деспотизму, простір, в якому соціальні групи могли існувати і рухатися; щось, що могло служити прикладом і забезпечило би більш м'які, більш толерантні умови існування”. На думку М. Шехтера, для ясності визначення в концепцію громадянського суспільства представляється доцільним включати всі рухи, ексклюзивні і неексклюзивні, навіть якщо чийсь нормативні переваги полягають в тому, щоб сконцентрувати свою увагу тільки на стратегіях зміцнення демократичних сил. Такий підхід має додаткову перевагу завдяки визнанню того факту, що громадянське суспільство є майданчиком реалізації політичних і владних устремлінь груп і асоціацій в конкурентній боротьбі. Згідно з О. Рябеці, автори, які виступають з позицій ліберального плюралізму, концентрують свою увагу на конфлікті між державою і громадянським суспільством, але ігнорують або, принаймні, значно применшують конфлікти і суперечності всередині громадянського суспільства. О. Рябека вважає це спірним з точки зору розуміння динаміки влади, політики і боротьби як атрибутів громадянського суспільства всередині держави, так і глобального простору. Н. Бермео також стверджує, що було би помилкою громадянське суспільство визначати надто односторонньо і розглядати лише в демократичному ракурсі. Це зробило б неможливим передбачити і запобігти соціальний конфлікт, який, як правило, зароджується в середині громадянського суспільства. І О. Рябека, і Н. Бермео використовують критичний підхід і концентруються на конфліктах,



включаючи ті, які викликані структурними причинами всередині самого суспільства. У такому підході належне місце приділяється економічним і соціальним чинникам.

Парадокс сучасних підходів до питання про обсяг і межі громадянського суспільства полягає в тому, що саме широта і різноманіття його змісту чомусь нерідко провокують прагнення цю широту теоретично звужити. Очевидним приводом для цього стало властиве нашому часу виразне домінування серед форм громадських інститутів асоціацій соціального характеру у вузькому сенсі цього слова, більшість яких породжені умовами та вимогами саме сучасного суспільного життя, що і надає сфері громадського особливий, якісно новий вигляд. Звідси в деяких дослідників і виникає спокуса ототожнити сферу громадянського суспільства з “системою горизонтальних соціальних зв’язків”, що утворює “як би прокладку між базисом і надбудовою, економікою і державою” [4; 5]. У такій постановці питання є свій позитивний сенс, оскільки, таким чином, увага приковується до першочергового аналізу важливої складової сучасного громадянського суспільства – соціальних відносин, але при її абсолютизації за його межами залишаються сім’я, економічні, а нерідко і політичні інститути.

Громадянське суспільство, завжди виступає в дуалістичній формі і складається, з одного боку, з публічно-політичного компонента (мережа громадських організацій та структур, які виходять на публічно-політичну арену), з іншого – приватного компонента (об’єднання за інтересами для вирішення приватних (локальних) проблем громадян). Між тим варто відзначити, що в сучасній науковій традиції громадянське суспільство прийнято розглядати не тільки в пасивному розумінні – як мережу громадських інститутів і структур, а й активному – в контексті самоконструювання колективних акторів.

### **Література**

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. (Серия “Философское наследие”) / Аристотель ; ред и вступ. ст. И. Д. Рожанского. – М. : Мысль, 1981. – Т. 3. – 616 с.
2. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 2001. – 240 с.
3. Зеленько Г. І. Політична “матриця” громадянського суспільства : досвід країн Вишеградської групи та України / Г. І. Зеленько ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К. : Знання України, 2007. – 335 с.
4. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : монографія / В. М. Кравчук ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т. : Терно-граф, 2011. – 260 с.
5. Купрій В. О. Організації громадянського суспільства як суб’єкти вироблення державної політики : дис. ... к.держ.пр. : спец. 25.00.01 / В. О.Купрій. – К., 2007. – 213 с.
6. Михальський Ю. А. Концепт громадянського суспільства. Український вимір / Ю. А. Михальський ; під заг. ред. Дубровського І. М. ; Всеукр. профспілка правників. – К. : В. Ф. Коваленко [вид.], 2013. – 123 с.
7. Монтескьє Ш. Л. О духе законов / Ш. Л. Монтескьє. – М. : Мысль. – 1999. –

673 с.

8. Олійник Д. В. Основні підходи до визначення ефективності діяльності органів влади / Д. В. Олійник // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во “ДокНаукДержУпр”. – 2012. – № 1 (9). – С. 20–25.

9. Пеннингтон М. Классический либерализм и будущее социально-экономической политики / М. Пеннингтон ; пер. с англ. Ю. Кузнецова. – М. : Мысль, 2014. – 452 с.

10. Радаев В. В. Что такое рынок: экономико-социологический подход / В. В. Радаев. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 48 с.

**Кириченко Віктор Миколайович,**  
кандидат історичних наук, доцент,  
завідувач кафедри політології та права

**Соколенко Юлія Миколаївна,**  
асистент кафедри політології та права

*(Запорізький національний технічний  
університет)*

## **ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО»**

Суспільство існувало завжди, але воно не завжди було громадянським. І тому, на думку В.Л. Логвиної, не можна змішувати або ототожнювати «суспільство» як людську спорідненість з категорією «громадянське суспільство» як історичний феномен [1, с. 87]. Тобто, незважаючи на те, що громадянське суспільство є підсистемою суспільства як цілого, воно відрізняється від «людського суспільства» історично, структурно і культурно.

Формування громадянського суспільства відбувалося еволюційно, протягом кількох століть, внаслідок дії об'єктивних соціальних закономірностей. Окремі його елементи вже мали місце в Стародавній Греції та Стародавнього Риму, де розвиток ремесла та торгівлі спричинили товарно-грошові відносини, що знайшло своє закріплення в римському приватному праві. Перехід від Середньовіччя до Новітнього часу обумовило формування громадянського суспільства і усвідомлення різниці між ним і державними інститутами. Така ситуація стала можливою внаслідок впровадження капіталістичного способу виробництва і зосередженням державної влади у нового класу (буржуазії), яку підтримувало більшість населення. У цей період ліквідується будь-яка особиста позаекономічна залежність виробника від власника виробництва. Економічна свобода стає основою для створення громадянського суспільства, заснованого на недоторканості приватної власності, свободи договірних відносин, політичній та ідеологічній свободі. Таким чином, історично громадянське суспільство пройшло певні етапи

свого розвитку, зазнаючи тих чи інших змін. Це був складний процес не тільки економічної, соціальної й політичної, але й соціокультурної, духовної й морально-етичної трансформацій.

Слід зазначити, що громадянське суспільство виникло лише тоді, коли в країнах західної цивілізації сформувалась засновані на приватній власності ринкові відносини, ліберально-конституційний політичний лад і виник тип самостійної особистості, яка мала схильність і правові можливості діяти від держави та вступати у взаємодію з іншими людьми на договірній основі з власної волі, а не з примусу.

Уперше термін «громадянське суспільство» застосував у своїх працях Аристотель, який вивів це словосполучення від слова «громадянин». При цьому взірцевим громадянином мислитель уважав тільки того, «хто бере участь в управлінні та чинить послух», а також зазначав, що сутність поняття «громадянин» може змінюватися з огляду на зміну форми державного устрою. [2, с. 88] Тобто громадянськість залежить від об'єктивних чинників. Але громадянськість у контексті цієї теми слід розглядати в загально-соціальному значенні: як можливість бути вільним і рівним з іншими учасниками суспільного життя; бути учасником усіх подій і процесів, що відбуваються в суспільстві; як здатність мати певну громадянську позицію, обстоювати її та запроваджувати в життя; як можливість особисто чи опосередковано (за посередництвом громадських об'єднань чи своїх представників) брати активну участь у вирішенні суспільних справ.

Але найперші підвалини концепції громадянського суспільства заклав Т. Гоббс, який пов'язував причини виникнення та існування такого суспільства з природою і якостями людини як істоти розумної, а водночас і егоїстичної. Т. Гоббс вважав, що заради миру і благополуччя відбулось об'єднання людей у державу на підставі суспільного договору між ними, які до цього перебували у «природному стані» [3, с. 96]. Тобто, люди передавали частину своїх природних прав і свобод державній владі, натомість отримуючи обов'язок підкорятись їй, а держава зобов'язувалась охороняти інтереси кожної людини.

Вагомий внесок у розвиток ідей становлення громадянського суспільства зробив Дж. Локк. При цьому позиція вченого близько до позиції Т. Гоббса. Але на відміну від концепції Т. Гоббса, Дж. Локк вважав, що природний стан регулюється «законом природи», що вимагає миру і збереження всього людства та підтримується в міру своїх можливостей кожною людиною. Зрозуміло, що така упорядкованість має нестабільний характер, тому намагання уникнути стану війни є причиною виникнення громадянського суспільства. Дж. Локк наголошує на особистісних засадах життєдіяльності громадянського суспільства, первинності особистісного начала щодо колективного чи державного. Вчений переконаний, що «кожна людина... є вільною від природи, і ніщо, крім її власної згоди, не в змозі підкорити її якій-небудь земній владі» [4, с. 192]. Дж. Локк виділяв два

різновиди такої згоди – «мовчазну згоду», яка обмежується вже самим фактом визначення законів суспільства і «виражену згоду», яка робить людину справжнім членом суспільства. Тобто йдеться про активну громадянську позицію кожної людини як основну умову життєдіяльності громадянського суспільства.

Також значний внесок у розвиток концепції громадянського суспільства зробили Ж-Ж. Руссо, Ш. А. де Токвіль, Дж. С. Мілля, К. Маркс, Е. Дюркгейм та інші. Але найбільш всебічне та системне дослідження цього явища здійснив Г. В. Ф. Гегель.

На основі систематизації існуючої на той час суспільно-політичної думки Гегель дійшов висновку, що «громадянське суспільство» є диференціація, яка стоїть між сім'єю та державою, хоча розвиток громадянського суспільства приходить пізніше, ніж розвиток держави, оскільки в якості диференціації воно передбачає державу, яку воно щоб існувати, повинно мати перед собою як щось самостійне [5, с. 228]. Тобто громадянське суспільство, за Гегелем, це перехідний етап розвитку суспільства, в основі якого знаходяться суспільні зв'язки між індивідуальним, приватним і спільним. І тому поняття «громадянське суспільство», на думку філософа, є вужчим ніж поняття «суспільство».

Варто наголосити, що поняття «громадянське суспільство» склалося не відразу, зміст його формувався та збагачувався поступово, оскільки постійно виникали і розвивалися нові концептуальні уявлення щодо сутності громадянського суспільства, його структури та ознак. Питання про саме поняття й досі є дискусійним. На думку Т.Гарасимів, воно є мінливим, відносним, розпливчастим і політизованим. І далі вчений робить висновок, що найпростіше тлумачення громадянського суспільства звучить як суспільство цивілізованих громадян, а найбільш узагальнене – як суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими відносинами між самими індивідами, неопосередкованими державою. [6, с. 107].

Отже, сучасні дискусії щодо поняття «громадянське суспільство» пов'язані насамперед із тим, що цей термін став полісемантичним, тобто таким, коли словам, що його утворюють, надають різне значення, а також застосуванням різних методологічних підходів при дослідженні цього складного і багатоаспектного явища. І тому, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених визначенню поняття «громадянське суспільство», це питання і в теперішній час залишається актуальною проблемою.

#### **Література**

1. Логвина В.Л. Політологія: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри, 2006. 304 с.
2. Аристотель. Політика / пер. з давньогр. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000.
3. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского: соч. в 2 т. Москва: Мысль, 1991. Т.2.
4. Локк Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ. О. Терек, Р. Димерець.

Київ: Основи, 2001.

5. Гегель Г.В.Ф. Філософія права / пер. с нем. Москва: Мисль, 1990. 524 с.

6. Гарасимів Т. Дефініція «громадянське суспільство»: філософсько-правова парадигма. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Зб. наук. праць. Серія: юридичні науки. Львів, 2017. № 861. С. 105-112.

**Клименко Олена Юрївна,**  
доктор соціологічних наук, доцент,  
професор кафедри соціології  
та політології Національного  
технічного університету  
«Харківський політехнічний інститут»

### **НЕДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ «ДІТЕЙ ВІЙНИ» В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ**

Рух до більш справедливого, демократичного суспільства та соціальної держави потребує визнання в якості соціальних ідеалів таких суспільних цінностей як справедливість та соціальна рівність, що передбачає наявність певної політичної культури. Розглядаючи громадянське суспільство через взаємозв'язок соціально-економічної та політичної сфер життя, діалектично об'єднаних процесами взаємодії з державою, як фундаментом для формування громадських інститутів, необхідно відзначити їх виняткову роль у вирішенні соціальних проблем певних верств населення. Сучасне українське суспільство, котре опинилось в складних умовах економічної та політичної криз, як ніколи відповідає визначенню Г.В.Ф. Гегеля щодо громадянського суспільства – сфери реалізації особливих приватних цілей та інтересів окремих особистостей сформованих системою потреб, задоволення яких передбачене загальною формально-правовою рівністю людей [1].

Основним критерієм, що визначає становище дитини в суспільстві, є ставлення до неї соціуму, відповідно до якого держава формує основні засади соціальної політики та розробляє стратегії захисту й забезпечення зазначеної категорії населення. Нині світове співтовариство офіційно визнало, що дітям життєво необхідні: забезпечення – гарантії прав та свобод, які надають доступ до повноцінного існування в суспільстві, захист – убезпечення життя та здоров'я від негативних впливів кризових ситуацій та участь – можливість залучатися до процесу прийняття рішень і повноправно жити в дорослому світі. Оскільки, зазвичай, діти розглядаються суспільством виключно як об'єкти впливу на них дорослих, то обов'язком будь-якої держави – є надання їм необхідної допомоги та створення сприятливих умов для становлення й розвитку особистості. Найбільше соціальних гарантій потребують діти, котрі за тих чи інших обставин опинилися в кризовій ситуації, що виникла в наслідок збройних

конфліктів, екологічних чи техногенних катастроф тощо.

Сьогодні в Україні зазначена проблема недостатньо досліджена. Існує аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень щодо необхідності узгодження правових аспектів визначення статусу та умов надання соціальних гарантій дітям, що прибули з районів ведення бойових дій в Луганській та Донецькій областях та вдосконалення нормативно-правової бази щодо дотримання конституційних прав і свобод тимчасово переміщених осіб. У контексті вивчення можливих подальших наслідків для суспільства прямої та опосередкованої участі дітей у збройному конфлікті, існує науковий доробок американських та ізраїльських дослідників, які акцентували увагу на проблемах: збільшення дитячої інвалідності – Дж. Мечел, появи таких соціальних категорій як діти-солдати та діти-комбатанти – І. Мак-Конан, гендерних особливостях наслідків для дітей учасників бойових дій – К. Алмквіст і проблем забезпечення безпеки для дітей в умовах такого кризового явища як війна [2].

На початку 2014 р., за даними офіційної статистики, в нині окупованих районах Донбасу проживало з батьками близько 1 млн. дітей у віці від 0 до 18 років. За інформацією Д. Касьянкової – керівника проєктів Гуманітарного штабу Р. Ахметова, на початок літа 2015 р. в зоні АТО перебувало 500 тисяч дітей, серед них 14 тисяч – з обмеженими можливостями, 7 тисяч – сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування, та 30 тисяч – новонароджених. При цьому на території України, згідно з даними Міністерства соціальної політики зареєстровано 150 тисяч дітей «тимчасово переміщених осіб», що становить лише 15 % від загальної кількості, де перебувають ще 350 тисяч – невідомо [3].

Вітчизняне законодавство має суттєві прогалини щодо визначення статусу дітей та їх батьків, котрі потрапили в кризову ситуацію в наслідок військово-політичного конфлікту на Донбасі. Прикладом того може бути процедура присвоєння в Україні статусу «дитини, що постраждала в наслідок бойових дій та збройних конфліктів», яка регламентується лише однією постановою Кабінету міністрів України за № 268 від 5 квітня 2017 р. та є занадто складною й довготривалою (від 3 до 8 місяців). Допомогу в оформленні зазначеного статусу та супроводу сімей, що прагнуть його отримати для своїх дітей здійснює Агентство ООН – UNHCR Ukraine в рамках проєкту «Підтримка та захист громад поблизу лінії розмежування». Станом на 20 березня 2018 р. статус «дитини, що постраждала в наслідок бойових дій та збройних конфліктів» в Україні отримали лише 9 дітей з 580 тис., які за даними ЮНІСЕФ реально постраждали в наслідок перебігу військово-політичного конфлікту на Донбасі [4]. Однак, зазначені дев'ять обранців долі навряд чи зможуть скористатися своїм статусом та отримати від держави додаткові гарантії соціального захисту, оскільки в українському законодавстві вони не прописані, а от же відсутня нормативно-правова база,

яка б давала «дітям війни» певні преференції та спонукала б державу до їх соціального влаштування.

Крім того існує ще одна досить важлива проблема, яка докорінно змінить розвиток наступних поколінь. Діти, котрі опинилися на території проведення військового конфлікту, мають обмежений доступ до основних послуг, зокрема охорони здоров'я, забезпечення ліками, їжею, водою, належними санітарними умовами, не можуть повноцінно реалізувати права на освіту та позбавлені кваліфікованої психологічної допомоги. Національний університет «Києво-Могилянська Академія» в рамках реалізації проекту «Підвищення психосоціальної підтримки для дітей та сімей у східних та центральних областях України» за сприяння Міністерства освіти і науки України провів дослідження, результати якого показали, що майже 40 % дітей від 7 до 12 років, а також більше половини підлітків від 13 до 18 років безпосередньо постраждали від негативних подій на територіях, що не контролюються Україною. Безпосередніми свідками воєнних дій стали 76 % дітей від 7 до 12 років і 43 % дітей від 13 до 18 років, в результаті чого пережили стрес та були налякані [5].

Відсутність дієвих правових механізмів та неадекватність системи управління на місцях (рішення про те, що дитина дійсно постраждала в наслідок військових дій приймають військово-цивільні адміністрації) в комплексі не дозволяють державі своєчасно перемістити зазначені категорії дітей до безпечніших районів та відстежувати переміщення таких дітей, зокрема тому, що значну їх кількість батьки вивозять в інші регіони України навіть без оформлення належної документації, у тому числі без свідоцтв про народження, що має значні наслідки для захисту прав дитини.

Проведення збройного конфлікту на Сході України спровокувало виникнення комплексу соціальних проблем, які суттєво збільшили ризики для дітей та їх родин, що потрапили у кризові ситуації через проведення бойових дій. До їх переліку належать: поява дітей-комбатантів та дітей-солдатів, різке збільшення дітей-інвалідів та соціально занедбаних дітей, падіння рівня народжуваності виникнення таких явищ як раптова та глибинна дитяча бідність. На жаль, в українському законодавстві в рамках супроводу системи соціального захисту, як такої, не говорячи вже про соціальний захист дітей, не передбачено трактування явища «кризова ситуація». Вітчизняна нормативно-правова база наводить визначення лише терміна «складні життєві обставини», які трактуються Законом України «Про соціальні послуги» як обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [6].

Таким чином, в українському суспільстві існує реальна проблема правового визначення статусу дітей, що так чи інакше відчули на собі вплив

збройного конфлікту та постраждали в наслідок цього, а також забезпечення з боку держави соціальних гарантій – доступу до основних послуг, зокрема охорони здоров'я, забезпечення ліками, їжею, водою, належними санітарними умовами, повноцінної реалізації прав на освіту та кваліфіковану психологічну допомогу.

#### **Література**

1. Гегель Г. В. Ф. Гражданское общество и государство / Г. В. Ф. Гегель [Електронний ресурс] // center-yf.ru – 2018. – 23 марта. – Режим доступу : [https://studopedia.ru/9\\_134923\\_grazhdanskoe-obshchestvo-obshchestvoznanie.html](https://studopedia.ru/9_134923_grazhdanskoe-obshchestvo-obshchestvoznanie.html).
2. Machel G. The Impact of Armed Conflict on Children / Graza Machel New [Електронний ресурс] York: United Nations. – 1996. – 96 p. – Режим доступу : <http://www.essex.ac.uk/armedcon./000239.doc>.
3. Дети Украины: немая статистика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://deto4ka.com/149-deti-ukrainy-nemaya-statistika.html>.
4. Девятилетний житель Авдеевки получил статус «ребенка войны» [Электронный ресурс] // Информационное агентство «ОСТРОВ». – 2018. – 21 марта. – Режим доступу : <https://www.ostro.org/donetsk/society/news/544274>.
5. Звіт щодо гуманітарної ситуації № 37. — С. 3 [Електронний ресурс]. ЮНИСЕФ «Гуманітарна допомога дітям» (НАС), 17 серпня 2015 р. — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Ukr\\_UNICEF\\_Ukraine\\_SitRep\\_37\\_-\\_7\\_September\\_2015.pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Ukr_UNICEF_Ukraine_SitRep_37_-_7_September_2015.pdf).
6. Про соціальні послуги Закон України ст. 1. — [Електронний ресурс]. Верховна Рада України; Закон від 19.06.2003 № 966-IV — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
7. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін.]; за заг. ред. О. А. Корнієвського. – К. : НІСД, 2017. – 56 с.

**Клименко Руслан Витальевич,**  
аспірант 3 курса

**Тараров Яков Владимирович,**  
доктор философских наук,  
профессор

*(Харьковский национальный  
университет им. В.Н. Каразина)*

## **ПОТЕНЦИАЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ НВИС-КОНВЕРГЕНЦИИ НА СОЦИАЛЬНОЕ УСТРОЙСТВО ОБЩЕСТВА**

В наше время, благодаря ускорению научно-технического прогресса, мы наблюдаем пересечение во времени целого ряда волн научно-технической революции. В частности, можно выделить идущую с 80-х годов XX столетия революцию в области информационных и коммуникационных технологий, последовавшую за ней биотехнологическую революцию, недавно



начавшуюся революцію в області нанотехнологій. Також нельзя обойти вниманием имеющий место в последнее десятилетие бурный прогресс развития когнитивной науки.

Особенно интересным и значимым представляется взаимовлияние именно информационных технологий, биотехнологий, нанотехнологий и когнитивной науки.

Это явление получило название *NBIC-конвергенции* (*N* -нано, *B* -био, *I* -инфо, *C* -когно). Термин введен в 2002 г. Михаилом Роко и Уильямом Бейнбриджем, авторами наиболее значительной в этом направлении на данный момент работы, отчета *Converging Technologies for Improving Human Performance*, подготовленного в 2002 г. во Всемирном центре оценки технологий (WTEC)[1]. Отчет посвящен раскрытию особенности NBIC-конвергенции, ее значению в общем ходе развития мировой цивилизации, а также ее эволюционному и культуuroобразующему значению. Стоит отметить, что исследованием данного феномена также занималась наша соотечественница, Владленова И.В.[ 2, С.20-26.] Со своей стороны, мы постараемся предсказать, каким образом конвергенция поможет обществу перейти от стихийной эволюции к сознательному управлению обществом.

Разумеется, первые попытки в данной области делались уже давно, начиная с первых утопий и заканчивая масштабными экспериментами в области социального управления в XX веке (построение коммунистического общества в социалистических странах, институт связей с общественностью и методы манипуляции сознанием в США, тоталитарная система Северной Кореи и др.). Однако все эти попытки опирались на весьма несовершенное понимание механизмов функционирования и развития общества.

Со временем результаты социального конструирования будут, вероятно, в значительно большей степени соответствовать планам. Следует, однако, заметить, что элемент стихийности может сохраниться, в частности, за счет существования конкурирующих интересов различных групп.

Как же будет развиваться цивилизация с появлением эффективных инструментов социального конструирования и по мере развития конвергенции технологий?

Развитие NBIC - технологий приведет к значительному скачку в возможностях производительных сил. С помощью нанотехнологий, а именно — молекулярного производства, по расчетам специалистов, станет возможным создание материальных объектов с чрезвычайно низкой себестоимостью. Молекулярные наномашинны, в том числе, наноассемблеры, могут быть невидимы глазу и распределены в пространстве в ожидании команды на производство. Подобную ситуацию можно характеризовать как превращение природы в непосредственную производительную силу, то есть, как ликвидацию в обществе традиционных производственных отношений. Это означает, что “природа” сама создаёт предмет для удовлетворения потребностей по мере того, как эти потребности “были озвучены”. Такое

положение вещей теоретически могло бы характеризоваться отсутствием государства в современном понимании этого слова, отсутствием товарно-денежных отношений и высоким уровнем свободы людей. В новой ситуации традиционная экономика и даже эволюционная теория в имеющемся на сегодняшний день виде перестанут быть применимыми. Впрочем, эта ситуация не затрагивает социальных процессов (в самом широком смысле), требующих значительных энергетических затрат.

Еще до того как молекулярное производство радикально изменит экономическую ситуацию, можно отметить некоторые важные для экономики следствия развития других областей. В области когнитивных технологий ключевым достижением применительно к экономике может стать разработка искусственного интеллекта, который и будет направлять множество нанороботов в их производительной работе.

В будущем информационные и коммуникационные технологии будут встроены в глобальную производственную систему, обеспечивая возможность работы нанотехнологий и искусственного интеллекта с наибольшей эффективностью. В частности, эти технологии смогут решить проблему последних шести тысяч лет – проблему неэквивалентного обмена и в целом проблему перераспределения произведённого. Эта проблема возникает вместе с разделением труда и заключается в установлении “связи” между производителем и потребителем. Существующие до сегодняшнего дня способы решения этой проблемы – рыночное или административное распределение имеют свои недостатки. Между тем эта проблема есть, прежде всего, проблема обработки огромных массивов информации, и в таком аспекте решение экономических проблем есть проблема не самой экономики, а техники обработки информации. На протяжении последних шести тысяч лет в массовом производстве и потреблении первичным был производитель, который задавал предложение или подстраивался под спрос. Но процесс этой “подстройки” слишком сложен, что и обуславливало капиталистические кризисы перепроизводства. Однако с развитием информационных технологий каждая единица товара в перспективе может изготавливаться “под заказ” под каждого конкретного потребителя, что фактически отменяет рынок как таковой, или как минимум переводит его в плоскость не товаров а идей.

Если прогнозы о движении в сторону “ноосферного” развития окажутся верными, то развиваться будут взаимоотношения, связанные с творческой и познавательной деятельностью. Вообще же, относительно социального развития общества через несколько десятилетий (именно такие сроки указывают специалисты, прогнозируя появление наноассемблеров[3]) пока больше вопросов, чем ответов.

Тем не менее, вероятно, часть существующих социальных структур сохранится достаточно длительное время лишь с небольшими изменениями. Однако в перспективе растущая автономность индивидов приведет к

зарождению новых сообществ, новых социальных норм в рамках старых систем.

Как изменится культура человечества в процессе трансформации, сказать сложно. На этот процесс серьезно могут повлиять изменения морально-этических норм, которые неизбежно будут происходить именно вследствие развития современных технологий. Возможно, этическими установками можно будет управлять. Критерий удовольствия, один из достаточно важных этических критериев еще со времен Эпикура, также трансформируется – станет возможным получение удовольствия без привязки к конкретным действиям или событиям.

Как же будет развиваться цивилизация с точки зрения биологического уровня ее организации? Люди, модифицированные и улучшенные с помощью конвергентных технологий, начнут составлять все большую долю населения. Постепенно важность искусственного компонента (созданного или контролируемого с помощью био- и когно- технологий) будет возрастать. Невозможно не вспомнить слова классика русского космизма Константина Эдуардовича Циолковского:

*“Чем далее продвигается человек по пути прогресса, тем более естественное заменяется искусственными”*[4].

Можно сказать, что возобновится биологическая эволюция человека. В ближайшем будущем биологические изменения человека, вероятно, будут реализованы уже на новом уровне, с помощью прямого вмешательства в генетический код и в процессы жизнедеятельности человека. Здесь можно выделить два ключевых направления: перестройка тела человека и перестройка его разума. Конечно, механизмы перестройки во многом будут схожими – расшифровка генетического кода, клеточные технологии, моделирование биохимических процессов, вживление электронных устройств, использование наномедицинских роботов и т.д.

Вопрос о границах «человечности» вполне может стать в будущем одним из основных политических вопросов. В то же время, надо отчетливо понимать, что улучшение разума человека (его работы) возможно уже сегодня в рамках подхода, называемого «приращение разума» (*intelligence augmentation*). Сюда входят: использование инструментов для поиска, обработки и структурирования информации, системы личной производительности, поисковые системы и другие онлайн-инструменты, ноотропные средства и носимые электронные устройства.

Но какими бы ни были удивительными или даже шокирующими обсуждаемые вероятные последствия NBIC-конвергенции, этот процесс уже идет и вопросом научной смелости и честности является не отстранение от проблемы, а ее беспристрастный глубокий анализ.

#### Література

1. Converging Technologies for Improving Human Performance: [электронный ресурс] // Режим доступа: [http://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/Report/NBIC\\_report.pdf](http://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/Report/NBIC_report.pdf).

2. Владленова И. В. Формирование NBIC-конвергентной парадигмы в современной науке / И. В. Владленова // Практична філософія. -К.:Центр практичної філософії, 2010.

3. В. Прайд Наноассемблер как приоритетный национальный мегапроект:[электронный ресурс] // Режим доступа: <http://transhuman.ru/biblioteka/nanotekhnologii/nanoassembler-kak-priorit>

4. Циолковский К. Грэзы о земле и небе:[электронный ресурс]//Режим доступа: <http://bit.ly/2Fon21b>.

**Коваленко Олена Володимирівна,**  
аспірант кафедри філософії  
Житомирського державного  
університету імені Івана Франка

## **ЧИННИКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАНЗИТИВНОСТІ**

У ситуації наростаючої соціальної транзитивності в сучасному цивілізаційному просторі відбувається зростання обсягів трудової міграції та зміна її якісних характеристик. Якщо у минулому столітті трудова міграція була пов'язана переважно з економічною відсталістю, бідністю населення деяких регіонів планети та з наслідками світових військових конфліктів, то на початку ХХІ століття зростання трудової міграції співвідноситься також і з переселенням у розвинуті країни світу науковців, представників сфери ІТ-індустрії, менеджерів високого класу та ін. Ці тенденції, з одного боку, мають об'єктивний характер, оскільки пов'язані з процесом якісного перерозподілу трудових ресурсів. Однак, з другого боку, вони засвідчують подальшу деградацію економічно відсталих регіонів світу і ще більше зростання нерівномірності у розвитку різних регіонів планети.

У зв'язку з посиленням транзитивності у розвитку людської цивілізації, масовим поширенням неконвенційних форм політичної й економічної активності, зростанням екстремізму і тероризму у сучасному світі, парадигмальною перебудовою світової економіки під впливом четвертої індустріальної революції зростає необхідність дослідження можливості посилення ролі національних держав і транснаціональних організацій у сфері регулювання внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків.

В умовах несприятливої суспільно-економічної та геополітичної ситуації зростання рівня трудової міграції в Україні пов'язане з цілим комплексом політичних та соціальних явищ: відсутністю в державі громадянського суспільства, корумпованістю різних сфер влади, безвідповідальністю державних посадових осіб, недієздатністю правої системи, політичною нестабільністю, неможливістю захистити громадянам держави права власності й гідності в судах та ін. Кардинальну роль у посиленні трудової міграції відіграє не тільки корупція і нецільове

використання бюджетних ресурсів, а й нездатність держави дотримуватись елементарних соціальних стандартів та реалізовувати права громадян, гарантовані Конституцією.

На основі дослідження наукових публікацій вітчизняних авторів (О. Позняка, Е. Лібанової, О. Малиновської, М. Романюка) можна виділити "п'ять груп факторів виштовхування і притягування мігрантів: економічні, політичні, соціальні, культурні та екологічні" [1, с. 27]. Згідно з даними НАН України про зовнішню трудову міграцію населення України за редакцією Е. Лібанової та О. Позняка до основних мотивів виїзду громадян за кордон з метою працевлаштування належить необхідність поліпшення житлових умов та задоволення життєвих потреб, заробітку коштів для сплати за навчання дітей, отримання дозволу на постійне проживання в іншій країні, розширення фахового досвіду, слідування своєрідній "суспільній моді" на заробітчанство, підвищення власного соціального статусу за рахунок розширення партнерських контактів [2]. До основних причин міжнародної трудової міграції з боку країни-донора українська дослідниця О. Краузе відносить велику густоту населення, масове безробіття, низький життєвий рівень і незадовільний рівень заробітної плати, виробнича необхідність (для спеціалістів, що працюють у слаборозвинутих країнах). Поряд з цим ключовими мотивами прийняття трудових мігрантів країнами-реципієнтами постає необхідність у додатковій висококваліфікованій робочій силі, потреба у додатковій дешевій робочій силі, порівняно висока заробітна плата [1, с. 29].

Однак, у ситуації збройного протистояння з Росією (з 2014 р.), на нашу думку, до основних мотивів трудової міграції за кордон додалося ще більш різке падіння життєвого рівня українських громадян, масове безробіття, зростання політичної і соціальної нестабільності та посилення на рівні індивідуальної і суспільної свідомості відчуття нестабільності і невпевненості у майбутньому.

Відтак, ключовим чинником трудової міграції українських громадян залишається економічний фактор – вкрай низька заробітна плата на фоні відносної дороговизни життя. В Україні надзвичайно низький рівень життя, порівняно, насамперед, з іншими європейськими країнами. Так ВВП на душу населення в Україні у 2008 р. складало 6,9 тис. дол. США, в Італії – 31, Іспанії – 33,7, Португалії – 21,8, Греції – 30,5, Польщі – 16,2, Чехії – 24,4, Росії – 14,6. В останні десятиліття середня заробітна плата в державі була в 10-12 разів нижчою від показників розвинених країн світу. А після девальвації валюти у 2014 р. цей розрив став ще більшим. Так, середня заробітна плата у 2013 р. нараховувала 395 дол. США, а в 2014 р. становила вже 197 дол. [3].

Фінансовий чинник залишається визначальним і щодо напрямків і форм трудової міграції. Саме з огляду на це Італія досі залишається одним з центрів притягування українських трудових мігрантів. У цій країні заробітна

плата майже у 9,5 разів вища, ніж в Україні. Лідерами з прийняття українських трудових мігрантів залишаються і такі держави, як Польща, Угорщина, Словаччина, Росія та ін. Це пояснюється їх територіальною близькістю і можливістю нелегального працевлаштування. При цьому заробітки в цих державах коливаються в межах 500-750 дол. США. Щодо таких країн, як США, Канада та Німеччина, згідно з даними МОМ, можна зробити висновок, що їх привабливість у довгострокових трудових міграціях зростає, тоді як рівень привабливості РФ, Польщі, Чехії та Італії поступово знижується [4].

Підвищення рівня міграції з України пояснюється і політикою сприяння урядів країн Євросоюзу з легалізації трудових мігрантів. Незважаючи на те, що з 13 країнами світу Україна підписала двосторонні міждержавні угоди щодо працевлаштування мігрантів, а з 15 ведуться переговори, близько 80 % трудових мігрантів на 2008 р. працювали за кордоном нелегально [5].

Певну роль в активізації міграційної активності українців зіграло і підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та зобов'язаннями Сторін відповідно до ст. 18 "Мобільність працівників". Згідно з нею, завбачується збереження і покращення державами-членами згідно з двосторонніми договорами існуючих можливостей "доступу до зайнятості для українських працівників. Встановлюються також додаткові зобов'язання щодо надання українцям більш сприятливих можливостей доступу до професійного навчання у державах-членах та в ЄС" [6, с. 2125]. У зв'язку з різким нинішнім падінням доходів громадян трудова міграція з України в країни ЄС стає ще більш привабливим шляхом вирішення матеріальних і соціальних негараздів.

У цілому активізація трудової міграції з України пов'язана як з внутрішніми, так і з зовнішньополітичними чинниками. З одного боку, Україна має специфічні причини трудової міграції, пов'язані з низькою заробітною платою та високим рівнем безробіття, анексією Криму та російською агресією на Сході України. З другого боку, поряд з системним наростанням несприятливих внутрішніх умов, що "виштовхують" мобільних економічно активних громадян за кордон Угода про асоціацію з ЄС (2014) відкрила якісно нові можливості для впливу працівників з держави. Основними країнами призначення трудових мігрантів з України стали Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. Саме на них припадає близько 80 % загальних потоків українських трудових мігрантів. Якісно новим чинником активізації трудової міграції з України є вплив на українську економіку суперечливих результатів Industry 4.0. і як наслідок загострення проблеми перерозподілу матеріальних багатств між бідними і багатими громадянами однієї країни та між економічно відсталими і розвинутими державами і регіонами світ-системи.

**Література**

1. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О. Краузе // Галицький економічний вісник – 2010. – № 2 (27). – С. 26 – 34.
2. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
3. Індекс споживчих цін у 1991 – 2014 рр. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міграція як чинник розвитку в Україні. – К.: МОМ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom\\_migraciya\\_yak\\_chynnykrozvytku\\_v\\_ukrayini.pdf](http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnykrozvytku_v_ukrayini.pdf).
5. Куревіна І. О. Вплив інтеграційних процесів на міжнародну трудову міграцію: регіональний аспект // Національний Інститут Стратегічних досліджень. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/publications/96.htm>.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – С. 2125.

**Ковальова Наталія Анатоліївна**,  
кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри українознавства  
ДВНЗ «Український державний  
хіміко-технологічний університет»

**СІЛЬСЬКА ГРОМАДА НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ  
XX ст.: ДО ДИСКУСІЇ ПРО «ПАРАГРОМАДЯНСЬКЕ СЕЛЯНСЬКЕ  
СУСПІЛЬСТВО»**

Проблема зародження громадянського суспільства в Україні потребує уваги з боку фахівців різних галузей: істориків, політологів, гендерних студій тощо. Аналіз історичних аспектів становлення громадянського суспільства в Україні дозволяє виокремити період кінця XIX – перших десятиріч XX ст. (до 1920 р.). Переважну частину тогочасного суспільства (більше ніж 80% населення Наддніпрянщини) складали селяни, багато сторін життя яких регламентувалося сільською громадою. У зв'язку з властивими їй рисами самоврядування та взаємодопомоги постає питання: чи можна вважати суспільство початку XX ст. «парагромадянським»?

Поняття «парагромадянське селянське суспільство» щодо характеристики відносин у селянському середовищі на початку XX ст. запровадила сучасна дослідниця С. Маркова, яка визначає його як «систему соціально-територіальних зв'язків і відносин між селянами, що склалася в процесі історичного розвитку, підтримувалася за допомогою звичаїв, традицій, норм звичаєвого права, законів, спільних інтересів». Важливим осередком суспільного життя селянства дослідниця вважає громаду [див., напр.: 1, с. 60]. На нашу думку, така оцінка має дискусійний характер і не

враховує всі аспекти існування сільської громади.

У публіцистичній і науковій літературі початку ХХ ст. поняття «сільська громада» ототожнюється з поняттям «поземельна община». Оскільки в українських губерніях переважало подвірне землеволодіння, є доцільним конкретизувати термінологію. Сільська громада («сельское общество» – рос.) розглядається нами як адміністративно-господарська та фіскальна одиниця, яка функціонувала на землях як колишніх державних, так і поміщицьких селян. Її розпорядчим органом був сільський сход: його повноваження визначалися законодавством Російської імперії, селянська самодіяльність залежала від приписів місцевої адміністрації.

Розглянемо адміністративні та економічні функції сільської громади. Повноваження сільських сходів, згідно з «Положением о сельском состоянии» 1902 р., були спрямовані на вирішення переважно адміністративно-господарських питань (ст. 62 визначала 20 позицій). Серед найважливіших з них виступали вибори сільської адміністрації, виключення з сільської громади та прийом нових її членів, призначення опікунів, сімейні розподіли, питання громадського користування землею, розподіл податків і натуральних повинностей та контроль над їх виконанням, мобілізація до війська, клопотання про вирішення громадських потреб [2, с. 14-15]. Повноваження сільських і волосних сходів були доповнені в 1906 р. та в пізніші роки, особливо після Лютневої революції 1917 р. Незважаючи на численні зміни політичних режимів, загальні принципи діяльності сходів збереглися до середини 1920 р.

Сільська громада тривалий час визначала економічні засади господарювання: терміни та умови землекористування, забезпечувала сплату податків та виконання інших повинностей. Закон 1886 р. ускладнив сімейні розподіли потребою отримати дозвіл 2/3 сільського сходу, 1893 р. мінімальний термін переділів громадської землі було обмежено 12 роками, а також заборонено достроковий викуп селянських наділів, їх заставу і продаж. Без дозволу громади селяни не могли відлучатися з села на заробітки (зміни у паспортному законодавстві 1890-х рр. розширили їхні міграційні можливості).

Переділ надільної землі в межах самої громади викликав найбільший спротив, що пояснювалося небажанням селян порушувати звичний уклад життя (соціальний спокій у громаді) та погіршенням економічного благополуччя окремих її членів. У Харківській, Херсонській та Катеринославській губерніях громадська форма землеволодіння охоплювала 89-97% надільної землі [3, с. 33]. Однак у багатьох місцях земельні переділи не проводилися понад 20 років. Виросло ціле покоління, яке відбуло військову службу, виконувало громадські повинності, але не мало власної землі. Цей чинник і спонукав молодь до участі в земельних конфліктах у 1917 – 1920 р. Залишалися невдоволеними результатами земельних переділів українські селяни і в 1922 р.



Окремої уваги заслуговує ставлення громади до хуторян і відрубників. Під час Столипінської аграрної реформи сільські сходи чинили опір виділенню з громади. На Півдні України в 1906 – 1915 рр. добровільну згоду сходу на закріплення наділу в приватну власність отримали лише 28% селян, інші змушені були скористатися допомогою місцевої адміністрації [4, с. 62]. З метою повернення цих земель до громади селяни в 1917 р. руйнували хутори і відрубали, однак не ліквідували їх повністю. Хутори існували майже до кінця 1920-х рр.

Справжню класову боротьбу в українському селі викликав переділ селянської приватновласницької землі наприкінці зими – на початку весни 1918 р. Якщо проти поміщиків та духовенства селяни виступали одностайно, то на господарства заможніших селян спрямували свій гнів ті бідняцькі верстви, які отримали землю, але не мали чим її обробляти. Отже, економічні умови господарювання зумовлювали внутрішньосоціальні конфлікти.

До 1903 р. сільська громада виступала інструментом для збору податків і стягування недоїмок шляхом колової поруки. В умовах воєнно-політичних потрясінь 1918 – 1920 рр. громада захищала економічні інтереси своїх членів. Сільські сходи виконували посередницькі функції в майнових конфліктах із землевласниками. Як радянські функціонери, так і діячі УНР у 1920 р. констатували вирішення земельного питання на рівні окремого села і відсутність державного впливу на численні земельні переділи.

Консолідації сільської громади на початку ХХ ст. сприяли продовольчі труднощі (зумовили селянські бунти 1902 р., 1905 р.), а в 1918 – 1920 рр. – вилучення продовольства різними політичними режимами. Цим реквізиціям та більшовицькій продрозкладці сільські громади намагалися протиставити свою одностайну позицію, оскільки в дореволюційний період місцева адміністрація реагувала на ухвали громади. Спершу сільські громади збирали та перерозподіляли кошти для придбання продовольства для потреб військових частин, а з весни 1919 р. стали висловлювати протест – ухвалювали на сходах відмову здавати хліб за твердими цінами. Традиції громадського розподілу продовольчих повинностей у деяких регіонах, зокрема в Харківській губернії, на Правобережній Україні, збереглися до літа 1920 р. [5, с. 302]. При виконанні продовольчих та натуральних повинностей громади намагалися враховувати майновий стан селянських господарств.

Прагматично ставилися селяни до освіти. На межі ХІХ – початку ХХ ст. сільські громади не мали ресурсів для утримання шкіл, наслідком чого був низький відсоток письменних (8-10% станом на 1897 р.). Заможні господарі прагнули дати освіту хоча б одній дитині (переважно хлопчикам). Перевага надавалася навчанню «міським» професіям у ремісничій школі. Після 1917 р. характерними рисами розвитку освіти й культури стали українізація, залучення дівчат і жінок до освітньо-культурного процесу, розвиток самодіяльного театру, боротьба з неписьменністю. Однак учительство матеріально бідувало, не отримуючи підтримки ні від держави, ні від селян.

Як свідчили делегати конференції КНС у Бердичеві 7 вересня 1920 р., вчителі на Правобережній Україні більше ніж шість місяців не отримували ніякої платні, а селяни не хотіли допомагати вчителям хлібом, бо самі мали багато витрат [5, с. 332].

Відходництво на заробітки та мобілізація до війська зумовили конфлікт поколінь у сільській громаді. Молодь, яка поверталася додому з грошима та авторитетом «вчених людей», здобувала більший вплив на селі, поступово відтісняючи від ухвалення рішень у сільській громаді старше покоління. В умовах Першої світової війни частина вихідців із селянства, які мали освіту, здобули офіцерські чини, а під час Української революції очолювали селянські повстанські загони.

Участь громади в селянських бунтах (1902 р., 1905 – 1907 рр.), її виступи проти землевлаштувальних робіт під час Столипінської аграрної реформи зумовлювали репресії з боку влади. В 1920 р. боротьбу сільській громаді оголосила й радянська влада («похід на куркуля»).

Отже, до 1917 р. багато сторін селянського життя, в тому числі й піклування про сиріт, вдів, незаможних, регламентувалося законодавством. У складних умовах воєнного часу сільська громада до середини 1920 р. відігравала головну роль в самоорганізації селянства, вирішенні господарських питань, виступала посередником у відносинах із представниками чи органами влади. Ці функції сільської громади дозволяє краще пояснити концепція «моральної економіки» (фізичного виживання і взаємодопомоги), аніж поняття «парагромадянське суспільство», оскільки розвиток селянської революції не свідчив про одноставну єдність серед селянства.

### Література

1. Маркова С. В. Парагромадянське селянське суспільство на початку ХХ ст. в Україні: аграрно-політичний дискурс. *Гуржіївські історичні читання*. 2015. Вип. 10. С. 60-62.
2. Свод законов Российской империи. СПб. : Госуд. типография, 1902. Т. 9: Особое приложение. Положения о сельском состоянии. 791 с.
3. Кононенко К. С. Україна і Росія: Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917-1960. Мюнхен : Логос, 1965. 535 с.
4. Приймак О. М. Соціальна трансформація південноукраїнської селянської общини наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. Вип. ХХVІІ. С. 59–64.
5. Ковальова Н. А. Селяни, поміщики і держава: конфлікти інтересів. «Аграрна революція» в Україні 1902-1922 рр. Дніпропетровськ : ЛІРА, 2016. 368 с.

**Ковтун Наталія Михайлівна,**  
доктор філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії  
Житомирського державного  
університету імені Івана Франка

## **МАНІПУЛЯТИВНІ ПРАКТИКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Інтенсивний розвиток людства у напрямку не тільки технологізації буття, а й ускладнення соціальної сфери зумовив звернення до дослідження ірраціональних пластів буттєвості людини епохи постіндустріалізму. Інтерес до зазначеної проблематики тісно пов'язаний з деструктивними проявами маніпуляції суспільною і індивідуальною свідомістю в сучасних засобах масової інформації. Якнайповніше ці тенденції проявилися у використанні ЗМІ цілої групи ірраціональних феноменів, до складу яких входять, насамперед, соціальні почуття, масові настрої, колективні та індивідуальні переживання.

Актуалізація ірраціонального начала в соціальних почуттях якнайповніше виявляється в активності широких мас народу. В сучасному суспільстві ці тенденції посилюються переведенням переживання соціальних почуттів у сферу віртуальної реальності. Віртуалізація переживання соціальних почуттів людиною в Інтернет-мережі створює ілюзію її долученості до певної групи однодумців у протистоянні з опонентами. Така ситуація нагадує перебування індивіда у натовпі, де завдяки чисельності він поступово усвідомлює нездоланність власної сили. «Це штовхає його до настільки інстинктивних дій, які ніколи не виявляються на індивідуальному рівні» [1, с. 135-136]. Індивід при цьому втрачає свої особистісні риси, поступово розчиняючись у натовпі. Він може не обмежувати ірраціональні інстинктивні прагнення через власну анонімність у натовпі. Це призводить до нівеляції індивідуальної відповідальності за вчинки та поступове послаблення вольових прагнень індивіда і підкорення їх суспільній волі.

Окрім самого факту перебування у натовпі, важливим чинником маніпуляції вольовими якостями індивіда є феномен зараження. Свого часу ще Г. Лебон відніс його до ірраціональних явищ, які важко піддаються процесу пізнання. Зараження можна легко виявити, утім доволі складно пояснити через його належність до гіпнотичних станів [1, с. 136]. Перебуваючи у натовпі, індивід легко сприймає чужі ідеї, приносячи в жертву особистісні інтереси. У випадку, якщо зараження «чужими» ідеями відбувається на рівні несвідомого, то й нівеляція індивідуального воління може мати прихований для самого індивіда характер. В той же час індивід може переймати чужі ідеї й прагнення цілком свідомо. У такому випадку не можна говорити ні про зараження, ні про

нівеляцію особистісної волі. Навпаки, подібна пожертва власними інтересами вимагає актуалізації індивідуальних вольових прагнень.

Відтак, сутнісними ознаками ірраціональних чинників маніпуляції індивідуальною і суспільною волею є нівеляція свідомого суб'єкта соціальної активності, домінування несвідомих ірраціональних чинників соціальної активності, спрямування бажань, прагнень, почуттів та ідей на досягнення цілей суб'єкта навіювання та маніпуляції, прагнення якнайшвидше втілити на практиці ці бажання. Останнє пов'язане з тим, що феномен навіювання є короткотривалим явищем. Об'єкти маніпуляції можуть доволі швидко позбавлятися ілюзій і в такому стані стають небезпечними для самого маніпулятора. Можлива й довготривала маніпуляція волею індивіда й соціальної групи. Такий тип маніпуляції поведінкою індивіда властивий для тоталітарних сект. У його процесі використовується довготермінове навіювання через ізоляцію adeptів секти від «зовнішнього світу» й перманентне їх введення у стани навіюваності через повторення відповідних молитов та інших практик.

З огляду на це, повторення усталених зразків соціокультурного досвіду постає ефективним засобом маніпуляції індивідуальною і суспільною волею. Відхід від означених зразків у процесі маніпуляції суспільною волею має бути поміркованим. Як стверджує Г. Лебон, саме з цієї причини люди, які випереджають свою епоху, можуть не мати на неї жодного впливу [1, с. 199]. Водночас саме через явища свідомого чи несвідомого зараження та повторення певних взірців соціокультурного досвіду люди однієї епохи, однієї країни, однієї релігійної традиції, які ніколи не взаємодіяли між собою, демонструють значну подібність в ідеях, концепціях та інших результатах діяльності.

Тривале повторення зразків інформації призводить до спотворення індивідуальної й суспільної волі. Незалежно від підтримки чи заперечення інформації її повторення завжди впливає на свідомість людини. Згідно з твердженням С. Кара-Мурзи, той, хто дивиться телеекран і з десятків разів дивиться одне й те саме повідомлення, піддається маніпуляції навіть тоді, коли щоразу висловлює обурення [2, с. 232]. Цим пояснюється феномен «дратівливої реклами», внаслідок якої людина на емоційному рівні надовго запам'ятовує запропоновану інформацію. Задіяння емоційної складової у процесі маніпуляції індивідуальною й суспільною волею пояснюється й тим, що інформація не підкріплена емоційною пам'яттю швидко втрачається.

У сучасному інформаційному просторі активно використовується й маніпулятивний механізм присвоєння імені «Іншого». Красномовним втіленням цієї маніпулятивної практики є метаморфоза найменування українців у сучасних російських засобах масової інформації. Буквально за декілька тижнів на початку 2014 р. найменування українців як «братнього народу», яке вживалося щонайменше декілька десятиліть, було замінене у російських ЗМІ на «фашистів» або «бандерівців». Натомість окупаційні

російські війська у Криму і на Донбасі однозначно проголошувалися «ввічливими людьми».

Ефективність маніпулятивних практик в умовах інформаційного суспільства посилюється вдосконаленням технологічної бази маніпулятора. У зв'язку з цим телебачення небезпідставно розглядається найбільш ефективним засобом інформаційної маніпуляції. Воно, «оперуючи одночасно текстом, музикою і образами, володіє виключно високою, магічною здатністю концентрувати, розсіювати і переключати увагу глядача» [2, с. 254]. Небезпека телебачення як засобу маніпуляції посилюється й тим, що сучасна людина практично увесь свій вільний час перебуває під його впливом, використовуючи телевізор як своєрідний інформаційний фон. В таких умовах на рівні свідомості людина начебто не слухає рекламу або пропаганду, однак на несвідомому рівні цей інформаційний потік завжди впливає на її свідомість.

З огляду на це цілком виправданим є запровадження українським урядом обмежень в ретрансляції російськими пропагандистськими каналами свого інформаційного контенту в умовах російської військової агресії 2014-2018 рр. Ця практика набуває ще більшої актуальності у контексті оприлюднення Київським міжнародним інститутом соціології у березні 2015 р. результатів моніторингу індексу результативності російської пропаганди (РРП). При цьому під результативністю російської пропаганди розумілася поширеність підтримки головних тез російської пропаганди населенням України. Її основою став є такий «квазілогічний ланцюжок: *майдан був організований американцями разом з націоналістами → в результаті майдану до влади прийшли націоналісти, які загрожують російськомовному населенню України → Крим і Схід України були в небезпеці → Крим вдалося захистити, включивши його до складу Росії, а Схід повстав і хоче незалежності і гарантій безпеки → націоналісти, що незаконно прийшли до влади, почали війну зі своїм народом*» [3].

Згідно з цим опитуванням найбільш суттєві відмінності в зараженості російській пропаганді пов'язані з регіоном проживання респондентів. Найбільш низький рівень зараженості російській пропаганді в Західному регіоні (індекс РРП = 12) та в Центральному регіоні (РРП = 19). Набагато вище значення індексу в Південному регіоні (РРП = 32). У Східному регіоні значення індексу в 4 рази вище, ніж у Західному (РРП = 48) [3]. З огляду на це, саме виважена інформаційна політика української влади у Південному і Східному регіонах має бути основою зміцнення обороноздатності української держави.

Загалом, маніпуляція індивідуальною і суспільною свідомістю у ЗМІ відбувається на основі актуалізації одних соціальних почуттів і пригнічення інших. Зв'язок між соціальними почуттями і вольовою основою соціальної активності розкривається на основі переведення суб'єктивного ставлення до певних суспільних процесів і явищ зі сфери світосприйняття до

світорозуміння. В таких умовах основними засобами маніпуляції індивідуальною і суспільною свідомістю є механізми ствердження, повторення і зараження. Ірраціональний характер маніпуляції індивідуальною і суспільною свідомістю у ЗМІ простежується в нівеляції свідомого суб'єкта соціальної активності, спрямуванні бажань, прагнень, почуттів та ідей на досягнення цілей суб'єкта навіювання, прагненні якнайшвидше втілити на практиці зазначені бажання, що пов'язане з короткотривалістю маніпулятивного впливу.

#### **Література**

1. Лебон Г. Психология толп / Гюстав Лебон // Психология толп. – М.: Институт психологии РАН, Изд-во «КСП+», 1998. – С. 15 – 256.
2. Кара-Мурза С. Г. Власть манипуляции. – Изд. 3-е. – М.: Академический проект, 2015. – 358 с. – (Социально-политические технологии).
3. Индекс результативности российской пропаганды. Київський міжнародний інститут соціології. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&page=2&t=3>.

#### **Кольцов Віталій Михайлович,**

кандидат політичних наук,  
докторант кафедри політичних наук і  
права Південноукраїнського  
національного педагогічного  
університету імені К. Д. Ушинського  
(м. Одеса)

### **ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ ЯК ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО АКТИВІЗМУ**

Варіативність концептуалізації політичної опозиції у вузькому/класичному та широкому/сучасному розумінні, а також методологічних та теоретико-методологічних підходів до її дослідження у політичній науці ставить на порядок денний питання, які пов'язані з екстраполяцією різних сенсів політичної опозиції на певне місце у політичній системі. Це генерує й актуалізує таке важливе завдання детермінування і структуризації політичної опозиції, як з'ясування її відмінностей та подібностей від інших форм соціальної і суспільно-політичної активності.

Відмінність політичної опозиції від інакомислення (або ж, іншими словами, від дисидентства) є теоретико-методологічною та виявляється передусім у тому, що інакомислення (дисидентство) є всеосяжною аналітичною категорією, яка не може обмежуватись винятково сферою політики. Поясненням цього вважаємо той факт, що дисидентство може відбуватись як на рівні протистояння окремих частин влади/уряду (зокрема його фракцій), так і на рівні протистояння влади/уряду та їхніх альтернатив (зокрема політичної опозиції). Це означає, що суперечливі вияви політичного активізму та соціальної і

суспільно-політичної активності у формі політичної опозиції завжди є втіленням політичного інакомислення (чи дисидентства), однак ідентичного не можна сказати про зв'язки зворотного характеру. Так, інакомислення або розбіжності можуть окреслюватись у межах процесів формування та функціонування уряду, але в одному випадку вони можуть проявлятися у формі інституціоналізованої політичної опозиції, а в іншому випадку – у формі фракційності.

Що стосується опору, то цією категорією звикло позначають інакомислення або дисидентство у площинні конкуренції двох супротивників, здебільшого уряду та його альтернатив (у тім числі й політичної опозиції). Але наголос у цьому випадку звикло робиться на кульмінаційній фазі боротьби із політичним режимом, зокрема внаслідок застосування насильства [3]. Крім того, відмінністю політичної опозиції від опору є і факт, що останній може генеруватись із різних джерел за межами політичної системи, зокрема із наслідків протистояння супротивників у ході воєнних дій, протистояння виразників національної політики та різних міжнародних політичних і фінансових інституцій. Відповідно, для коректної дистинкції політичної опозиції та опору потрібне врахування походження окреслених форм політичного активізму та соціальної і суспільно-політичної активності: політична опозиція завжди генерується і є частиною політичної системи, а опір, натомість, зумовлюється джерелами, які виходять за межі політичної системи. Це змушує К. Ірху, зважаючи на ідеї Г. Оберройтера, зауважити, що не всякий опір можна назвати політичною опозицією, а тільки політичну протидію, де функціонують організовані суб'єкти з конкретними вимогами і навіть програмами, що містять одночасно високий альтернативний, евристичний та протестний потенціал, спрямований проти політики діючої влади, а також що про цивілізовану політичну опозицію можна говорити тільки тоді, коли суперечності між більшістю та меншістю ґрунтуються на фундаментальній єдності по той і другий бік альтернативи та не ставлять під загрозу основи конституційної, політичної та правової систем [1, с. 417–420]. Схожої позиції дотримується Л. Червона, що, розрізняючи «рух опору» і «політичну опозицію», зауважує, що ці поняття є взаємопротилежними, оскільки: політична опозиція не протистоїть політичній владі, а її найвища форма походить з опозиційної партії, у той час як рух опору, за визначенням, не може бути партією, а його завдання зводиться не до керівництва, а до спротиву [2, с. 28]. Подібним чином А. Фрішке [4, с. 5] аргументує, що політична опозиція відрізняється від опору тим, що перша, на відміну від другого, є свідомою і запланованою діяльністю, яка спирається на певну програму та спрямовується на зміну/реформування у напрямі лімітації монопольної влади партії й відновлення суб'єктності суспільства. А тому очевидно є позиція Л. Червоні [2, с. 28], яка зауважує, що політичні партії, які, із однієї сторони, не виходять за межі політичної системи та, з іншої сторони, руху опору, що не визнає існуючого політичного статус-кво, мають різні функціональні завдання. Вони вкрай зрідка водночас окреслюються патерном опозиційності – причому, протилежного типу (системного та антисистемного).

Нарешті, найпростішим розрізненням політичної опозиції і контролю є звернення уваги на їхні взаємозалежні визначення. Так, ґрунтуючись на визначенні контролю Дж. Сарторі [6, с. 36–37], Г. Іонеску зазначає, що політична опозиція – це «будь-що, що перевіряє абсолютну владу, беручи до уваги «множинні і перехресні форми контролю, зумовлені існуванням незалежних судів, груп тиску, профспілок і молодіжних рухів» та зважаючи на параметри розвитку країн, традиційні і плеємінні групи, модернізуючі еліти» [5, с. 240]. У такому зрізі очевидно, що контроль/політичний контроль втрачає свої ранні інституціональні конотації, а тому й дефінітивно не може зіставлятись із політичною опозицією. Однак контроль у такому трактуванні не вичерпує всіх сенсів неконституційного та неінституціонального розуміння політичної опозиції, зокрема у недемократичних політичних режимах. Таким чином, контроль доволі часто категоріально трансформується в поняття «оспорювання», яке, на думку Г. Іонеску, окреслює антисистемну, хоча базову і постійну, характеристику будь-якої політичної опозиції (яка насправді не є ані відповідальною, ані конституційною [Див.: 5]), що формується на підставі фундаментальної дихотомії та відмінності своїх принципів й ідеології. Причому, відмінність контролю та оспорювання проявляється передусім у тому, що відносно контролю базові політичні актори наділені соціально-економічними та професійними інтересами, а щодо оспорювання специфічні актори (зокрема фракції, національно-культурні групи, церква, університети, оглядачі тощо) є центрами і каталізаторами морального та політичного впливу, а їхнім головним мотивом є інакомислення/дисидентство.

Сумарно це означає, що на відміну від інакомислення (чи дисидентства), опору, контролю, оспорювання та фракційності (чи фракціоналізму) сутність політичної опозиції є специфічною і навіть обмеженою, адже традиційно резервується у мирній, конституційній, конструктивній, відповідальній та лояльній формах, які заперечують сепаратизм, а натомість пристають на узгоджені правила гри, навіть попри те, що це може не привести та не гарантувати їм влади. Суплементарне значення у цьому контексті має врахування типу політичного режиму, в якому відбуваються ті чи інші вияви політичного активізму та соціальної і суспільно-політичної активності.

#### **Література**

1. Ірха К. Теоретичні аспекти дослідження політичної опозиції в західній науці XIX–XX ст. / Катерина Ірха // Гілея. – 2009. – Випуск 29. – С. 415–420.
2. Червона Л. Феномен опозиції в Україні : соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Леся Червона. – К., 2004. – 178 с.
3. Albrecht H. Political Opposition and Authoritarian Rule in Egypt : Dissertation / Holger Albrecht. – Eberhard-Karls Universität Tübingen, 2008. – 210 p.
4. Friszke A. Opozycja polityczna w PRL 1945–1980 / Andrzej Friszke. – London : Aneks, 1994. – 608 s.
5. Ionescu G. Control and Contestation in some One-Party States / Ghița Ionescu // Government and Opposition. – 1965–1966. – Vol. 1. – No. 2. – P. 240–250.
6. Sartori G. Opposition and Control : Problems and Prospects / Giovanni Sartori // Barker R. Studies in Opposition / Rodney S. Barker. – London : McMillan, 1971. – P. 31–37.



**Комарова Тетяна Геннадіївна,**  
кандидат політичних наук, доцент,  
доцент кафедри політології  
Харківського національного  
університету ім. В. Н. Каразіна

## **ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ПОЛІТИЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ**

Тенденції глобальних перетворень в інформаційну епоху суттєво змінює перебіг політичних процесів та рівень політичної культури громадян. Новітні комунікації здатні змінювати форми та змістовні інтенції у взаємовідносинах громадян і влади, утворюються завдяки ним нові спільноти, все активніше виявляється процес віртуалізації політичних відносин.

Інформаційні зміни впливають на форми політичної діяльності, підштовхуючи людей до таких дій, що не є традиційними для національних політичних систем, через що змінюється національна політична культура, до якої надходить інокультурний матеріал. Нові комунікаційні технології не тільки ламають національні бар'єри для потоків інформації, а істотно впливають на національну ідентичність. Посилюється вплив на політичній сцені акторів, що пов'язані із транснаціональними тенденціями: з'являються світові медіа-компанії, які претендують на роль транснаціональних «королівств», змінюється статус національних і регіональних країн-лідерів. У боротьбі за перерозподіл сил впливу у ХХІ столітті все більш дієвим стає навіть не зброя масового знищення, а володіння інструментами формування образів ідентичності, що традиційно визначалося історією, мовою, етнічною належністю, релігією тощо.

Дослідники тенденцій нової епохи визначили необхідність змін соціально-економічного, політичного й духовного плану для гармонізації буття світової спільноти. Однак відмічають дещо локальне, елітарно означене коло людей, які найбільшою мірою залучені до використання ІКТ та отримання прибутків від цього. Значна частка цього «елітарного клубу», долученого до феномена мережевого суспільства, концентрується у розвинених країнах, у той час, як у іншій частині світу, згідно з М. Кастельсом, логіка мережевого суспільства будується здебільшого на старих аксіологічних засадах отримання прибутку. Елітарна спільнота виділяє та інкорпорує до своїх структур найбільш корисні соціальні сегменти, залишаючи за межами значний відсоток населення країн периферії.

Головні міські центри, глобалізовані види діяльності і високоосвічені соціальні групи залучаються у підтриманні інтернетом глобальні мережі, в той час як більшість регіонів виключаються з них. Економіка та інформаційна

система, що розвивається з швидкістю ІКТ (насамперед інтернету) включились до траєкторії розвитку з обмеженим вибором. Причому інтереси та ідеологія еліт базується на діючій європоцентричній моделі розвитку, виключаючи можливості пошуку та реалізації альтернативних форм (менш техноємких, менш продуктивних, однак більш близьких історії, культурі, природним умовам і, відповідно, здатним задовольнити більшу частку населення країн, спосіб життя, засади свідомості й світогляду яких відстають від історично безперервного мейнстріму). Тобто цифровий розрив утворився між суспільствами, які мають матеріальні та культурні передумови для існування у межах інформаційного світу, та тими, хто не має можливості адаптуватися до швидкісних змін. Відбувається об'єднання у мережу тих сегментів, які є найбільш успішними, адаптованими, творчими. Зворотним боком нової епохи, таким чином, є маргіналізація, фрагментація суспільств і державних інститутів, формування нової елітарної ідентичності глобалізованого характеру.

Виклики ідентичності, на нашу думку, мають амбівалентний характер. З одного боку, це підсилення рівня абстракції у формуванні ідентичності (планетарного глобального масштабу). Великі обсяги інформації, швидкісні зміни, постійне розмаїття світу призводять до посилення невизначеності й, відповідно, невпевненості людини у своєму майбутньому. У. Бек характеризує це як суспільство ризику, коли невизначеність-ризик є середовищем існування сучасної людини. Світ, за висловом З. Баумана, став непізнаним до кінця [1]. Світ втратив чітко означені центри рішень, або центри дій, логіку впливів яких можна передбачувати, розуміти й, відповідно, прогнозувати перспективи. Сьогодні таких «центрів дій» багато, і діють вони нескоординовано. Сьогодні світ ще продовжує глобалізаційний тренд, водночас втрачає загальні правила, чіткі ідентичності та прив'язаність залежності процесів у тих чи інших країнах до відповідно визначених у просторовому вимірі центрів прийняття рішень.

З іншого боку, як це стверджує Т. Фрідман, став «пласким», що виявляється у порушенні старих ієрархій та зрівнюванні поля гри. «Куди б ми не кинули погляд, всюди ієрархічні структури або вимушені витримувати натиск знизу, або самі перетворюються, клеючи з вертикальних структур більш горизонтальні, що більше відповідають моделі рівноправної співпраці» [2]. Ці процеси у конкретному вимірі спричинюють закінчення епохи вертикальної політики, коли компанії, інститути, мас-медіа тощо були закритими спільнотами (просторово визначеними ідентичностями), що з великими труднощами мобілізували капітал та ресурси на свою підтримку. Сьогодні сегменти, що не задовольняють вимогам логіки розвитку інформаційної цивілізації, можуть бути в будь-який момент виключені та замінені на підключення до мережевої взаємодії інших, більш успішних і агресивних гравців.

Широким твердженням стосовно погляду на інформаційне суспільство

є таке, що сучасні ІКТ сприятимуть активнішому залученню індивідів до суспільного й політичного, зокрема, життя. Нові технології масових комунікацій створять умови для утворення спільнот, що зможуть конкурувати із державою як ключовим, класичним, агентом упровадження політики, що є сферою взаємодії різних соціальних інтересів задля формування певного проекту суспільної цілісності. Однак людина часто не має ні часу, ні насаги на участь у активному захисті чи, навіть, моніторингу стану своїх справ і свобод. Ситуація «плинної сучасності» (З. Бауман) ставить індивіда перед великим обсягом різноманітної інформації, а новітні технології масової комунікації здатні нескінченно спотворити реальний стан речей, увівши людину у цілковито штучно спроектовану віртуальну реальність. Виникає питання вірної оцінки інформації, інтелектуального осмислення наслідків і результатів інформаційної революції, її закономірностей. Функціональна неграмотність може стати великою небезпекою для подальшого соціального розвитку. Необхідний прорив у самопізнанні суспільства, щоб високі технології не були використані задля лихих цілей [3, с. 63].

Громадяни не поспішають максимізувати у цьому свої зусилля. І важливою перешкодою цьому є те, що загальнопоширена стандартизація та використання експертних систем при виконанні робочих обов'язків помітно обмежили свободу індивідів. Л. Вінер вважає, що це може призвести до втрати інтересу громадян до політики [4], оскільки вони будуть очікувати, що у цій сфері на них чекають ще більші вимоги, ніж на робочому місці, де запити інформаційного суспільства потребують великих особистих витрат, мобілізації та відповідальності. Стосунки між керівниками та підлеглими не лише не змінили свого джерельного владно визначеного змісту, а й набули підсилення за рахунок технологічних можливостей максимізації вимог.

Інтернет і світ, який розбудовується навколо нього, з первісної царини свободи перетворюється на «скляний дім», електронний паноптикум, де реальністю є постійний контроль [5, с.212]. Глобальні мережі неможливо контролювати, однак людей, які їх використовують, – можна. І це буде відбуватися й далі, коли суспільство, на думку М. Кастельса, не зробить вибір на користь свободи інтернету. За висловом М. Кастельса, розгортається боротьба кодів проти кодів. Технологіям контролю все же таки можуть бути протиставлені технології свободи, спрямовані, як ми розуміємо, на те, щоби нові технологічні здобутки отримали новий зміст, а їх позитивні інноваційні можливості не були перетравлені старими інститутами та владними кодами.

Парадигмальні трансформації суспільства під знаком «плинності», «пласкості», «без вагомості» потребують адекватних відповідей у виборі методологічних засад стратегії й тактики дій, спрямованих на стабільність. Саме людиновимірний підхід, відкритість і неформальність в інжинірингу соціальних процесів і зв'язків, на наш погляд, є визначальними елементами політики та владного впливу (політико-режимного) в інформаційну епоху.

### Література

1. Бауман З. Зміни треба прийняти // *День*. 2013. 30 березня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/xx-forum-vidavciv-u-lvovi-top-net/zigmunt-bauman-zmini-treba-priynuati> (дата звернення 15.03.2018).
2. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века. М. АСТ; Хранитель, Мидгард, 2007. – 608 с. – URL: [http://game.ru/book/other/the\\_world\\_is\\_flat/Томас%20Фридман,%20Плоский%20мир.doc](http://game.ru/book/other/the_world_is_flat/Томас%20Фридман,%20Плоский%20мир.doc) (дата звернення 1.10.2017).
3. Авксентьева Т. Г. Соціокультурні трансформації: становлення консенсусних засад інформаційного суспільства в Україні // Соціокультурні трансформації у процесі становлення інформаційної цивілізації в Україні. Х.: ХНУРЕ, 2009. 176 с. С.52-67.
4. Winner L. *Democracy in a Technological Society*. Kluwer Academic Publishers, 1992. 239 p.
5. Кастельс М. *Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе*. Екатеринбург: У-Фактория при участии изд-ва Гуманитарного ун-та), 2004. 328 с.

**Компанієць Лілія Вікторівна,**  
доктор філософських наук, доцент,  
доцент кафедри теорії культури та  
філософії науки Харківського  
національного університету  
імені В.Н. Каразіна

**Бредун Іван Валерійович**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії  
Харківського національного  
університету будівництва і  
архітектури

### **ДУХОВНЕ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРІ СВІТОГЛЯДНИХ МАТРИЦЬ СВІТСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХХ-ХХІ СТ.**

Наукові відкриття та технічні досягнення ХХ ст. розширили світогляд сучасної людини, діапазон її сприйняття, світорозуміння, світовідношення. На фоні законів світу та Всесвіту (наукової картини) просувається подальше «засвоєння» не тільки зовнішньої реальності, але й внутрішнього світу людини. У ХХ ст. почали з'являтися нові духовні утворення, релігійно-філософські вчення, духовні рухи. Кожен з них зробив свій внесок в скарбницю духовної культури, а саме духовну еволюцію людини, суспільства, епохи. Відкриваються нові шляхи до осмислення, розуміння та відновлення в її досягненні. Сьогодні неможливо не враховувати раціоналізовано-спрямовану свідомість світських спільнот (наукову картину світу). Кількість її прихильників дедалі збільшується. Саме тому ми

звертаємось до розкриття тих картин світу, які будують мости до універсалізованої свідомості (різних світоглядних матриць). Йде мова про світську та релігійну картину світу, знаходження «третього шляху» в осягненні есхатологічних ідей, які в змозі стати світоглядними матрицями людини сучасної епохи (представників першої та другої системи координат мислення).

Тема долі знаходить своє віддзеркалення в різних світоглядних матрицях світу. Вона стає наскрізною темою релігійних та світських систем, а саме філософських, релігійно-філософських уявлень ХІХ–ХХ ст., а також наукової картини світу (релігійно забарвленої). Виявлені раніше смислові конотації ідеї долі людини та людства, дозволяють по-іншому усвідомити есхатологію як світоглядний феномен, далі розкривати «поле» існуючих смислів, їх модуси існування. Останні «виводять» есхатологію з-під «опіки» виключно теологічної думки, демонструють динаміку її «росту» до рівня світоглядного явища, атрибуту світогляду людини, культури. Вона в змозі стати «механізмом» відновлення духовності, віри в індивідуальних та загальнолюдських масштабах.

Темою долі людство цікавилось у всі часи на індивідуальному та загальнокультурному рівнях. Ми звертаємось до філософської думки, яка робить свій внесок в розбудову феномену есхатології, світоглядних систем координат її просування та розвитку. У свій час Е. Шюре писав стосовно Платона, його світоглядної системи, що стародавній мислитель окреслив шлях спасіння для мільйона душ, які не належать до певної релігійної традиції, тобто системи вірувань. Такі душі, охоплені бажанням знайти істину, шукають свій шлях Спасіння, але не знаходять його. Платон надав для них можливість виробити на базі його системи свій (індивідуальний) шлях Спасіння. Розмірковуючи у цьому дусі, ми сказали б так. У сучасну епоху кожна людина має право на вироблення індивідуального шляху розвитку своєї духовності, світоглядної картини світу. Під цим кутом зору кожна система світового рівня має бути доступна для ознайомлення з нею. На цій основі (багатогранності знань) мають вироблятися світоглядні картини світу, розширюватись погляди на Долю світу, Долю людини, її небесні та земні шляхи. Саме тому ми звертаємось до видатних представників світової думки, їх есхатологічної картини світу, яка розкриває індивідуальну есхатологію душі та Всесвітню есхатологію (Землі, людства).

Уявлення про Всесвіт пронизує тема енергій, які наповнюють універсум. Йде мова про розуміння Доль світобудови як Долі життя енергій, які коловортаються. Під цим кутом зору і душа людини усвідомлюється як певна енергія, яка мандрує у Всесвіті. Отже, долі Всесвіту пов'язані з енергіями, які формують певні реальності та виміри універсуму, з одного боку. З іншого боку, вони мають автономне існування в останньому.

Отже, фізична реальність (її доля) фундується на уявленнях про енергії. Під цим кутом зору і фізична матерія є певна енергія або її згусток. Всесвіт

постійно рухається та змінюється, а душа сприймається та тлумачиться вченими як певний вид енергії. Вона вічна та незмінна. Знаходиться у безперервному русі. Її Долю визначають останні.

Про Долю світу як формування земної поверхні нам оповідає думка В. Вернадського. Він писав про промені різних хвиль, які формують енергії (електричну, світлову, механічну, теплову енергії). Автор підкреслював, що земна поверхня є не просто оболонка, але сфера енергії та джерело життя планети [1; 2].

Світоглядні ідеї К. Ціолковського знайшли своє відображення у роздумах А. Чижевського про світ [3]. Він зробив спробу обґрунтувати взаємозалежність людини та космосу. Він дослідив, що Доля земна людства залежить від сонячної енергії, а саме її активності. Соціальні негаразди, періоди, коли спалахують епідемії, припадають на останні. Він писав, що біологічне життя та психічний стан людства залежить від явищ космічного масштабу. Кожна земна речовина, клітина реагує на енергетичні хвилі космосу. З космічних глибин сходить інформація, яка керує Долями перших. Вона циркулює вимірами космічного буття. А. Чижевський вважав, що Долю як життя землі формує саме Космос. Земна реальність є продуктом космічної «діяльності» (промінів). Він визнавав, що матерія є інертною. Її оживлюють космічні енергії. У Всесвіті все зкореговано. Доля земної поверхні віддзеркалює космічні процеси. У цьому сенсі, на наш погляд, доречно згадати стародавні уявлення про світ античних часів. Про людину як мікрокосм. Вона у дзеркальному вигляді презентує макрокосм. Сонячна активність призводить до активації різних стихій. Йде мова про землетруси, засухи та ін. А. Чижевський сформував закон геліотараксії (про сонячну активність). В ньому розкривається зміст та причини станів людини (агресивної поведінки), на яку впливає енергетична діяльність Сонця. Першою, на думку вченого, страждає ендокринна та психічна система людини. В такому випадку потенційна енергія людей перетворюється у кінетичну та потребує «виходу». Ці явища активізують необхідність наявності певної ідеї, яка надасть можливість перенаправити енергію мас на більш цивілізовані цілі [4].

Отже, найбільш життєздатною альтер-системою сучасності стає метасехатологія долі як «третій шлях», варіант ідеологічного (системи ідей) розв'язання наріжної духовної дихотомії «світське – релігійне», «релігійне – секулярне», «індивідуальне – загальне», який передбачає формування та розвиток цілісної свідомості, у тому числі і перспективи духовного виховання нових поколінь.

#### **Література**

1. Вернадский В. И. Живое вещество и биосфера / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1994. – 670 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1989. – 261 с.

3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. – К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 230 с.

4. Чижевский А. Земното ехо от слънчевите бури / А. Чижевский. – София : Наука и изкуство, 1984. – 322 с.

**Котляров Сергій Олександрович,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат історичних наук

**Головіна О.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **РІВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

Рівність. Яке її місце у сучасній концепції прав людини? Рівність – це поняття, в яке може вкладатися різний зміст. Одні вважають, що рівність є визначним критерієм при розподілі матеріальних благ. Всі мають отримати рівну долю. Чим це може закінчитися – ми можемо дізнатися, розглянувши історичні приклади. Хтось вважає, що рівність має починатися на старті, так звані рівні стартові можливості. Проте чи гарантує це рівність в подальшому? Здається, що урівняти всіх – є запереченням нашої унікальності. Про що ж тоді іде мова, коли ми говоримо про рівність в контексті прав людини? Мова перш за все іде про рівність у можливості реалізувати свої права, реалізувати свої свободи, ну і безумовно про рівність перед законом. Проте ця рівність не досягається сама по собі вона досягається через постійне її обстоювання. [1, с. 28-30]

Незалежно від наших поглядів та переконань, всі ми прагнемо її забезпечення – що таке рівність ми розуміємо по різному, але всі ми погоджуємося, що це щось дуже важливе, щось пов'язане з поняттям справедливості, і незалежно від нашого про неї уявлення, рівність перед законом, рівність у правах – це один з наріжних каменів сучасної концепції прав людини, саме на ньому і тримається її будівля. Забери його і концепція стане руїною, як це сталося із усіма попередніми спробами проголосити права не для всіх, а лише для представників вибраних груп.

Усвідомлення рівності проходило у тривалій боротьбі. Всі люди народжуються рівними у своїй гідності у правах, так говорить Загальна декларація прав людини. Про рівність і можливість реалізувати свої права та свободи та рівність перед законом говорить Українська конституція. Коли ми

говоримо про рівність треба згадати історію. Далеко не у всі часи люди мали рівні права. Тріумфальна хода рівності як права особи розпочалася із прийнятої у Франції Декларації прав людини та громадянина (1789 р.). Згодом, у 1791 році французький парламент прийняв указ про зрівняння в правах громадян Франції єврейської національності з іншими французами. Вже через кілька років у 1804 році Наполеон прийняв едикт про зрівняння в правах представників всіх релігій і про відділення церкви від держави.

Та чи можна говорити, що у Франції в наслідок Великої французької буржуазної революції була встановлена та забезпечена політична та правова рівність? Безумовно, ні. Мова іде про те, що рівні права отримали лише чоловіки – громадяни Франції, натомість жінок вони не зачепили. Можна пригадати Американську революцію, боротьбу за незалежність від Британії, тоді одна з відомих американських феміністок Ебігейл Сміт Адамс сказала свою відому фразу: «Ми не будемо виконувати закони, за які не голосували». Так почалася боротьба жінок за рівні з чоловіками права у виборчому праві. Жінки довго боролися за право голосу і отримали його лише у ХХ ст. Так, британки отримали право голосу лише у 1928 році. У Франції, боротьба жінок за права продовжувалася ще до 1946 року, у Швейцарії, жінки вийшли на вибори лише у 70-ті роки ХХ століття, а для багатьох ісламських країн проблема рівності прав під час голосування є актуальною і сьогодні. Часто говорять що боротьба за рівність продовжується і сьогодні.

Варто пригадати Америку 50-их років. Американська конституція діяла вже понад 100 років. Та чи можна говорити що права і свободи наданні цією конституцією стосувалися всіх? Адже до 50-их років ХХ ст. темношкіре населення Америки не мало рівних прав із білим населенням. Все почалося в 50 – тому році. Тоді маленька жіночка, Роза Паркс, відмовилася поступитися місцем білому пасажирові, за що і була ув'язнена. Це і дало поштовх до активізації темношкірого населення. Знадобилося 10 років та сила армії для того щоб прийняти закон, який забороняв расову дискримінацію в Америці. Сьогодні в Америці кожен, незалежно від кольору шкіри, має рівні права.

Ця боротьба і зараз триває навколо нас, в країнах, де представники низки меншин змушені доводити своє право не страждати від дискримінації. Тож з проблемою рівності тісно пов'язана існуюча проблема виховування толерантності та дотримання недискримінації, різноманітних форм інклюзії, що притаманні сучасній цивілізації та є ознакою розвиненої правової держави із високим рівнем правової суспільної свідомості. Саме такого рівня розвитку прагне й сучасне українське суспільство.

#### **Література**

1. Задорожня Г.В. Специфіка державного захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні // Право України. – 2008. – № 1.
2. Оніщенко Н. М. Людина і право: контекст сьогодення / Н.М. Оніщенко // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : Матеріали VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Київ, 11 листопада 2017 року) – К. – 2017. – С. 299-301.



**Кошевець Ернест Романович,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Стояцька Г.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОПАГАНДА ЯК ВИД НАСИЛЬНИЦЬКОЇ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Пропаганда є різновидом суспільної діяльності, пов'язаної з масовим переконанням у правильності чи неправильності тих або інших ідей, принципів, думок, понять. Пропагандисти використовують майже всі форми масового спілкування, аби тільки виконати визначені завдання, спрямовані на корекцію масової свідомості. Пропаганда відрізняється від public relations тим, що вона спрямована на зміни в громадській думці, масовій свідомості стосовно явищ ідеологічного характеру.

Ми живемо у все більш керованому світі, оскільки наука рухається вперед не тільки в області генетики, наприклад, але і в соціальних науках, до яких відноситься і пропаганда. Якщо до цього вона переставала бути науковою «попелюшкою» тільки під час війни, то тепер і в мирний час вона не втрачає своєї значущості.

Пропаганда займає важливе місце серед наук комунікативного циклу – реклама, public relations та пропаганда. Часто їх меседжі «мімікують» під новинами, щоб знизити опір аудиторії. Сьогодні всі ці три науки увійшли в хороший альянс з телебаченням, завтра – те ж саме станеться і для випадку Інтернету.

Н. Хомський виявився єдиним вченим найвищого рівня, який звернувся до вивчення пропаганди, зробивши це разом зі своїм співавтором Е. Херманом [1]. Їх книга отримала назву «Виробництво згоди» [2]. Увага Хомського до цієї проблематики можна пояснити тим, що він ще є активним публіцистом, частіше критикують, ніж хвалить держава, це почалося з критики індійські у В'єтнамі, тому пропаганда з неминучістю повинна була потрапити в поле його уваги.

Відомим фактом є існування пропаганди 2.0, яка є захищеною всередині літератури і мистецтва, кіно і телесеріалів. Сьогодні місцем її нового

проживання стали також новини, які несуть в маси свою власну пропагандистську настрійку.

Як тільки в історичному процесі виник більший рівень залежності влади від населення, коли ми всі стали явно жити не в абсолютній монархії чи диктатури, а в тому чи іншому варіанті демократії, то література, мистецтво, кіно, а також новини м'якими методами виконують ту роль, яку раніше несли жорсткі методи управління.

У книзі Едварда Бернейса «Пропаганда» [3] йдеться про те, що невидима влада концентрується в руках небагатьох тому, що маніпулювання соціальною машиною, контролюючої погляди і позицію мас – заняття дороге. Реклама, адресована п'ятдесяти мільйонам людей, обійдеться недешево. Переговори і переконання лідерів, під диктовку яких думають і діють широкі маси, варто нітрохи не менше. У зв'язку з цим все міцніє тенденція передавати всю роботу над пропагандою в руки фахівців.

Сьогодні такий досвідчений пропагандист починає займати все більш помітне місце і грати все більшу роль в повсякденному житті. Нові види діяльності вимагають появи нової номенклатури. Пропагандист, який спеціалізується на навіювання думок і ідей широким масам, а також на консультуванні авторів цих думок і ідей попитань, пов'язаних з широкими масами, сьогодні відомий як «консультант по зв'язках з громадськістю».

Нова професійна область зв'язків з громадськістю своїм зростанням зобов'язана все більшого ускладнення життя в наш час і виникає в результаті необхідності робити дії однієї частини суспільства зрозумілими для інших його членів. Не можна скидати з рахунків і зростаючу залежність всіх видів організованої влади від громадської думки [4].

Ненсі Сноу трактує пропаганду як масове переконання, яке несе переваги її творцеві. Це цілком стандартний вигляд, яке одночасно покриває не тільки пропаганду, але і рекламу і public relations, які все по суті є «родичами» [5, с. 61].

Отже, для поширення своїх заяв в масах шляхом пропаганди спеціально навчені люди використовують ті ж кошти, за допомогою яких передає ідеї весь світ. Немає такого засобу комунікації, яке не могло б бути використано для пропаганди, бо пропаганда – це всього лише встановлення взаєморозуміння між людиною і групою.

Не можна заперечувати, що громадськість починає розбиратися в методах, за допомогою яких пропагандисти формують її погляди і звички. Якщо маси будуть краще поінформовані про те, як насправді влаштована їхнє життя, вони будуть більш сприйнятливі до розумних пропозицій, які відповідають їх власним інтересам. Яким би складним, яким би цинічним не було ставлення громадськості до методів пропаганди, вона повинна реагувати на найпростіше вплив, бо людям завжди буде потрібна їжа, буде властиве прагнення до розваг і красі, буде властива готовність підкоритися лідеру.

### **Література**

1. URL: [https://antikor.com.ua/articles/42014-tri\\_modeli\\_propagandy](https://antikor.com.ua/articles/42014-tri_modeli_propagandy).
2. URL: [http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/propaganda\\_20\\_novye\\_izmereniya\\_v\\_deystvii](http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/propaganda_20_novye_izmereniya_v_deystvii).
3. URL: <http://commondatastorage.googleapis.com/brainmod/book/Edward-Bernays-Propaganda.pdf>.
4. URL: <http://commondatastorage.googleapis.com/brainmod/book/Edward-Bernays-Propaganda.pdf>.
5. URL: Snow N. Information war. New York, 2003.

**Красковська Маргарита Петрівна,**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри політичних наук  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури

## **УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІ І УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ**

У будь-якому суспільстві первинним суб`єктом його функціонування і розвитку виступає конкретна людська особистість, і цей статус зберігається за особистістю незалежно від її місця в соціальній структурі і персональної ролі в суспільному житті, оскільки функціонування суспільства забезпечується не тільки діяльністю, так званих еліт, а і повсякденною буденною працею його пересічних членів.

Однак людина, як відомо, не народжується особистістю, а лише індивідом, приналежним до певного біологічного виду з притаманною останньому здатністю до інтелектуального розвитку і засвоєнню суспільних норм, правил і цінностей, що, власне, і перетворює біологічний індивід в соціалізовану особистість.

Засвоєння індивідом соціальних норм, правил і цінностей відбувається, почасти, спонтанно в процесі його повсякденного спілкування з оточуючим соціальним середовищем, почасти, внаслідок цілеспрямованої імплантації в свідомість індивіда через виховання, освіту, культуру, пропаганду певних соціальних стандартів, притаманних його суспільству.

Соціальні стандарти кожного суспільства завжди виражають його потреби на даному конкретному етапі існування і розвитку, і являють собою своєрідний імператив, інакше кажучи, систему жорстких вимог, адресованих суспільством своїм членам. Засвоєння, а, в ідеалі, присвоєння, привласнення індивідом пропонованих йому соціальних стандартів перетворює його не просто на соціалізовану особистість, а на особистість певного соціального

типу, саме такого, якого потребує дане суспільство. Таким чином, соціальний тип особистості можна розглядати як сукупність особистісних характеристик, що сформувались під дією об'єктивних умов її існування в певному соціальному середовищі і забезпечують її відповідність цим умовам, що однаково необхідно і особистості і соціуму.

До сказаного слід додати ще кілька штрихів: по-перше, суспільство є складно структурованою системою, яка включає в себе широке розмаїття соціальних груп, що виливається в розмаїття соціальних типів; по-друге, суспільство в процесі свого розвитку набуває нових якісних характеристик, що зумовлює і зміну соціальних стандартів, і зміну соціальних типів особистості. Саме такі суспільні трансформації породили як громадянське суспільство, так і біль чи менш відповідний йому соціальний тип особистості.

Однак перш ніж перейти до визначення специфічних рис особистості як породження і одночасно творця громадянського суспільства, необхідно зауважити, що жодне суспільство стовідсотково не відповідає своїй ідеальній теоретичній моделі, і жодна особистість не є ідеальним втіленням свого соціального типу. Мова може іти лише про превалюючі тенденції.

Наріжним каменем громадянського суспільства є власність, котра може існувати в різних формах – засоби виробництва, капітал, певні інтелектуальні цінності. Але незалежно від конкретики власність забезпечує особистості певну автономність, як в суспільстві, так і в державі, від якої вона, принаймні, матеріально не залежить.

Однак наявність власності не тільки не звужує коло життєвих проблем особистості, а, навпаки, значно розширює його масштаби, адже власність не просто слід зберегти, а бажано ще і примножити, посиливши тим самим гарантії виживання власника в умовах жорсткої, тотальної конкуренції. Ця жорстка реальність об'єктивно зумовлює тенденцію усвідомлення особистістю необхідності покладатись на власні сили, не розраховуючи на допомогу держави і, навіть, до певної міри відмежовуючись від неї. Крім того, необхідність виживання в конкурентному середовищі, найбільш повним втіленням якого є ринкова економіка, при наявності відповідних психологічних передумов розвиває у особистості такі якості як життєва стійкість, ініціативність, високий рівень активності, креативність мислення. А зважаючи на те, що громадянське суспільство передбачає не лише конкуренцію, а і співробітництво, особистість, незалежно від її персональних якостей в інтересах власного виживання змушена дотримуватись взятих на себе обов'язків.

І, нарешті, при всій автономності особистості в громадянському суспільстві, вона все ж залишається елементом тієї соціально-економічної системи, продуктом якої і є дане суспільство, і тому головний життєвий інтерес останнього полягає в збереженні основ системи і пошуках запобіжників її руйнації. І одним з таких запобіжників має стати ідея

соціальної відповідальності, котра сьогодні не просто широко пропагандується в громадянському суспільстві, а і піднесена до рангу вищих моральних чеснот. Певною гарантією дотримання особистістю даної моральної норми є схвалення суспільством зумовленої нею поведінки, тобто отримання від суспільства так званої позитивної санкції. До всього сказаного необхідно додати, що обов'язковою умовою функціонування і розвитку є правова держава, яка формує правові засади його існування і встановлює певні рамки і межі його діяльності.

На відміну від високорозвинених держав світу, де громадянське суспільство пройшло довгий шлях розвитку все ще не досягнувши ідеальних параметрів, в Україні цей процес перебуває в зародковому стані, демонструючи більше негативів, ніж позитивів. Лейтмотивом розвитку українського суспільства на сучасному етапі його існування все ще залишається нагромадження початкового капіталу з усіма типовими для даного історичного періоду економічними, соціальними, політичними, психологічними і моральними негативами.

Процес нагромадження початкового капіталу, покликаною стати для його власника гарантією виживання і успіху, формує особистість, моральні стандарти якої, м'яко кажучи, не зовсім відповідають вищим соціальним цінностям, а часто і взагалі не вписуються в правове поле держави. Цей етап різні держави пройшли в різні часи, але його кредо завжди було одним і тим же – мета виправдовує засоби, де мета – максимально швидко збагачення, а засоби – широкий набір злочинів, що в нашому варіанті втілюється в шахрайство, рейдерство, корупцію і інші подібні речі. Безумовно, така ситуація не сприяє культивуванню високих моральних стандартів, навпаки, культивує в суспільній свідомості такі риси як крайній егоцентризм, пріоритетність власних інтересів по відношенню до інтересів інших людей, суспільства і держави, жорстокість, цинізм, зневагу до моральних цінностей. Однак і вона вже закладає основи формування психологічного типу особистості, що відповідає певним потребам громадянського суспільства. Перш за все, економічно активна частина суспільства позбувається притаманного нашим співвітчизникам прагнення перекласти вирішення своїх нагальних життєвих проблем на будь-яку сторонню силу – Бога, державу, вкрай переоціненого масами політичного лідера тощо.

Усвідомлення необхідності самостійно вирішувати власні проблеми сприяє формуванню у особистості високої активності, ініціативності, креативності мислення, здатності максимально мобілізувати свої енергетичні ресурси, а також усвідомлення власної відповідальності за свої успіхи і невдачі. Проблема суспільства полягає в тому, щоб під всі ці позитивні якості підвести необхідні моральні стандарти.

В історичній перспективі ця проблема в більший, чи менший мірі вирішується в процесі розвитку суспільства, але кожне суспільство прагне і повинно вирішувати свої проблеми в теперішньому часі. В сучасному

українському суспільстві ключовими задачами в вирішенні проблеми формування нового типу особистості слід вважати створення сталого законодавства, спрямованого на оптимізацію суспільства і розвиток економіки, і виховання у громадян активної життєвої позиції і соціальної відповідальності.

**Крашеннікова Тетяна Валеріївна,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри українознавства та  
іноземних мов факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

### **МАНІПУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯМИ «СЛУХАТИ», «ЧУТИ», «РОЗУМІТИ» У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Мова є найважливішим засобом маніпулювання людьми, способом зміни їхньої свідомості. За допомогою мови людина утверджується як особистість, може відтворювати і стверджувати своє власне «я», свою позицію та життєві принципи. Більшість практиків сходяться на тому, що **маніпуляція** (вид психологічного та психолінгвістичного впливу, вмиле виконання якого призводить до прихованого породження в іншій людині намірів, які не співпадають з її актуально існуючими бажаннями) в повсякденному житті явище не тільки невідворотне, але й необхідне.

Маніпуляція не є власне мовним феноменом. Це явище універсальне, а тому має безліч визначень у різних галузях знань. Беззаперечним є той факт, що маніпулювання базується на лінгвальних структурах і реалізується в мовленнєвій діяльності.

Оскільки об'єкт маніпуляції – мовна особистість, лінгвістика оперує поняттями лінгвокогнітивістики: мовна картина світу, поняття, концепти, ідеї; прагматики: комунікативні потреби і готовність до комунікації, мотиви й цілі комунікації, ціннісні орієнтації; лінгвокультурології, лінгвогендерології, соціолінгвістики тощо. Когнітивно-прагматичний і соціолінгвістичний підходи дозволяють проаналізувати явище маніпуляції із залученням таких лінгвістичних категорій: мовні одиниці, їхнє використання у мовленнєвих актах; комунікативні стратегії і тактики, прийоми і сценарії комунікативної поведінки; статусні характеристики учасників акту маніпуляції.

**Маніпулятивна мовленнєва тактика** – це така мовленнєва дія, яка відповідає певному етапу в реалізації тієї чи тієї стратегії і є сукупністю в певний спосіб організованих прийомів здійснення прихованого впливу,

націленого на досягнення бажаного ефекту чи попередження небажаного результату, визначений стереотип (модель) мовленнєвої поведінки, вироблений суспільством і національною культурою. Сюди ми можемо віднести проблему, пов'язану з маніпулюванням поняттями «слухати», «чути», «розуміти» у сучасному мовному середовищі.

Цю проблему можна розглядати з декількох сторін:

### **1. Вивчення мов світу.**

У багатомовному суспільстві вважається непристойним знати лише державну та англійську мови. На сьогодні активно піднімають питання щодо знання як мінімум 5-6 мов, серед яких найлегшими в світі слов'яни вважають *есперанто* (штучно створена мова, яка має полегшувати спілкування людей в усьому світі; у ній все як чується, так і пишеться), *іспанську* (у ній немає відмінків, а граматики, вимова і написання дуже прості; у Південній Америці знання англійської вам не допоможе, бо там майже всі говорять іспанською), *італійську* (за складністю злегка поступається іспанській; якщо ви вивчили будь-яку індоєвропейську мову, то італійську вивчите за лічені місяці). Складність вивчення мови залежить від того, до якої групи належить ваша рідна мова.

Вивчення мови – це нелегке завдання, і для більшості підтримувати вільне мовлення – це постійне тренування. Німець Себастьян Гейне у 22 роки отримав титул «Вавилонська вежа» через те, що вільно спілкувався 35 мовами. Перуанець Хорхе Фернандес поки що не досяг вершин Гейне, але він у 18 років спокійно говорив і писав дванадцятьма мовами, включаючи іспанську, англійську, французьку, німецьку, швейцарську, румунську, італійську, португальську, голландську, каталонську, гальего і мандарин. Зіяд Юсуф Фаза володіє базовими знаннями 60 мов. Розуміти мову – це не значить жити в ній. Сам Фаза повинен регулярно підвищувати свою майстерність у всіх набутих мовах, щоб не «втратити форму». Кардинал Джузеппе Каспар Меццофанті та лінгвіст Джон Боурінг – обидва набагато перевершили передбачувані для людей кордони.

Кардинал, за своє життя, вільно володів 38 мовами і близько 100 діалектами, а також мав базові знання багатьох інших мов. Було встановлено, що, загалом, кардинал знав приблизно 100 різних видів комунікацій.

Можна сказати, що Боурінг продемонстрував базові знання понад 200 мов і володіння близько 100. Боурінг був губернатором Гонконгу, письменником і мандрівником, отримав звання Джентльмен, був членом Королівського товариства і Королівського географічного товариства. До наших днів ніхто не перевершив його в мовній інтерпретації.

У папства довга історія багатомовності, традиція якої дійшла сьогодні в особі останніх пап: Іоанна Павла II і Бенедикта XVI. Колишній папа міг швидко говорити по-польськи, класичною грецькою, латинською, італійською, французькою, іспанською, португальською, англійською, есперанто, німецькою, володів основними знаннями чеської, литовської,

російської, угорської, японської, тагальської, і деякими з африканських мов. Теперішній Папа вільно володіє принаймні десятьма мовами. Вивчення нових мов не тільки наближає нас до решти світу, але може привести до розуміння лінгвістичних особливостей, що відсутні в нашій рідній мові.

Відомими українськими поліглотами є: Білецький Андрій Олександрович – мовознавець, володів близько 90 мовами; Агатангел Кримський – історик, мовознавець, етнограф, сходознавець, людина енциклопедичних знань кримсько-татарського походження. Володів, принаймні, 16 живими і деякими класичними мовами; за деякими даними – 60 мовами; Григорій Кочур – український поет, перекладач, історик літератури і теоретик перекладацького мистецтва, перекладав з 28-ми (за іншими відомостями, із сорока) мов; Микола Лукаш – український перекладач, історик літератури, лексикограф, володів більш, ніж 20 мовами, перекладав літературні твори на українську мову з 14 мов; Юрій Покальчук – український письменник та перекладач, володів десятьма мовами; гетьман Іван Мазепа – за життя оволодів вісьмома мовами та інші.

### ***2. Мова впливає на відчуття часу.***

Науковці Швеції на чолі з Емануелем Билундом зі Стокгольмського університету звернули увагу у своїх дослідженнях на те, як мова змінює відчуття часу: англійською та шведською тривалість події описують переважно фізичними відстанями, наприклад: короткі паузи чи довге весілля; іспанською та грецькою говорять про маленькі паузи та велике весілля; деякі мови описують час як пройдену дорогу, або як кількість, що зростає. Результати досліджень довели, що білінгви можуть думати, слухати, чути та розуміти гнучко. Їхнє перестрибування з однієї мови на іншу позитивно впливає на процес навчання і може відігравати роль тривалого мозкового тренування.

### ***3. Мова допомагає у процесі лікування.***

Дослідження вчених із Північно-Західного університету США показало, що люди, які знаходилися у комі, швидше приходять до тями, якщо рідні з ними розмовляють. Пацієнти виліковуються, коли чують, як рідні розповідають їм історії, пов'язані з ними (це може бути не живий голос, а навіть запис). Пацієнти, яким по чотири рази на день вмикали записи їхніх рідних, одужували значно швидше, ніж, ті, яким не вмикали таких записів. Згадки про події записані у довгостроковій пам'яті хворих, і коли вона активізується, мозку легше повернутися до тями.

Студенти донецької філії Комп'ютерної Академії ШАГ (Україна) розробили програму CrossView, яка дозволяє навіть повністю паралізованому хворому без рук повноцінно користуватися комп'ютером через очі. Вперше у повністю нерухомих людей з'явився шанс повернути собі повноцінне спілкування.

### ***4. Мова мами впливає на розвиток дитини ще в утробі.***

Науковці Тихоокеанського лютеранського університету в Такомі,



Вашингтон, США довели, що існує дородове вивчення звуків мови, а раніше вважали, що немовля в утробі матері може розрізняти тільки мелодії, ритм та гучність голосу.

### **5. Іноземна мова змінює мораль.**

Люди, які знають декілька мов, думають про етичні проблеми нерідними їм мовами (дослідження психологів та психолінгвістів). На наші моральні висновки впливає мова тому, що моральні рішення можна ухвалювати двома суперечливими способами – або керуючись швидким і часто поверхневим «почуттям», або вдаючись до глибоких розмірковувань про етичне благо. Якщо ми користуємося чужою мовою, то підсвідомо обираємо другий спосіб, адже розуміння іноземної мови потребує більше інтелектуальних зусиль, ніж рідної. Рідна мова постає для нас насиченою емоційними барвами, ніж іноземна.

### **6. Маніпулювання поняттями «слухати», «чути», «розуміти» у сучасному українському мовному середовищі.**

В Україні активно використовують навички та вміння *сугестивної лінгвістики* (впливати, управляти, маніпулювати) – міждисциплінарної науки, що знаходиться на стику філології і психології. Все що відбувається в нашому інформаційному просторі, що підпадає під три основних поняття, подано з погляду політиків, юристів, бізнесменів, але ніде немає допомоги населенню у способах захисту від маніпулятивних мовних виступів. Фактично пересічні українці слухають інформацію, чують думки тих, хто виступає, і не має змоги повноцінно оцінити, обдумати, а головне, зрозуміти те, про що говорили.

**Мовне маніпулювання** – це відбір і використання засобів мови з метою прихованої дії на адресата, тобто певний мовленнєвий вплив (вплив на людину за допомогою мовлення і супутніх мовленню невербальних засобів для досягнення мети, поставленої мовцем).

Термін «**мовленнєве маніпулювання**» переважно розглядають у системі засобів масової маніпуляції. До понятійного апарату аналізу і систематизації способів впливу слова на свідомість людей входять такі поняття: риторика, маніпулювання свідомістю, пропаганда, мовна демагогія, нейролінгвістичне програмування, сугестія, піар.

При маніпулятивному мовленнєвому акті ключовим моментом для адресата є приховування своїх фактичних намірів, мотивів, цілей, намагання зробити так, щоб реципієнт навіть не здогадувався про них. У лінгвістиці та філософії мови розрізняють дві форми мовленнєвого впливу: пряму і непряму, відмінність між якими полягає у виборі прямих чи непрямих мовленнєвих актів. Інтерес становить саме непряма форма, адже йдеться про декодування інформації, мовних символів. Існує велика кількість прийомів, пов'язаних зі значеннями мовних виразів, які застосовують для того, щоб подати певну інформацію про реальні події у вигідному світлі відповідно до інтересів певної людини, соціальної або політичної групи.

Особливо звертають увагу на те, як лексичні засоби впливають на громадську свідомість (синонімія, евфемізми, дисфемізми; зміна асоціативного поля, кодифікованого у словниках стандартних асоціацій та психолінгвістичних дослідженнях; спрощення подання інформації через прийом мовного впливу на свідомість, що становить вербальну примітивізацію описуваного історичного факту; прийому замовчування; введення історичних паралелей тощо). Важливо знати, що лексико-семантичні прийоми маніпулювання ґрунтуються на мовних виразах, що не позначають явища дійсності та інтерпретують їх, співвідносячи з мовним стандартом. Прочитання будь-якого тексту залежить від реципієнта, а саме: які за довжиною відрізки висловів зберігаються у його пам'яті та як відбувається інтерпретація прочитаного чи почутого. У такому разі важливу роль відіграють риторичні тактики (прямі і непрямі). Адже кожна складова мовленнєвого спілкування здатна впливати на сприйняття та розуміння змісту.

Маніпулятивні можливості мови надзвичайно багаті. Коли людина чує про маніпуляцію свідомістю, вона думає, що це її не стосується і вона не піддається такому впливу. Маніпуляція проникає у кожен будинок і від неї людина не може сховатися, але вона може вивчити її інструменти та прийоми. На жаль, українське суспільство не бажає розуміти, що мова виникає на конкретних територіях не просто так. Вона постає оберегом, у тому числі і для психічного здоров'я населення. Ми спілкуємося один із одним і не думаємо про наслідки сказаного. Більшість людей навчилися знищувати собі подібних, а ми навіть не прагнемо захистити себе у цьому суворому світі, говорячи при цьому своїм дітям «Чому ти промовчав на образі?». Можливо варто задати кожному собі питання: чи готові ми захищати себе і своїх дітей. Мова це складова наших генів: ми відмовляємося від неї, змінюємо розуміння про неї і бажаємо при цьому бути почутими та так, щоб нас зрозуміли.

#### **Література**

1. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита / Е.Л. Доценко. – М.: ЧеРо, 1997. – 264 с.
2. Крашеніннікова Т.В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: Навчальний посібник. – Дніпро: Адверта, 2017. – 107 с.
3. Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному політичному просторі: монографія / Олена Руда; НАН України, Інститут української мови. – К., 2012. – 232 с.

**Кумеда Тетяна Андріївна,**  
кандидат мистецтвознавства, доцент,  
доцент кафедри філософії права та  
юридичної логіки Національної  
академії внутрішніх справ (м. Київ)

## **ОСОБИСТІТЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

У всі часи проблема людини, формування її особистості хвилювала мислителів, які намагалися зрозуміти внутрішню організацію людської істоти, мотиви її діяльності, моральні аспекти її поведінки. І це цілком зрозуміло, адже за пізнанням природного і соціального світу завжди стоїть проблема буття самої людини. Нині особливої актуальності набувають дослідження трансформацій особистості в умовах інформаційного суспільства. Оскільки особистість перебуває у тісному зв'язку із суспільством, то зміни його типу обумовлюють і якісні зміни особистості. Сучасне інформаційне суспільство торує шлях для майбутніх перетворень, тому що його економічна необхідність набуває інших форм, раціоналізація соціально-економічних відносин здійснюється на інших засадах.

Унаслідок цього виникають можливості для нового типу поведінки і виробничої діяльності людини, що мають як позитивні, так і негативні наслідки. В інформаційному суспільстві людина має більше свободи, не є прив'язаною до ритму, характеру праці на промисловому виробництві, що звільняє час для підвищення її інтелектуального та культурного рівня. Водночас існує чимало досліджень, які демонструють, що з Інтернетом люди втрачають глибинне розуміння, стають поверховими у читанні і думанні. «Люди Інтернету мають кращі можливості для виконання декількох завдань одночасно, але вони легше відволікаються, можуть менше контролювати свою увагу, менше здатні розрізняти важливу і тривіальну інформацію» [1, с. 62].

Завдяки динамічному розвитку світової економіки, комунікаційних систем і міжнародного туризму розвиток контактів між жителями різних регіонів здійснюється швидкими темпами, що сприяє появі нового й універсального глобалізованого способу життя. Одночасно існує суттєва протидія однаковості, сторонньому впливові, пов'язана з бажанням зберегти специфіку національної культури й мови. Тенденція до загального міжнародного способу життя і тенденція до відродження культурно-мовного націоналізму не суперечать, вони є взаємозалежними.

Культура стає моментом інформаційного поля. Вона виходить зі свого національного, етнічного середовища й потрапляє в універсальне інформаційне середовище. Людина постійно взаємодіє з універсальним інформаційним середовищем, і воно радикально впливає і змінює її. Саме

тому культура на сучасному етапі розвитку суспільства відіграє основну роль у розвитку особистості. «Основою інформаційної культури виступають знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, вміння швидко зорієнтуватися у світі інформації» [2, с. 62].

Сучасні інформаційні технології дозволяють молодому поколінню за короткий проміжок часу отримати такий обсяг інформації, що попередні покоління отримували за десятиліття. Сьогодні молоді люди насамперед за допомогою сучасних засобів комунікації можуть ознайомитися з досвідом декількох поколінь. І в той же час вони потрапляють у світ, у якому вичерпала своє значення колишня традиція і виникає необхідність формування нових цінностей, що відображають глобальні соціальні зміни.

Саме така префігуративна (за визначенням М. Мід [3]) культура визначає домінуючий тип соціалізації на сучасному етапі суспільного розвитку, багато в чому сприяючи загостренню кризових явищ у системі соціокультурної взаємодії. Стрімко змінюється ситуація в сучасному суспільстві, що ставить перед людиною завдання, до вирішення яких її не готували ані система виховання, ані весь попередній досвід людства. Людина може успішно функціонувати в соціальній системі, володіючи певними особистісними рисами і поведінковими навичками. Зміна типу соціалізації обумовила виникнення нового соціального типу особистості – особистості суперечливої, перехідної, що сполучає в собі ціннісні орієнтації й норми індустріальної і постіндустріальної епох.

Сучасні соціальні системи, які залежать від особливостей науково-технічного прогресу та тенденцій історичного розвитку цивілізації, характеризуються прагненням до універсального й цілісного розвитку особистості. Одним із суттєвих орієнтирів соціокультурного розвитку в інформаційному суспільстві є пріоритет творчої й креативної особистості. Саме зміна особистості передуює зміні суспільства.

Цінності інформаційного суспільства зумовлюють необхідність розвитку таких рис та якостей особистості, як професіоналізм (у напрямку використання сучасних технологій); духовність як переважання в людини духовно-моральних, інтелектуальних якостей (цінностей) над матеріальними; соціальна відповідальність як міра відповідності дій соціальних суб'єктів взаємним вимогам, чинним правовим та іншим соціальним нормам і загальним інтересам; здатність до творчої побудови та реалізації власного життєвого проекту на основі культури і загальносоціальних норм тощо.

Характерною є уніфікація масової свідомості, оскільки люди «споживають» одні й ті ж інформаційні продукти глобального характеру (новини, реклама, художні твори і т.д.), йде масована пропаганда способу життя, притаманного західній, техногенній цивілізації. Особливо цей механізм «глобалізації масової свідомості» впливає на молодь. Втрачається національна ідентичність, спостерігається деградація мови, нівелюються морально-етичні принципи. За рахунок інформаційно-психологічного впливу

на індивідуальну і суспільну свідомість, відбувається політична, економічна і культурна експансія розвинених країн.

Дедалі більше поширення масової культури, неминучість зіткнення з віртуальною реальністю, в якій важко розрізнити ілюзію і реальність, створюють деякі психологічні (і навіть психічні) проблеми. Моделюючи свій образ у віртуальному просторі, людина може втратити адекватне сприйняття реального світу.

Із зростанням обсягу інформації людям стає важче орієнтуватися в її змісті, захищати себе від її надлишку, вибирати саме те, що потрібно. Вплив інформації відкриває великі можливості маніпулювання свідомістю і громадською думкою. Таким чином, можна говорити про такий неприємний аспект, як втрата інформаційним суспільством стійкості. Через зростання ролі інформації малі групи можуть чинити істотний вплив на всіх інших. Спроби контролю з боку державних органів ставлять під загрозу особистісні свободи громадян.

В умовах існування відкритих, легкодоступних і легконаповнюваних інформаційних мереж виникає проблема обмеження інформації, яка вважається соціально й економічно небезпечною, проблема безпеки персональних та інших видів даних, проблема дотримання авторських прав і прав виробників електронної інформації.

Змінюється і система освіти - мультимедійні та дистанційні технології навчання з одного боку сприяють розкриттю індивідуальних схильностей дитини, а з іншого призводять до зменшення важливої з точки зору морально-етичного виховання ролі вчителя-наставника в освітньому процесі.

Нарешті, говорячи про вплив на особистість, можна згадати і фізичний аспект. Малорухливий спосіб життя не сприяє фізичному і духовному здоров'ю, а, в результаті, позначається і на продуктивності розумової праці.

Таким чином, можна констатувати, що сучасна особистість успішно адаптується до становлення інформаційного суспільства, використовуючи переваги, надані інформаційними технологіями, і вирішує проблеми, які вони породжують.

#### **Література**

1. Почепцов Г. Мерлін, Супермен і Гаррі Поттер: конструювання нематеріального в масовій культурі. К. : Спадщина, 2013. 288 с.
2. Власенко Ф.П. Цінності інформаційного суспільства й розвиток сучасної особистості // Гуманітарний часопис. 2013. № 4. С. 56–63.
3. Мид М. Культура и мир детства // Избранные произведения. М. : Наука, 1988. 432 с.

**Кушнар'ов Ігор Володимирович,**  
кандидат юридичних наук, докторант  
відділу правових проблем політології  
Інституту держави і права  
ім. В. М. Корецького НАН України  
(м. Київ)

## **РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ: ПРИКЛАД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Політична та інші види корупції є проблемою, яка більшою чи меншою мірою характеризує сьогодні усі країни. Центрально-Східна Європа не є винятком: позиції країн регіону в антикорупційних рейтингах є посередніми, рівень довіри громадськості до влади низький, відбуваються (хоч і з різною інтенсивністю) антикорупційні протести. Відзначимо: роль громадянського суспільства в озвученні антикорупційних вимог до держав різниться: в одних країнах не зупиняються антикорупційні протести, в інших – попри загальну активність громадськості корупційна тема практично актуалізується зрідка та слабо виражена. Розглянемо цю проблему на прикладі кількох країн регіону – Румунії, Польщі, Угорщини та Словаччини.

Румунія є серед тих країн, в яких голос громадянського суспільства в останні роки звучить настільки потужно, що держава не може ігнорувати вимоги громадськості. Перші акції протесту проти корупції відбулися після пожежі 30.10.2015 р. у нічному клубі «Colectiv», яка призвела до значних людських жертв і була зумовлена адміністративною корупцією (відсутність дозволу на роботу об'єкта, аварійних виходів, достатньої кількості вогнегасників тощо). Головним гаслом протестів стало «Корупція вбиває!» і це гасло стало об'єднавчим для різних суспільних груп. Ці події стали стартом для багатьох представників громадянського сектора, які на антикорупційній хвилі прийшли в політику.

Протести 2017–2018 рр. довели: громадянське суспільство мусить постійно бути на сторожі законності, прозорості політики, позаяк політики шукають способів відійти від доброчесності. Антикорупційні протести упродовж року (січень 2017 – січень 2018) стали найбільшими акціями після подій 1989 р.:

– протести на початку 2017 р. були зумовлені прийняттям постанови уряду Румунії, спрямованої на пом'якшення антикорупційного законодавства. Якби не масові акції протесту, то ухвалена урядова постанова уможливила б амністію та декриміналізацію злочинів посадовців, засуджених за корупцію;

– протести восени 2017 р. були зумовлені озвученням урядом наміру

ліквідувати політичну незалежність спеціального антикорупційного органу в судовій сфері – Судової інспекції;

– протести у січні – лютому 2018 р. зумовлені прийняттям урядом наприкінці 2017 р. постанови, яка ускладнила б притягнення антикорупційними органами до відповідальності корупціонерів-високопосадовців. Завдяки громадськості та за підтримки президента К. Йоханнеса питання було передане на розгляд Конституційного Суду Румунії, який визнав неконституційними окремі положення реформи сфери юстиції Румунії.

Уважаємо, що вулична мобілізація все дедалі важливим чинником румунської політики. Нині організація румунським громадянським суспільством антикорупційних протестів винесена найперше у соціальні мережі. Там створено багато груп, наприклад у Facebook – Deconspira Farte de Coruptie din Romania, Romania Fara Coruptie та ін. Завдяки їм уможливується масова мобілізація на вуличні акції.

Якщо ж звернутися до досвіду Польщі, то тут антикорупційна протидія громадянського суспільства виявляється відмінно від Румунії. Високу активність громадянського суспільства Польщі у протидії корупції констатувати не можемо. Помітною є лише діяльність кількох НУО: Фондації ім. Стефана Баторія, Гельсінського Фонду з прав людини, Асоціації лідерів локальних громадських груп, Transparency International – Polska. Польська громадськість вкрай нечасто мобілізується саме проти корупції. Наприклад, у 2017 році найбільші акції протесту поляків стосувалися суперечливої реформи судоустрою, жорсткішання законодавства про аборти, але аж ніяк не корупції. Припускаємо, що причиною може бути те, що корупція в оцінці громадськості не є топ-проблемою Польщі, адже ті питання, які значимі для спільноти, викликають громадську реакцію.

Приклад Угорщини засвідчує, як може звужитися роль громадянського суспільства в умовах тиску держави на нього. Від 2010 р. уряд В. Орбана демонструє критичне та войовниче ставлення до «третього сектора». Угорщина є тим особливим випадком, коли в державі-учасниці ЄС уряд стратегічно застосував обмежувальні заходи проти громадянського суспільства, фактично виключив його з процесів прийняття рішень, обмежив сферу його дії та фінансування.

Проте навіть за умов неліберальної демократії громадянське суспільство Угорщини озвучує претензії до В. Орбана. Найчастішими є звинувачення, що родина (фактично клан) прем'єр-міністра систематично збагачується шляхом вигравання тендерів на великі соціальні проекти, фінансовані ЄС. Попри це, вважаємо, що позиція угорського громадянського суспільства є надто пасивною на тлі масштабів корупції, яка набула системного характеру. Моніторинг протестних акцій в Угорщині виявив украй мало таких, що були спрямовані проти корупції:

– восени 2014 р. пройшла низка антикорупційних протестів, з вимогою

відставки очільниці податкової та митної адміністрації Угорщини І. Віді, підозрюваної в корупції, а також усього уряду В. Орбана. У цей час низка угорських високопосадовців була внесена до переліку осіб, позбавлених права в'їзду до США через корупційні підозри;

– 08.03.2015 р. у Будапешті було проведено антикорупційну демонстрацію, яка була спробою згуртувати в одному заході угорські опозиційні політичні партії та громадські організації. Представники громадянського суспільства озвучили проблеми фальсифікації результатів виборів, розподілу державних земель прихильникам правлячої партії «Фідес», ігнорування слідчими органами справ про корупцію. На цій демонстрації чи не вперше в Угорщині було озвучено потребу створення згуртованої спільноти – антикорупційної мережі акторів громадянського суспільства. Втім, далі озвучення питання не зрушилося.

Припускаємо, що тиск держави на громадянське суспільство уможливився, бо досі в Угорщині не розвинулася культура співпраці між акторами громадянського суспільства, є дефіцит довіри між ними, не нагромаджений необхідний колективний соціальний капітал. Приклад Угорщини показує, як громадянське суспільство, котре швидко та багатообіцяюче розвивалося після падіння комунізму, стало залежним від держави та поступово слабне. Це може ще більше поглибити корупційне «захоплення» держави, якщо голос угорського громадянського суспільства не почне бути відчутним.

Натомість Словаччина, національне громадянське суспільство якої не має таких давніх традицій, як в інших державах Центрально-Східної Європи, а також попри демократичний відкат періоду президентства В. Мечіара, сьогодні демонструє приклад злагодженості в антикорупційній протидії. До провідних антикорупційних організацій Словаччини віднесемо Transparency International Slovensko та Aliancia Fair-play. Вони спеціалізуються на розслідуваннях випадків корупції та законопроектних ініціативах.

Вкажемо на три сплески антикорупційних протестів у Словаччині, організовані громадянським суспільством: 1) лютий – березень 2012 р. (після словацького варіанту «касетного скандалу»); 2) квітень – вересень 2017 р. із вимогами відставки через корупцію уряду Р. Фіцо; протестувала найперше молодь; 3) лютий – березень 2018 р. після вбивства журналіста Я. Куцяка, який розслідував топ-корупцію. Коротко конкретизуємо кожен із проявів:

– наприкінці 2011 р. Словаччині вибухнув свій схожий на український «касетний скандал», зумовлений оприлюдненням протоколів прослуховування спецслужбами (кодова назва «Gorilla») державних високопосадовців. Ці записи дозволи припустити наявність корупційних змов між політиками та представниками великого бізнесу. Перед черговими парламентськими виборами (10.03.2012 р.) акції протесту об'єднали понад десять тисяч словаків. Попри морози в лютому – березні 2012 р. поліція розганяла протестувальників від будівлі парламенту не лише сльозогінним



газом, а й водометами;

– протести у квітні, червні та вересні 2017 р. студентської та школярської молоді. Ініціаторами акції були 18-річні словаки, які змобілізували протестувальників через соціальні мережі. Вихід ініціативи саме від молоді засвідчує поступовий прихід в політику покоління, народженого в часі переходу до європейських цінностей і яке готове їх просувати. Квітневі протести озвучили вимоги відставки прем'єр-міністра Р. Фіцо та низки урядовців його кабінету, а також спеціального (антикорупційного) прокурора; червневі – були спрямовані найперше проти міністра внутрішніх справ Р. Каліняка, запідозреного в ділових відносинах із представниками великого бізнесу; вересневі протести продовжилися з найпершою вимогою відставки Р. Фіцо;

– вбивство журналіста-розслідувача корупції Я. Куцяка наприкінці лютого 2018 р. спричинило найбільшу за останні чверть століття політичну кризу в Словаччині. Це перше в Словаччині вбивство журналіста детонувало протестний антикорупційний механізм громадянського суспільства. Від 28.02.2018 р. акції протесту, організовані найперше рухом «За чесну Словаччину», стали найбільшими після подій 1989 р. акціями протесту в історії Словаччини. У мітингах 9–10 березня вже взяли участь понад 120 тис. протестувальників, з яких близько 60 тис. – у Братиславі; 16 березня – понад 65 тис. у Братиславі та велелюдні акції у багатьох містах Словаччини. Тиск громадянського суспільства зумовив відставку міністра внутрішніх справ Р. Каліняка, а за кілька днів – і прем'єр-міністра Р. Фіцо. Уважаємо, що протести 2018 р. є виступом організованого словацького громадянського суспільства супроти переродження Словаччини на ще одну європейську автократію, підконтрольну олігархату.

Наведені приклади чотирьох держав доводять важливість ролі громадянського суспільства у протидії політичній та іншим формам корупції.

**Ларіна Тетяна Федорівна,**  
доктор економічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальних та  
економічних дисциплін факультету  
№ 2 Харківського національного  
університету внутрішніх справ

## **ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ЕКСТРАКТИВНИЙ ІНСТИТУТ ВЛАДИ: ДОСВІД УКРАЇНИ**

Загальним місцем досліджень щодо проблем та перспектив європейського розвитку в Україні є визнання необхідності трансформації законодавчої бази функціонування суспільства [1, с. 76;]. Наздогоняючий

шлях розвитку визначає стратегію залучення третіх осіб, як то розвинуті країни, міжнародні організації, котрі допомагають визначити орієнтири побудови системи права. З точки зору інституційної теорії мова йде про імпорт інститутів, які довели свою соціально-економічну ефективність. До таких беззаперечно відносять інститут громадянського суспільства.

Метою представленого дослідження є використання неоінституційної концептуальної парадигми для визначення ролі громадянського суспільства в побудові інституційної системи сталого розвитку.

В якості методологічної основи аналізу обрано роботу Д. Аджимуглу та Дж. Робінсона, що в україномовному перекладі має назву «Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності», а в оригіналі «Why Nations Fail» [2]. Автори пропонують поділ інститутів на інклюзивні та екстрактивні. В первинному наближенні екстрактивні інститути рівнозначні рентній економіці, усуненню більшої частини суспільства від розподілу доходів і прийняття рішень. Інклюзивні інститути – це конкурентна економіка, вільний ринок, політична демократія.

Розуміння громадянського суспільства як «системи самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління» [3, с. 187] дозволяє стверджувати, що саме останнє є необхідною передумовою розвитку інклюзивних інститутів. Спираючись на вище представлені теоретичні посилки ми аналізуємо ланцюг «трансформація законодавчої бази – громадянське суспільство – характер домінуючих інститутів».

Результатом трансплантації правових елементів зрілої демократичної ринкової системи в українську інституційну матрицю не стала поява розвинутого громадянського суспільства, хоча всі формальні ознаки в наявності. Причина в інституційній мімікрії як дисфункції інститутів, що трансплантуються. Під нею розуміється така трансформація змісту інституту, що забезпечується за мінімального порушення його зовнішньої форми. Інституційна мімікрія може фактично повністю змінювати вихідні цільові установки інституту за їх формального збереження [4].

Мімікрія яскраво ілюструється значним розходженням оцінки стану України західними експертами-аутсайдерами та вітчизняними аналітиками-інсайдерами. У дослідженнях Chatham House – британського Королівського інституту міжнародних відносин висловлюється наступна думка: «За останні чотири роки Україна вжила більш глибокі і більш масштабні реформи, ніж у попередні 22 свого пострадянського життя. Це включало зусилля, спрямовані на те, щоб кинути виклик культурі корупції, що глибоко укорінилась, і пошуку ренти, покращити прозорість державного сектору і знизити ризики для фінансової стабільності і економічних спотворень в енергетичному секторі» [5].

На наш погляд, існує тісний зв'язок між якістю розвитку громадянського суспільства і рівнем корупції (високий рівень корупції індикатор слабкості громадянського суспільства). На боротьбу з корупцією спрямоване прийняття Закону України 1540-VIII, що набув чинності 26.11.2016 р. і регламентує діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКДРЕКП).

Потенціал, закладений в Законі, дозволяє НКДРЕКП реалізувати себе як незалежний державний колегіальний орган (регулятор), метою якого є досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів енергетичного ринку і сектору комунальних послуг, а також держави. Все кардинально змінило Закон України №7342-1 про внесення змін до закону «Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», що надає право Президенту в особливих випадках призначати членів НКДРЕКП у кількості, рівній кількості вакантних посад. В результаті, закріплено тарифні преференції холдингу «ДТЕК» шляхом впровадження формули тарифоутворення «Роттердам+». Основними вигодонабувачами стають Рінат Ахметов (ключова фігура на ринку теплової генерації), Петро Порошенко, якому підконтрольні державні компанії «Центренерго» та «Укртрансгаз». Значні втрати несуть населення і бізнес, що сплачують високі тарифи.

Все вище зазначене дозволяє констатувати, що внесення навіть однієї поправки здатне перетворити в цілому прогресивний антикорупційний закон в механізм захоплення держави, тобто в екстрактивний інститут. Екстраполяція зазначеного факту дає змогу сформулювати тезу про діалектичний зв'язок в тріаді «трансформація законодавчої бази – громадянське суспільство – характер домінуючих інститутів». З одного боку, трансформація законодавства стає необхідною умовою формування громадянського суспільства, з іншого, правове поле визначається розвиненістю його елементів та формує характер інститутів. Іншими словами: перетворення законодавства в екстрактивний інститут влади є прямим наслідком відсутності розвинутого громадянського суспільства в Україні, коли законодавчі ініціативи виконують роль інструмента отримання політичних та економічних рент. Необхідне радикальне позбавлення інституційної структури України від інститутів виключного права, це підвищить ефективність трансплантації інститутів на основі блокування умов їх дисфункцій, в тому числі мімікрії.

### **Література**

1. Бондаренко Н.О. Побудова громадянського суспільства в Україні в умовах здійснення конституційної реформи / Н.О. Бондаренко // Форум права. – 2011. - №3. – С. 76-82 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87/Downloads/FP\_index.htm\_2011\_3\_14%20(1).pdf.
2. Acemoglu, Daron, and James A Robinson. 2012. Why Nations Fail: The Origins of

Power, Prosperity and Poverty. 1st ed. New York: Crown, 529.

3. Конституційне право України / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К.: Ін Юре, 2002. – 483 с.

4. Балацкий Е. Мутация и мимикрия экономических институтов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://kapital-rus.ru/articles/article/mutaciya\\_i\\_mimikriya\\_ekonomicheskikh\\_institutov](http://kapital-rus.ru/articles/article/mutaciya_i_mimikriya_ekonomicheskikh_institutov).

5. <https://reader.chathamhouse.org/struggle-for-ukraine#>.

**Леощенко Дмитро Іванович**,  
кандидат філософських наук,  
доцент кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
КВНЗ «Хортицька національна  
навчально-реабілітаційна академія»  
Запорізької обласної ради

## **ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ЯК АТРИБУТИВ ДЕМОКРАТІЇ**

За визначенням авторитетного Філософського енциклопедичного словника «Атрибут (лат. attributes – властивості) – необхідна, істотна, невід’ємна властивість предмета або явища, без якої вони не можуть бути самими собою...» [3]. На сьогоднішній день аксіомою, що практично не викликає сумнівів, є твердження на кшталт [4, с. 258]:

- «...партнером держави громадянське суспільство виступає лише у правовій державі за демократичного політичного режиму...»;
- «...демократична держава не може не бути правовою...»;
- «...правова держава не може існувати без громадянського суспільства...».

Наведені твердження автоматично констатують нерозривну єдність як понять «демократія», «громадянське суспільство» та «правова держава», так і феноменів, що ними позначаються. Причому, зазначені феномени є необхідними, істотними та невід’ємними властивостями демократичного режиму, тобто його атрибутами, без яких проблемно стверджувати існування останнього у дійсному вигляді.

Сьогодні демократія як різновид політичного режиму вважається чи не найважливішою та найактуальнішою цінністю сучасного суспільства, виступаючи політичним ідеалом рівної, вільної участі всіх громадян у керівництві суспільними справами. У такому розумінні демократія означає, що у будь-якій суспільній сфері та у приватному житті завжди має залишатись місце свободі вибору, свободі дій, обговоренню важливих проблем суспільного життя, тим самим вона запобігає як централізму та тоталітаризму, з одного боку, так з іншого боку – безладу-безвладдю.

Значущою проблемою демократії є співвідношення свободи та рівності як різних політичних цінностей, реальне втілення котрих відбувається у відповідних інститутах демократичної держави з її верховною владою, котра не повинна поширюватись на невід'ємні соціально-політичні права особистості.

У сучасних умовах розвитку механізму демократії зберігає свою актуальність проблема можливості обмеження свободи громадян шляхом тиску з боку владних структур. Дієвим інструментом запобігання цьому є інститути, котрі забезпечували б демократичний цивільний контроль за владою з боку політично свідомої громадськості. Такими інститутами мають стати некеровані адміністративною владою самодіяльні, самоврядовані народні організації, тобто вільні об'єднання громадян. Таким чином, демократія стає нерозривно пов'язаною з громадянським суспільством і відповідно тільки там має шанси реалізуватись.

У свою чергу, громадянське суспільство, як вже зазначалося, нерозривно пов'язане із правовою державою. І цей зв'язок є діалектичним, тобто являє собою суперечливу єдність-взаємодію протилежностей. З одного боку, демократія як політичний режим закликає забезпечити широку свободу індивіда-громадянина, чому сприяє ідея громадянського суспільства, яка ґрунтується на обмеженні можливості державної влади здійснювати тиск на громадянина. А з іншого боку, абсолютизація формально-правової сторони державності суттєво звужує рамки особистої свободи, створюючи умови для посилення державного тиску. У даному разі ми, ні в якому разі не претендуючи на новизну вищевикладеного, вкотре зазначаємо, що доречним є оптимальне поєднання принципів громадянського суспільства та правової держави.

Не можна не погодитись із думкою про те, що «...громадянське суспільство являє собою більше теоретичний ідеал, ніж практичну реальність» [2, с. 42]. Сутнісні характеристики, основні риси громадянського суспільства в дійсності не були цілком втілені в жодній країні світу, тому розвиток громадянського суспільства не повинен здійснюватись за рахунок послаблення держави або усунення її від виконання своїх завдань. У сучасному світі дуже важливо зміцнювати органи державної влади, законність і правопорядок, але робити це слід спираючись на авторитет громадянського суспільства.

У демократичній державі громадянам має бути забезпечена не тільки можливість донести до влади власні інтереси, отримавши на них адекватну та швидко відповідь, але й гарантовано відстоювати власні інтереси у судовий спосіб. Нажаль в Україні судова система протягом тривалого часу поступово втрачала свою незалежність, а більшість судів професійно і морально деградували у своїй основі та втратили свою здатність до прийняття об'єктивних і неупереджених рішень, що не сприяло гармонізації стосунків між державою-владою та громадянським суспільством. «Останні роки дали

тисячі прикладів відвертої й нахабної байдужості посадових осіб, працівників органів внутрішніх справ, прокуратури, до інтересів і потреб громадян...» [1, с. 27].

Майбутнє України, поза всяким сумнівом, пов'язане зі зміцненням органів державної влади, законності та правопорядку, але робити це слід спираючись на авторитет громадянського суспільства. Від реалізації вказаного завдання суттєво залежить стабільність суспільства, можливість реалізації прав і свобод людини та громадянина.

#### **Література**

1. Медведчук В. Громадянське суспільство як фундаментальна основа демократичного розвитку України. *Право України*. 2014. № 4. С. 26 – 35.
2. Тимошенко В. Формування ідей та елементів громадянського суспільства в Україні: ретроспективний аналіз. *Право України*. 2014. № 4. С. 36 – 44.
3. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с. URL: <http://slovo.org.ua/104/53392/1082712.html> (дата звернення: 27.03.2018)
4. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.

**Лисюк Юрій Валерійович,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
старший інспектор відділу зв'язків з  
громадськістю Управління  
патрульної поліції в Одеській області  
Департаменту патрульної поліції

### **РОЗВИТОК ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ, ЯК ОКРЕМОЇ ЛАНКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Останнім часом в суспільстві й в державі в цілому значно виростає потреба в посиленні забезпечення прав і свобод людини, незалежно від того про які саме права та свободи йде мова, оскільки ситуація в цьому напрямку постійно зазнає змін і нерідко призводить до погіршення, що в свою чергу потребує невідкладних змін в правоохоронній системі України.

Так, починаючи з 2015 року в Україні почались прогресивні зміни в правоохоронній системі України починаючи з запровадження нових стандартів первинної професійної підготовки працівників поліції із залученням найдосвідченіших спеціалістів Сполучених Штатів Америки, Канади, європейських країн з тактичної, вогневої та інших спеціальних дисциплін аж до оснащення сучасним обладнанням для здійснення ефективної протидії злочинним проявам.

Так, навесні 2015 року в Україні розпочався зовсім новий період побудови правоохоронної системи, а точніше окремої ланки Національної

поліції України, патрульної поліції, яка стала тією основною рухомою силою для надійного забезпечення прав і свобод людини. Патрульна поліція є первинною службою на яку покладаються всі без виключення функції забезпечення правопорядку та реагування на злочини, оскільки виклики про надзвичайні події перші приймають на себе саме патрульна поліція та відповідно здійснює заходи направлені на перевірку інформації, припинення правопорушення, у разі необхідності виявлення осіб, які причетні до здійснення неправомірних дій, а також їх процесуальне оформлення й доставку до установ поліції. Вони мають у своєму розпорядженні все найсучасніше обладнання, таке як автомобіль, планшет, канали радіозв'язку, спецзасоби для належного забезпечення прав і свобод людини, вчасного реагування на правопорушення, їх припинення, а у разі необхідності залучення додаткових сил, в тому числі інших підрозділів Національної поліції.

Окремо слід зупинитись на первинній підготовці поліції, оскільки вона повністю змінилась останнім часом та набула зовсім нових стандартів. Як вже було сказано до процесу підготовки залучались спеціалісти інших країн світу, більше процес підготовки спеціалістами інших країн світу триває й досі. На протязі 2015-2017 років процес підготовки здійснювався на базі вищих навчальних закладів, а також центрах підготовки працівників поліції, які як і перші мають серйозну навчальну базу, сучасне обладнання, професіональних спеціалістів та інструкторів з різних сфер навчання та мабуть найцінніше, це якість підготовки відповідно до сьогоденних вимог суспільства.

Підготовка патрульної поліції, як основної ланки всієї Національної поліції України включає в себе теоретичну та варіативну частину (спеціалізовані предмети), особливе місце серед предметів навчання займають чотири дисципліни це тактична й вогнева підготовка, тактична медицина та адміністративне право. Саме на цих основних предметах фактично базується універсальність працівника патрульної поліції та його готовність до будь-яких ситуацій з якими вони кожного дня стикаються безпосереднього на вулицях міст України під час здійснення патрулювання. Процес навчання триває близько 4 місяців та я вважає це в більшій мірі достатньо для підготовки працівника патрульної поліції, який на протязі цього періоду навчання отримує всі необхідні базові знання для забезпечення правопорядку. Однак, треба зазначити, що дійсно інколи базових знань для забезпечення ефективного протистояння зі злочинністю в умовах сьогодення недостатньо, тому для цього працівник патрульної поліції повинен постійно працювати над підвищенням рівня своє професійної підготовки. А для цього надається все необхідне, зокрема постійні курси підвищення кваліфікації на базі навчальних закладів по всій країні, практичні опрацювання навичок на базі Управлінь патрульної поліції в містах через призму отриманих базових знань та відпрацьованих практичних навичок безпосередньо під час

здійснення патрулювання.

Зважаючи на умови, які постійно змінюються в суспільстві й в державі в цілому, а також беручи до уваги все нові й нові злочинні схеми змінюється та вдосконалюється підготовка патрульної поліції, яка на мій погляд, в умовах сьогодення є професійною та якісною. Зокрема починаючи з 2017 року впроваджені методи навчання, як закріплення отриманих базових знань безпосередньо під час опрацювання сценаріїв (практична апробація різного роду ситуацій, зокрема опрацювання алгоритму дій під час порушень правил дорожнього руху, побутового насильства й інші), що значно посилили первинну підготовку працівників патрульної поліції відповідно до реалій сьогодення.

Починаючи з 2018 року розвиток патрульної поліції отримав подальших суттєвих змін направлених на вдосконалення існуючої системи підготовки але вже у сучасному новому навчальному закладі Академії патрульної поліції, яка створена для підготовки працівників патрульної поліції використовуючи при цьому найновіше сучасне обладнання, підготовку професійним персоналом, завдання якого - якість понад усе, постійне проведення різного роду тренінгів та обговорень із залученням інструкторів європейських країн, США, Канади та інших. Процес вдосконалення триває й постійно запроваджуються нові технології опрацювання отриманих знань, приділяється серйозна увага дисципліні, оскільки вона є основоположною для працівника поліції, а також здійснюється постійна зміна умов навчання, зокрема на відкритому просторі, у складних погодних умовах, в нічний час й інші.

На сьогодні патрульна поліція розвивається дуже швидко, так станом на квітень 2018 року чисельність працівників приблизилась до 16 тис., якщо порівнювати з липнем 2015 року, то їх чисельність складала близько 2 тис. осіб. На разі патрульна поліція присутня у всіх великих містах України, а також у деяких інших містах України, зокрема м. Ізмаїлі, Ковелі, Сарнах, Борисполі та інших.

Патрульна поліція за майже 3 роки стала основною ланкою системи Національної поліції України, яка постійно розвивається, вдосконалюється у відповідності до вимог суспільства та реалій злочинності, починаючи з середини 2017 року патрульна поліція стає надійним постачальником кадрів для всієї Національної поліції, зокрема багато працівників патрульної поліції вже займають керівні посади у головних управліннях Національної поліції в містах, це стало можливим завдяки якісній підготовці кадрів, універсальності, бажанню служити та захищати та той атмосфері яка панує в лавах патрульної поліції.

Таким чином, патрульна поліція є основним потенціалом Національної поліції України, яка постійно розвивається, вдосконалюються методи навчання, здійснюється постійний моніторинг сучасних методів роботи з персоналом, триває постійний процес підвищення рівня кваліфікації, та



мабуть саме найголовніше це потенціал та бажання самих працівників патрульної поліції служити та захищати, що дійсно спрацьовує в реаліях сьогодення та дає впевненість в тому, що патрульна поліція готова до будь-яких змін в суспільстві на тлі боротьбі зі злочинністю.

**Маєвська Заріна Вікторівна,**  
старший інспектор з особливих  
доручень відділу уповноважених  
Голови з питань контролю за  
дотриманням прав людини в  
поліцейській діяльності (м. Вінниця)

### **ЗАХИСТ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ**

Рабство було законним. Колоніалізм був законним. Інквізиція була законною. Голокост був законним. Репресії були законними. Голодомор був законним. Іноді законність є лише ознакою влади, але не справедливості.

Однією з ознак правової держави є правова культура громадян - знання ними своїх обов'язків і прав, уміння ними користуватися, поважне відношення до права, що протистоїть "правовому нігілізму".

Українське суспільство намагається перейняти собі європейську та американську модель держави, в яких правопорядок являється догмою і не потребує доведення. Проте населення протягом десятиліть вчилось розуміти владу через насильство та репресії. Ще донедавна особа, яка потрапляла до органу поліції, не покинула б його без тілесних ушкоджень з боку правоохоронців. Якщо ж людині це вдавалось, то це означало, що «розмова» ще не закінчена. Таким чином, повага тісно перепліталась із страхом до правоохоронців.

Реформа української поліції почалась в 2015 році. Саме тоді до патрульної поліції прийшло молоде покоління правоохоронців. Покоління незалежних, неупереджених, толерантних працівників, людей які вирішували більшість конфліктів шляхом діалогу та консенсусу. Спочатку населення сприйняло це як перемогу над старою системою. Та що ж сталося через короткий проміжок часу? В той час, коли працівник «старої системи» застосував би гумовий кийок і розмова з громадянином закінчилася б в кімнаті доставлених та затриманих (в простонароді «дев'ятка»), то поліцейські намагались знищити конфлікт як такий. Такі дії спочатку імпонували як правопорушникам, так і оточуючим. Але зовсім скоро це почало сприйматись як фізична та психологічна слабкість, нерішучість, невідповідність займаній посаді.

Конституція України закріплює, що « Людина, її життя і здоров'я, честь

і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», «Кожен має право на повагу до його гідності». Захист прав людини та рівність являються основою найвищого Закону нашої держави.

Ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію» - поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. Тобто, перш за все громадянин України.

При аналізі цих статей чітко визначено, що захист честі та гідності поліцейського не може бути обмеженим чи відсутнім взагалі. Проте цей факт не відображений в жодному нормативно-правовому акті. В кримінальну кодекс України, який втратив чинність в травні 2001 року була стаття 189-1 «Образа працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з охороною громадського порядку». Це правопорушення каралось позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на той же строк, або штрафом у розмірі від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. В чинному Кримінальному кодексі України ця стаття виключена, натомість залишилась стаття 342 «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві», де опір - це активна фізична протидія здійсненню відповідними працівниками своїх обов'язків. Про нецензурні вислови чи словесне приниження мова не йдеться.

Кодекс України про Адміністративні правопорушення також не містить статей, якими суд міг би покарати правопорушника за вживання нецензурної лайки, зневажливе ставлення відносно працівника поліції. Судова практика посиляється на те, що поліцейський це «спеціальний суб'єкт», тому ст.173 КУпАП «Дрібне хуліганство» не може бути застосована в таких випадках. Цим активно почали користуватись різноманітні громадські організації та звичайні громадяни чітко розуміючи, що санкції за такі дії не передбачено. Соціальні мережі, канал YouTube переповнені відео сюжетами про «беззубість» правоохоронців перед цькуванням та словесними образами в їхню сторону.

Робочий час та час для відпочинку, організація робочого місця (ремонт та заправка службового автотранспорту), облаштування службових кабінетів починаючи від таблички на дверях із назвою підрозділу, посадою й ПІБ та закінчуючи меблями для виконання обов'язків, формений одяг, відрядження за власний кошт – усе це залишилось «слабким місцем» для працівників поліції.

Нове покоління працівників поліції ще не до кінця позбулись своєї

гордості та честі. Саме тому вони звільняються і на їхні місця приходять працівники «старої системи», які загартовані від цих чинників, але поряд із цією загартованістю присутні і «старі» принципи служби, від яких так намагались позбутись реформатори – хабарі, поруки, незаконне закриття чи незаконне відкриття кримінальних проваджень та метод сили.

Мотивація – це основа якісного виконання службових обов'язків. Цього було достатньо для початку реформування, але знищення цієї мотивації незабаром поверне русло змін у зворотному напрямку.

#### **Література**

1. Конституція України прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.56.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), прийнятий 5 квітня 2001, набрав чинності 1 вересня 2001, № 25-26, ст.131.
3. Кримінальний кодекс України, Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 28.12.1960. Втратив чинність 1 вересня 2001 року.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий Верховною Радою УРСР 7 грудня 1984 р.// Відомості Верховної Ради Української РСР 1984 (з наступними змінами та доповненнями), ст.287.
5. Закон України «Про Національну поліцію», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.102.

**Маковій Віктор Петрович,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
завідувач кафедри цивільно-правових  
дисциплін Одеського державного  
університету внутрішніх справ

### **ТЕМПОРАЛЬНІ ВЕЛИЧИНИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЧОВО-ПРАВОВИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Розгляд часу в числі обмежуючих правових конструкцій здійснення цивільного права та виконання цивільного обов'язку наразі є доволі актуальним, що пов'язано з його сутністю як соціально-правового та філософського явища, пріоритетним покликанням якого є упорядкування цивільного обігу, стабілізація цивільних правовідносин, забезпечення оперативної реалізації їх змісту [1, с. 5]. Дана темпоральна категорія пронизує всі інститути цивільного права, зокрема в рамках врегулювання речових відносин. На розвиток основних здобутків світової спільноти, зокрема країн Європи, на теренах української держави віднайшли відображення найкращі напрацювання правової регламентації таких суспільних відносин як в Основному Законі, так і спеціальному цивільному законодавстві.

Свого часу Закон України “Про власність”, а далі Конституція України

у ст. ст. 13, 14, 41, 47, та 54 безпосередньо заклали підвалини для подальшого розвитку та становлення речових прав в рамках українського законодавства, а Цивільний кодекс України (ЦК) продовжив збагачення правового регулювання цих відносин із запозиченням найкращих напрацювань сучасного європейського законодавства у площині набутих останнім найцінніших юридичних конструкцій у цій сфері.

Дослідження отриманої моделі правового регулювання речових відносин надає привід дійти наступних висновків в частині застосування темпоральних величин в рамках здійснення відповідних суб'єктивних цивільних прав та виконання суб'єктивних цивільних обов'язків.

Слушним є погляд на сутність часу у соціально-правовому вимірі як цивільно-правову категорію з урахуванням природи обмеження речового права. Зміст ст. 13 ЦК надає визначення меж здійснення будь-якого суб'єктивного цивільного права, яке регламентоване договором або актами цивільного законодавства. Є.О. Мічурін у власній дефініції обмеження суб'єктивного цивільного права визначає як елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення [2, с. 130]. У авторській інтерпретації обмеження суб'єктивного цивільного права у порівнянні з обтяженням полягає у звуженні меж здійснення відповідного суб'єктивного права уповноваженої особи, яке не пов'язано з виникненням будь-яких додаткових прав у інших осіб, визначене нормативним приписом, договором або рішенням суду [3, с. 33-34]. При цьому, якщо в якості таких меж розглядати часові величини, які безпосередньо обмежують здійснення суб'єктивних речових прав, а відповідно і кореспондуючих їм цивільних обов'язків, то маємо розуміння сутності правового часу саме у наведеному контексті [4, с. 126].

У книзі третій ЦК правовий час відтворено в розрізі наступних етапів існування суб'єктивного речового права: 1) виникнення; 2) здійснення; 3) припинення. При цьому він проявляється у сутності як строку, так і терміну, які займають окреме місце у загальній дефініції часу за положеннями розділу V "Строки та терміни. Позовна давність". Так в якості терміну, як прояву темпоральної величини, необхідно визнати момент виникнення права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва (ст. 331), момент набуття права власності за договором (ст. 334), на рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336), на знахідку (ст. 338), на бездоглядну домашню тварину (ст. 341), на скарб (ст. 343), за набувальною давністю (ст. 344), а також виникнення права володіння (ст. 398), сервітуту (ст. 402), права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 407), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (ст. 413).

Подібним чином, термін прямо унормований положеннями ЦК щодо припинення права власності шляхом: відмови від права власності (ст. 347), знищення майна (ст. 349), а також припинення права володіння (399), сервітуту (ст. 406), права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 412), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (ст. 416).

Оскільки ч. 2 ст. 395 ЦК вказує на невичерпність переліку речових прав, необхідно дійти висновків щодо поширення правової регламентації темпоральних величин й на інші речові права, які визначені законом. Вочевидь, подібні висновки мають бути отримані з приводу унормованих Господарським кодексом України права господарського відання та права оперативного управління (ст. ст. 136, 137), а також визначеного Земельним кодексом України права постійного користування земельною ділянкою (ст. ст. 92, 125).

Окрім того, термін застосовується у чинному законодавстві як початок перебігу іншого виду правового часу – строку, що не може бути позитивно сприйнятим, оскільки наведені темпоральні величини чітко розмежовуються у ст. 251 ЦК за правовим значенням відповідної категорії: для терміну – момент у часі, з настанням якого пов'язана відповідна дія чи подія, що має юридичне значення, а для строку – період у часі, зі впливом якого пов'язана та чи інша юридично значима дія чи подія.

Що ж до строку, то така темпоральна величина має менш поширене використання в рамках здійснення речових прав у порівнянні з зобов'язальними. Наведена обставина пояснюється тим, що речові відносини у своїй природі є статичними, в той час як зобов'язальні – динамічними, а строк по суті має правове значення саме в динаміці перебігу. У зв'язку з наведеним у цивільному праві є усталеною думка з цього приводу, яка взагалі ототожнює застосування строку та терміну до речових відносин, насправді не залишаючи місце першому у відповідних положеннях [1, с. 79-89].

Хоча непоодинокі випадки нормативного закріплення строку й у визначенні темпорально-правових меж здійснення відповідного суб'єктивного речового права. Наприклад, безпосередньо строковими рамками прояву темпоральних величин в речовому праві оперують нормативні положення ЦК щодо меж здійснення давнісного володіння (ст. 344), права власності особи на майно, яке не може їй належати (ст. 348), сервітуту (ст. 403), права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 408), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (ст. 413).

Наведене підкреслює актуальність дослідження питання систематизації темпоральних величин у речовому праві, визначення їх місця в правовому механізмі обмеження відповідних суб'єктивних цивільних прав з урахуванням трансформації вітчизняного законодавчого підґрунтя у площині

євроінтеграційних процесів, а також створює передумови для подальших розвідок у цьому напрямі.

#### **Література**

1. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В.В. Луць – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.
2. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія. / Є.О. Мічурін – Х.: Юрвіт, НДІ Приватного права та підприємництва АПрН України, 2008. – 482 с.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 8: Договори про передачу майна у власність та користування / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2013. – 672 с.
4. Маковій В.П. Термін серед темпоральних обмежень суб'єктивного права інтелектуальної діяльності / В.П. Маковій // Порівняльно-аналітичне право – 2015. - № 4. – С. 122-126.

**Малявин Евгений Викторович,**  
старший преподаватель кафедры  
социологии и политологии

**Остапчук Дарья Дмитриевна,**  
студентка 3 курса учебно-научного  
института химических технологий  
и инженерии

*(Национальный технический  
университет «Харьковский  
политехнический институт»)*

### **ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ И ПРИЧИНЫ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ В СТРАНЫ ЕС**

Сегодня Украина находится не только в сложной социально-экономической ситуации, но и втянута в длительный военно-политический конфликт, что сказывается на качестве жизни украинцев, определенная часть которых при отсутствии внятных альтернатив трудоустройства или реализации собственного потенциала на Родине принимает решение осесть в другой стране мира, получая сначала временный, а затем и постоянный вид на жительство. В ближайшие годы выезд украинцев за границу может ускорить еще и тот факт, что наше государство весной 2017 г. наконец получило «безвиз», который существенно упростил пересечение границы со странами Евросоюза. Согласно опубликованному в октябре 2017 г. данным социологического исследования проведенного группой «Рейтинг», более

трети граждан (35 %) хотели бы навсегда покинуть Украину. Указанный факт дает возможность предположить, что перед нашим государством в ближайшей перспективе появится серьезная угроза – резкое сокращение трудоспособного населения. Особенно актуальной является проблема миграции молодежи, которая уже приобрела угрожающий характер, поскольку является пусковым механизмом оттока человеческого капитала из нашей страны, а в поисках лучшей жизни за границу выехал более миллиона молодых людей в возрасте до 25 лет. Основной причиной подобной ситуации являются отсутствие рабочих мест и сложности трудоустройства [1].

Работа является одним из основных источников существования человека, накопления им богатства и ключевым фактором роста промышленного производства. Поэтому общество на всех этапах развития интересовало вопрос эффективности использования рабочей силы, поскольку экономистами было доказано, что рост безработицы на 1 % сокращает ВВП на 2 % [2]. К сожалению, данное явление не обошло и Украину. Одной из серьезных социально-экономических проблем на современном этапе развития отечественной экономики и важной характеристикой конкурентоспособности на рынке труда является безработица. Данное явление хорошо ощутимо в сегодняшние дни, когда наблюдается углубление бедности, провоцирующее поляризацию общества и происходят всплески социальной нестабильности в, рост преступности, нарушения равновесия со стороны спроса на рабочую силу и предложения работодателей, а следовательно, и недоиспользование общественных ресурсов.

Безработица составляет угрозу стабильному национальному развитию и национальной безопасности, поскольку может выступать главной причиной социально-экономической дестабилизации среди работников крупных промышленных и ключевых в жизнеобеспечении страны предприятий (особенно военно-промышленного комплекса) или хорошо организованных профессиональных групп (учителя, врачи, шахтеры, энергетики и т.п.). Безработица становится фактором дестабилизации и в том случае, когда существенно увеличивается количество лиц, которые на протяжении длительного времени ищут работу – люди находятся в отчаянии, плохо контролируют свое поведение и способны на любые угрожающие поступки, в том числе и антиправительственные акции.

Следовательно, данный вопрос является чрезвычайно актуальным для украинского общества на сегодняшний день и требует повышенного внимания со стороны государства. К основным причинам безработицы в Украине следует отнести: низкий уровень заработных плат, отсутствие соответствующего уровня квалификации, нехватка рабочих мест.

События на Востоке Украины существенно изменили рынок труда в нашем государстве, поскольку коснулись промышленного региона с высокой концентрацией предприятий тяжелой и легкой промышленности, угольных шахт и химических производств. В то же время западная часть страны в

основном сосредоточена на сельском хозяйстве и добыче соли, известняков, обработке древесины. Однако этого, все же недостаточно, чтобы решить проблему с недостатком рабочих мест, что заставляет многих украинцев «искать лучшей жизни» в ближнем зарубежье [3].

Все выше изложенное подтверждают цифры сухой статистики. По данным Главного управления статистики в Волынской области, за 2015-2017 года число трудовых мигрантов достигло 1303 тыс. человек. В возрасте от 15 до 40 лет, в большей мере, на заработки отправляются мужчины, а после 40-ка – женщины. Почти половина эмигрантов уезжает в Польшу. Это все связано с видами работы в Польше – каменщики, строители, водители (рабочая сила мужчины до 40 лет), а так же горничные и собиратели фруктов – работа, пригодная и для женщин почти всех возрастов [4].

Не смотря на явные и очень серьезные проблемы с занятостью населения в стране, все же не стоит забывать про перспективы на будущее. На территории Волынской области успешно функционируют предприятия литейного производства («НЛЗ»), машиностроения («Богдан» «КМЗ»), приборостроения, деревообработки («НЗК», «Тартак»), сахарного производства («Гнидавский сахарный завод») и много других. Улучшение условий работы на них может помочь привлечь рабочую силу [5]. Для решения проблем с безработицей большое внимание необходимо уделять следующим аспектам:

- повышение квалификации работников или их переобучение;
- создание новых рабочих мест, включая организацию общественных работ, открытие новых предприятий и восстановление старых производств;
- содействие в постановке на учет и помощь в трудоустройстве в центрах занятости;
- в целях сохранения рабочих мест поддержка предприятий, а также поддержка развития малого и среднего бизнеса;
- контроль за обоснованностью увольнения, особенно для наиболее уязвимых групп (люди с малым профессиональным стажем, в определенном возрасте, матери с детьми, беременные женщины);
- содействие в выезде на те территории, где имеется дефицит рабочей силы, при наличии трудовых вакансий;
- перераспределение рабочих мест в пользу местного населения перед приезжими гражданами [6].

По мнению многих экспертов, работа в западных регионах страны достаточно перспективна. Это связано с рядом причин: более стабильная политическая ситуация; вложение в развитие и открытие новых предприятий, фирм западных инвесторов; появление новых интересных вакансий на рынке труда. Эти и многие другие факторы могут повлиять на снижение уровня безработицы и повышение конкурентоспособности продукции различных отраслей на международном рынке.

Вопрос безработицы стал личной проблемой каждого, что негативно



отмечается в целом на благосостоянии общества. Сегодня на рынке труда политика государства должна быть направлена на снижение уровня безработицы – обеспечение реализации своих трудовых способностей всему трудоспособному населению. Украина требует комплексного подхода, с применением особых мер. Нужно уменьшить безработицу хотя бы в долгосрочном периоде, чтобы не лишать работы будущие поколения. Не решив вопрос безработицы невозможно наладить эффективную деятельность экономики.

#### **Література**

1. Гайдуцкий А. Как Украине побороть отток человеческого капитала / Андрей Гайдуцкий [Электронный ресурс] Информационное агентство «ИНОСМИР». – Режим доступа : <https://inosmi.ru/social/20171007/240463854.html>.

2. Юрченко В. В., Романишин В. О. Ринок праці України: сучасний стан та шляхи реформування. /В. В. Юрченко, В. О. Романишин. // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 6(36) – С. 214-219.

3. Серегина Ю.С. Безработица в Украине: проблемы и перспективы / О.Ю. Сергієнко // Методология и методы социологических исследований. – 2008. – Т.2 – С. 171-173.

4. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.

Статистичний щорічник України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv\\_u/01/Arch\\_zor\\_zb.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm).

5. Лукьяненко Т. Я. Проблемы безробіття. / Т. Я. Лукьяненко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №9 – С.172-184.

6. Краузе О. И. Концепція змішаного регулювання зайнятості населення України. / О. И. Краузе // Актуальні проблеми економіки. – 2004 – №10. – С. 167-172.

**Маргулов Артур Худувич,**  
доктор історичних наук, доцент,  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

### **ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ РЕТРОСПЕКТИВИ**

Контекст сучасної історії України нам чітко визначив наявність ментально-дієвого розуміння основних засад існування громадянського суспільства. Окремі представники та інституції якого здатні брати на себе відповідальність у вирішенні нагальних проблем суспільства. Ці формальні та неформальні утворення сьогодні ефективно допомагають державі виконувати свої безпосередні функції. З огляду на це, нам здається, актуальним

висвітлити деякі форми такої організації у історичному контексті.

Однієї із форм добровільної самоорганізації української громади був формат існування братств. Події XV-XVI століття призвели до критичної ситуації – існування української ідентичності стало під питанням. Посилене скатоличення та сполячення призводило до панування у ментально-культурному просторі потужного на той час асиміляційного виклику. Влада Речі Посполитої штучно зробила умови за яких дотримання православ'я та українських звичаїв, традицій (культури в цілому) виводило таких представників поза державної системи матеріально-розподільчих преференцій та політико-правового поля.

Українські політичні еліти того часу, православні релігійні служителі та етнічна шляхта, не витримували натиску асиміляційних натисків та втратили провідну, консолідуючу роль у етно-національних процесах. Залишивсь один на один із тогочасними викликами пересічні громадяни спробували на рішучий захист власних націо-релігійних прагнень.

Результатом такої боротьби стає утворення братств, які з соціально-економічними функціями, виконували завдання з захисту своїх національних (природних прав) українських громадян. Їх появу можна датувати кінцем XVI століття. Напрямами їх установчої діяльності були перш за все національно культурна, освітня та релігійна робота. Діяльність братств підтримували навчальні заклади, готували освітян, письменників, просвітителів. Братства стали поживним середовищем для патріотично налаштованої нечисленної української інтелігенції. Так в братських установах у різні часи працювали видатні сучасники серед яких були: Лаврентій і Стефан Зизаній, Мелетій Смотрицький, Кирило Ставровецький (Транквіліон), Ісайя Косинський, Йов Борецький та ін. Одним з ефективних прикладів ми можемо навести діяльність львівського братства. Здобутками його функціонування було відкриття друкарні, школи та друк Іваном Федоровичем Апостола, здійснення заходів для соціального захисту своїх членів. Перебуваючи під європейськими громадсько-релігійними впливами братчики отримали дозвіл від східних патріархів на пряму зверхність, що послугувало їм можливістю контролювати дії місцевих єпископів. То б то церква опинилась під контролем місцевої громадськості.

Пересічні міщани змогли самоорганізуватися, незважаючи на фінансові обмеження та наповнити своє життя «духом віри та самозречення», високої моральності. Фінансова основа братств складалась з пожертв церковників, православних шляхтичів та членських внесків власно братчиків. Дієвість такої форми самоорганізації населення надало можливість «експортувати» її до інших міст із компактним проживанням українців: Луцьку, Києву, Рогатину, Красноставі, Городку, Комарні, Любліні та ін. Утворивши дієву мережу із громадянського опору потужним тогочасним хвилям асиміляційних процесів.

За відсутності державності та перед викликом повної асиміляції

братства стали дієвим інструментом по збереженню національної ідентично-культурного здобутку. Складаючись із пересічних міщан та маючи неформальну структуру вони змогли самостійно зорганізуватись та ефективно протистояти національно-культурному та релігійному ворожому оточенню.

Такий приклад прояву самоорганізації громадянського суспільства нас переконує у історичних коріннях сучасних процесів. Сьогодні як й багато століть тому пересічні громадяни взяли на себе відповідальність за збереження основних засад існування української державності. Отже дослідження історичних фактів функціонування вітчизняного громадянського суспільства є актуальним завданням для сучасних дослідників та громадськості.

**Маркіна Лідія Леонідівна,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

## **ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

Сфера освіти найбільшою мірою впливає на рівень розвитку людини, її вихованість, здатність до саморозвитку. В умовах становлення в Україні громадянського суспільства освіта стає найважливішим чинником формування свідомого громадянина.

Важливо відчувати себе громадянином країни не лише за формально-юридичним статусом, а й за станом морально-психологічним, пам'ятаючи при цьому, що громадянство надається, а громадянськість виховується.

Громадянське виховання покликане формувати громадянськість як інтегровану якість особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Проблема громадянського виховання майбутніх юристів розглядається у зв'язку з такими поняттями, як права та обов'язки, демократія, свобода, рівність, мир, формування соціальної відповідальності, громадянське самовизначення.

Громадянське самовизначення майбутнього юриста пов'язане з формуванням громадянської позиції, яка виявляється у готовності виконувати громадянські обов'язки перед державою, суспільством. О.В. Киричук обґрунтовує такі індикатори громадянського самовизначення

особистості: базові цінності, типи самовизначення особистості, характер смислоутворюючих мотивів, духовні цінності та життєві настанови людини [1, с.11].

Саме студентський вік є періодом громадянського становлення людини, її громадянського самовизначення, активного включення в громадське життя, розвитку духовних якостей особистості, формування громадянської позиції. Молода людина підноситься до позиції громадянина тоді, коли усвідомлює потреби суспільного прогресу як свої власні. Тільки тоді юрист має громадянську позицію, коли спроможній поєднати свої особистісні інтереси з суспільними, загальними. Важливо, щоб майбутні юристи усвідомлювали соціальну значущість громадянської активності, участі у справах суспільства.

Громадянське виховання майбутніх юристів слід розглядати як невід'ємний компонент цілісної системи національного виховання. У Національній Доктрині розвитку освіти України підкреслюється, що національне виховання є органічною складовою освіти. «Його мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Головними складовими національного виховання є громадянське і патріотичне виховання» [2].

Громадянськість – це духовно-моральна цінність, світоглядна і психологічна характеристика особистості, яку складають почуття національної гідності, любові до України й відповідальності за її долю. Для студентської молоді української держави поряд з навчально-професійною діяльністю дуже важливим є включення в громадянські цінності, залучення до громадських організацій, участь у практичних справах національно-культурного творення.

Зацікавленість у державних справах, патріотизм – обов'язкові ознаки справжнього громадянина. Патріотизм – (від. грецького – батьківщина) – соціальний і моральний принцип та почуття, яке висловлює любов та відданість громадян до своєї батьківщини. Патріотизм, як моральне почуття, висловлює прагнення людини зробити свою вітчизну більш міцною, могутньою, процвітаючою, піклуватися про неї, мати готовність до її захисту. Патріотизм є обов'язковою ознакою справжнього громадянина.

Громадянська сторона патріотизму породжена поняттям вітчизна. Поняття батьківщина та вітчизна мають різні відтінки. Батьківщина розглядається як етнокультурне поняття, а вітчизна як поняття вже державне, політичне, громадське.

Етнізація, вкорінення виховання в житті народу створює фундамент патріотичної свідомості. У людей можуть бути різні уявлення про вітчизну як державу, про її лад, устрій, але приналежність до своєї землі, до свого народу

повинна єднати їх. Знаходження гармонії обох сторін патріотизму становить центральну мету всього патріотичного виховання [3, с. 11].

Однією з базових засад утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод є висока правова культура громадян. Тому громадянське виховання тісно пов'язане з правовим вихованням. Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

Отже, громадянське виховання в загальній системі національного виховання вирішує тільки йому властиві завдання у тісному взаємозв'язку з патріотичним та правовим вихованням. Розвиток громадянських якостей, громадської спрямованості життєтворчості майбутнього юриста можливий тільки на ґрунті цілісного підходу до організації виховного процесу.

#### **Література**

1. Киричук О.В. Індикатори і показники громадянського самовизначення особистості // Етнонаціональний розвиток в Україні на смак української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктології, проблеми та прогнози на порозі ХХІ століття / О.В. Киричук – Київ-Черновці, 1997.
2. Національна Доктрина розвитку освіти України // Освіта. – 2002. – 24 квітня-1 травня. – С.2-4.
3. Романенко М.І. Висока патріотична свідомість школярів – основа громадянського виховання // Громадянське виховання у формах і змісті виховної діяльності освітніх закладів: Метод. реком / М.І. Романенко – Дніпропетровськ: ЗАТ Видавництво «Поліграфіст», 2000 – С.10-13.

**Матвейчук Людмила Олександрівна,**  
доктор наук з державного управління,  
кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри туризму та готельно-  
ресторанної справи Кам'янець-  
Подільського національного  
університету ім. Івана Огієнка

#### **ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

На сьогодні перед державою стоїть завдання створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина,

задоволення суспільних інтересів з використанням [2]. Новий формат взаємодії розвивається в умовах становлення інформаційного суспільства.

Щодо розкриття поняття «інформаційне суспільство», то слід відзначити, що Міжнародна Комісія Європейського Союзу ще в 1993 р. запропонувала визначення інформаційного суспільства: «Інформаційне суспільство – це суспільство, у якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку».

Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (м. Женева, 2003 р., м. Туніс, 2005 р.) у Підсумкових документах визначає, що інформаційне суспільство – це «суспільство, орієнтовне на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, у якому кожен може створювати інформацію та знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, даючи змогу конкретним особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку та підвищуючи якість життя» [3].

Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан, виступаючи на Всесвітньому Саміті з питань інформаційного суспільства відзначив, що під інформаційним суспільством необхідно розуміти суспільство, у якому поширюється, формується, вирощується та знаходить вихід людський потенціал, що відкриває людям доступ до необхідних інструментів та технологій через освіту і навчання методам їх ефективного використання [1].

Отже, еволюційною фазою розвитку сучасного суспільства є становлення інформаційної ери, де основними ресурсами є знання та інформація. «Суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб повною мірою реалізувати свій потенціал, мати можливість суспільного й особистого розвитку та підвищення якості життя – інформаційне суспільство» [4].

Загалом існує досить значна кількість визначення дефініції «інформаційне суспільство», однак історія його розвитку тісно пов'язана з розвитком та постійним вдосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас слід відзначити, що інформаційний розвиток суспільства є об'єктом вивчення різних наукових напрямів: економіки, політології, філософії, правознавства, соціології, психології тощо.

На сьогодні, одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати інформаційне суспільство, шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему суспільних відносин, що в свою чергу дасть змогу розширити можливості суспільно-політичної участі громадян, створити умови для зростання громадської активності та становлення електронної демократії.

Сучасне **громадянське** суспільство – це відкрите суспільство. Однією із важливих характеристик такого суспільства є вільний доступ до

інформації, і в першу чергу – доступ до інформаційних ресурсів державних органів, який поступово реалізується в Україні. У площині практичної реалізації доступу до інформації органів влади починаючи з 2016 року запрацювали державні веб-портали:

- Єдиний державний веб-портал відкритих даних(<http://data.gov.ua>);
- Єдиний державний портал адміністративних послуг (<https://poslugy.gov.ua>);
- Єдиний веб-портал використання публічних коштів (<http://spending.gov.ua>).

На веб-порталі відкритих даних розміщено набори даних, розпорядниками яких є державні органи. Відкриття державних даних забезпечує підвищення прозорості органів влади, створює умови для розвитку суспільно важливих проектів за участю бізнесу.

В жовтні 2016 р. Україна офіційно приєдналася до міжнародної Хартії відкритих даних, яка задає стандарти відкритості держави у сучасному світі. На цей час більше 17 урядів прийняли Хартію, серед яких уряди Великобританії, Канади, Франції, Італії, Мексики, Південної Кореї. Головною метою Хартії відкритих даних є покращення та сприяння співробітництву та узгодженості для прийняття і реалізації спільних принципів, стандартів та кращих практик відкритих даних по всьому світу. Цілями хартії є поширення демократії, боротьба з корупцією та сприяння економічному зростанню у всьому світі.

Суб'єктами надання послуг на порталі адміністративних послуг є державні органи України. Єдиний державний портал адміністративних послуг впроваджено з метою спрощення способів отримання адміністративних послуг для громадян та бізнесу, впорядкування та надання вичерпної інформації про адміністративні послуги в Україні.

Відповідно до прав громадськості на доступ до інформації та з метою забезпечення прозорості державних фінансів створено Єдиний веб-портал використання публічних коштів. Це офіційний державний інформаційний портал у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів та реалізується ідея «Прозорого бюджету».

Для надання можливості громадянам участі у вирішенні важливих суспільних питань країни, у 2016 року в Україні запрацював новий інструмент е-уряду та е-демократії – сервіс електронних петицій. Відтепер кожен громадянин може ініціювати вирішення важливого суспільного питання. Громадяни можуть подати е-петиції до Кабінету Міністрів України (<http://petition.kmu.gov.ua>), Президента (<https://petition.president.gov.ua>), Верховної Ради України (<https://itd.rada.gov.ua/services/Petitions>). Разом з тим, широку популярність набув сервіс подання е-петицій до органів місцевого самоврядування (<http://e-dem.in.ua>). Впровадження даного сервісу є тестом е-демократії для України загалом.

У процесі становлення інформаційного суспільства в Україні

формується новий тип суспільних відносин, нові інститути. Відповідні трансформаційні процеси відбуваються у взаємодії влади і громадського суспільства, і як наслідок, зумовлюють виникнення нового формату відносин – електронного.

Отже, конститутивною умовою формування і подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні є розвиток електронних відносин за умов формування інформаційного суспільства, які сприятимуть прозорості та ефективності процесу взаємодії держави, бізнесу та громадян; налагодженню ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, становленню електронної демократії.

### **Література**

1. Кофі Аннан. Виступ на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства 16 листопада 2005 року Туніс [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/sg05.htm>.
2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки : Указ президента України від 26 лютого 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: № 68/2016 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.
3. Пероганич Ю. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (м. Женева, 2003 – м. Туніс, 2005). Підсумкові документи / Ю. Пероганич. – К. : Зв'язок, 2006. – 131 с.
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. №537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

**Матвієнко Євгенія Ігорівна,**  
курсант 2 курсу факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник* –  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ІМІДЖ СПІВРОБІТНИКА ПОЛІЦІЇ В СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН**

На сьогоднішній день дана тема є досить актуальною, у зв'язку з новими реформами, а також процесом створення нового образу поліцейського, який в першу чергу зобов'язаний дати громадянам нове та



більш чітке розуміння діяльності співробітника поліції.

Головна мета правоохоронної діяльності - служіння закону, що не є самоціллю, а сприймається громадянами як утілення справедливості й моральності та сприяє забезпеченню правопорядку в державі. Для досягнення високого рівня суспільної користі роботи всієї системи Органів Національної поліції та інших структур загалом, кожний працівник цієї системи повинен усвідомити соціальну значущість своєї діяльності та її результатів. У контексті цієї проблеми на перше місце висуваються професійно-психологічні та моральні якості особистості правоохоронця, які й відіграють головну роль у створенні позитивного іміджу органів правопорядку в очах пересічних громадян і українського суспільства загалом.

Говорячи про образ співробітника, то можна стверджувати, що громадська думка є цінним джерелом інформації щодо діяльності поліції; вона здійснює коригуючий вплив на її діяльність. Можна сперечатися стосовно того, що формування позитивної громадської думки на 90 % залежить від добрих вчинків і лише на 10 % – від поширення інформації. Вочевидь, терези доміант полярно змінили своє положення. Як і раніше, ставлення населення до органів охорони порядку переважно має формуватися на основі якості надання відповідних послуг населенню. Але це ставлення значною мірою складається і під впливом мас-медіа [1,с.4].

Важливим аспектом в діяльності Національної поліції України є підвищення рівня довіри населення до правоохоронних органів, та налагодження дієвого механізму взаємодії поліції з громадськістю. За даними статистичних досліджень рівень довіри населення України до поліції становить від 40% до 55%. Надія на оперативність правоохоронних органів, що забезпечують громадський порядок і борються з правопорушеннями, виявилась значно перебільшеною, що призвело до відродження громадських інститутів протидії порушникам громадського порядку та злочинцям [2, с. 22–23].

Дослідники стверджують, що 92 % враження залежить від того, який людина має вигляд [3]. Тому також позитивним є перехід поліцейських на носіння форменого одягу нового зразка. У 2017 році за даними МВС в Україні збільшився рівень довіри к службам Міністерства внутрішніх справ. Про це заявив міністр внутрішніх справ Арсен Аваков під час засідання колегії МВС. Він заявив дані про рівень довіри к службам МВС, посилаючись на дані соціологічного опитування в жовтні 2017 року, Національної гвардії – 52,6 %, Державна служба України з надзвичайних ситуацій – 50,6 %, Державна прикордонна служба- 46,4 %, Національна поліція в цілому- 39,3%, Патрульній поліції в цілому – 40, 9%. [4]

Сама поліція сприймається населенням як партнер та надійний захисник простих громадян в повсякденному житті, користуючись великою довірою, на відміну від поліції яка має караючий імідж. Якість державних

інститутів (відкритість влади, її здатність підтримувати високоякісні громадські блага, підзвітність населенню, верховенство закону, масштаб корупції і т.д, надає прямий та непрямий вплив на відношення населення к поліції. У порівнянні з представниками інших професій типу „людина-людина” населення пред’являє зависокі вимоги до особистості працівника поліції. Працівник поліції повинен володіти на досить високому рівні певною сукупністю умінь та навичок у галузі взаємодії та спілкування з іншими людьми, а також бути зовнішньо привабливим. Більш високі вимоги населення висуває також до поведінки працівника поліції: з одного боку, він повинен проявляти теплоту та дружелюбність у стосунках, бути відповідальним щодо людей, прагнути допомагати, співчувати їм, а с другого боку – бути владним, домінантним, енергійним та авторитетним лідером. Формування іміджу працівника поліції повинно проводитися з орієнтацією на очікування громадян, бо в них в повному обсязі відбивається нагальна потреба населення в успішній діяльності органів внутрішніх справ. Формувати позитивний імідж працівника поліції доцільно наступними шляхами: вдосконаленням системи професійного відбору та професійно-психологічної підготовки працівників поліції; проведенням роз’яснювальної роботи серед населення щодо функцій та обов’язків як самих працівників поліції, так і пересічних громадян, інформуванням про результати діяльності правоохоронних органів, наданням правової допомоги населенню; формуванням специфічної корпоративної культури поліції України. У процесі професійно-психологічної підготовки поліцейських, насамперед, необхідно використовувати соціально-психологічний тренінг, який є активним і найбільш адекватним методом розвитку професійно важливих якостей, підвищення професійної комунікативної компетентності, особливо працівників тих спеціальностей, які безпосередньо взаємодіють та спілкуються з населенням, – дільничних офіцерів поліції, слідчих. Реалізація запропонованих заходів сприятиме поліпшенню іміджу працівника поліції в свідомості громадянина та супутніх йому явищ, таких як престиж професії міліціонера, авторитет та повага до працівників міліції, формуванню працівника міліції нового, сучасного типу. Все це, у свою чергу, сприятиме підвищенню загального рівня правосвідомості громадян через її оціночний компонент, готовності громадян брати участь у вирішенні правоохоронних проблем, що, безперечно, сприятиме більш ефективному виконанню працівниками міліції своїх службових обов’язків.[5,с.12-13]

Таким чином, можна зробити висновок, що найголовнішим в іміджу поліцейського є перш за все довіра населення та налагодження дієвого механізму взаємодії поліції з громадськістю. Також за статистикою позитивним є перехід поліцейських на носіння форменого одягу нового зразка.

Сама поліція сприймається населенням як партнер та надійний захисник простих громадян в повсякденному житті. Більш високі вимоги

населення висуває також до поведінки працівника поліції: з одного боку, він повинен проявляти теплоту та дружелюбність у стосунках, бути відповідальним щодо людей, прагнути допомагати, співчувати їм, а з другого боку – бути владним, домінантним, енергійним та авторитетним лідером. Формування іміджу працівника поліції повинно проводитися з орієнтацією на очікування громадян, бо в них в повному обсязі відбивається нагальна потреба населення в успішній діяльності Органів Національної поліції.

#### **Література:**

1. Ольга Порфимович. Іміджеутворююча діяльність органів державної влади / Ольга Порфимович. // політичний менеджмент. – 2006. – №1. – С. 15.
2. Бесчастний В. М. Імідж як складова успіху правоохоронця: до постановки проблеми / В. М. Бесчастний, О. В. Тимченко // Віче. – 2012. – № 2.– 234 с.
3. Сутність іміджу як суспільного феномена та його генеза в історичному контексті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://studopedia.su/14\\_58406\\_sutnist-imidzhu-yaksuspilnogo-fenomena-ta-yogo-eneza-v-istorichnomu-konteksti.html](http://studopedia.su/14_58406_sutnist-imidzhu-yaksuspilnogo-fenomena-ta-yogo-eneza-v-istorichnomu-konteksti.html).
4. Арсен Аваков: результат успешной работы системы МВД – уровень общественного доверия [Електронний ресурс] // МВС. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: [http://mvs.gov.ua/ru/news/11870\\_Arsen\\_Avakov\\_Rezultat\\_uspeshnoy\\_raboty\\_sistemy\\_MVD\\_uroven\\_obshchestvennogo\\_doveriya\\_FOTO\\_VIDEO\\_PRESENTACIYA.htm](http://mvs.gov.ua/ru/news/11870_Arsen_Avakov_Rezultat_uspeshnoy_raboty_sistemy_MVD_uroven_obshchestvennogo_doveriya_FOTO_VIDEO_PRESENTACIYA.htm).
5. Воробйова Інна Вікторівна. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. УДК [159.922+34 "юридична психологія" / Воробйова Інна Вікторівна. – Харків, 2007. – 20 с.

**Михайлюк Александр Владимирович,**  
доктор исторических наук, профессор,  
заведующий кафедрой документоведения  
та информатики Национальной  
металлургической академии Украины

**Вершина Вікторія Анатоліївна,**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії Дніпровського  
національного університету

### **«ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО» И ФОРМИРОВАНИЕ «КАРТИНЫ МИРА» СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА**

Общепринятым стало определение современного общества как «информационного». Главным признаком становления информационного общества является постоянно растущая роль информационно-коммуникационных технологий во всех сферах жизнедеятельности людей. Стремительная и радикальная смена роли и влияния электронных средств

обработки, распространения, хранения и использования информации приводит к кардинальным и противоречивым социокультурным трансформациям, прямо и косвенно изменяет технологические, социальные и культурные сферы жизнедеятельности, отражается на сознании и мировоззрении человека «цифровой эпохи». Результаты информатизации неоднозначны и противоречивы, особенно в аспекте трансформаций, которые происходят с человеком и представлениями о человеке.

Человек формируется культурой и сам является своего рода культурным артефактом. Культура – это социальная информация, хранящаяся и накапливающаяся в обществе с помощью создаваемых людьми знаковых средств. Культура выполняет функцию отбора и структуризации информации о внешнем мире. Различные культуры могут по-разному производить такой отбор и структурирование. Культура формирует «картину мира» (термин А.Я.Гуревича) человека. Вся информация от внешнего мира проходит через «картину мира», представляющую собой систему знаков, кодов и отношений между ними, достаточно жестко зафиксированную в сознании человека. Эта схема – «картина мира» пропускает только ту информацию, которая предвидена ею. Через знаковое пространство культура моделирует сознание человека и его представление о мире. Рождаясь и воспитываясь в соответствующей культурной среде, каждый человек усваивает установленные в ней регулятивы. Как следствие, его поведение становится в значительной степени обусловленным этими регулятивами. Человек реализует в своих поступках и жизненном пути культурные программы поведения, иногда даже не осознавая этого.

Культура, – пишет У. Эко, – преимущественно *коммуникация*. «Сущность человека» как «совокупность всех общественных отношений» (К. Маркс) реализуется через совокупность различного рода коммуникаций. По словам Ч. Кули, под коммуникацией понимается механизм, с помощью которого становится возможным существование и развитие человеческих отношений, – все символы разума вместе со способами их передачи в пространстве и сохранения во времени. В широком смысле под коммуникацией принято понимать и систему, в которой осуществляется взаимодействие; и процесс взаимодействия; и способы общения, которые позволяют создавать, передавать и принимать разнообразную информацию. Культура является механизмом, вырабатывающим, хранящим и передающим информацию. В сущности, культура – это своеобразный «информационный комплекс». В определенном смысле человека можно назвать информационным продуктом. Информация формирует модель мира в сознании людей. Изменения в общественной жизни происходят, главным образом, при помощи изменений в картине мира человека. Но, как писал Ю.М.Лотман, там, где действует мгновенное употребление, – ложь не может возникнуть. Она вырастает на той же основе, что и информация, и является обратной стороной ее социального функционирования. Образованный

человек получает информацию в основном не из окружающего мира, а от других людей – из журналов, соцсетей, от разных авторитетов. Самая страшная патология нашего времени – потеря контакта с реальностью (Нассим Талеб).

Отдельная роль в формировании человека и модели мира в его сознании принадлежит массмедиа. Массмедиа все больше занимают место в культуре, ранее принадлежавшее религии, традиции, коллективному опыту. Медиаосознание можно рассматривать как второе «я» человека, существенно формирующее его мысли и поведение (Г.Почепцов).

Исторически коммуникацией было принуждение другого к выполнению того или иного действия. То есть для коммуникации существенен переход от говорения Другого к действиям Другого (Г.Почепцов). Вопрос о власти – это вопрос о медиумах (Б.В.Марков). В современном информационном обществе слова воздействуют на поведение людей не смыслом и значением, не тем, что соответствуют вещам, а служат им в качестве магических знаков в ритуальных практиках. В массмедиа образы представляют сами себя и не отсылают к тому, что они должны представлять. Окружающая среда становится преимущественно искусственной, информационной. Формируется отчужденная от живого человека целиком изобретенная искусственная среда, которая вытесняет и экранирует естественную. Информация заступает собой реальность. Язык и коммуникация не просто описывают мир вокруг, они создают ментальную модель ситуации, на которую опирается потребитель информации. Посредством переописания мира, т. е. изменения языковой игры, истина превращается в заблуждение, а то, что считалось плохим, может оказаться хорошим, и наоборот. Тяжело иметь собственное альтернативное мнение, когда массмедиа в один голос «констатируют факт» и навязывают свою интерпретацию. Ведь сам факт не имеет значения, важна его интерпретация, понимание. Эта интерпретация позволяет потребителю информации уже самому понимать новые факты, которые будут появляться. Цензуру в этом случае заменяет самоцензура, только не в порождении текстов, а в понимании их. Множественность возможных интерпретаций событий уничтожается с помощью медиа, которые начинают транслировать одну, делая ее тем самым истиной. Повтор информации меняет ее статус, делая ее не просто фактом сегодняшнего дня, а знанием.

Сегодняшний мир в значительной степени сформирован социальными коммуникациями. Мы принимаем этот мир как данность, не имея ни желаний, ни времени, ни возможности для его проверки. События реальной жизни только тогда становятся значимыми, когда о них рассказано в средствах массовой информации. Всем известна фраза, что «в мире происходит только то, о чем говорят в новостях, а то о чем не говорят в новостях, не происходит». Более того, в новостях могут говорить о том, что никогда не происходило. Рост возможностей массмедиа благодаря достижениям науки и

техники, в целом общественного прогресса оборачивается пагубными последствиями дегуманизации для самого общества, а также для самих средств массовой информации, как составной его части. Зависимость общества от новых способов распространения информации дает последним аномальную власть, приводит к ситуации, когда «не мы контролируем их, а они нас». Главной политической ареной теперь становятся средства массовой информации, но они политически безответственны (М.Кастельс).

Современное информационное общество уже выстроено на технологиях манипулирования сознанием. Современные технические средства коммуникации, передавая неведомые ранее объемы информации миллионам людей, оказывают существенное воздействие на сферы их труда, быта, досуга, политической жизни, диктуют им образцы поведения, отражают и формируют общественное мнение. Проблема состоит и в виртуализации жизни и личности. Homo sapiens, «человек разумный», превращается в Homo communicans – «человека коммуникационного».

**Младьонова Олена Дмитрівна,**  
аспірантка кафедри політології  
філософського факультету  
Харківський національний  
університет імені В.Н. Каразіна

## **ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Найбільшого успіху на шляху до інформаційного суспільства досягають ті країни, в яких державна влада формує і реалізує, активно приводить в життя цілеспрямовану інформаційну політику, так показує досвід економічно розвинених країн. Підтримка проектів і програм, які демонструють можливості інформаційного суспільства, максимальне залучення кадрових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів до інформаційного виробництва, нормативно-технічне та нормативно-правове регулювання, розвиток інформаційного міжнародного співробітництва та обміну — все це є умовами для розвитку процесу переходу до інформаційного суспільства і роллю держави тут є саме створення цих умов.

Сама по собі ідея інформаційного суспільства несе в собі дуже великий масив інтегруючого потенціалу для всього інформаційного виробництва та всієї інформаційної інфраструктури України. Ця ідея дозволяє підійти до розв'язання економічних, політичних, технічних, всього комплексу проблем інформаційного виробництва, та зробити це системно. В Україні свій шлях до інформаційного суспільства і пролягає він через формування регулюючих механізмів, які забезпечують захист виробників, інвесторів, споживачів

інформаційних послуг та продуктів, а також через стабілізацію відносин власності в інформаційній сфері, - саме в цьому полягає ключова роль держави. Особливу відповідальність та роль держави повинна враховувати Концепція державної інформаційної політики — така наша позиція.

Щоб реалізувати стратегічну ціль, потрібно розробити абсолютно нові підходи стосовно регулювання ринку інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку інформаційного законодавства, інформаційної та інвестиційної політики, забезпечення інформаційної безпеки. Державна політика у сфері інформації має базуватися на нових пріоритетах, серед яких: покращення та зручність доступу населення до мережевих послуг та інформаційної інфраструктури, створення умов для збільшення, зростання інформаційної індустрії, створення умов для розвитку навичок, хоч і базових, щодо використання можливостей, що надаються інформаційним суспільством, формування інформаційних ресурсів та розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем в інтересах державного управління, підтримка соціально значущих застосувань інформаційно-комунікаційних технологій та наукових досліджень.

Якщо реалізувати вищезазначені системи, це підвищить сталість державних інформаційних систем, дасть змогу здійснити інтеграцію інформаційних ресурсів держави, допоможе у формуванні системи інформаційної підтримки прийняття органами державної влади рішень як у галузі забезпечення безпеки держави, суспільства, особистості, так і у сфері управління економікою.

Державна інформаційна політика має закласти фундамент для вирішення основних завдань розвитку суспільства. Головними з цих завдань є формування єдиного інформаційного простору України та її інтеграцію у світовий інформаційний простір, а також гарантування інформаційної безпеки держави, суспільства та особистості [1].

Розглянемо питання напрямів державної політики у сфері інформації та виокремимо головні її напрями. Ними є: створення національних мереж і систем інформації; забезпечення доступу громадян до інформації; зміцнення наукових, організаційних, правових. Фінансових, матеріально-технічних основ інформаційної діяльності; постійне сприяння оновленню, зберіганню, збагаченню національних інформаційних ресурсів; забезпечення ефективного використання інформації; створення загальної системи охорони інформації; сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців; сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації; гарантування інформаційного суверенітету України. Цей перелік не статичний, що означає, що напрями державної інформаційної політики є детермінованими не тільки динамічністю суспільного життя, а й необхідністю державного регулювання інформаційних відносин та розвитком ІТ-технологій.

Головною довгостроковою метою державної інформаційної політики є формування відкритого інформаційного суспільства. Основою такого

формування є розвиток єдиного інформаційного простору цілісної держави, його інтеграція в світовий інформаційний простір, враховуючи національні особливості і інтереси під час забезпечення інформаційної безпеки на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях [2, с.24-30].

Створення необхідних правових та організаційних механізмів забезпечення, формування та розвитку ефективного використання національних інформаційних ресурсів в усіх сферах діяльності і життя держави, суспільства, громадянина, а також соціокультурних та економічних умов є головною метою державної інформаційної політики [3].

Державна інформаційна політика повинна зробити акценти на забезпеченні права на свободу слова та інформаційної діяльності в національному політичному просторі, права на своєчасну, достовірну, повну інформацію тощо. А також повинна не допустити будь-якого втручання у внутрішню організацію та у зміст інформаційних процесів. Винятком може слугувати випадки, які зазначені законодавством відповідно до основного Закону України. Також не можна оминати увагою те, що акценти повинні бути зроблені на вдосконаленні та збереженні вітчизняного інформаційного продукту, технологій, а також культурних, національних, духовних цінностей України. На забезпеченні національно-культурної та інформаційної ідентифікації України в світовому інформаційному просторі і на гарантуванні розвитку ресурсів інформаційних технологій, науково-технічної продукції та гарантуванні державної підтримки.

Вкрай важливою в сучасних умовах складовою національної безпеки є безпека інформаційна. Саме це є станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері.

### **Література**

1. Березовська І.Р. Державна інформаційна політика України та основні напрями її вдосконалення / І.Р. Березовська, Д.М. Русак // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec\\_n/issue/view/132](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/132).
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І.В. Арістова; за загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О.М.. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. Справ, 2000. – 368 с.
3. Вакулич В. М. Державна інформаційна політика як механізм реалізації інформаційної функції сучасної держави / В. М. Вакулич, О. Є.Бухтатий // Публічне управління: теорія та практика. - 2014. - Вип. 1. - С. 97-107.



**Могільова Світлана Валентинівна,**  
кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін факультету  
№ 6 Харківського національного  
університету внутрішніх справ

## **ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ**

Громадянське суспільство сучасної України все ще можна визначати як незріле внаслідок його генезису та занадто короткого історичного строку формування. Поряд із традиційними перешкодами у становленні та розвитку громадянського суспільства, такими, як активне втручання держави у відносини громадських об'єднань, намагання правлячих еліт посилити свої політичні та соціальні позиції, перевищення повноважень на різних рівнях адміністративного апарату, діяльність різноманітних структур корпоративно-бюрократичного типу всередині держави тощо, існують і нові складності. Ці нові труднощі привнесені обраним нашою країною стратегічним курсом на євроінтеграцію та зростаючою швидкістю як глобально-світових, так і локальних політичних процесів. З цієї точки зору спробуємо визначити характер соціальних змін в нашій країні та можливі нові виклики щодо подальшого формування громадянського суспільства.

Особливістю соціальних змін сучасної України є їх обмеженість в історичному часі. Так, країни Західної Європи із сталими формами демократії (і, відповідно – зрілими відносинами громадянського суспільства) проходили шлях політичних змін протягом століть. Така керована еволюція надає змогу більшості членів суспільства засвоїти мету перетворень як необхідну, органічно виплекану соціумом, правлячим елітам – змогу формувати нові ціннісні орієнтації протягом декількох поколінь, а на рівні громадянського суспільства – можливість природного (а не штучного) формування його базових елементів: економічної організації – цивілізованих ринкових відносин; соціально-регульованої структури: підприємці, наймані робітники та непрацездатні громадяни; суспільно-політичної організації у протиставленні до державно-політичної. Більш швидкий тип соціальних змін – реформування. Хоча й займає декілька десятиліть, така соціальна перебудова при певному напруженні соціальних та політичних сил, зазвичай встигає побудувати необхідні соціальні та економічні засади подальшого демократичного розвитку. Запозичення деяких зарубіжних моделей, що є характерним для реформаційних суспільств, позитивно працює, як на рекрутування нових еліт з найбільш активних, освічених, сприйнятливих до нового членів соціуму, так і на складання громадянських відносин. Стрімкого

розвитку більшості галузей суспільного життя вимагає модернізація, яка триває максимум два-три десятиліття та спроможна активно переорієнтувати на запозичені, більш розвинуті моделі розвитку. Певним її недоліком є неприродність (часто насильництво) методів та руйнування сталих систем цінностей, соціальних структур, що супроводжується необхідним деформуванням і паттернів соціальних відносин як на вертикальному, так і на горизонтальному, навіть особистісному рівні. Останнє особливо відчутно гальмує розвиток громадянського суспільства. Трансформація – найбільш швидкий вид соціальних перебудов. Триваючи близько 10 років, вона показує надто високий ступінь неприродності соціальних змін. Запозиченість більшості ідей, моделей розвитку, гасл призводять до несподіваних і непередбачених змін соціальної реальності (часто навіть для тих, хто їх режисує). Трансформація змінює не деякі (реформування), не більшість (модернізація), а всі сфери життя, навіть ті, котрі відповідають за безпосереднє функціонування і стабільне забезпечення життя суспільства. Миттєво руйнуються і державні, і суспільні встановлення, те, що Ф. Бродель назвав «структурами повсякденності» [1], наслідком чого є, зазвичай, катастрофа (прикладі – революція 1917 року на території Російської імперії, «перебудова» в СРСР наприкінці 80-х років ХХ ст.). Зважаючи на викладене, перебіг змін в сучасному українському суспільстві доречно визначити як модернізацію в сучасному розумінні (відновлення соціально-економічних, політичних, культурно-духовних засад суспільства в прагненні наздогнати розвинуті постіндустріальні суспільства) з елементами трансформації.

Зрозуміло, що така трансформаційна модернізація за рахунок своєї швидкості не сприяє підвищенню статусу самодіяльної активності громадян (найважливішої засади складання й розвитку громадянського суспільства), оскільки для населення застаються не з'ясованими цінності соціальної самодіяльності, відсутнє належне засвоєння громадською свідомістю ідеології прав людини, глибоко не усвідомлене поняття свободи як необхідності (свідомої співпраці) та свободи як відповідальності – не тільки перед законом, що є прерогативою держави, але й перед співгромадянами та власною совістю, що є ознакою зрілого громадянського суспільства. Відомо, що громадянське суспільство не виникає легко там, де люди історично не мали змоги виборювати свої права і свободи, де відсутні традиції критичного аналізу з боку громадськості щодо діяльності влади і, нарешті, де люди не завжди розрізняють політичні свободи та свавілля.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити одну із новітніх проблем, з якою стикаються сучасні намагання вибудови громадянського суспільства. Україна зараз перебуває в стані як би «подвійної» модернізації. З одного боку – їй належить подолати наслідки «хвороби бездержавності», що передбачає значні зусилля у продовженні вибудови власної національної держави. Це завдання вимагає спирання на сталі національні цінності, їх подальший розвиток у сучасній культурі, трансляцію у суспільну свідомість тощо. З

іншого боку – це модернізація наздоганяюча, яка постулює активну орієнтацію на більш економічно та суспільно продвинуті країни (стратегічний пріоритет – інтеграція в ЄС), що неминуче потребує запозичення головних ідей та настанов європейської культури. Поряд з цим відзначається, що країни, які вже вдало інтегровані в ЄС, «багато в чому зблизилися щодо їх економічних і політичних систем, їх соціальної структури, базових цінностей, матеріального добробуту і суб'єктивного світовідчуття населення» [3]. Тобто, країни європейського простору більш схожі між собою, ніж ті, що тільки перебувають «на шляху» до інтеграції – це Східна Європа, пострадянські країни. У державах, що вже адаптовані у європейське співтовариство, відбулася неминуча стандартизація та уніфікація майже всіх сфер життя, що є цілком сподіваним для процесів модернізації та трансформації. Сьогодні обсяг «обумовленості ЄС» продовжує неухильно зростати (особливо для країн посткомуністичних). «Вимоги, які ЄС висуває до країн-кандидатів, або країн, які є потенційними кандидатами на вступ, давно вийшли далеко за межі стандартного пакета умов міжнародних фінансових організацій і сьогодні стосуються ключових соціально-політичних атрибутів держави» [2, с. 85]. Але ж ми розуміємо, що виконання умов перетворень в сфері економічно-ринкових відносин та соціальної політики держави, природньо спричинять зміни в стані громадянського суспільства нашої країни. Передбачуваним позитивним наслідком буде його активізація та самоорганізація. Непередбачуваним наслідком може стати метання на рівні індивідуальної свідомості між європейськими та національними системами ціннісних орієнтацій. Перші – недостатньо засвоєні, другі – порівняно молоді. Тому, одним із важливих завдань політичної теорії сьогодні бачиться створення такої концепції, яка б дозволила зберегти надбаня національної ідентичності у гармонійному поєднанні з кращими надбанями європейського досвіду.

### **Література**

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV-XVIII вв. – Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. / Фернан Бродель. – М.: Прогрес, 1986. – 622 с.
2. Рудік О. О. Обумовленість ЄС: еволюція та тенденції розвитку / О. О. Рудік // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 10. – С. 81-86. doi: 10.15421/1717135.
3. Шпилёв Д.А. Трансформация и модернизация в современном коммуникативном обществе: [Электронный ресурс] / Дмитрий Шпилев. – URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/Shpilev.pdf>.

**Москаленко Олексій Ярославович,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук, доцент  
**Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ**

Усі вчинки будь-якого індивіда отримують суспільну оцінку за критеріями встановлених в цьому суспільстві норм та правил поведінки. Якщо вчинок та його наслідки не відповідають встановленим нормам, то у цьому випадку набувають в очах суспільства незадовільну форму та масу критики, і навпаки, якщо відповідають, то сприймаються у якості абсолютно нормальної поведінки.

Тобто девіантною поведінкою, такою що відхиляється від норми, прийнято вважати сукупність вчинків, дій індивіда чи групи осіб, що не відповідають офіційно встановленим в даному суспільстві нормам і правилам поведінки [1, с. 242].

Причиною девіації може бути проста відсутність сталих норм в суспільстві в котрому формується нова особистість, потенціальний девіант. Тобто таку девіацію треба пов'язувати не з неприйняттям людиною суспільних норм а зі звичайною дезорієнтацією людини. Це можна порівняти з туристом що заблукав у пустелі, турист заблукав не тому що вирішив йти своєю дорогою а тому, що у пустелі просто нема доріг. У підтвердження наведених вище слів наведу як приклад одну з популярних теорій виникнення девіацій у поведінці людини - теорію аномії Д.Е.Дюркгейма та Р.Мертонна.

Аномія, за визначенням Е. Дюркгейма, являє собою відсутність чіткої системи соціальних норм чи їх недостатність, що виявляється в руйнуванні єдності культури, в результаті чого, життєвий досвід людей, які проживають в такому суспільстві, перестає відповідати ідеальним, загальноприйнятим нормам. [2].

Ця причина девіації характерна для селищ, віддалених від великих міст, та їх культури, оскільки через відсутність сучасних засобів зв'язку та отримання інформації, таких як, наприклад, Інтернет, зазвичай відсутні, а враховуючи те, що селище можна порівняти з великою сім'єю, місцеве

населення не завжди приймає до своїх норм будь-що нове, притримуючись так би мовити консерватизму. Проте основною причиною цього типу девіації є недостатнє виховання молоді, недонесення до юного розуму батьками та контактуючими з дитиною педагогами норм та правил поведінки, моральних цінностей тощо.

Не менш важливо враховувати такий вплив близького оточення та внутрішнього емоційного стану дитини. Внутрішнім чинником що впливає на поведінку підлітка є пубертатний період нижня межа котрого становить 11-12 років, а верхня - до 17-18.

У більшості досліджень з психології підлітків підкреслюються такі ознаки настання переломного моменту між дитинством і пубертатною стадією:

1) найперші зрушення стосуються настрою і емоційно-вольової сфери. Настрій відрізняється підвищеною лабільністю, постійними змінами веселості і смутку з відчуттям незадоволеності собою і навколишнім світом;

2) світ психічних переживань підлітка пронизаний амбівалентністю і парадоксальністю: впевненість в собі змінюється боязкістю і соромливістю, надмірна активність - пасивністю, егоїзм чергується з альтруїстичністю, прагнення до спілкування - із замкнутістю;

3) підліток починає проявляти підвищену чутливість до критичних зауважень однолітків і дорослих, до того як на нього дивляться, що про нього говорять; стає легко збудливим, дратівливим і одночасно незахищеним, безпорадним. Період найбільшої чутливості індивідуальний у кожного підлітка, здебільшого це 11-13 років. [3. ст.23-24.]

Тобто у цей період дитина є психічно хиткою та нестабільною що може бути причиною відхилень у поведінці.

Вплив близького оточення відіграє чи не найважливішу роль у формуванні програми поведінки підлітка. Сцени фізичного та психологічного насилля у сім'ї та школі, надмірне вживання алкоголю та тютюнопаління батьками чи у близькому колі однолітків порушують психіку дитини та закладають в програму поведінки девіантні норми поведінки. Ця так названа "мода" вживання алкоголю чи паління серед підлітків, котра, як гадає молодь, допомагає виглядати дорослішим, самостійнішим, за рахунок чого підліток намагається ствердитися у компанії, завоювати авторитет, знайти людину зі спільними інтересами.

Таким чином, мотивація девіантної поведінки у підлітків є результатом складної взаємодії несприятливого внутрішнього середовища особистості і суспільства. Це означає, що лише зміни цих зовнішніх і внутрішніх умов можуть вплинути на зміни мотивації поведінки. [4]

#### **Література**

1. Чупров В.И. Социология молодежи: учебник / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок. М. : Норма: ИНФРА-М, 2014. – 336 с.
2. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд: пер. с фр. с сокр. Под ред.

В.А. Базарова. М. : Мысль, 1994. – 399 с.

3. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: Навчальний посібник / Н.Ю. Максимова, Л.А. Мороз, Л.І. Мороз, С.І. Яковенко. За ред. С.І. Яковенка; – К.: КЮІ КНУВС, 2005. – 200 с.

4. Чемерис Н.М. Адиктивна детермінанта у молодих осіб при формуванні повноцінної особистості // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2015. – № 2. – С. 148-149.

**Муренко Елена Леонидовна,**  
старший преподаватель кафедры права  
Национального политехнического  
университета «Харьковский  
политехнический институт»

## **НАРОДОВЛАСТИЕ И СПОСОБЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ГОСУДАРСТВЕ**

Согласно определению конституционного права, народовластие представляет собой основу конституционного строя любого правового демократического государства. Народовластие является необходимым принципом, при построении системы органов государственного управления, олицетворяющим волеизъявление народа, которое проявляется непосредственно избирателями, что является прямой формой народовластия, или через представителей, которых избирает народ, для того что бы представлять свои интересы в руководящих структурах государственной власти в соответствии с требованиями закона, его суверенной волей и интересами самого государства. Так же народовластие понимают как принадлежность всей полноты власти народу, согласно этому утверждению, единственным источником власти является – народ. То есть, власть избирается не из какого-то привилегированного круга лиц, а именно из народа, то есть любой гражданин государства является потенциальным носителем властных полномочий.

Демократия имеет свою длительную историю, ее можно рассматривать как результат развития западной цивилизации, в особенности греческого и римского наследия. Известно, что термин демократия образовался от греческого *demos* — народ и *krátos* — власть, что буквально, *demokratía* — народовластие. Следуя из определения терминов, получается что народовластие и демократия это полные синонимы. Так ли это на самом деле? Заметим, что у обоих терминов разная история происхождения. Демократия берет своё начало из Древней Греции, а вот народовластие- этот термин издавна употреблялся в Древней Руси.

Демократия в Древней Греции отчасти была рабовладельческой, ведь в древнегреческих полисах, постоянно шла борьба за власть. В связи с этим,

учреждались четко обозначенные формы правления: аристократия (власть знати); олигархия (власть богатых) и демократия (народная власть). Таким образом, обуславливается, что власть народа присутствовала, но в самом низшем сословии и там она была подразделена на три учреждения: народное собрание, совет пятисот и суд. Главным в этой иерархии было народное собрание (экклесии), у которого была полная юридическая власть. Граждане имели законное право собираться на площади города и обсуждать важные государственные дела. В Древней Руси народовластие так же имело большую юридическую силу. Народные собрания на Руси проходили часто, без особой периодичности и имели своё название – вече. Вече созывались обычно по звону вечевого колокола, происходило это по инициативе населения или представителей власти. На народных собраниях обсуждались общие дела, особо актуально это было в период феодальной раздробленности, когда власть царя имела ослабленный характер.

В вече принимали участие все свободные взрослые мужчины данной земли. Конечно, преобладали жители вечевого города в силу территориальной близости к месту проведения народного собрания. Однако и свободные селяне, и представители пригородов, прибывшие на вече, не были лишены права принимать в нем участие. Аристократия в силу своей авторитетности, организованности, образованности, искушенности в политике играла заметную роль в деятельности народных собраний, но это вовсе не означает, что простые люди были лишь послушным орудием в ее руках. Источники свидетельствуют, что простые горожане часто активно поддерживали те или иные предложения или же, наоборот, выступали яркими противниками каких-либо проектов, увлекая за собой большинство участников вече, а иногда инициатива полностью переходила в руки рядовых жителей.

По мере развития земельной собственности князья стали оседать в отдельных землях, передавая их по наследству. С XII века вместе с престолом потомкам князя стал переходить только один удел - великокняжеский. Князь, занимая великокняжеский престол, во временное владение получал и территорию великого княжества, но при этом сохранял за собой и свой удел. Такое оседание князей в отдельных волостях и послужило основой для феодальной раздробленности. Развивалась борьба монархического начала в лице князя, опирающегося на свою дружину, и демократического – в лице народного собрания.

Однако вернемся к современным реалиям. Достоинство народовластия, как основного принципа непосредственной демократии заключается главным образом в том, что оно обеспечивает наиболее полное участие членов данного сообщества в управлении своей общественной жизнью; исключает или, по крайней мере, сводит к минимуму отчуждение народа от институтов власти, упрочивает легитимность последних, наконец, преграждает путь для бюрократизации управления. Есть, однако, и существенные минусы

непосредственной демократии: это – ее невысокая эффективность и недостаточная компетентность принимаемых решений, что объясняется отсутствием у масс достаточных знаний о предмете политических решений, неизбежностью продолжительных дискуссий при коллективном обсуждении проектов решений, а также снижением персональной ответственности за последствия всенародно принятых решений.

Из всего сказанного вытекает весьма важный теоретический вывод. Принцип суверенитета народа, безусловно, является ядром демократии. Однако нельзя недооценивать его ограниченность и возможность превращения при определенных условиях в свою противоположность – орудие авторитаризма и его оправдание. Такое превращение во многом, если не во всем, определяется политической технологией. Одни процедуры обеспечивают действительное народовластие, а другие используются для прикрытия формальным народовластием настоящей диктатуры, то есть существует реальная опасность сведения демократии к господству большинства, которое впоследствии открывает дорогу для манипуляциями массами правящей государственно-партийной элитой. Такая опасность существует и в наши дни. Реальные ограничения и препятствия для осуществления принципа народовластия есть и в самых, казалось бы, демократических, в современном понимании, развитых государствах. В настоящее время важнейшим фактором реализации народовластия является информированность масс по политическим вопросам и проблемам общественной жизни в целом. А это означает огромную зависимость от средств массовой информации, от уровня образованности тех или иных слоев населения, значительную роль играет фактор материального благосостояния и общий государственный экономический фактор.

С принципом народовластия прямо связан вопрос о непосредственной демократии. Непосредственная демократия – это такая форма организации и управления общественной жизнью, при которой народ или его представители непосредственно участвуют в осуществлении государственно-властных функций. Одним из основных способов осуществления непосредственной демократии являются выборы народом своих представителей в органы государственной власти и управления. Однако выборы парадоксальны и тем, что они не во всех случаях обеспечивают отбор лучших, хотя по замыслу своему должны быть таковыми. Ведь на деле, граждане могут выбирать лишь кандидатов, предлагаемых могущественным меньшинством, контролирующим выдвижение кандидатов в демократических странах. То есть выборы по сути, приобретают форму столкновения различных правящих политических блоков, где выигрывает не обязательно лучший. По признанию многих политиков и теоретиков, демократия, как никакая другая форма правления, нуждается в великих лидерах, в умелом и дальновидном руководстве. Вместе с тем выборная система как элемент демократии не гарантирует их отбор. Таково противоречие демократии. Есть ли его



решение? Поиск новых модификаций демократии идет, в том числе в направлении данного противоречия. Принцип представительства, избирательная система, через посредство которой он реализуется, только тогда воплощает собою дух и суть демократии, когда признается и осуществляется равенство граждан в отношении их участия в политическом процессе. Демократия ведь и есть система, обеспечивающая возможность участия всех граждан в принятии политических решений. Словом, равенство права на участие в управлении государством, обществом – один из принципов настоящего народовластия как основы демократии. Его содержание составляет совокупность прав, обеспечивающих каждому возможность избирать, быть избранным в структуры власти и управления, участвовать вместе с другими в контроле за деятельностью власти имущих, смещать их при необходимости путем голосования. Разумеется, это равенство формальное, оно не гарантирует каждому реальное участие в управлении государством. Политическое равенство реально, если оно базируется на достаточной для всех слоев населения социальной базе. В отсутствии реальных социальных условий, обеспечивающих возможность демократического равенства, формальные права мало чего стоят для миллиона простых людей, у которых не будет ни возможностей, ни средств для реализации своих прав. То есть принцип народовластия становится фарсом, оторванным от реальной жизни.

#### **Література**

1. Даль Р. Демократия и ее критики / пер. с англ., под ред. М.В. Ильина. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003.
2. Зорькин В.Д. Цивилизация права: современный контекст // Журнал конституционного правосудия. 2014. — № 5. — С. 14.
3. Комарова В.В. Демократия — конституционный императив // Москва, Конституционное и муниципальное право. — 2009. — № 22.
4. Маунц Т. Государственное право Германии (ФРГ и ГДР). — Москва, 1959.
5. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. — Москва., 1981.

**Назаренко Юлія Анатоліївна,**  
слухач магістратури факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*Науковий керівник –*  
професор кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
доктор політичних наук, професор  
**Алексєєнко І.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

На сучасному етапі розвитку людства глобальні проблеми активно вивчають провідні вчені світу. Загострення проблем світового характеру та зростання взаємозв'язків між процесами у світовому масштабі призвели до того, що наприкінці 60-х — на початку 70-х років ХХ ст. сформувалася нова міждисциплінарна наука — глобалістика. Адже глобальні проблеми набули планетарного характеру та стосуються інтересів усіх народів світу, загрожують деградацією й загибеллю усього людства, потребують невідкладних рішень та вимагають колективних зусиль, спільних дій усіх народів. Одними із найскладніших глобальних загроз у ХХІ столітті стали локальні військові конфлікти та війни гібридного характеру на геополітичному та територіальному ґрунті (наприклад, між Ізраїлем та Палестиною, Україною та Російською Федерацією і т. і.). Як зазначила канцлер Німеччини на другий день Міжнародної Мюнхенської конференції з безпеки від 7 лютого 2015 року, міжнародний тероризм і, зокрема, провокація та підтримка війни в Україні Російською Федерацією є викликом для всього світу, тому що загрожують повною дестабілізацією світового порядку, який неймовірними зусиллями встановлювався після ІІ світової війни.

Глобальні проблеми є всезагальними: як за їх об'єктом — земною кулею, так і за суб'єктом їх вивчення і розв'язання — світовою спільнотою. Крім того, глобальні проблеми є такими, що одна з них обумовлює іншу. Тому, як об'єкт наукового дослідження, глобальні проблеми потребують співпраці вчених різних галузей. Проблеми та новітні кризові виклики, геополітичні та територіальні конфлікти є комплексними і не обмежені у своїх загрозах державними кордонами. Тому **мета даного дослідження**

зумовлена потребою, не тільки окремої особистості або народу, але й всього людства, вистояти перед глобальними кризами та викликами з найменшими втратами.

З'ясовуючи сутність глобальних проблем, по-різному трактують причини і природу їх загострення. Так, американські науковці В. Войскопер, Д. Блейні, основними причинами зростання мілітаризації капіталістичної економіки вважають природно-історичні умови розвитку людини, її психологію, прагнення до насильства. Причину кризи навколишнього середовища американський учений Ф. Слейтер, швейцарський дослідник Ж. Дерст та інші вбачають у притаманному людині інстинкті до руйнування. Західні ідеологи такою причиною називають зростання народонаселення, сучасну НТР, зростання промислового виробництва [1, с. 75].

Однак такі тлумачення ігнорують соціальну сутність людини, відображають однобічний підхід до неї лише як до біологічної істоти, хоч у людині органічно поєднуються біологічне та соціальне, а її сутність з боку суспільної форми — це сукупність усіх суспільних відносин. Пояснювати загострення екологічних проблем лише розгортанням НТР, зростанням промислового виробництва з боку суспільної форми — значить перебувати на позиціях технологічного детермінізму. Натуралістське пояснення характерне для тих науковців, які вбачають загострення глобальних проблем лише у зростанні народонаселення. Ці автори ігнорують вирішальну роль у виникненні глобальних проблем людства суспільної форми способу виробництва – відносин економічної власності.

Однак, за останнє двадцятиріччя зросла популярність глобалістсько-цивілізаційних теорій. Глобалістика – це система наукових знань про життєво важливі загальнолюдські проблеми. Частина з них пов'язана із взаємовідносинами всередині світового співтовариства (запобігання ядерному конфлікту, подолання відсталості країн, що розвиваються тощо), частина ж є відображенням кризи у взаємовідносинах між суспільством і природою (демографічна, продовольча, ресурсна, екологічна, енергетична проблеми).

До основних чинників, що сприяли виникненню глобальних проблем людства, можна віднести: швидке зростання чисельності населення (демографічний вибух), крім того, постійне нарощування промислового й сільськогосподарського виробництва; збільшення обсягу видобутку корисних копалин; житлове, промислове будівництво, прокладання нових транспортних магістралей, забруднення навколишнього середовища, мілітаризацію економіки окремих країн.

Гострі глобальні проблеми активно вивчаються провідними ученими світу: політологами, соціологами, демографами, економістами, географами, біологами, математиками та ін. Серед науковців визначаються три основні групи причин виникнення глобальних проблем:

- 1) Причини природного і демографічного характеру;

- 2) негативні наслідки господарської діяльності людей;
- 3) побічні наслідки розвитку науки і техніки.

### **I. Політично-економічні глобальні проблеми людства.**

Серед глобальних проблем найчастіше фігурують проблеми миру та роззброєння, екологічна, продовольча, демографічна, енергетична, сировинна, подолання бідності та відсталості, які не нові для людства. З розвитком людської цивілізації можуть виникати і вже виникають нові глобальні проблеми. До глобальних стали зараховувати проблему освоєння та використання ресурсів Світового океану, космосу. Важливою ознакою як не нових, так і нових проблем розвитку людської цивілізації є їх глобальний характер, адже вони зачіпають життєво важливі інтереси всіх держав і народів світу, виступають потужним фактором посилення взаємозалежності та цілісності світу, надаючи йому нових інтеграційних рис.

Розвиток глобалізації світового господарства змінює пріоритети у глобальних проблемах. Якщо у 70-80-х роках ХХ ст. головною вважалась проблема запобігання світовій ядерній війні, то нині пріоритетною окремі фахівці вважають екологічну проблему, інші – демографічну, а треті — проблему бідності та відсталості. Однак усі ці проблеми можна вважати пріоритетними, адже вони безпосередньо пов'язані з виживанням людства, хоча і породжені дією різних факторів, а отже, є об'єктами дослідження таких наук, як міжнародна політологія, економіка, соціологія, право, біологія, географія, екологія, океанологія та ін.

Загострення глобальних проблем людської цивілізації викликане безсистемною, безконтрольною утилізацією природних ресурсів, низькою технологічною культурою матеріального виробництва, максимізацією, а не оптимізацією темпів економічного зростання, домінуванням технократичного підходу над соціальним, масштабним впливом людської цивілізації на навколишнє середовище, необмеженим вторгненням людства в біосферу. Суттєвими причинами цього загострення також є швидка урбанізація населення планети, зростання гігантських мегаполісів і агломерацій, що супроводжується скороченням сільськогосподарських угідь, лісів, бурхливою автомобілізацією, поглибленням суперечностей між світовим економічним розвитком та соціальним прогресом [5, с. 34].

Таким чином, глобальні проблеми є всезагальними, як за їх об'єктом – земною кулею, так і за суб'єктом їх вивчення і розв'язання – світовою спільнотою, державами світу. Крім того, глобальні проблеми є такими, що одна з них обумовлює іншу. Тому, як предмет наукового дослідження і з точки зору необхідності їх розв'язання, глобальні проблеми потребують співпраці вчених різних галузей – біології, фізики, хімії, геології, географії, кібернетики, гуманітарних наук. Тобто, ці проблеми є комплексними і потребують співпраці учених із різних країн, бо вони не знають державних меж і кордонів.

Серед названих глобальних проблем сучасності важливе місце

належить економічним проблемам. Тому зупинимося більш конкретно на них. Причини загострення глобальних проблем з погляду речового змісту зумовлені розвитком сучасної системи продуктивних сил стосуються лише однієї із сторін суспільного способу виробництва і мають бути доповнені характеристикою відносин економічної власності у різних соціальних системах, аналізом соціальної, політичної, юридичної та інших сторін надбудовних відносин.

### **Література**

1. Власов В. Тенденції та проблеми глобальних процесів у світовій продовольчій сфері [Текст] / В. Власов // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 75-80.
2. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности [Текст]. – М., 1990. – 254 с.
3. Ляшенко Д.О. Глобальні проблеми сучасності та їх можливий прояв в Україні [Текст] / Д. О. Ляшенко // Український географічний журнал. – 2002. – №3. – С.63-68.
4. Печчеи А. Человеческие качества [Текст] / А. Печчеи. – М., 1980. – 138 с.
5. Суэтин А.А. Мировая экономика. Международные экономические отношения. Глобалистика [Текст] / А. А. Суэтин. – М.: Кнорус, 2008. — 320 с.
6. Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И. Макроэкономика: Учебник. — 6-е изд., испр. и доп [Текст] / Л. С. Тарасевич, П. И. Гребенников, А. И. Леусский. — М.: Высшее образование, 2006. — 654 с.
7. Чумаков А. Н. Философия глобальных проблем [Текст] / А. Н. Чумаков. – М., 1994. – 285 с.
8. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2234142-cista-energetika-svitovi-trendi-ta-prognozi-2017.html>.
9. [https://zik.ua/zmi/dw/2016/09/13/rymskyy\\_klub\\_na\\_lyudstvo\\_chekaie\\_bezrobittya\\_ta\\_zmina\\_klimatu\\_16262](https://zik.ua/zmi/dw/2016/09/13/rymskyy_klub_na_lyudstvo_chekaie_bezrobittya_ta_zmina_klimatu_16262).

**Нарижный Юрий Алексеевич,**  
кандидат философских наук, доцент,  
доцент кафедры социально-  
гуманитарных дисциплин  
юридического факультета  
Днепропетровского государственного  
университета внутренних дел

## **МЕНТАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА**

1. **Итоги независимого существования Украины** оказались весьма неутешительными. Украины вошла в десятку стран с наибольшим количеством самоубийств, представляет опасность для Европы по количеству и темпам роста ВИЧ-инфицированных, развернулась активная работоторговля женщинами и детьми, усилились крайне неблагоприятные эмиграционные потоки, ускорились процессы депопуляции. По масштабам коррумпированности государственных чиновников мы несколько лет занимаем ведущие места в мире. Украина стремительно перемещается на

мировую периферію, становясь типичным представителем третьего мира, характеризующихся тем, что чем беднее народ, тем роскошней живет узкий слой компрадорской буржуазии. Глубокий теоретический анализ гражданского общества (ГО) должен дать ответ на вопрос: осуществляя радикальную инволюционную трансформацию, не движется ли Украина в историческую западню?

**2. Определение гражданского общества (ГО).** В настоящее время не существует единого, общепринятого определения гражданского общества. Некоторые теоретики под гражданским обществом понимают особый **социальный порядок, особое общественное устройство, которое является благоприятным для развития человеческой личности и самостоятельных общественных ассоциаций.** В русле данного, предельно широкого подхода современное ГО, кроме населения и разнообразных социальных групп, включает также и государственные органы власти и соответствующие организации. Очевидно, при такой трактовке ГО отождествляется с понятием «демократия». Другие теоретики под ГО понимают совокупность общественных неполитических организаций – благотворительных, этнических, экологических, культурных и тому подобных свободных ассоциаций, отделяя их от политических и экономических сообществ. При этом следует учитывать аспекты анализа ГО различными теоретиками **Социологическое** определение ГО акцентирует внимание аналитиков на мере самоорганизации и институализации сообществ. **Аксиологическое** определение делает акцент на ценностные параметры ГО, различая позитивно направленные, конструктивные и паразитарные, злокачественные сообщества. **Юридическое** определение ГО акцентирует внимание на узаконенных, законодательно закрепленных и спонтанных, полузаконных объединениях. ГО можно рассматривать также и как определенный тип **коммуникационного** процесса между государством и гражданином.

**3. Квалификация «негражданского общества» (НГО).** Используя понятие ГО, необходимо в соответствии с законами диалектики, ввести понятие противоположное по содержанию. Таким понятием выступает **«негражданское общество»**, которое состоит из совокупности ассоциаций граждан, не уважающих и не соблюдающих законы государства, игнорирующих общечеловеческие моральные нормы и демократические ценности. Это дает возможность более четко классифицировать антиподы ГО в различных сферах жизни общества: в политической – нелегальные, террористические, парамилитарные организации; в экономической – мафиозные и преступные группировки, в культурной – тоталитарные религиозные секты деструктивного толка и т.п.

#### **4. Исторические типы гражданского общества.**

1) XVIII-XIX вв. **Солидарная модель.** Становление гражданского общества, проявление позитивных характеристик, создание солидарных общностей, формирование чувства гражданина. В США А. де Токвиля

поразило то, що 100 000 американців торжественно дали клятву не брати в рот спиртне, почали боротьбу за трезвість.. Ответственность не только за себя, но и за страну, за других – основа гражданского чувства. (А.де Токвиль. «Демократия в Америке». 1830).

2) XIX – первая половина XX века. **Конфронтационная модель**, расслоение, рост классовой борьбы, революций, рост авторитета идей социализма, левых, марксизма.

3) Вторая половина XX века. **Демократическая модель**.

4) Начало XXI века. **Трансформационная модель**.

5. **Фундаментальные основы гражданского общества:**

1) частная собственность, разнообразие форм собственности (плюрализм);

2) либеральные ценностные ориентации (идейно-политическое единство);

3) наличие правосознания в массовом сознании;

4) свободное функционирование оппозиции;

5) свободное функционирование СМИ, реализация свободы слова;

6) гражданская религия наличие общенациональной идеи.

6. **Четыре кита демократии**. По крайней мере, четыре фактора имеют решающее значение для становления демократии: 1. Создание демократических институтов. 2. Сформированность соответствующих экономических структур. 3. Наличие культурных предпосылок. 4. Традиции гражданской вовлеченности.

Что касается первого из факторов, то Украина в наибольшей степени продвинулась именно в этом направлении. Однако необходимо иметь в виду, что в значительной степени устойчивость демократических институтов определяют экономические факторы. Между экономическим развитием и долговечностью демократии существует прямая зависимость. Демократии не гибнут в богатых странах, тогда как в бедных они весьма хрупки и недолговечны. Культурная составляющая демократии в наименьшей степени поддается социологическому изучению и описанию, хотя, по всей видимости, именно она является наиболее значимой. Традиции гражданской вовлеченности были прерваны в СССР на долгие семь десятилетий, и теперь требуются огромные усилия для их реанимации. Философский анализ социальных процессов, основанный скорее на интуитивном прозрении, иногда оказывается более точным. Пророческий характер философии Н.А.Бердяева, мы в полной мере можем оценить лишь сегодня, а ведь философ еще в 30-е годы написал пророческие слова о том, что «весь этот грандиозный коммунистический эксперимент закончится грандиозным провалом – поголовным шкурничеством».

Демократию можно сравнить с некоей «игрой» в которой игроки безусловно придерживаются общих для всех правил, уважают друг друга, а в случае поражения не стремятся разрушить систему, но ждут своей очереди и

своего шанса. Такая система отношений, естественно, предполагает наличие особых духовных компонентов и установок в сознании игроков, связанных, прежде всего с отказом от конфронтационных установок, наличием толерантности, умением терпеть поражения. Одним из важнейших компонентов демократического менталитета является умение сотрудничать с оппозицией, признавать за ней, в случае собственной победы, возможность ее конструктивного участия в политической жизни. Для побежденного важно научиться участвовать в проведении политики, против которой выступаешь и которую критикуешь. В свою очередь победителю важно научиться подключать оппозицию к решению собственных программных задач. В демократическом обществе общей установкой является признание ценности демократии самой по себе, а не ее инструментально-процедурной составляющей. Однако далеко не все украинские политические «игроки» обладают такой культурой. Так, для ментальности ортодоксальных коммунистов и национал-радикалов характерно стремление в любом случае добиваться своих целей, использовать для этого любые средства.

Учитывая, что в условиях тотального уничтожения гражданского общества, к которому привело более чем 70-летнее правление коммунистов, другого способа возрождения демократии, кроме как по инициативе государства и правящей элиты, в Украине просто не существует. Поэтому главная причина неудачи на поприще формирования демократических институтов и гражданского общества видится в полной **интеллектуальной и моральной несостоятельности отечественной политической «элиты»**, в ее неспособности подняться над узкокорыстными интересами. «Вічна трагедія українська: тупий егоїстичний анархізм нездатної до самоорганізації старшини і зрадливість темної «черні» та їх безглузда боротьба поміж собою», – писав В.Липинський.

А.де Токвиль считал, что демократия есть выражение эгалитарных обычаев и нравов. С.Хантингтон утверждал, что для устойчивости демократии необходима приверженность демократическим ценностям со стороны правящих элит. Если мы рассмотрим становление демократии во второй половине XX века, то обнаружим несколько типичных «сценариев» этого сложного процесса.

1. Политические элиты **приобщаются** к демократическим формам жизни под влиянием своих колониальных хозяев. Так происходило в Индии, где представители высших классов обучались демократии непосредственно в метрополии, получая образование в Кембридже и Оксфорде.

2. Политические элиты **«принуждаются»** к демократии в условиях жесткого и длительного экономического, политического и военного контроля (как это случилось в послевоенной Германии и Японии, где внедрение демократических институтов и форм жизни осуществлялось под эгидой США).

3. Демократические формы **«спускаются»** сверху, политическим



руководством страны, «установившим» от применения тотального насилия, как это происходило, например, в Испании и Бразилии после длительного существования там авторитарных режимов.

4. Политические элиты **сохраняют** приверженность исторически сложившимся демократическим ценностям и **реанимируют** их, опираясь на уцелевшие или воссозданные сегменты гражданского общества (частная собственность, церковь, профсоюзы наподобие «Солидарности»), как это происходило в странах Восточной Европы и Балтии в 80-90-е годы.

5. Демократические традиции **имплантируются** в инородное тело. Этим путем идут страны, возникшие в результате распада СССР (исключая Балтию).

**Настич Тетяна Миколаївна,**  
курсант 2 курсу факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат історичних наук

**Головіна О.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ**

Професійне вигорання – це досить поширене явище, розповсюджене передусім серед представників професій, пов'язаних з роботою із людьми, унаслідок постійних надмірних вимог, що ставляться як до особистісних ресурсів, здібностей, характеру, так й до професійної компетентності. Зміст такої діяльності зумовлений багатоваріантністю професійних завдань та їх значною інтелектуальною та емоціональною насиченістю. Не витримуючи щоденного психологічного тиску, особа не просто регресує у своєму професійному розвитку, а й неспроможна бути задіяною до конструктивної роботи в групі, у стосунках з іншими людьми. Розповсюдженість цього явища обумовлює актуальність його дослідження.

Правоохоронна діяльність належить до професій, що передбачають виконання службових завдань у напружених, екстремальних, стресогенних умовах. Виникнення синдрому вигорання – це завжди така деформація

внутрішнього світу людини, що унеможлиблює як її продуктивну трудову діяльність, так і самореалізацію, задоволення життям, психічне здоров'я. До набору симптомів професійного вигорання належать апатійність до процесу й результатів праці, низькі рівні трудової моралі та внутрішньої культури працівника, часта зміна ним місця роботи, явне зниження виробничої продуктивності, зловживання алкоголем і/або наркотиками, подружні та сімейні конфлікти, цинічне ставлення до навколишніх і суспільного життя в цілому, збільшення вагомості душевних розладів та ін.

У професійній діяльності працівника поліції палітра емоційних станів надзвичайно велика, але домінуючим є стан емоційної напруги (від помірної до надмірної), який залежить від характеру виконуваних дій, професійного досвіду та індивідуальних психологічних особливостей працівника. До причин підвищеної емоційної напруги належать:

- велика персональна відповідальність за прийняття рішень;
- наявність компетентних органів, що контролюють службову діяльність і можливість ідентифікації працівника, який допустив порушення чинного законодавства;
- необхідність постійної готовності до несподіваних ситуацій;
- вплив швидкозмінних об'єктів спостереження, зовнішніх факторів;
- досить високий рівень конфліктних ситуацій, що виникають при виконанні професійних функцій;
- постійний вплив кримінального середовища (у тому числі через засоби масової інформації), що намагаються здійснити психологічний тиск, шантаж, підкуп податківців, створити можливості для порушення чинного антикорупційного законодавства;
- протидія та неприйняття з боку певної частини колективу [5].

Нервова напруженість слугує підґрунтям для формування професійного вигорання, є його пусковим механізмом. Напруженість має динамічний характер, що обумовлюється наростаючим та сталим посиленням психотравмуючих факторів. Тривожна напруженість, в свою чергу, включає наступні симптоми професійного вигорання:

1. Переживання психотравмуючих обставин. Проявляється в усвідомленні, що постійно посилюється, психотравмуючих факторів у професійній діяльності, які сприймаються як такі, що важко або неможливо усунути. Нерозв'язність ситуації призводить до розвитку вигорання.

2. Незадоволеність собою. Внаслідок невдачі або нездатності вплинути на психотравмуючі обставини людина, звичайно, відчуває невдоволення собою, обраною професією, займаною посадою, конкретними обов'язками, умовами професійної діяльності.

3. “Загнаність у клітку”. Це стан інтелектуально-емоційного затору, загальмованості, тупика. У житті ми часто відчуваємо стан “загнаності в клітку”, і не тільки в зв'язку з професійною діяльністю. У таких випадках суб'єкт приходиться до думок: “Невже це не має меж?”; “Я не спроможний

подолати, перебороти це”; “Я відчуваю безвихідність ситуації навколо мене”.

4. Тривога і депресія. Виявляється в зв'язку з професійною діяльністю в особливо ускладнених обставинах, що спонукають до вигорання як засобу психологічного захисту. Почуття незадоволеності роботою і собою породжує могутню енергетичну напругу у формі переживання ситуативної чи особистісної тривоги, розчарування в собі, в обраній професії, у конкретній посаді або місці служби. Симптом тривоги і депресії це остання крапка у формуванні тривожної напруженості в умовах розвитку професійного вигорання.

Під час професійного вигорання постає така проблема як емоційне виснаження. Людина не проявляє ніяких емоцій, є відстороненою до всього, відноситься байдужо. Звичайно, що інколи знаходиться в дуже пригніченому становищі, в деяких це проявляється в істеричі та сльозах.

Виснаження включає наступні симптоми:

1. Емоційний дефіцит. До професіонала приходять відчуття, що емоційно він уже не може допомагати суб'єктам своєї діяльності, що він не в змозі увійти в їхнє положення, бути спільником і співпереживати, відгукуватися на ситуації, що повинні зачіпати, спонукати його, забезпечувати інтелектуальну, вольову, моральну віддачу. Поступово симптом підсилюється і здобуває більш ускладнену форму: усе рідше виявляються позитивні емоції і все частіше – негативні. Різкість, брутальність, дратівливість, образи, капризи доповнюють симптом емоційного дефіциту.

2. Емоційна відчуженість. Людина майже повністю виключає емоції зі сфери своєї професійної діяльності. Її майже ніщо не хвилює, майже нічого не викликає в неї емоційного відгуку: ані позитивні, ані негативні обставини. Людина поступово привчається працювати як робот, як бездушний автомат. В інших сферах вона спроможна реагувати повнокровними емоціями.

3. Особистісна відчуженість (деперсоналізація). Виявляється в широкому діапазоні умонастроїв і вчинків професіонала в його взаємодії. Являє собою стійку тенденцію розвивати відчужене, цинічне відношення до праці, до інших людей (керівництва, партнерів) на підґрунті повної або часткової втрати інтересу до предмету професійної діяльності, інших людей, як її суб'єктів. Виникаючі негативні установки можуть спочатку мати прихований характер і виявлятися у внутрішньому стримуваному роздратуванні, що згодом виринається назовні у вигляді спалахів роздратування, відкритого конфлікту.

4. Психосоматичні та психовегетативні порушення. Симптом виявляється на рівні фізичного і психічного самопочуття – часом навіть думка про суб'єктів професійної діяльності або контакт із ними викликає поганий настрій, хворобливі асоціації, почуття страху, неприємні відчуття в області серця, безсоння, судинні реакції, загострення хронічних захворювань [2].

Отже, дана проблема є досить поширеною, тому постає питання щодо профілактики вигорання як чинника професійної деформації. Одним із поширених способів збереження та покращення психологічного здоров'я працівників органів поліції є використання соціально-психологічного тренінгу в межах психологічного супроводження та професійної підготовки. Перспективним напрямом подальшої роботи є розроблення психотехнологій розвитку стресостійкості та ресурсозбереження працівників поліції на етапі фахової підготовки, а також складність умов професійної діяльності поліцейського актуалізує застосування технологій збереження та покращення психологічного здоров'я працівників, а також психологічного супроводу, зокрема використання психотренінгових технологій [1, с. 51; 3, с. 99].

### **Література**

1. Весна О.О., Шляхи покращання та збереження психологічного здоров'я працівників поліції / О.О. Весна // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : Матеріали VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Київ, 11 листопада 2017 року) – К. – 2017. – С. 48-51.
2. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
3. Доценко В. В. Психологічні ресурси подолання стресових ситуацій працівниками поліції на етапі фахової підготовки / В.В. Доценко // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права : Матеріали VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Київ, 11 листопада 2017 року) – К. – 2017. – С. 96-99.
4. Славнов С.В. Структурно-динамические характеристики образа успешного профессионала налоговой полиции / С.В. Славнов // Психологический журнал. – 2003. – №1. – С. 82-90.
5. Хайрулін О.М. Психологія професійного вигорання військовослужбовців / О. М. Хайрулін; за наук. ред. А.В. Фурмана. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 220 с.

**Недря Кирило Михайлович,**  
кандидат історичних наук,  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

## **ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ (УЧАСНИКІВ АТО): СУЧАСНИЙ СТАН ТА МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ**

Одним з ключових показників розвитку громадянського суспільства завжди був і залишається таким рівень розвитку і впливу на прийняття владних рішень так званого «третього сектору», або форм організації

громадськості у вигляді різного роду організацій, спілок, товариств, тощо. За ідеальних умов, саме вони виступають модераторами повістки дня щодо нагальності існуючих в суспільстві проблем, збираючи інформацію по ним, систематизуючи, аналізуючи і, подекуди, пропонуючи вже готові рішення. Окрім того, саме вони частково є кадровим резервом у формуванні як політичної еліти так і державної служби. На теперішній момент, в силу наявного збройного конфлікту на теренах України, постійно збільшується кількість осіб, що мають статус учасника бойових дій, або учасника антитерористичної операції. Так, станом на 2 травня 2018 р. налічується вже 335 тис. 303 особи, яким згідно Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №413 такий статус надано.

Безумовно, що така кількість осіб з відповідним статусом, створює низку викликів перед державною владою та суспільством зокрема. В першу чергу, дана категорія громадян є пільговою (22 пільги згідно чинного законодавства), що створює навантаження на фінансово-економічну систему та систему соціального забезпечення, що додатково ускладнюється специфічними потребами даної категорії осіб (наприклад психологічна реабілітація). Подекуди неврегульованість та неузгодженість у законодавчому полі, породжує наскрізні проблеми для системи державного управління в цілому. Окрім того, така кількість осіб є досить значним сегментом електорального поля, що, безумовно, додатково привертає увагу різних політичних гравців (показовим у цьому сенсі стали минулі вибори Народних депутатів України, коли у всіх партійних списках знаходилися представники силових відомств, що безпосередньо приймали участь у Антитерористичній операції).

Все вищезазначене, створює конфліктність у взаєминах за вертикаллю «влада - суспільство» та породжує необхідність самоорганізації даної категорії населення.

На теперішній момент, згідно з обліком Міністерства юстиції України, громадських організацій, які в свою назву включили абревіатуру «АТО» чи словосполучення «учасники бойових дій», існує від 500 до 800. При цьому, низка організацій має відокремлені підрозділи, тому, якщо враховувати і їх, цифра 500-800 виявляється цілком реальною і динамічно зростаючою. Це дуже багато. Тому, логічно виникають питання щодо їх ефективності та взагалі доцільності існування.

Тут треба задатися дуже простим питанням: для чого ці організації створювалися, яка їхня мета і які конкретні результати роботи. Я не зважаючи на те, що особисто маю відношення до цієї сфери, буду в змозі назвати бодай 20 організацій, які помітні, які на слуху.

Досить велика кількість цих організацій була створено в ході

передвиборчого процесу в територіальні органи місцевого самоврядування в 2015 році. Зачасту – я не кажу про більшість – були випадки, коли, наприклад, місцеві органи влади, керівники якихось селищних рад, розуміючи власні сумнівні електоральні позиції, намагалися збільшити власну підтримку за рахунок електоральної гри з метою пошуку прихильності учасників бойових дій/АТО. Шляхом створення штучних, як зараз модно казати, «фейкових» громадських організацій учасників бойових дій/АТО.

Наприклад, хлопцям пропонувався певний земельний ресурс, за них здійснювалася реєстрація юридичних аспектів, збирався актив з 10-15 людей, які ходили в формі, підтримували ініціативи місцевого лідера, який претендував на обрання на державну посаду. Таким чином, ці організації були із самої появи «кишеньковими». І розраховувати на їхню притомність в соціальних ініціативах і конкретних справах, якусь стабільність чи ефективність не доводиться.

Також не слід забувати, що низка організацій, насамперед, у 2014-2015 рр., створювалися все ж для вирішення конкретних поточних, вкрай гострих на той момент питань для ветеранів. Наприклад, отримання статусу учасника бойових дій (УБД). Згодом вони побачили, що система еволюціонує, і ці критичні питання вже доволі непогано реалізуються державними органами. Головними проблемними моментами, на яких фокусували увагу ці ветеранські організації (окрім статусу УБД) були такі: забезпечення земельними ділянками учасників АТО, соціальний захист учасників АТО, лікування, соціальна реабілітація учасників АТО. Частина з них фактично виконала свою роль на певному етапі, а у подальшому просто не змогли віднайти свою нішу, чи то витримати конкуренцію з іншими. Велику роль у цьому відіграла і продовжує відігравати пасивність самих учасників бойових дій, які де-факто є досить вразливою категорією щодо маніпулювання.

Слід відзначити і еволюціонування державних структур у напрямку співпраці з організаціями зазначеної категорії. Так, у низці державних органів (Міністерство соціальної політики, Міністерство оборони, Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, та ін.) створено громадські ради, які включили в себе представників громадського сектору, а також окремі представники руху є радниками при певних посадовцях, що, безумовно, сприяє поліпшенню комунікації.

Дещо змінилися і основні напрямки діяльності громадських організацій. З вирішенням нагальних проблем, на передній план поступово виходять проблеми ре соціалізації учасників бойових дій, тобто включеності їх у соціальні структури. В першу чергу увага приділяється питанням підвищення кваліфікації, перенавчання, а також стимулювання до реалізації власного потенціалу шляхом створення різного роду підприємницьких форм діяльності (здебільшого малий бізнес). При чому, є досить успішні приклади,

як то «Ветерано груп», яка побудована у сфері надання послуг і включає в себе службу таксі, заклади громадського харчування, охоронну структуру, кулінарію, тощо, а починалася лише з невеликої піцерії.

Вцілому ж, більшість процесів у секторі громадських організацій учасників бойових дій та АТО, все ще залишаються стихійними. Відсутня системна координація між учасниками та продовжуються процеси створення нових організацій, а не об'єднання вже існуючих. Проте, можна виділити і позитивні моменти, як то мобільність у представленні інтересів, а також робота з інноваційними напрямками ре соціалізації, що активно підтримується організаціями з міжнародним досвідом, а також представниками інших країн. Також показовим є намагання даної категорії громадського сектору виконувати одну зі своїх головних функцій – продукувати нових лідерів громадської думки, а отже і потенційної політичної та управлінської еліти.

### **Література**

1. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення від 20 серпня 2014 р. № 413. – режим доступу до публікації: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>.

2. Державна служба у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. Інформація щодо надання статусу «учасник бойових дій» станом на 2 травня 2018 р. – режим доступу до публікації: <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html>.

3. Кушнір А. Ресоціалізація учасників АТО – ключова проблема повернення ветеранів до соціуму. – режим доступу до публікації: <http://opk.com.ua/%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%B%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE>.

**Палагута Вадим Іванович,**  
доктор філософських наук, професор,  
заведуючий кафедрою інженерної  
педагогіки Национальній  
металургічеської академії України

## **ПРОБЛЕМЫ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ (КТО МЫ?)**

Сейчас для украинского общества весьма актуальным звучит вопрос известного американского социального мыслителя С. Хандингтона, который более десяти лет тому назад написал в своей книге «Кто Мы?: Вызовы

американской национальной идентичности»: «Все общества в своем развитии сталкиваются с различными угрозами - и рано или поздно этим угрозам поддаются. Тем не менее, некоторым удаётся приостановить процесс подчинения и даже, хотя бы на время, обратить вспять увядание и оживить собственную идентичность» [1,с.18]. Для американского социального мыслителя проблема вызова гражданской и национальной идентичности интересовали, в первую очередь, в связи с множеством этнических, религиозных, культурных и лингвистических групп, проживающих в США и постоянные волны эмиграции, наводняющие эту страну. Как известно, для США всегда было важно постоянно поддерживать гражданскую и национальную идентичность для сохранения целостности американской нации.

Гражданская идентичность всегда является конституирующим основанием для современной политической нации и опорой демократической государственности. Гражданская идентичность указывает на членство в макрополитическом сообществе и предполагает самоидентификацию индивида с его политической культурой и институтами, в том числе с определяющим индивидуальный политико-правовой статус институтом гражданства. В основании гражданской идентичности лежит усвоение человеком ценностей активного, конструктивного участия в социальных взаимодействиях, наличие действующих демократических свобод и политической гражданской солидарности.

Необходимо отметить, что гражданская идентичность формируется поверх различного рода коллективных и групповых идентичностей и социокультурных и лингвистических размежеваний современного общества. И в этом смысле очень примечательна точка зрения известного немецкого философа Юргена Хабермаса: «Демократическое гражданство не нуждается в укоренении в национальной идентичности какого-либо народа; однако, будучи индифферентным к многообразию различных культурных форм жизни, оно требует социализации всех граждан в рамках общей политической культуры» [2,с.209].

Так, гражданская идентичность — неотъемлемая часть демократического политического процесса. В странах демократической политической традиции потенциальная возможность и уверенность граждан в способности оказывать влияние на принятие политических решений рассматривается как *самодостаточное основание гражданской идентичности*. Поэтому, в современном политическом процессе гражданская идентичность индивида может выражаться через различные формы политического (протестного активизм) и неполитического участия (художественный активизм), однако она не сводится к прямому участию. Гражданская идентичность опирается на институты гражданского общества, которые пользуются широкой общественной поддержкой, а именно вовлеченность в формы гражданской самоорганизации (самостоятельная



инициатива на уровне местных сообществ, волонтерская работа, различного рода фанатские объединения и проч.) формирует социальную устойчивость и порядок, на которых строится межличностное доверие и доверие к социальным институтам. *Общественное доверие*, складывающееся в процессе деятельности структур гражданского общества и в результате их взаимодействия, становится источником ответственности человека и гражданина, формирующим гражданскую идентичность. При этом сама гражданская идентичность имплицитно считается неотъемлемой частью политической культуры, что определяет более широкий социальный контекст межличностного доверия и *неполитических взаимодействий в повседневной жизни*, способных поддерживать в целом неконфронтационный социальный климат в обществе.

И в этом смысле, весьма примечательной будет точка зрения на гражданскую идентичность авторов уже классического труда о гражданственности и гражданской культуре Габриэля Алмонда и Сиднея Верба, которые доказывали, что *гражданская культура опирается на демократические политические институты*. Они считают, что в рамках сложившейся в развитых демократиях гражданской культуры «роль гражданина ...поддерживается благодаря его глубокой приверженности нормам *активного гражданства*, равно как и его убежденности в том, что он *может быть* влиятельным гражданином» [3, р. 346].

Вместе с тем, необходимо внести ясность в трактовке смысла понятия «*гражданская идентичность*». Всё дело в том, что часто гражданскую идентичность путают с другими, родственными типами идентичности, а именно с *государственно-гражданской и национальной идентичностью*. Тем более, это путаница усугубляется и тем обстоятельством, что в современном украинском политическом дискурсе понятия гражданской, государственно-гражданской и национальной идентичности зачастую употребляются как синонимы. Между тем, существуют существенные различия в их содержательном наполнении. Поэтому, эти понятия нуждаются в определённой экспликации, позволяющей их рассматривать не как синонимы, а как нечто если не полностью различное, то, по крайней мере, различающееся в своем смысловом горизонте.

Так, гражданская идентичность, как следует из вышеизложенного, указывает на повсеместную вовлеченность граждан в социальные взаимодействия по всему социальному пространству общества и её эмоциональное переживание. Государственно- гражданская идентичность исходит из примата государства над индивидами, то есть государство является главной точкой отсчета и ориентиром в гражданской самоидентификации человека, а национальная идентичность исходит из чувства принадлежности индивида к национально- государственному сообществу. Но они, как правило, не различаются в современном украинском политическом дискурсе, и трактуются как единая *национально-гражданская*

идентичность, что и транслируется всевозможными способами - политиками, масс-медийными средствами на уровень общественного сознания.

Необходимо отметить, что гражданская и национальная идентичность имеют одни общий исток, одну общую основу - усвоение значимых для государства и общества культурных установок и ориентаций, проверенных временем символов, традиций, то есть предполагает *преемственность исторической памяти*. И здесь в современном украинском обществе обнаруживается существенный разрыв между этими типами идентичности именно на почве грубой фальсификации исторической памяти.

Так, соотносённость гражданина с государством и обществом, которое обеспечивает поддержание общего пространства социальных взаимодействий, не равнозначна поддержке сложившегося политико-институционального порядка: гражданская самоидентификация может принимать по отношению к государству как лояльные (легитимирующие), так и критические либо протестные формы, и направленные на совершенствование или изменение/перестройку сложившихся политических институтов. Например, отсутствие общественного консенсуса вокруг трактовки исторического прошлого свидетельствует о преобладании критических или/и протестных оснований гражданской самоидентификации и может предвещать системные трансформации не столько политического строя, сколько сдвиги в общественном сознании. Сейчас вызывает определённую тревогу возможности конструирования гражданской идентичности в условиях нынешнего глубокого кризиса всей политической, идеологической и социокультурной системы Украины и того места в ней исторического прошлого, исторической памяти. Она, как известно, служила и служит вместилищем наглядных образцов и примеров для многих поколений украинских граждан.

Не секрет, что историческая память как социокультурный феномен оказывает существенное влияние на формирование гражданской идентичности в условиях многонационального государства и создаёт определённую матрицу для гражданских самоидентификаций субъектов. Как отмечал в этой связи американский философ и психоаналитик Эрик Эриксон: «Идентичность содержит взаимодополнительность прошлого и будущего: как в индивиде, так и в обществе она *связывает* актуальность уходящего прошлого с актуальностью открывающегося будущего» [4,с.323].

Поэтому, особый интерес вызывает рассмотрение взаимосвязи гражданской идентичности и исторической памяти. В самом деле, гражданская идентичность той или иной социальной группы, в идеале всех граждан общества, поддерживается сложившимися дискурсивными практиками, значимыми социальными и историческими событиями, памятными местами, культурными артефактами, всеобщими праздниками. Они формируют у многоэтнических социальных групп определённое отношение к истории, сознание собственного своеобразия и неповторимости,

а порой и исключительности, и понимания нерасторжимой связи прошлого с настоящим и будущим. Поэтому, любая социальная группа или сообщество, не говоря уже об обществе в целом, нуждается в прошлом, прежде всего в целях самоопределения.

И в этом смысле прослеживается нерасторжимая связь гражданской идентичности с символической мегаколлективной национальной идентичностью. Можно сказать, что нация живёт только тогда, когда оживляет своё прошлое в настоящем и постоянно актуализирует его для ближайшего и отдалённого будущего. Поэтому, роль исторической памяти всегда была определяющей для исследования как гражданской, так и национальной мегаколлективной идентичности, и особенно, сейчас. В этой связи Алейда Ассман, ссылаясь на немецкого историка Юргена Кока, замечает: «Теперь от истории ждут *освоения прошлого*, воспоминаний, обеспечения и удостоверения идентичности» [5, с. 235]. Далее, А. Ассман уточняет, что вот эта тесная связь, точнее – *взаимозависимость и взаимовлияние*, между исторической памятью и гражданской и национальной идентичностью требует, чтобы «культурная память создавала идентификационные возможности и партиципативные структуры, позволяющие осуществлять индивидуальное и коллективное освоение истории» [5, с.236]. Тем самым, здесь отчетливо просматривается тенденция определять историческую память как прояснение животрепещущего вопроса при изучении как гражданской, так и национальной идентичности – «кто мы такие?» и «в чём наше предназначение?» и как следствие ответ гражданина на вопрос «кто я такой?». Но эти животрепещущие вопросы, служащие одновременно и определённым мерилom человеческого опыта и жизни в целом, и изучением гражданской и национальной идентичности людей, намертво связывают прошлое, настоящее и будущее.

Поэтому, актуальным становится сейчас интерес к изучению феномена исторической памяти не только со стороны обществоведов, но и для всего украинского общества, прежде всего культурной и научно-гуманитарной её части как предмета целенаправленного *социального конструирования*. Именно сейчас сформировалось отчётливое понимание того, что представления о прошлом определяются обстоятельствами коллективного настоящего той или иной социальной, этнической или конфессиональной социальной группы, но которыми пронизан весь социум сверху донизу. Более того, само размежевание общества на иерархически подчинённые и конкурирующие, а порой, и конфликтующие социальные группы и сообщества вынуждает его историческую память складываться не в одномерном и прозрачном пространстве понимания, а в когда-то исторически возникшем пространстве социального опыта и мироотношения, которое крайне сложно изменять или ломать. Данное мироотношение складывается на протяжении десятилетий, а порой и столетий.

При этом, есть ещё одна особенность функционирования исторической

памяти - она и формируется, и деформируется одновременно, то есть ее динамика функционирует как двусторонний процесс разрушения и созидания. Поэтому, её специфика допускает всевозможные манипуляции, востребованные теми политическими группами, которые находятся сейчас у власти. Является не секретом, что определяя политику идентичности, современные украинские власти совершенно не учитывают историческую память восточного и юго-восточного региона страны, этнически очень разнородных, имеющих ряд своих специфических черт в оценке и понимании прошлого. Вот почему, создаётся парадоксальная ситуация - где же *правда*, а где ловко сконструированная в угоду сиюминутным интересам власти *фикция*? По словам А. Ассман: «Если отныне будет считаться, будто любая идентичность «конструируется» в настоящем, то какие критерии смогут отличить исторически обоснованные представления коллектива о самом себе от мифических и фиктивных?» [5, с. 243]. И в этом смысле хотелось бы заметить, что если говорить о формировании уже не столько гражданской, сколько национальной мегаколлективной идентичности, тоже всегда подразумевающей историческую память, то историческая память предусматривает воображаемую, относительно однородную общность, пронизывающую прошлое, настоящее и будущее, то есть требует дискурсивно оформленную и воображаемую преемственность, уходящую вглубь времён. Но, а если её просто нет или она явно недостаточна для конструирования мононациональной идентичности или как принято сейчас говорить - нет соответствующих возможностей для формирования общенациональной украинской идеи? Что тогда делать?...

Тогда приходится довольствоваться малым - переопределением содержания таких понятий как «прошлое», «настоящее» и «будущее», которые мешают «утверждению» в украинском обществе монолитной гражданской идентичности, не говоря уже о создании целостной концепции национальной идентичности. Упускается из виду или просто не замечается, и что ни в коем случае нельзя не принимать в расчёт и не учитывать, так это глубинную эмоционально-психологическую связь людей и социальных образцов и нарративов с недалёким прошлым. Как замечает в этой связи А. Ассман «Действует эмоциональная связь с настоящим или прошлым, которую нельзя игнорировать, терять и тем более *разрушать*; её следует сделать предметом особой заботы» [5, с. 257]. Действительно, ещё не только живы люди, приобщённые к принципиально иной исторической памяти, чем ту, которую формирует ныне действующая власть, но и имеется поколение, социальный опыт которого невозможно в одночасье переформировать или перечеркнуть. Как невозможно и заменить их устоявшиеся представления о прошлом совершенно иными «образами» истории, в которых черное называется белым, и где фальсификации исторического прошлого становятся нормой. Попытки переписать историю, изменить историческую память живущих поколений, переформатировать коллективные идентичности в

обществе, составленном их различных по своей ментальности и миропониманию этнических образований и, устойчиво придерживающихся различных представлений о прошлом, ни к чему хорошему в украинском обществе не приведут.

Можно сказать, что историческая память как социокультурный феномен хранит и воспроизводит не только своё прошлое, но через настоящее и своё будущее, о чём полностью забывают нынешние «социальные реформаторы». И здесь всегда надо помнить, что будущее – это всегда своего рода революция, открывающая по известному высказыванию французского революционера Дантона сто тысяч вакансий, но эти желания быстрых революционных перемен могут привести к реализации смерти в прямом и переносном смысле. Поэтому, радикальный вопрос к настоящему, за которое несут ответственность перед историей все без исключения украинские граждане, не говоря уже о политиках, звучит ныне так - чего требует *будущее, и прошлое* от настоящего?

Поэтому, формирование гражданской идентичности предполагает поиски адекватных ответов на риски доминирования этнического, *титульного* самосознания и групповых идентичностей с этническими корнями (этнонациональными, этносоциальными, этноконфессиональными). В условиях новых социальных вызовов они выстраиваются по принципу исключения и противостояния «иным», «чужим», «другим», перечеркивая ее интегративные универсалистские основания. Главным вызовом оказывается как позитивное, так и негативное совмещение гражданской и этнической, национальной идентичности. Тем более, как отмечает теоретик «общества риска» Ульрих Бек размывание границ культурного и повседневного жизненного опыта людей и «несовпадение пространства опыта индивида с национальным пространством», когда социальное место, занимаемое индивидом, перестает «полностью или даже в значительной мере определять жизнь сообщества, и... коллективная память теряет свое единство и целостность». Вместе с тем, ему на смену приходят современные транснациональные тренды, которые в динамике идентичности до сих пор наталкиваются на политико-правовые ограничения национального пространства [6, - С.37-43].

По сути, речь идет о формировании открытой иному опыту *инклюзивной* идентичности, о максимально широком вовлечении граждан во взаимодействия в рамках разных социальных институтов. Поэтому, этничность может стать ресурсом и позитивной, созидательной, и негативной мобилизации, направленной против «других», «иных», «чужих». Итоговый вектор такой интеграции определяется позицией граждан и гражданского общества и вектором развития гражданских политических институтов, являясь источником «особого чувства», способного поддерживать гражданское согласие и толерантность, а вместе с ней и гражданскую идентичность. Это тот ориентир, который должен стать общезначимой и

объединяющей ценностью и первоочередной задачей для всех и каждого в современном украинском обществе.

Возможно, когда-нибудь в будущем украинское общество придёт к той степени взаимной толерантности и взаимопонимания, которое культивируется в американском обществе. Тогда можно будет говорить не только о *единственно возможной, но и реализуемой* политике идентичности в многонациональном обществе, о котором очень хорошо написал известный американский социальный теоретик Як Бернارد: «Нужно заменить модели сообщества, сформированные образами национальной солидарности или коллективной идентичности, моделью, сформированной отношениями взаимной попечительности и лояльности, характерных для того, что я называю социальной дружбой» [7, с.11-12]. Это именно тот опыт гражданского самопонимания и преемственности, который не имеет других позитивных альтернатив в многовековой культурно - исторической практике развития общества.

#### **Література**

1. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности. – М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига», 2004. – 635 с.
2. Хабермас Ю. Гражданство и национальная идентичность. — Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. - М.: Academia., 1995. - С. 208-245.
3. Almond G.A., Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963. - 574 p.
4. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис - М.: Издательская группа «Прогресс», 1996. - 344 с.
5. Ассман А. Распалась связь времён? Взлёт и падение темпорального режима Модерна - М.: Новое литературное обозрение, 2017. – 272 с.
6. Бек У. 2003. Космополитическое общество и его враги. — Журнал антропологии. Т. VI. №1.1, - С. 24-50.
7. Бернارد Я. Национализм и моральная психология сообщества - М.: Изд-во Института Гайдара, 2017. – 520 с.

**Перевода Євген Вікторович,**

доктор політичних наук, професор,  
завідувач кафедри політичних наук  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури

**Місержи Світлана Дмитрівна,**

кандидат політичних наук, доцент,  
доцент кафедри філософії та соціології  
Національного медичного університету  
імені О. О. Богомольця

### **ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОМУ ЕТАПІ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Революція Гідності, як й будь-які революції, викликала сплеск активності громадянського суспільства. Це не слід сприймати однозначно. В історії бували випадки, коли така активність мала негативні наслідки для країн. Загрози існують й в Україні. Тому перспективи громадянського суспільства залишаються актуальною темою. Якщо при зламі режиму об'єкт дій громадянського суспільства визначений чітко, то після революцій постає проблема, в яке конструктивне річище слід спрямувати його енергію.

Щодо масового суспільства, якому властиві глибока соціальна диференціація, стрімкий розвиток комунікаційних технологій, інтенсивність інформаційних потоків, виборчі механізми формування влади, слід піддати сумніву деякі класичні ознаки громадянського суспільства. Цьому сприяють й теорії комунікації, маніпулятивної демократії, символічної політики.

Так, хоча громадянське суспільство є сферою взаємодії громадян як носіїв приватних інтересів, ці інтереси виникають не у свідомості самих громадян. Вони конструюються в ході соціальної взаємодії з іншими індивідами та групами. Особлива роль належить таким інститутам як засоби масової комунікації, політика, освіта, виховання.

Впливаючи на інтереси співгромадян, індивіди та соціальні групи прагнуть створити соціальний простір, що сприятиме реалізації їх власних інтересів (теж сконструйованих). Інтенсивність впливу залежить від ресурсів, якими володіють суб'єкти впливу і серед яких значне місце посідають бази даних. Чи коректно тоді говорити про «вільних індивідів»? Хоча вони рівні у правовому відношенні, але інформаційний вплив теж є примусом?

Потребують змін погляди на взаємодію держави та громадянського суспільства. По-перше, держава є найбільшим власником баз даних, а отже маніпулятором. На думку експертів НІСД, держава формує громадянське суспільство «зверху» [7, с. 4]. До речі, це змушує поставити під сумнів ще

одну рису громадянського суспільства – щодо «горизонтальності взаємодії» в ньому. Проблема фінансово-промислових груп як «квазігромадянського», за оцінкою Г. Зеленько, суспільства, на наш погляд, не у кулуарності їх взаємодії з державою, а у вертикальній взаємодії у їх рамках.

По-друге, держава є ареною дій носіїв приватних інтересів. Антиномія держави та громадянського суспільства має сенс щодо революцій, але далі суб'єкти останнього захоплюють ділянки держуправління й роблять державу інструментом з нав'язування інтересів суспільству. Це змушує уточнити думку Г. Ф. В. Гегеля. Не усяка держава долає суперечності приватних інтересів, а лише та, яка враховує інтереси широкого кола громадян, що не виключає, що суб'єкти управління прагнуть нав'язати свої інтереси.

Додамо, що за стрімкого розвитку комунікаційних технологій коло суб'єктів впливу на інтереси соціальних груп не обмежується державними кордонами, а включає міжнародні організації та групи, інші держави.

Але чим диверсифікованішим стає суспільство, тим важче соціальним інститутам врахувати усі значущі інтереси. Тому нині тенденцією стає делегування управлінських повноважень громадянському суспільству, становлення громадянського, зокрема місцевого, самоврядування.

Отже, громадянське суспільство, його структури є продуктом маніпулятивного впливу суб'єктів соціальних взаємодій. Найсильніші позиції тут обіймають ті, переважно політичні, угруповання, які володіють базами даних та технічними каналами впливу. Структурно маніпулятивний вплив здійснюється в межах інститутів, які водночас є носіями інституційної (етнокультурної) пам'яті. Важливий тренд сучасного розвитку – формування здатності громадянського суспільства до самоврядування.

Саме щодо громадянського суспільства України слід відзначити значну його політизованість. Багато структур, які після революції, так й раніше проявляли найбільшу активність, є по суті загонами партій та інших елітних угруповань (регіональних, галузевих), використовуються останніми як ресурс здобуття та здійснення влади, є політичними лобістами [3, с. 18].

Причина цього, з одного боку, полягає у рівні добробуті населення, а відтак обмеженому ресурсі громадських організацій. За Індексом сталості розвитку громадянського суспільства, станом на початок 2010-тих років серед усіх показників громадянського суспільства України саме показник фінансового забезпечення був найближче до початкового рівня [9]. З іншого боку, держава та місцеве самоврядування, які теоретично зацікавлені у конструктивній громадянській активності, докладають мало зусиль щодо компенсації ресурсного дефіциту громадянського суспільства. Частка підтримки з державного чи місцевого бюджетів інституцій громадянського суспільства в Україні становить 2–3%, в той час як у ЄС – 40–60% [2].

Фінансове забезпечення громадянського суспільства в Україні є «білою плямою» досліджень. М. Бичков стверджує, щ «аналіз усіх підходів до структури громадянського суспільства показує, що автори чомусь упускають



один із фундаментальних принципів : звідки брати кошти для організації і функціонування інститутів громадянського суспільства?» [1, с. 66].

Саме ресурсний дефіцит має наслідком легкість встановлення контролю над громадянським суспільством з боку окремих елітних угруповань. Внаслідок цього громадські організації віддзеркалюють інтереси не широких соціальних груп, а еліт, відтак їх активність не працює на стимулювання громадянської активності. Також в цій ситуації важко говорити про якусь здатність до громадянського самоврядування. На нашу думку, перспективи розвитку українського суспільства пов'язані зі становленням таких структур громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на розв'язання проблем, які найбільше турбують пересічних громадян. Саме на це має бути спрямована й маніпулятивна активність.

Після революції активність у цьому напрямі держави зростає. Важливим напрямом, спрямованим на стимулювання громадянської активності, є політика енергоефективності та енергозбереження (далі – ЕЕ). Реалізація заходів ЕЕ у житловому секторі має найвищий пріоритет, оскільки формує ринок, а суб'єктом їх впровадження є об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, які й є структурами громадянського суспільства. Інструментом стала програма «теплих кредитів».

Аналіз політики ЕЕ як інструменту стимулювання громадянського суспільства аналізувались у працях авторів тез [див. : 4–6]. Тому ми обмежимося деякими висновками щодо її ефективності.

За три останні роки кількість та частка ОСББ зросли вдвічі. Зростають й обсяг заходів, які здійснюються у багатоквартирних будинках, та коштів, які ОСББ залучають. Всього за цей період було залучено понад 200 млн. грн. кредитів та понад 100 млн. грн. держасигнувань на їх компенсацію. Але завдання у цій сфері настільки масштабні, що досягнення не є запорукою незворотності. Й нині ОСББ створені трохи більше ніж у 20 % будинків, причому більше половини – у новобудовах, тобто, по-перше, енергоефективних, а по-друге, де ОСББ створюють не мешканці, а забудовники. Прогнозні обсяги заходів ЕЕ у багатоквартирних будинках – 17 млрд. доларів США [8, с. 8], тому обсяг залучених коштів мізерний.

Відтак громадянська активність у цьому напрямі незначна, що корелює з висновками про низьку здатність українців до самоорганізації. Але й активність влади щодо її стимулювання недостатня. Держасигнування на компенсацію кредитів незначні, ще мізерніші кошти виділяє місцева влада. Не є наполегливою влада й щодо примусових заходів, передбачених Законом «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку».

Отже, після Революції Гідності зіштовхуються дві лінії щодо громадянського суспільства. Одна передбачає організацію підконтрольних організацій як інструменту політструктур. Інша – стимулювання громадянського самоврядування з актуальних для громадян проблем. Її складовою є політика ЕЕ. Поки що успіхи тут незначні, що змушує говорити,

що вона розрахована на тривалу перспективу, а її реалізація потребує спадкоємності курсу, політичної стабільності та розширення спектру інструментів стимулювання громадянського самоврядування.

#### **Література**

1. Бичков М. М. Проблема структурної визначеності громадянського суспільства та її ефективності // *Politicus*. 2017. Вип. 2. С. 63-67.
2. Громадянське суспільство [Електронний ресурс]. URL : [https://www.slideshare.net/metod\\_1/ss-42787267](https://www.slideshare.net/metod_1/ss-42787267) (дата звернення : 30.03.2018).
3. Зеленько Г. І. Громадянське суспільство проти держави та фінансово-промислових груп : що змінилося після Революції Гідності? // *Агора*. Вип. 19-20. С. 16-20.
4. Перегуда Є. В. Інноваційний потенціал енергозбереження та енергоефективності : політичні аспекти // *Наукові праці МАУП*. Серія : Політичні науки. 2017. Вип. 1 (52). С. 75–84.
5. Перегуда Є. В. Політика енергоефективності та енергозбереження як чинник розвитку громадянського суспільства // *S.P.A.C.E*. 2017. Вип. 4. С. 33-37.
6. Перегуда Є. В., Місержи С. Д. «Комунальна революція» : деякі параметри громадянської участі // *Politicus*. 2016. № 1. С. 122–125.
7. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості : аналіт. доп. К. : НІСД, 2014. 78 с.
8. Проект Концепції Фонду Енергоефективності : Розроблено Мінрегіонбудом та ЖКГ України. К., 2016. 90 с.
9. Рзаєв П. А. Оцінка розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] // *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2012. № 4. URL : Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur\\_2014\\_4\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_4_12) (дата звернення : 30.03.2018).

**Перетокін Андрій Геннадійович**,  
кандидат історичних наук, доцент,  
докторант кафедри історії України  
Дніпровського національного  
університету імені Олеся Гончара

### **РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Українську студентську молодь необхідно виховувати в патріотичному дусі на прикладі героїчного козацького минулого наших пращурів, які жили і професійно займалися нелегкою військовою справою. Часи минають, але територія України не втратила своєї важливої ролі буферної зони між цивілізацією і агресивно налаштованими загарбниками.

Треба зазначити, що в сучасних умовах тотального скорочення годин на викладання стратегічно важливої дисципліни "Історія та культура України" виникає загроза втратити молоде покоління українців, які не захочуть захищати рідну батьківщину. Добре відомо, що в країнах ЄС заробітна плата набагато вища ніж в Україні, тому багато молоді виїжджають

за межі України в пошуках кращої долі. В західних районах нашої країни вже спостерігається дефіцит спеціалістів в різних сферах народного господарства. Для забезпечення щасливого майбутнього нашої держави, необхідно вивчати героїчне минуле України.

У вищих навчальних закладах треба ставити особливий наголос на тому, що українське козацтво виникло за тяжких для нашого народу часів, коли Україна втратила державність, а її землі захопили кілька держав, які часто ворогували між собою. Це зумовлювалося розташуванням українських земель у зоні Великого кордону. Великий кордон – це умовна межа, що розділяла два протилежні світи. Здавна тривало протистояння між європейським (хліборобським, християнським) світом і азійським (кочовим, мусульманським).

Запорозька Січ мала ознаки держави: вона контролювала величезну територію степової України, мала свій уряд, військово-адміністративний устрій, власний суд, дипломатичні відносини з іншими країнами.

На лекціях з "Історії та культури України" треба підкреслювати, що на наших теренах суспільство розвивалося на демократичних засадах. Особливо були притаманні риси демократичної республіки Війську Запорозькому. Влада в козацькій державі належала Січовій (Військовій) раді. Січова рада була вищим законодавчим і адміністративним органом. Козацьку державу визначають як республіку, тому що кожен запорожець мав право голосу [1, с. 50]. Ради відбувалися двічі-тричі на рік: на початку січня, другого-третього дня після Великодня, 1 (14) жовтня (на свято Покрови). У разі потреби рада могла скликатися за бажанням будь-кого з козаків та в інший час. Звичайно, привід для зібрання мав бути вагомим. Рада керувала всіма важливими справами Січі, провадила внутрішню й зовнішню політику, укладала мир чи оголошувала війну, приймала й надсилала посольства, судила злочинців. На раді обирали козацький уряд – Кіш, військового старшину, кошового отамана, суддю, писаря, осавула, довбиша й обозного. Кошовому отаману належала вища військово-адміністративна та судова влада на Січі. Під час воєнних походів його влада була необмеженою, а за мирного часу кошовий отаман не міг ухвалювати важливих рішень без згоди Військової ради. Кошовий отаман відкривав Війскову раду, головував на Старшинській раді, здійснював дипломатичні стосунки з іншими державами, розподіляв воєнну здобич, прибутки від мита, узаконював поділ пасовищ, земель та угідь для полювання й рибальства. Кошовий отаман затверджував судові вирoki та обраних або призначених козаків на посади. Військовий суддя чинив суд на січі, був охоронцем норм закону й права. Писар очолював січову канцелярію, вів усю документацію та дипломатичне листування. Помічником кошового у військових та адміністративних справах був осавул [2, с. 82-83].

На раду запорожці сходилися заздалегідь, поспішаючи до січі з усіх кінців військових земель. Після обіднього богослужіння у церкві запорожці обідали в куренях, а почувши удари довбиша чи гарматний постріл,

виходили на майдан, зодягнені у своє найкраще вбрання, поспішаючи, за словами Д. І. Яворницького як "бджоли на мед". Прибувши на майдан, вони ставали величезним колом по куренях. Старшини тримали у руках свої клейноди - символи влади. Найпростішою була церемонія поділу земель "за лясами", що означало за жеребкуванням. Військовий писар готував папірці, на яких умовно позначував усі угіддя, а потім курінні отамани тягли їх із шапки й дізнавалися про той наділ військових земель, який випадав на той рік їхнім куреням. Особливо раділи ті курені, котрим доставалися кращі наділи на віддалених від ординців і багатих землях Кодацької, Самарської та Орільської паланок [4, с. 133-134].

Складнішою була церемонія при обговоренні справ війни та миру. Тут могли провадитися тривалі дебати. На такі ради запрошували й іноземних дипломатів. Козаки обмірковували свої погляди і мали на меті дійти загальної згоди. Звичайно, не обходилося без гострих суперечок і навіть конфліктів між різними угрупованнями запорожців. Коли ж приймалося якесь рішення, воно могло скріплюватися присягою.

Найгострішими були ради, коли відбувалися вибори старшини: гетьмана або кошового отамана, чи старшого, судді, писаря, осавула, довбиша, пушкаря та ін. Вибори старшини проходили згідно зі складною церемонією, яка формувалася століттями. Кошовий отаман звертався до січового товариства і запитував, чи не бажають вони в новому році змінити всю старшину і обрати замість неї нову. Якщо товариство було задоволене своєю старшиною, то на пропозицію кошового відповідало так:

–Ви добрі пани, пануйте ще над нами!

Тоді кошовий, суддя, писар і осавул вклонялися козакам, дякували їм за честь і розходилися по куренях. Якщо ж товариство було чимось невдоволене своєю старшиною, тоді, після питання кошового, казало йому віднести свою булаву чи палицю до прапора й покласти на шапку. Якщо ж товариство при цьому відкривало за кошовим якусь провину чи допущену несправедливість, тоді, не соромлячись, кричало:

–Покинь, поганий сину своє кошів'я, бо ти вже козацького хліба наївся! Іди собі геть, ти для нас неспособний! Поклади свою булаву, поклади! Кошовий негайно скорявся, кидав на землю свою шапку, клав палицю, вклоняючись всьому товариству, дякуючи за честь, виявлену йому протягом року, і йшов із площі до свого куреня. Іноді, перш ніж відпустити старшину з площі, товариство вимагало від неї звіту за різні дії і ставило їй різні запитання. Однак старшина, як звичайно, рідко виявлялася у чомусь винною: користуючись своєю владою лише рік і пам'ятаючи про звіт наприкінці року, вона рідко діяла за власним бажанням, а переважно за бажанням всього війська. Якщо ж усупереч цьому старшину викривали в якихось злочинах супроти всього війська, її карали за це на смерть [3, с. 34].

Особливо для нашої держави актуальна тема надання влади недосвідченим особам при застосуванні впливових зв'язків. Зазначимо, що

механізм виборів у Запорозькій Січі робив практично неможливим, щоб недосвідчені молодики, протеже багатих чи впливових людей одержали булаву. Гетьманом чи кошовим міг бути обраний тільки той, хто хоч рік побував на уряді курінного отамана, а щоб стати курінним чи обійняти якусь іншу старшинську посаду, молодий козак повинен був взяти участь хоча б в одному морському поході. Товариство випробовувало його мужність та вміння керувати військами. Глибоко шануючи старість, козаки користувалися порадами ветеранів, але не обирали їх на старшинські посади. За всю історію козацтва його не очолював німецький старець [3, с. 35-36].

У тому випадку, коли рада була неспроможна протидіяти тиску старшини, приходилося вдаватися до "чорної ради", ради "черні", на котру старшина не допускалася. Рішення "чорної ради" було обов'язковим для старшини. Якщо вона відмовлялася його виконати, козаки мали моральне право на непослух і повстання, щоб силою змусити старшину виконувати рішення більшості. Особливості, пов'язані з виборами старшини на Січі, забезпечували їй змінність панівної еліти, її ротацію. Відомо, що тільки два кошових отамани залишалися на своїй посаді понад десять років (Іван Сірко та Петро Калнишевський). Державний устрій Січі, механізм його функціонування надійно захищав козацьку республіку від диктатури і культу особи. Зазначимо, що ради тоді діяли на всіх рівнях (генеральні, полкові, сотенні), зберігалося та розвивалося міське та сільське самоврядування. Колишні кріпаки ставали вільними козаками, вільними землевласниками. Козацький демократизм був страшним привидом для сусідніх імперій.

На Січі не було феодальної власності на землю, панувала формальна рівність між усіма козаками на землю, участь в радах, але між старшиною і рядовими козаками існувала соціальна нерівність, яка викликала незадоволення бідних козаків.

Отже, Запорозька Січ – це перехідна модель між справжнім державоутворенням і професійною артіллю військових. Головна проблема державотворення за часів козащини Запорозької Січі була в тому, що військо як важливий етап перетворення народності і території, на якій цей народ існує, не змогло здійснити до кінця процес державотворення. Треба зазначити, що в низове козацьке військо приймали не за національною ознакою, а за морально-релігійною. Вступ до лав Війська Запорозького був необмежений і гранично простий. Від новоприбулого не вимагалось ніяких документів, а тільки беззаперечне визнання православ'я. Кожного, хто хотів вступити до Запорозького війська, запитували: "Ти в Бога віриш?" Якщо він відповідав: "Так" і хрестився три рази, то його приймали в військо і він міг брати участь у військових походах. Напівжартівливе питання: "Вино п'єш?" було своєрідним тестом, адже відомо, що Коран забороняв вживати алкогольні напої, на відміну від православ'я, де вином причащали в церкві.

Наприкінці XVI ст. українське козацтво розпочало активну боротьбу за власні права. Виявом такої боротьби стали козацькі повстання. Козацька

християнська республіка Запорозька Січ відіграла винятково важливу роль в історії українського народу, насамперед в його національно-визвольній боротьбі, в розвитку збройних сил України та військового мистецтва, в освоєнні та заселенні степових просторів Центральної й Південної України. Волелюбний дух запорозького козацтва, демократичні традиції християнської козацької республіки живуть і досі, сприяючи боротьбі за незалежність українського народу і розбудову незалежної української держави. Державний устрій козацької республіки, демократичні традиції можуть слугувати і сьогодні взірцем сучасного державотворення і відігравати важливу роль у патріотичному вихованні студентської молоді.

#### **Література**

1. Іваненко В. В., Кривчик Г. Г. Історія України: навч. посіб. для студ. природн. і техн. спец. / В. В. Іваненко, Г. Г. Кривчик.–Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. – 184 с.
2. Мицик Ю. А., Бажан О. Г. Історія України / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан. – К.: ТОВ Видавництво "КЛІО", 2015. - 680 с.
3. Мицик Ю. А. Козацький край: Нариси з історії Дніпропетровщини ХУ - ХУІІІ ст. / Ю. А. Мицик.–Д.: Вид-во Дніпропетр. держ. ун-ту, 1997. - 176 с.
4. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / Д. І. Яворницький. - Т. 1.–Львів, 1990. - 240 с.

**Петрушин Олексій Олексійович,**  
викладач кафедри філософії

**Заєць Ольга Миколаївна,**  
кандидат філософських наук,  
доцент, доцент кафедри філософії

*(ДВНЗ Український державний  
хіміко-технологічний університет,  
м. Дніпро)*

## **ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО ВИМОГИ**

Взагалі то громадянське суспільство – система інституцій, асоціацій, процедур для упорядкування відносин між державою і народом. Держава з самого початку свого існування обслуговувала інтереси з перевагою чи то заможних, чи то узурпаторів, чи то якоїсь групи громадян, імітуючи обслуговування всіх. Роками не розроблялись технології обслуговування всіх.

Поява «громадянського» суспільства пов'язана в першу чергу із публічними заявами інтересів, бажань, які приховано завжди було у суспільному інтересі, але тільки у латентному вигляді. Превалювала антична ідеологія, що суспільство-більшість є тільки для того, щоб виконувати цілі

«більшості». Партикулярний інтерес завжди був другорядним по відношенню до загального. Виникали ідеологеми значних суспільних цілей і задач, будувались цілі філософеми як привести до порядку суспільство (Конфуцій, Аристотель).

З метафізичної точки зору ми бачимо, що суспільство (група, індивідуальність) породжує нові форми свободи, світогляду, визначеностей, відкидаючи стереотипи та не ігноруючи в історії форми держави, але держава як консервативна інституція не може вчасно відрегулювати появи нових викликів і реагує, будучи носієм насилля, відомими методами: інквізиція, наступ на дисидентський рух. І тут виникають звісні правові колізії між сувереном (державою), який є носієм традицій, та громадянином, але загалом держави побудовані на інерції та традиціях. Тобто латентна війна особистості і інституцій була і продовжується. Держава узурпує право, в тому числі на думки, на креатив, нові парадигми життя не створюються, суспільство витрачає багато ресурсів на боротьбу з «інакодумаючими та інакодіючими».

Держава – Голем, вона не може породжувати живе без суспільства, його викликів. В сучасному світі, наприклад, з'являється маса викликів: ЛГБТ-спільноти, рух за аборти (Польща), евтаназію, - тобто це ті виклики, до яких ані церква, ані держава абсолютно не готові. Треба «мужність бути самим собою» і «мужність бути частиною цілого» [1].

Але людина (суб'єкт) впирається частіше всього в границю (кордон) своєвиявлення і при цьому губить відчуття відповідальності. В сучасному політичному світі основи класичної демократії зламані, сучасне право (Захід), яке базується на лібералізмі, надає карт-бланш для виявлення нових свобод, а з тим і порядків. Демократію починають розуміти як свободу без кордонів і визначень.

Громадянське суспільство, - це, звичайно, ряд погано окреслених в розумінні цілей інституцій, які беруть на себе функцію захисту від соціального хаосу, який може виникнути із-зі спонтанної організаційності держави. А оскільки суспільство (інтуїтивно) відчуває (на відміну від держави), що може загрожувати його цілісності і порядку, воно випрацьовує неklasичні прийоми співучасті людини і середовища. Держава (в обличчі своїх інституцій) відокремилась від соціальних процесів особливо нестабільного (не прогнозованого) порядку. Персоналізація держави, звуження інтересу до цінностей лише деяких груп призводить до відокремлення держави від суспільства.

Суспільство може вибудовуватись суспільно, всіма верствами громадян та державними інституціями, які відповідні суспільству, підзвітні йому. В сучасних умовах в демократичних світах вже відбувається повільний демонтаж (роздержавлення) держав.

Україна консервативно йде старим шляхом – укріплення держави. Незалежні об'єднання та інституції у нас мають спонтанний характер, не

мають досвіду та спадкоємності. Навіть прийнятий закон про місцеві громади (загалом непоганий) [2] ніяк актуально не доводиться до громадян, і, на жаль, цим не займається і громадянське суспільство.

В сучасному світі є тенденції до «провокації свобод», але разом з тим знижується рамка цензури, підвищується рівень індивідуальності в соціальних процесах. В Україні загалом індивідуальна активність на низькому рівні ще й від того, що не закріплюються успіхи, держава часто перешкоджає ініціативам.

Поки ще не маємо розроблених технологій співтовариства держави та громадянського суспільства. Соціальні бажання і «малі соціальні групи» не повинні ігноруватись, як в математиці малі величини, позаяк їх активація створює загальний соціальний ансамбль.

Громадянські ініціативи можуть активізовуватись в випадку, коли у людини першо- і другоцінності не розмежовані, а корелятивні. Домінантність першоцінностей заважає вибору, активності та креативності, роблячи людину несуб'єктною.

В першій статті Конституції України прописано, що держава є соціальною, тобто загалом громадською, і закони повинні відповідати вимогам суспільства. Громадянське суспільство - це розпорошеність влади на всіх рівнях, а також прийняття рішень всім соціальним організмом. Коли перестають працювати соціальні ліфти, то консервуються і держава, і суспільство загалом. Між державою та суспільством створюється мімікрійний зв'язок без змісту. В такому випадку держава все більше відокремлюється від суспільства, закони, які вона творить, дуже часто мають антисуспільний характер. Відповідальність за це лише моральна, а не репутаційна чи кар'єрна. Держава стає не суспільним ділом, а приватним сектором. В країні всі ресурси приватизовані олігархатом: природні, людські, об'єктом збагачування є навіть вожа та повітря.

Суспільству конче необхідно поставити під громадський контроль хоча би природне середовище для початку, а згодом і інформаційний простір, інтелект, здоров'я. Громадянське суспільство повинне примусити державу бути антропоцентричною, а не державоцентричною. Влада не має бути суспільно непідконтрольною приватною власністю держави.

#### **Література**

1. Тиллих П. Мужество быть. Пер. Т. И. Вевюрко // Тиллих П. Избранное. – М.: Юрист, 1995. – С. 7-131.
2. Закон України про добровільне об'єднання територіальних громад / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, №13, ст.91 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.



**Подлесный Михаил Николаевич,**  
кандидат философских наук, доцент,  
доцент кафедры философии и  
политологии факультета  
экономико-правовой безопасности  
Днепропетровского государственного  
университета внутренних дел

## **ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО В ВОСПРИЯТИИ КУРСАНТОВ ПЕРВОГО КУРСА ДГУВД**

Наука до сих пор не даёт четкого ответа на вопрос «Есть ли в Украине гражданское общество?» но и на вопрос: «Возможно ли Гражданское общество в современной Украине?». Нет единого мнения о том, какая модель гражданского общества должна быть реализована в Украине. Одни авторы симпатизируют Западным образцам гражданского общества, другие предлагают создать свою модель, соответствующую украинским реалиям и национальному менталитету. Некоторые считают построение гражданского общества в Украине утопией [1].

На наш взгляд, развитие демократических институтов гражданского общества и необходимое для этого гражданской культуры у большинства граждан в Украине в большей степени зависят от менталитета и уровня общественного сознания населения страны. Рассуждая о возможности построения гражданского общества, необходимо исследовать ценности, социальные установки и ожидания самих граждан, их уровень знаний и понимание того, что является и почему необходимо гражданское общество в Украине.

Исследования новых социальных институтов и современных процессов в обществе, интересно не только в рамках классических теорий и исследовательских методах. Заслуживает внимания и современной теоретической разработки различных исследователей, которые позволяют по-новому взглянуть на старые и новые проблемы [2].

Одной из таких теорий, по нашему мнению, является разработанная в 1991 г. Нейлом Хоувом и Вильямом Штрапусом «Теории поколения» [3].

В интересах получения социологической информации, позволяющей выяснить какого восприятия гражданского общества, их оценки и мнения курсантам первого курса ДГУВД было проведено социологическое исследование по проблеме: "Гражданское общество в восприятии курсантов первого курса ДГУВД".

Исследования проводилось социологической группой кафедры философии и политологии в марте 2018 года. Опрос проводился с помощью метода личного формализованного интервью. В исследовании приняли

участие 149 респондентов, в том числе 52 человека женского пола, 97 - мужского пола факультетов ДР, КП, ПД, к обработке допущено 149 анкет. При опросе использовано выборка, обеспечивающая репрезентативность полученных результатов по полу и возрасту респондентов. Объектом исследования выступали курсанты первого курса ДГУВД, а предметом исследования являлась оценка и мнения курсантами феномена гражданского общества.

Рабочей гипотезой, на базе которой осуществлялся анализ результатов исследования, явилось предположение о том, что представители разных факультетов имеют разный уровень знания и представлений о гражданском обществе, следовательно, оценивают его нынешнее состояние и перспективы его развития, а также являются носителями ценностей различными типами политической культуры.

С целью получения статистически значимой информации о том, как курсанты понимают понятие «гражданское общество», и был задан вопрос: «Какое определение отражает ваше понимание гражданского общества?». Большинство опрошенных выбрали вариант ответа:

- готовность граждан к взаимной помощи, совместным взаимовыгодным действием - 40%;

- личная свобода человека - 26%.

На третьем месте вариант ответа :

- активное участие граждан в общественной жизни - 25% ;

Четвертое место:

- соблюдение принципа равенства перед законом - 22%.

Для анализа ценностных ориентаций нашим респондентам был задан вопрос « Что, на ваш взгляд, является основой гражданского общества?»

В качестве вариантов ответа выступили: государство, общественные организации, частная собственность, свобода индивид, политические партии, семья, армия, средства массовой информации.

С точки зрения наиболее значимой в теории гражданского общества англо-американской традиции восходящей к идеям ДЖ. Локка, А. Смита, Дж. Милля, Г. Гегеля, основой гражданского общества является свободный индивид.

Подавляющая часть респондентов - 45% считают, что основой гражданского общества являются общественные организации – 43%, семья – 34% и государство – 29%.

На вопрос: «Как вы считаете, существует ли гражданское общество в Украине?» респонденты ответили следующим образом:

- скорее нет, чем да - 36%;

- нет 12%;

- скорее да, чем нет 56%;

- да 18%;

- затрудняюсь ответить – 27%.

Таким образом, позитивные ответы почти что в 2 раза превышают, чем отрицательные.

С целью конкретизации полученных данных, тем респондентам, которые на предыдущий вопрос дали положительный ответ задали вопрос: «Как вы оцениваете состояние гражданского общества в современной Украине?»

- гражданское общество только зарождается – 36%;
- гражданское общество постепенно формируется – 63%;
- гражданское общество сильно развито, выполняет все свои функции - 13%;
- существует развитое гражданское общество – 22%;
- гражданское общество развивается быстрыми темпами – 16%;
- затрудняюсь ответить – 13%;

Отвечая на следующий вопрос: «Что на ваш взгляд мешает становлению гражданскому обществу в Украине?», респонденты могли выбрать не более трёх вариантов ответов:

- низкий уровень сознания – 40%;
- коррупция в органах власти – 32%;
- отсутствие знание о гражданском обществе у граждан – 18%;
- слабость или не развитость гражданских институтов – 17%;

На вопрос: «Что на ваш взгляд необходимо сделать ля того чтобы гражданское общество развивалось быстрее?» респонденты ответили таким образом:

- создать рациональные условия защиты прав граждан – 33%;
- необходимо заинтересованность и помощь государства – 60%;
- необходимо информировать граждан о преимуществах гражданского общества – 22%;
- расширять права и свободы личностей 22%;
- ничего не нужно делать, это независимый и постоянный процесс - 12%.

Важным вопросом, отражающим основные понятия гражданского общества, явился мировоззренческий вопрос: «В чем заключается цель вашей жизни?». Получены следующие результаты:

- занимать высокую должность – 27%;
- иметь хорошее материальное положение - 41%;
- иметь хорошую семью – 42%;
- жить, как захочется – 13%;
- добиться популярности, славы – 15%;
- иметь возможность жить по своим принципам – 11%;
- иметь интересную работу – 12%;
- быть полезным людям - 27%;
- иметь хороших друзей - 18%;
- иметь и сохранить крепкое здоровье – 22%;

- иметь хорошее образование – 12%;
- реализовать свой творческий потенциал – 13%;
- иметь возможность руководить людьми – 10%.

Результаты исследования в целом подтвердили рабочую гипотезу и пришли к выводам:

1. У большинства опрошенных отсутствует чёткое понимание сущности основ институтов гражданского общества. На данном этапе в стране присутствуют лишь некоторые элементы гражданского общества, достаточно слабые и неспособные охватить всё общество.

2. Формирование гражданского общества в Украине тормозится глубоким экономическим кризисом, слабостью государственной власти, криминализацией общества и различными аномийными процессами. В обществе усиливается социальная напряжённость.

3. Построение гражданского общества в Украине по западному образцу нереально, а собственная модель ещё не выработана. Её разработка заключается, на наш взгляд, в полном компромиссе различных явлений, таких как конкуренция и рынок.

#### **Литература**

1. Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою [Текст]: зб. мат-в міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 грудня 2013 р.)/ Нац. ін.-т стратег. дослідж. - К.: НІСД, 2014.- 192 с.; Івашко В.А. Учебник гражданина гражданского общества [Текст]/ В.А. Івашко. - Кривой Рог: ФЛ-П Чернявский Д.А., 2016. - 236 с.; Кириченко С. Шляхи формування громадського суспільства і правової держави [Текст]/ Сергій Кириченко. - К.: Логос, 1999. - 88 с.

2. Михальський Ю.А. Концепт громадського суспільства. Український вимір [Текст]/ Ю.А. Михальський; під заг. ред. І. М. Дубровського; Всеукраїнська профспілка правників. - К.: Коваленко В. Ф., 2013. - 124 с.; Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії [Текст]: монографія/ за заг. ред. А. І. Кудряченка, - К.: НІСД, 2007. - 396 с.

3. Чумаков В. По ком молчит поколение Z// Коммерческий директор. 2017. - №1 (23), с. 31 - 45.

**Полькіна Анастасія Сергіївна**,  
курсант факультету підготовки  
фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*Науковий керівник* –  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОБЛЕМАТИКА «СИНІЙ КИТ», «ЧЕРВОНА СОВА» В ІНФОРМАЦІЙНІЙ МЕРЕЖІ**

Проблема самогубства серед молоді в 21 столітті загострилася як ніколи. Одним з факторів який збільшує чисельність самогубців серед молодих людей в наш час є Інтернет.

До того ж абсолютно новими детермінантами дитячої смертності та травмування стали такі дії, як втягнення дітей у так звані групи смерті у всесвітній мережі Інтернет (через соціальні контактні мережі), намагання підлітків робити «селфі» в екстремальних (небезпечних) умовах, внаслідок чого відбувається, наприклад, падіння з висоти або ураження електричним струмом під час спроби зробити «селфі» на даху електричок, поїздів метро [1, ст123]

Соціальні мережі ввійшли в наше життя і ми вже не уявляємо своє життя без інтернету. Він зробив наше життя набагато простіше, наприклад спілкуватися на відстані стало набагато легше. Розвиток соціальних мереж в наслідок призводить до збільшення знайомств через мережу, але цей процес не завжди має позитивний результат. Так як, в останні роки актуальними стали такі ігри як «Синій кит», «Червона сова», «Тихий Дом»

Журналісти вже прозвали їх «китовими» групами, оскільки в їхніх назвах є слово «кит»: «Кити плывуть вгору», «Море китів», «Космічний кит» і т. д.

Спочатку все розпочалося з так званих «груп смерті» в соціальній мережі «ВКонтакте». «ВКонтакте» діє велика кількість груп, які виховують смертників. Так само ці ігри почали поширюватися в такій соціальній мережі як Instagram. «По данным организации, с начала февраля в социальной сети появилось 45 тыс. постов с характерными хештегами» [2 ст 3]. Вони собою являють загрозове явище.

Гра Синій Кит має цілком чіткі суїцидальні мотиви і по-іншому називається «Тихий Дом». Серйозність цієї справи надає не тільки масовість, але і вражаюча тонкість працюючої схеми.

Організатори суїцидальних спільнот допомагають школярам йти з життя. Самогубство знімається на відео і потім викладається в відповідну групу ВК. Деякі стверджують що організатори отримують вигоду з цих самогубств у вигляді матеріальних благ, продаючи ці відео.

Активні члени груп які пропагують смерть своїм прикладом вражають підлітків. Ось тільки вмирають вони часто навмисно, розміщуючи в групах постановочні ролики з власною смертю. Мережева анонімність дозволяє діяти в Інтернеті під будь-якою кількістю ніків і вмирати хоч кожен день.

Насправді правила в цих іграх досить прості, наприклад в грі Синій Кит перше завдання надзвичайно легке і дійсно створює ілюзію гри: необхідно намалювати на руці якусь подобу кита. Потім жертві пропонують виконувати різні завдання, яких всього 50. Остання вимога неймовірно жорстоке і цинічне: від дитини потрібно накласти на себе руки. [3]

А от гра Червона Сова з'явилося на просторах інтернету трохи пізніше «Кита» відрізняється тим, що потрібно якомога більше не спати (краще всього 12 днів) і при цьому робити всі завдання, які надсилає куратор.

Цей самий куратор весь час перевіряє учасників «Червоної сови», надсилаючи таке повідомлення: «Сова не спить?». І йому повинні відповісти, що «Сова ніколи не спить».

Також учасники цієї гри повинні бути завжди онлайн, щоб відразу відповідати на повідомлення і виконувати завдання.[4] Організатори «Червоної сови» обіцяють дуже цінний приз за відмінне виконання всіх завдань. Но врятли діти розумію на який крок вони йдуть намагаючись НЕ спати так довго і що це закінчиться не "цінним призом», а погіршення психічного здоров'я і морального стану і дає всі шанси на летальний результат.

Потрапляючи під вплив кураторів вони викладаю пости в соціальних мережах про те, що «життя-сон і вихід потрібно шукати пішовши з головою в інтернет (Тихий Дом): тут приховані таємниці всесвіту і можна «розчинитися» Це нагадує масову істерію або епідемію, секту під вплив якої потрапляють люди з слабкою нервовою системою легко піддаються «втручанню» з боку, даючи іншим наказувати і підштовхувати до дій які несуть в собі негативний посил.Ця гра нагадують абсурдний сон, підлітки з різних міст (навіть країн) благают прийняти їх в ігри ставлячи різні хештеги і виставляю компроментуючі фото.

Спочатку здається, що це просто витівка і гра не сприймається всерйоз, гра з дурною ідеєю і дитячим посилом, але в підсумку не дитячим результатом. Хто ж приймає участь в цих «іграх»?

На мій погляд це діти, яким мало уваги з боку батьків, які не бачать підтримки з боку близьких людей, підлітки які не комфортно почувають себе

в оточення, піддаються цькуванню з сторін однолітків і не бачать свого майбутнього із за юнацького максималізму. Самодостатня дитина з розуміючими батька навряд чи піде на такий крок. Уход в такі ігри-втеча від комплексів, від травмуючих обставин в школі або в родині. Діти легко піддаються навіюванню і відчуття того, що ти не один в цій «грі» притупляє страх

На даний момент люди роблять все можливе для боротьби з такими групами створюються волонтерські організації які вивчають такі «групи смерті». Один з кращих способів вирішення цієї проблеми є щирі довірчі відносини в родині, коли обговорюватися всі труднощі які хвилюють підлітка

#### **Література**

1. Підприємство господарство і права/Іван Іщенко// Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження/ <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/6/28.pdf>.
2. Інтернет ресурс [https://piter.tv/event/sinij\\_kit\\_yavigre\\_igra\\_pravila\\_foto\\_chno\\_takoe](https://piter.tv/event/sinij_kit_yavigre_igra_pravila_foto_chno_takoe).
3. Інтернет ресурс <https://ukranews.com/news/477890-ygra-v-smert-chno-takoe-synnyuyt-y-pochemu-podrostky-vypolnyayut-smertelnye-zadannya>.
4. Інтернет ресурс <http://www.ellegirl.ru/articles/-krasnaya-sova-esche-odna-igra-kotoraya-mojet-dovesti-detey-do-samoubiystva>.

**Приходько Володимир Васильович,**  
доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри філософії  
Національного технічного університету  
«Дніпровська політехніка»

### **ПРО ПОТРЕБУ У НОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВСТУПУ ДО ВІТЧИЗНЯНИХ ВИШІВ ТА СПРИЯННЯ РОЗГОРТАННЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Визначаючи коло вимог при вступі на навчання у виші, важливо, по-перше, дослідити, з яких саме причин відраховуються студенти за ініціативою адміністрації (з причини відсутності знань або ще з якихось, «не помітних для стороннього ока», але відомих інсайдеру). І, по-друге, з'ясувати, на самі тільки наявні знання звертають увагу при вступі до вишів за кордоном, чи ще якісь якості особи беруться до уваги? Адже останні роки Український Центр оцінювання якості освіти зосереджував увагу лише на результатах опанування учнями шкіл змістом визначених для оцінювання навчальних предметів. Тож чи не входить орієнтація на ЗНО (засвоєння знань та формування вмінь відповідно до змісту ряду навчальних предметів), у протиріччя з оцінюванням якостей абітурієнтів у країнах з розвиненими

системами вищої освіти? Розділ VIII Закону України «Про вищу освіту» [3] визначає зміст умов прийому на навчання, але вирішальне у нас саме ЗНО.

Частина публікацій, яка має важливе значення для нашого дослідження, присвячена завданням і основним тенденціям розвитку сучасної вищої освіти [1, 2]. Звідси, важливою є внесена нами на обговорення роль макропедагогіки [4] і тема самоконтролю за навчальною діяльністю як важливого чинника якості освіти студента [5, 7]

Мета дослідження полягає у тому, щоб сформувати, у загальному вигляді, вимоги до концепції вступних випробувань випускників шкіл і майбутніх абітурієнтів, які прагнуть отримати вищу освіту у вітчизняних вишах. Встановити, як сприяють розгортанню навчальної діяльності за кордоном.

Подаємо дані дослідження, проведеного методом анкетування 246 студентів магістратури Національного гірничого університету, Національної металургійної академії України та інших вишів Дніпра, відповіді якого узагальнені і розрахована середня арифметична.

Було поставлене питання: «Якщо взяти за 100% всі причини, за якими були насправді відраховані за ініціативою вузу відомі Вам студенти, вкажіть, який відсоток був відрахований за...». Слабкі базові знання і, як результат, слабку успішність, як причину відрахування, було вказано у 37,94% випадків.

Але наступна і подальші цифри торкаються вже якостей особи, а не лише її знань. На думку опитаних, ще 30,41% були відраховані з причин незадовільного відвідування навчальних занять, тобто вони так і не спромоглись сформувати, підтримувати і вдосконалювати власну навчальну діяльність (адже навчальна діяльність це суттєво інший стан, ніж відвідування занять). До відрахованих з цієї ж причини потрібно додати ще й 19,59% студентів, які не зуміли організувати своє власне навчання, включаючи погане виконання навчальних доручень вдома. Ще 5,47% були відраховані внаслідок конфліктів з викладачами, 2,15% із-за конфліктів із студентами, а на останні 4,44% відомих опитаним випадків припадають усі різні інші чинники.

З'ясуємо, а на що саме звертають увагу під час вступних іспитів абітурієнтів в університетах США, адже провідні вищі цієї країни посідають домінуючі місця у чи не найбільш авторитетному міжнародному рейтингу «Академічний рейтинг університетів світу» (ARWU), який визначає місця 500 найкращих університетів, і міжнародному рейтингу Додатка з вищої освіти газети «Times», який включає 200 провідних університетів світу [6] До речі, жоден з українських вишів ніколи не потрапляв до цих відомих рейтингів.

До заяви на вступ до вищого навчального закладу, окрім біографічних даних і відомостей про навчання у школі, там обов'язково додається есе, у якому абітурієнт має переконливо обґрунтувати бажання навчатись саме у цьому закладі освіти [ця і подана далі інформація відповідно джерела 6]. Така особливість насправді є суттєвою, адже містить важливі відомості про особу.

Більше половини 4-річних коледжів та університетів як вступне



випробування використовують тестовий екзамен «The Scholastic Aptitude Test» (SAT). SAT I/GRE General – це тест на загальні знання, вміння мислити і обмірковувати проблеми, знаходити вирішення проблем (зауважимо, такі відомості в Україні теж не отримуються, не аналізуються і не враховуються). SAT II/GRE Subject з'ясовує предметні знання та вміння і складається для кожного з напрямків підготовки окремо. Кількість балів SAT коливається від 200 до 800 одиниць і чим вищою є престижність навчального закладу, тим більша кількість набраних балів SAT потрібна для вступу до нього.

Існує, також, програма тестів американських коледжів – «The American Testing Program» та оціночні екзамени – ACT Assessment – тест, який з'ясовує рівень підготовки абітурієнта з дисциплін, які будуть входити у курс його навчання [8]. Додаємо, що кожен заклад освіти вільний у виборі тієї чи іншої системи вступних випробувань.

Для 4-річних коледжів загальними критеріями прийому абітурієнтів, окрім рівня шкільних знань, є врахування індивідуальних успіхів та нахилів претендента у громадській діяльності, спорті тощо, які визначаються за резюме, що направляється до приймальної комісії кожним абітурієнтом.

У липні місяці багато приватних університетів організують для зарахованих на навчання першокурсників безкоштовну програму орієнтації Focus, включаючи турботу про їхнє проживання і харчування. Упродовж цієї програми сприяють розгортанню навчальної діяльності через ознайомлення з факультетами, викладачами кафедр, особливостями організації навчання, устаткуванням лабораторій, правилами користування бібліотекою і т. п.

Студенти-початківці у США, вже у виші, складають «вхідні» іспити з базових дисциплін (математики, хімії, англійської та іноземної мови, біології тощо). Навчальні дисципліни тут діляться на загальноосвітні, які вивчають усі студенти даного навчального закладу, та обов'язкові для кожного фаху. Наприклад, з математики визначені 9 рівнів складності: 110. Quantities Problem Solving, а також 114, 120, 122, 124, 131, 132, 151, 152. Рівень, на який попаде студент, залежить від «вхідних» липневих іспитів (Placement Exams) за програмою Focus. Мінімальний рівень складності, потрібний для зарахування на освітній рівень бакалавр, незалежно від обраного факультету, - 122. Intuitive Calls of one or More Variables та 124. Finite Mathematics курси.

Але, якщо абітурієнт слабо склав іспити у рамках програми Focus або він обрав гуманітарну спеціальність, йому можуть запропонувати розпочати навіть із 110-го, самого нескладного рівня математики, що забезпечує такого студента від швидкого відрахування за академічну неуспішність.

Тим же, хто навчається на інженера, програміста, доведеться докласти максимум зусиль, аби наздогнати своїх колег, інакше перебування у вищому закладі освіти розтягнеться для нього на невизначений термін (відомо, що в американських вишах немає такого поняття «нормативно визначений термін навчання»). Очевидно, це буде вимагати від нього додаткового, до умовних 4-5 років, терміну навчання на ступені бакалавр, поки не досягне потрібного

122-го рівня і далі. При цьому студенти інженерних факультетів, як правило, починають одразу із 151 або 152 курсів, що відповідає 8-9 рівню складності для першокурсника. Адже майбутнім інженерам належить вивчити 6-10 спеціальних дисциплін, які передбачають глибокі знання з математики.

Нарешті, для того, щоб студенти-початківці розпочинали планування навчальної діяльності, вищі заклади освіти США щорічно видають спеціальні каталоги з переліком запропонованих абітурієнтам рівнів навчання (освіти), з назвами спеціальностей (навчальних програм), дисциплін (навчальних курсів), їх кількості та коротким змістом, а також переліком дисциплін, які треба засвоїти для отримання диплому відповідного рівня освіти.

**Висновки:**

1. На думку опитаних 246 студентів магістратури на недостатні знання і слабку успішність, як причину для адміністрації у питанні про відрахування із складу студентів, припадає 37,94% усіх випадків. Ще 30,41% були відраховані за ініціативою ректорату внаслідок незадовільного відвідування навчальних занять, отже саме така кількість не спромоглись сформуванати власну навчальну діяльність. До відрахованих з цієї ж причини потрібно додати ще й 19,59 % студентів, які теж не зуміли організувати своє власне навчання, включаючи виконання вдома навчальних доручень викладачів. Ще 5,47% були відраховані внаслідок конфліктів з викладачами, 2,15% із-за конфліктів із студентами, а 4,44% відомих опитаним випадків припадають на інші випадки відрахувань.

2. Відтак, недостатність знань не можна вважати єдино визначальною причиною для відрахувань в Україні зі складу студентів. Натомість педагоги у школі і вищому навчальному закладі усе ще подають оволодіння знаннями, а не тему розгортання і вдосконалення навчальної діяльності, як виключно єдину мету, не помічаючи іншого. Між тим, як свідчить проведене нами дослідження, знання не можуть слугувати виключним орієнтиром, адже навчання відбувається у середовищі, котре вимагає від студента відповідних дій, що мають бути включені до контексту його навчальної діяльності.

3. Наведені дані свідчать про потребу вдосконалення концепції вступу на навчання у наші виші, яке бажано здійснити на практиці, використовуючи позитивний досвід провідних університетів, приміром, США, і долаючи звичні уявлення про врахування оцінок з дисциплінарних знань як єдино можливі. Випускник школи, який отримав «атестат зрілості», це у значній мірі вже сформована людина, особистісні якості якої, хоча й будуть вдосконалюватись, вже визначають її подальший життєвий шлях, що потрібно брати до уваги під час прийняття рішення про зарахування особи до вищого навчального закладу.

### **Література**

1. Вікторов В. Г. Обґрунтування деяких особливостей вищої освіти в сучасному інноваційному суспільстві / В. Г. Вікторов, В. В. Приходько // Людина і світова глобалізація: перспективи та межі розвитку : монографія колективу авторів / [наук. ред. Власова Т. І.]. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2011. – С.166-177.

2. Вікторов В. Г. Предмет, завдання і основні тенденції розвитку сучасної вищої

освіти України / В. Г. Вікторов, В. В. Приходько // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Наук. журнал. - Вип. 2. – Д.: Видавництво ДНУ, 2011. – С. 70-81.

3. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1.07.2014 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kadrovik01.com.ua/regulations/8186/8187/460462>.

4. Приходько В. В. Макропедагогіка: важність макропедагогічних регуляторів для сучасної України / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 117: Серія «Педагогічні науки». - 2014. - С.82-85.

5. Приходько В. В. Самоконтроль за навчальною діяльністю як важливий чинник освіти студента / В. В. Приходько // Філософські проблеми освіти : зб. наукових праць. – Вип. 1. – Дніпропетровськ : ДОППО, «ІНФОДНІПРО», 2011. – С. 150-160.

6. Приходько В. В. Стратегія реформи національної вищої школи : монографія / Приходько В. В. – Дніпропетровськ : Журфонд, 2014. – 460 с.

7. Приходько В. В. Умови, впливаючі на навчальну діяльність. «Образ», як механізм само управління навчанням студента / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. - Вип. 107. – Т. 1. – Серія: Педагогічні науки. фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2013. – С. 50-52.

8. Требования к поступлению в университеты США [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://brnx.ru/usa/kak-postupit-v-universitet-ssha>.

**Пронічкіна Анастасія Сергіївна,**  
курсант 1 курсу факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ХАРАКТЕРНИЙ ОБРАЗ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ДО ТА ПІСЛЯ РЕФОРМИ ОВС**

Чи завжди реформування - це крок у правильному напрямку? Адже це достатньо складний та кропіткий процес. Незважаючи на це, 2 серпня 2015 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про Національну поліцію», що стало новою сторінкою для працівників правоохоронних органів та МВС в цілому.

Україна отримала унікальний історичний шанс: шляхом докорінної перебудови системи правоохоронних органів перетворити міліцію на орган, пріоритетним напрямом діяльності якого є захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Виконати це

завдання можливо лише завдяки вживанню заходів організаційно-правового, управлінського та іншого спрямування, пов'язаних з активізацією оперативно-службової діяльності, підвищенням правосвідомості осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, їх правової, етичної, психологічної та естетичної культури. При цьому реформування має спиратися на міжнародно-правові та європейські стандарти роботи правоохоронних органів. Водночас, необхідно враховувати зміни, що відбуваються в українському соціумі в умовах сьогодення, підвищення ефективності та публічності влади, забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Сама ж діяльність органів внутрішніх справ повинна стати складовою такої системи управління, яка була б найбільш працездатною та сприяла становленню України як сучасної, демократичної, європейської держави.

Останнім етапом розвитку міліції України був курс на вдосконалення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ і підвищення рівня взаємодії їх структурних підрозділів у боротьбі зі злочинністю, зокрема з розкриття злочинів. У той час кримінальна міліція складалася з таких підрозділів: карного розшуку, боротьби з економічною злочинністю, оперативної служби, оперативно-технічних заходів, боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах дітей.

До реформування ОВС рівень довіри населення до працівника правоохоронного органу з часом постійно зменшувався, таким чином для оцінки населенням роботи правоохоронних органів домінуючим джерелом інформації про їх функціонування є телебачення та кіно. При цьому в якості ідеального типу виступає повністю змінений правоохоронець, який самостійно визначає міру узгодження закону та справедливості. Саме цей тип, за оцінками населення, не був характерним для органів правопорядку до реформи, тому що в пам'яті населення зберігся найпоширеніший негативний образ міліціонера, для якого властиві корупція, формалізм, використання свого посадового положення в корисливих цілях. У той же час після проведення реформи можна спостерігати різку зміну настрою населення до органів правопорядку, навіть не маючи об'єктивної можливості оцінити роботу поліцейських у зв'язку з відсутністю будь-яких дій з боку поліції, підсвідомо в українців збільшується рівень довіри до поліцейського. Так, на період серпня-грудня 2015 року рівень довіри у порівнянні з міліцією збільшився в 2,5 рази. Насамперед це викликано за допомогою ЗМІ та соціальної реклами, яка прямо стверджувала про можливість повного змінення «старої міліції» на «нову поліцію», яка вже не буде корумпованою, в якій не буде місця для формалізму та безчестя.

Але слід зазначити, що не можна оцінювати статус поліцейського та якість виконання його обов'язків беручи до уваги тільки довіру населення. Також слід вказати про внутрішньо-системну проблематику яка полягає у

роздутті штатної чисельності управлінського складу поліції а також відсутності належної взаємодії між окремими підрозділами Національної поліції. Проблема полягає в тому, що занадто багато робочого часу витрачається на внутрішню діяльність поліції, не пов'язану з безпосереднім виконанням обов'язків покладених на поліцію щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, попередження та розкриття злочинів захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Дійсно не має сумніву що ключову роль в даному аспекті займають кадри поліції, але існує проблема у слабкій взаємодії між різними структурними підрозділами Національної поліції під час виконання спільних завдань, через що значно зменшується ефективність всієї роботи поліції.

Слід зазначити, що реформа - це розвиток, це крок вперед до побудови нової правової держави, так ми бачимо, що характерний образ міліціонера та поліцейського відрізняються вже на рівні підсвідомості, рівні суспільної довіри. Структура поліції відповідає нормам сьогодення і повністю здатна забезпечити нормальне функціонування та гарантувати виконання покладених на неї обов'язків.

#### **Література**

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. // *Голос України*. - 06.08.2015. - № 141-142.
2. Глуховець В.А. «Національна поліція, стан та проблеми реформування» Глуховець В.А. *Форум права* – 2016. № 5 С.20-23.
3. Чим відрізнятиметься нова поліція : головні факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lviv.vgorode.ua/news/sobytyia/263243-chymvidrizniatymetsia-nova-politsiia-holovni-fakty>.
4. Плугатар Т.А. Проблема соціальної недовіри до працівників міліції України на сучасному етапі / Т.А. Плугатар // *Наука і правоохорона*. – 2013. – № 19. – С. 6-12.

**Савенко Ольга Романівна,**  
курсант 1-го курсу факультету  
підготовки фахівців для органів  
досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Формування ціннісних орієнтацій громадянського суспільства є однією з найважливіших досліджуваних питань у будь-який час. А особливо становлення цих цінностей у молоді. Бо молоде покоління – то запорука розвитку держави.

Наразі ми живемо в період «великого технічного прогресу», коли навіть маленька дитина вміє користуватися новітніми гаджетами та має вільний доступ до глобальної мережі під назвою Інтернет. Безумовно можна стверджувати, що вплив інформаційних технологій має безпосередній вплив на формування ціннісних орієнтацій.

Так склалося, що інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу та життя людини. З однієї сторони це можна розглядати як позитивне явище, бо це легкий, швидкий доступ до будь-якої інформації, а з іншої – дуже важко здійснювати контроль за тим чи завжди вона є достовірною і який вплив має на морально-психологічний стан особистості.

У наш час, навіть, сформувалося таке поняття як «інформаційне суспільство», що трактувалося відомим філософом А. Тоффлером, що доводячи тезу про «Третю хвилю» зазначає, що зараз ми не отримуємо готову ментальну модель реальності, а змушені постійно формувати її. Це важко, але сприяє ефективному формуванню індивідуальності та розвитку як особистості, так і культури. Головним чинником цього формування є засоби інформації, що тягнуть за собою значне збільшення обсягу інформації, чому ми й стаємо інформаційним суспільством [1, с.261]. Інформаційне суспільство – це суспільство духовного та інтелектуального розвитку людини, становлення нових ціннісних орієнтацій якого сформувалося під впливом новітніх інформаційних технологій.

Саме молоде покоління більшу частину свого часу витрачає на досягнення інтернет-технологій. Інтернет стає ключовим елементом у забезпеченні здійснення комунікацій – всім відомі соціальні мережі, неосяжним сховищем і джерелом інформації, що забезпечують ефективне середовище навчання та праці, що так актуально для молоді.

Під поняттям «цінність» слід розуміти будь-яке явище матеріального чи духовного характеру, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє та живе. Також цінності – це результат осмислення ідеалів свідомістю, узагальнені уявлення про блага та способи їх здобуття; вони є ідеальними критеріями оцінки й орієнтаціями особистості та суспільства.

З поняттям цінність досить тісно пов'язане поняття «ціннісна орієнтація», яке вперше стало вживатися в американській соціології, зокрема, Т. Парсонсом. Ціннісна орієнтація – це індивідуальне та групове ранжування цінностей, в якому одним надається велика значущість, ніж іншим, що впливає на вибір цілей діяльності та засобів їх досягнення. Ціннісні орієнтації є найважливішим елементом свідомості особистості, в них переломлюються моральні, естетичні, правові, політичні, екологічні, економічні, світоглядні знання, уявлення і переконання [2, с.53].

У нашій роботі для порівняння ціннісних орієнтацій використанні результати двох національних репрезентативних опитувань населення України, проведених Центром “Соціальний моніторинг” та Українським інститутом соціальних досліджень: “Ціннісні орієнтації населення». Це дослідження відбулося у 2014 році [7, с.390].

Аналіз результатів цих соціологічних досліджень дозволяє виявити таку ієрархію пріоритетів в українському суспільстві за 1996 – 2014 р.р.: сім'я, друзі, робота, вільний час, хобі, релігія, власний бізнес, політика.

Молодь – прискорювач впровадження в практику нових ідей, ініціатив, нових форм життя, оскільки за природою вона ворог консерватизму і застою. Цінність молодості у сучасному світі збільшується і у зв'язку із збільшенням строків освіти, професійної підготовки, необхідної в умовах науково-технічної революції. В молодості людина легко набуває основні знання, уміння та якості особистості [4, с.53-57].

Зважаючи на зазначене вище, ми вивчали результати досліджень ціннісних орієнтації сучасної молоді. Для отримання результатів досліджень було опитано 1076 студентів різних навчальних закладів України, що навчалися за різними спеціальностями. Вік студентів 18-21 рік. Дослідження проходило в березні-квітні 2016 року.

Також слід визначити базові цінності, що складають основу людського світогляду. Під базовими цінностями розуміються основні життєві сенси, якими індивіди, включені в різні форми соціальної активності, керуються у своєму повсякденному житті; сенси, які значною мірою визначають ставлення індивідів до дійсності, що оточує їх, і детермінують основні моделі соціальної поведінки [3, с.53-58].

Нами було сформульовано 15 ціннісних орієнтацій, що відображали діалектику життєвого вибору, оскільки містили альтернативні за своєю психологічною сутністю значення. Ось цей перелік :

1. Благополуччя близьких друзів
2. Везіння
3. Взаєморозуміння
4. Влада
5. Власне благополуччя
6. Доброта
7. Заможність
8. Здоров'я
9. Розваги
10. Свобода
11. Справедливість
12. Успіх
13. Фізична насолода
14. Чесність
15. Яскраві враження

Найбільш значущими виявилися такі цінності: здоров'я – 72% досліджуваних поставили цю цінність на перше місце; власне благополуччя – 68 %; фізична насолода – 56 % поставили цю цінність на перше місце та розваги – 31%.

Найменш значущими для студентів виявилися наступні цінності: свобода (21%), благополуччя близьких друзів (18%), чесність (14%), доброта (4%).

Таким чином, можна зробити висновок, що за останнє десятиліття в структурі життєвих пріоритетів молоді стався перехід від спрямованості на самореалізацію і альтруїстичні цінності до спрямованості на розваги, фізичні насолоди і особисте благополуччя [5, с.35-37].

Слід підкреслити ще те, що в умовах відмови від старої ціннісно-нормативної системи (соціалістичної) і декларування нової (демократичної) в суспільстві потрібно було послідовне створення відповідної законодавчої бази і державної політики. Оскільки цей процес затягнувся, суспільство виявилось в стані тотальної аномії. Цей стан байдужості призводить до погіршення морального стану молоді, тоді як саме моральний стан є психологічною основою формування ціннісно-нормативної системи. Внаслідок цього у сучасній молоді не формується стійка система цінностей, що має негативний вплив на перспективу розвитку демократичного суспільства та формування сильної, незалежної держави.

**Висновок:** сучасна ситуація в Україні характеризується зростаючим протиріччям між соціальними потребами суспільства та розвалом соціальної сфери. В цих умовах зростає необхідність вироблення ефективної соціальної політики, яка б забезпечила реформування соціальної сфери.

Безпосередній вплив на діяльність особи мають ціннісні орієнтації.



Вони втілюються в ідеалах, інтересах, спрямуваннях людей та визначають їх поведінку. Відмова в останні роки від раніше існуючих цінностей, в центрі яких стояла офіційна доктрина та неофіційна установка на пріоритетну цінність праці, стереотип швидкого збагачення та “гарного життя” призвели до руйнування у багатьох людей звичних соціальних та моральних орієнтирів [6, с. 376]. Цінність індивідуалізму у людей старшого віку відсутня, бо вони були виховані в душі колективізму. Тим паче свідомість сьогодні активно розмивається засобами масової інформації, мережею Інтернет. З урахуванням цього ми можемо побачити прояви: алкоголізації, наркоманії, проституції, бродяжництва, жебракування, криміналізації цієї частини населення.

Тобто програма духовного розвитку сучасної молоді повинна бути зорієнтована на забезпеченні гідних умов життя та заохоченні молодих людей до морального саморозвитку. Духовно-моральний потенціал повинні складати загальнолюдські та християнські цінності, моральні норми, які є регуляторами стосунків у суспільстві.

#### **Література**

1. Тоффлер А. Третя хвиля. – М. : АСТ, 1999 – С. 261
2. Бубнова С. С. Ціннісні орієнтації особистості як багатовимірна нелінійна система // Психологічний журнал, 1999. – Т. 20. – № 5. – С. 38-44.
3. Балакірева О.М., Ганюков О. А., Дудар Н.П. Система ціннісних орієнтацій, культурні потреби і духовний світ української молоді//Про становище молоді в Україні: - К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – С. 53-58.
4. Голуб А.М. Формирование ценностных ориентаций молодёжи в процессе досуговой деятельности / А.М. Голуб // Вопросы психологии. – 2009. – № 4. – С. 53-57.
5. Максимова О.А. Дифференциация ценностных ориентаций студентов – с.35-37.
6. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
7. Українське суспільство: моніторинг – Інформаційно-аналітичні матеріали. / за ред. В.М. Ворони, А.О. Ручки. – К.: Ін-т соціології НАН України, – 390 с.

**Савич Анжелика Викторовна,**  
старший преподаватель  
кафедры философии и политологии  
Национальной металлургической  
академии Украины

#### **ИНДЕКС ЭКОГУМАНИЗМА В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ**

Сегодня человечество стоит перед выбором своего места в мире – стать более цивилизованным, нравственным, просто более разумным, либо погубить и себя и жизнь на планете. С одной стороны перед нами новейшие научно-технические достижения, сделавшие цивилизацию процветающей, а с

другой – остро нарастающая кризисная ситуация, которая грозит человечеству полным вымиранием.

На первый план выходят проблемы взаимоотношения общества и природы, носящие сложный и противоречивый характер. Развитие производительных сил общества, технологий различных производств, знаний и навыков людей привело к возрастанию их влияния на природу. Однако со временем человечество все больше попадало в зависимость от природных ресурсов, которая усиливалась с развитием промышленного производства. В свою очередь это повлекло за собой ряд глобальных экологических проблем: перепотребление первичного продукта привело к выходу человечества за границы своей экологической ниши; производство материалов с применением температур и давлений, гораздо выше существующих в природе, породило горы неразлагаемых отходов; фрагментация ландшафтов вызвала нарушение среды обитания животных и растений; сокращение видового разнообразия снизило устойчивость экосистемы (биосферы). Все эти проблемы вызваны вмешательством людей в природные процессы, которые было бы невозможным без применения технических средств.

В этом и заключается диалектически противоречия взаимозависимость общества и природы: постепенно увеличивая власть над природой, общество в то же время попадает во все большую зависимость от нее как источника удовлетворения материальных потребностей людей и самого производства.

Попавшее в экологический кризис человечество не знает четких путей выхода из него. Несмотря на реализацию программ по развитию безотходных производств, усовершенствованию экологического законодательства, экологический кризис продолжается. Становится все более очевидным, что главная экологическая проблема заключена не в природе, а в ценностно-этических представлениях человека и общества. Взаимоотношения общества и природы становятся глобальной общечеловеческой проблемой, поэтому без новой системы взглядов на мир и место человека в нем будущие поколения, как биологический вид, обречены на физическое и духовное уничтожение. Решение экологических и социальных проблем как глобального, так и регионального характера возможно только при условии создания нового типа экологической культуры, экологизации образования в соответствии с актуальными нуждами личности и гражданского общества. То есть сегодня проблема взаимоотношений общества и природы из чисто теоретической перерастает в острозлободневную практическую проблему, от решения которой зависит будущее человечества.

Только к концу XX века пришло осознание, что принципы гуманизма должны соотноситься не только с человеком, но и с природой. В таком случае гуманизм теряет свое прежнее содержание и становится экогуманизмом. У истоков экогуманизма стояли В. Вернадский, П. Тейяр де Шарден, В. Соловьев, Н. Рерих, Н. Федоров, Л. Толстой, О.К. Флехтхайм.

Экологический аспект гуманизма или экогуманизм является

существенным условием становления экологического общества, гармоничного развития личности, которое требует всестороннего учета природных факторов в индивидуальном, духовном, интеллектуальном и физическом развитии.

Экогуманизм в отличие от традиционного гуманизма видит в природе бытие человека. Природа есть символическое бытие человека. Именно поэтому человек вынужден относиться к ней так же бережно, как к самому себе.

Экологическая культура характеризует уровень развития экологического сознания у человека и общества, в котором выражено ценностное отношение к природной среде как жизненно необходимой. Ценности экологической культуры человечества передаются, воспроизводятся, сохраняются посредством экологического воспитания, которое гуманистично изначально, т.к. цель его состоит в обретении личностью качества человеческого отношения к природе.

В центре современного экологического воспитания находится человек со своими жизненными проблемами. Культурные экологические доминанты и гуманистические качества личности являются главными факторами от степени проявленности которых зависит судьба человечества, т.е. экологические отношения приобретают характер социально-экологических.

Таким образом, хотя техническое развитие абсолютно необходимо, но его недостаточно. Цивилизация должна стать другой, и измениться должен духовный мир человека. Поэтому решение проблем приходится искать в самом человеке, в изменении его индивидуальности, которому будет способствовать формирование нового экологического мышления.

Проблемы становления экологического мышления и вопросы самоусовершенствования человека находятся на стыке ряда наук: экологии, философии, психологии, этики, педагогики, истории и др. В связи с важностью социальной роли и даже исторической миссии экологического мышления в развитии и существовании всей цивилизации, ученые обращаются к вопросам формирования общего планетарного экологического мышления носителем которого станет человечество как всеобщий познающий и деятельный субъект.

Экологизация мышления является новой высшей степенью духовного развития социума, перспективной степенью трансформации мировоззрения индивида. Экологичные отношения в обществе приобретают характер социально-экологических. Возникает своеобразная экосистема с индексом социума и степенью гуманизма.

Человек всегда свободен по определению. Но свобода – это осознанная необходимость. Поэтому в нем заложено стремление к большой свободе, а в социуме это возможно лишь через решение глобальных проблем. Таким образом, экогуманизм становится духовным гарантом и коммуникатором индивидов в социуме.

### **Література**

1. Биоэтика: проблемы, трудности, перспективы (материалы "круглого стола") // Вопросы философии. – 1992. – № 10. – С. 3-28.
2. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // Научная мысль как планетарное явление. – М., 1991. – С. 235.
3. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М. : Наука, 1988.-240с.
4. Рейхенбах Г. Философия пространства и времени. – М. : Прогресс, 1985. - 214 с.
5. Хесле В. Философия и экология. – М.: Изд. Фирма "Ками", 1994. – 305 с.

**Самойлов Александр Ежиевич,**  
доктор психологических наук, доцент,  
заведующий кафедрой педагогики и  
психологи частного учреждения  
«Высшее учебное заведение  
«Международный гуманитарно-  
педагогический институт «Бейт-Хана»

### **КАТЕГОРИАЛЬНАЯ И ОПЕРАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ МЫШЛЕНИЯ ПОХОДА К ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

Наращивание общественных проблем является одной из сопутствующих особенностей развития социальных отношений, которая, в значительной степени, препятствует стремлению лучших представителей человечества к их оптимизации и совершенствованию. Не составляет труда понять, что возникновению и становлению этого негативного социально-психологического феномена способствуют, прежде всего, объективные причины: обострение экономических, политических, межэтнических, религиозных и иных отношений между разными слоями населения планеты. Тем не менее, следует обратить внимание на не менее важную, на наш взгляд, причину, которая, к сожалению, до сих пор остается в тени. Это – безусловно доминирующее в границах мышления каждой из социальных групп, а также большинства государств, закрепившееся, «на уровне предрассудка» стремление обосновывать собственную позицию путем логического выведения ее справедливости, используя для этого логические операции суждения и умозаключения. Это обуславливает возникновение формальных тупиков, которые, в силу привычки упорядочивать содержание мыслимого в соответствии с требованиями формальной логики, рассматриваются как тупики мысли, порождая иллюзию неразрешимости возникших проблем. Тем не менее, современное мышление, не исключая влияние логики на организацию содержания мыслимого, позволяет четко ограничить область ее использования и, не отвергая полностью ее принципы,

методы и мыслительные операции, использовать категориальную составляющую мышления в качестве исходной посылки, которая подвергается коррекции за счет активизации его операционной составляющей.

Обычно проблемы возникают исторически в виде столкновения противоположных концепций в условиях продвижения познания. Концепции представляют собой незавершенные формы этого продвижения, каждая из которых позволяет осуществить переход от обобщений более низкого уровня к обобщениям более высокого уровня. Как правило, такие переходы, несмотря на концептуальные различия, осуществляются единообразно - путем абстрагирования от совокупности признаков объекта осмысления, характеризующих его как материальный предмет и выделения класса общих его признаков, не существующих в действительности, а являющихся исключительно отвлеченным продуктом концептуального подхода. В результате реализации каждой из сторон такого перехода реальный объект осмысления превращается в два разных идеальных предмета познания. Справедливость собственных отвлеченных обобщений и, соответственно, адекватность избранного пути идеализации объекта осмысления, каждая концепция обосновывает путем аргументации, естественно, в собственную пользу. В силу этого, аргументы, демонстрирующие, как правило, конкретные случаи возможности реализации отвлеченных обобщений, проходят жесткий отбор. Естественно, что необходимость такого отбора не может пройти незамеченной и это побуждает оппонентов искать пути достижения большей убедительности собственного видения, нежели аргументация. В этой связи, наиболее выигрышным представляется формальное доказательство его истинности. Для этого концепциям придают строгую форму и они превращаются в теории. В отличие от концепций теории имеют свои законы, опираясь на которые справедливость реализации обобщений более высокого уровня не просто интуитивно признается, а доказывается. Сами же переходы от обобщений более низкого уровня к обобщениям более высокого уровня рассматриваются в качестве форм продвижения познания, определяющих место познанного в стройной иерархии собственных понятий. Тем не менее, исторически возникшие проблемы одним оформлением концепций в теории не разрешаются, а лишь превращаются в проблемы теоретические. Главной причиной неразрешимости теоретических проблем являются требования, предъявляемые не к содержательному наполнению теоретических положений, а к форме раскрытия их содержания посредством определений, что выхолащивает само содержание в угоду обеспечения однозначности, непротиворечивости и доказуемости теоретических положений.

Пути разрешения теоретических проблем обычно указывают идеи – своеобразные психологические орудия мышления, сформированные и сформулированные таким образом, чтобы их структура и функциональное

значение демонстрировали реально существующее единство между взаимоисключающими положениями противоборствующих теорий, что и служит основанием для реализации обобщений более высокого уровня. Осознание возможности таких обобщений обычно исходит из рассмотрения означенных взаимоисключающих положений в виде крайностей некоего единства и включает в себя пути обеспечения перехода одной крайности в другую, форму порядка этого перехода, а также формы элементов этого порядка.

Математика предоставляет мышлению возможность разрешать теоретические проблемы таблично, аксиоматически, алгоритмически, алгебраически. Это позволило ему делать отвлеченные обобщения и фиксировать их, к примеру, в таких физических понятиях, как: сила, масса, скорость, ускорение и т.д. Гуманитарное же мышление, лишенное возможности быть организованным посредством математических форм, вынужденно использовать в качестве средств разрешения теоретических проблем собственные психологические орудия - высказывания естественной речи, правила формулировки которых подчиняются требованиям к их безусловной логичности. Следование этим требованиям, навязывающим гуманитарному мышлению необходимость формулировки высказываний по алгоритмам формально-логических суждений и умозаключений, является главным препятствием на пути разрешения формальных противоречий. Тем не менее, гуманитарное мышление находит способы их разрешения путем формирования и формулирования идей путем реализации отвлеченных обобщений, зафиксировав их в форме таких понятий как: справедливость, достоинство, долг, честь и т.д.

Практика формирования и формулирования идей, как способов разрешения противоречий, использует для их разрешения обращение к возможностям внутренней формы мышления, не искаженной требованиями, предъявляемыми к его внешней форме. Благодаря этой неограниченной свободе внутренняя форма мышления характеризуется способностью отражать общее посредством разных способов продвижения познания избегая, тем самым, необходимости рассматривать разные способы, как взаимоисключающие. Поскольку же внутренняя форма мышления может быть выражена исключительно средствами внешней его формы, то познанное на внутреннем уровне получило, в свое время, возможность быть выраженным в виде таких средств внешней формы, как парадоксальные высказывания. Оформленное таким образом познанное внешне демонстрировало столкновение взаимоисключающих друг друга понятий. Содержательно же оно, самой возможностью сведения формальных противоположностей в единое целое, ставило мышление перед необходимостью поиска общего между разными способами продвижения познания, вынужденными подчиняться единым правилам организации содержания мыслимого, исходя из требований внешней формы.

Представление о психологических орудиях мышления, способных объединять противоположности, как свои собственные крайности, предельно сближается с такими его внешними формами, как триадические умозаключения. Фактически, эти орудия представляют собой умственные операции по совершенствованию мыслительного процесса: сначала – в форме отрицания тетического суждения антитетическим, а затем – антитетического синтетическим. Каждое из отрицаний выступает элементом совершенствования триадического умозаключения, как орудия мышления, позволяющего отражать развитие объекта осмысления, в качестве единства его крайних проявлений. Сам же качественно более высокий уровень обобщения достигается за следования формы триадических умозаключений диалогической природе мышления. Придание процессу мышления формы диалога путем использования триадических умозаключений в качестве его орудий, весьма удовлетворительно обеспечивает диалогика, как своеобразная логика диалога двух мнений, двух подходов, двух концепций, в корне отличающаяся от той организации мышления, которая диктуется формальной логикой. Диалогика оперирует не формально-логическими, а диалектико-логическими понятиями, особенность которых состоит в том, что противоречия между равноуровневыми понятиями двух логик, находящимися в контрадикторном отношении, рассматривается как позитивно значимое. Диалогика представляет собой своеобразную логику диалога, в которой теоретическая проблема рассматривается не как показатель несостоятельности противоборствующих теорий, а как форма постановки проблемы, дающая возможность уйти от упрощенно-односторонних категориальных осмыслений одного и того же объекта к осмыслению, отражающему его крайние проявления. Несовершенство категориальной составляющей мышления, опирающейся на аналитическую убедительность и доказуемость собственных положений, стимулирует актуализацию другой его составляющей – операционной. В нашем представлении способность осуществлять обобщение, на уровне, игнорирующем противостояние взаимоисключающих категориальных организаций содержания мыслимого, может быть реализованным исключительно за счет активизации операционной составляющей мышления. Это значит, что категориальная составляющая мышления, берущая свое начало из кантовского понимания логики науки, как способа родо-видовой организации мышления, позволяет, в ходе познания, лишь сформировать и сформулировать посылку, требующую привлечения операционных средств, способных разрешать теоретические проблемы.

Использование диалогии, в качестве принципа организации мышления, а триадического умозаключения - как психологического орудия реализации природной его диалогичности, позволило нам рассматривать диалог между противоположными формами развертывания мышления в качестве главного условия процесса формирования и формулирования идеи,

как способа разрешения противоречия.

#### **Література**

1. Самойлов А.Е. Теоретические проблемы логико-психологического анализа мышления / А.Е. Самойлов. – Запорожье.: 1997. – 167 с.
2. Самойлов А.Е. Психология парадоксального мышления или прогностический диалог теории с эмпирией / А.Е. Самойлов – Днепропетровск : 2007. – 185 с.
3. Ткаченко А.А. Теория диалектико-логического доказательства / А.А. Ткаченко – Запорожье.: 1993. – 227 с.

#### **Стеценко Світлана Власівна**

кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри політичних наук  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури

### **НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Національну ідентичність відмічає наявність у сукупності людей, спільноти певних рис, ознак, кількість яких неодмінно поповнюється з огляду на зміни соціального середовища, масштаби громадянського суспільства. В епоху глобалізації привабливість національної ідентичності серед інших колективних ідентичностей полягає у її закоріненості «в етнічному символізмі та ... способах організації» [1, с. 47].

Громадянське суспільство, звичайно ж, виходить далеко за межі етнічності та надає підґрунтя для поширення національних цінностей, характеризується «активною і орієнтованою на суспільні цілі позицією громадян... і заснованими на довірі і співпраці суспільними відносинами» [2, с. 34]. Йдеться про інтегровану сукупність соціального, економічного та культурного простору, в якому громадяни взаємодіють, реалізують свої приватні інтереси, здійснюють індивідуальний вибір.

У громадянського суспільства складний характер взаємозв'язків з нацією, державою, хоча в реальному житті суспільства поділ на громадянське суспільство, націю і державу досить умовний і спрямований на те, щоб пояснити механізми суспільного життя, ступінь свободи чи несвободи громадян, рівень політичного розвитку. Останні світові події, пов'язані, зокрема з Брекситом та активізацією каталонського питання, наочно проілюстрували цю тезу. Брексит засвідчив вихід Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії із кризи ідентичності шляхом повернення повного державного суверенітету. Каталонія як нація з потужною історичною національною ідентичністю, яка з кінця ХІХ ст. була одним з найуспішніших економічних та культурних регіонів Європи та зуміла подолати утиски режиму Франко, сьогодні постала як сильний центр



етнічного націоналізму, проголосувавши на референдумі за вихід із Іспанії.

В Україні історична національна ідентичність залишалася тяглою навіть в недержавні періоди. Відомий британський вчений-етносимволіст Е. Сміт називає українців в переліку автохтонних етносів (баски, словенців, чехи, фіни, татари, курди, таміли), котрі «зберегли почуття своєї відокремленості» [3, с. 91-92].

Зі здобуттям незалежності в Україні тривалий час переважала амбівалентна політична свідомість з одночасною орієнтацією на оновлений Радянський Союз і на Захід. Після Майдану гідності суспільство визначилося. Те, що обіцяли політики, сформувало нову «оперативну» пам'ять громадян, зорієнтовану на усталену національну самоідентифікацію. Симптоматичною можна назвати своєрідну заяву голови дніпровської «Просвіти» Єгора Гуськова, який виховувався як росіянин, закінчив школу з російської мовою викладання, і лише після отримання вищої освіти, зокрема і за кордоном, під впливом Майдану гідності чітко усвідомив, що Дніпро – це частина України і що українська нація – окремішна нація з особливою культурою. На його думку, сьогодні українці Дніпра уже переступили ситуацію з 99 відсотками зрусифікованих: для молодих людей сфера вжитку російської мови скоротилася в порівнянні з аналогічною сферою для людей старшого віку. «Просвіта» як осередок громадянського суспільства збирає містян на щотижневі зустрічі, де спілкуються українською з різних нагальних питань, системно читаються лекції з історії України, організовані безкоштовні курси української мови, обговорюються перспективи щодо розширення діяльності на території області. Крім «Просвіти», майданчиками для української мови стали книгарні, Музей українського живопису, Ксі простір [4, с. 14-15].

Безперечний вплив на усталеність національної ідентичності українців справила книга есеїв вихідця із Дніпра директора Українського наукового інституту Гарвардського університету С. Плохія «Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності», яка отримала вищу державну нагороду у гуманітарній сфері – Національну премію України імені Тараса Шевченка (2018 р.).

Разом з тим, результати останніх соціологічних опитувань свідчать про певну недовіру громадян до власної держави та наявність залишкових прорадянських настроїв. Незважаючи на зусилля громадян щодо захисту Батьківщини, внутрішня ситуація залишається складною. Впливає зовнішня агресія. Проведені соціологічною групою «Рейтинг» в кінці грудня 2017 р. дослідження показали, що третина від загального числа опитаних (загальна кількість респондентів – 30 тис., по 1200 у кожному регіоні) шкодує щодо розпаду СРСР, у 55% відсутня ностальгія за СРСР, інші не визначилися. Серед тих, хто сумує за радянським минулим – жителі південних та східних областей: в Одеській області – 52% (29% - ні), в Миколаївській області – 46% (49% - ні), у Луганській області – 42% (36% – ні), у Донецькій області – 40%

(41% - ні). У Луганській та Донецькій областях опитування було проведене на підконтрольних Україні територіях. В усіх інших регіонах число тих, хто не шкодує за розпадом СРСР, перевищило число тих, хто жалкує. У Києві – 25% шкодують за радянською добою. У регіональному розрізі ностальгія за СРСР корелюється з кількістю тих, хто не підтримує вступ до НАТО [5].

Основну причину наявної тенденції, байдужого ставлення українців до своєї держави політолог В. Небоженко вбачає не в особі того чи іншого президента, прем'єра, політика, а в особливому внутрішньополітичному устрою України, який замінює Конституцію і систему національних пріоритетів. На його думку, двадцять років тому Україна стояла перед вибором. Перший шлях: будувати відкрите громадянське суспільство з національною ідентифікацією, демократією; другий шлях – формувати закрите ядро, яке б і керувало країною. Був обраний другий шлях. В результаті з'явилася не одна, а дві держави – «внутрішня, глибинна і зовнішня». У «глибинній державі» накопичилися повноваження, ресурси, імунітет, переваги. Ця держава експлуатує «зовнішню» державу та громадянське суспільство України. Для «зовнішньої держави», в якій опинилася більшість українців, залишилися обов'язки, відповідальність і проблеми. У «глибинній державі» головні відносини відбуваються по лінії «свій-чужий», «господар-піддані». У «зовнішній державі», яка досить слабка, працюють мораль, право, громадянство [6]. Автор концепції «двох держав» наголошує на необхідності запровадження правил гри, яким всі підпорядковуються.

В якості загального висновку: національна ідентичність не може бути штучно прищепленою. Ціннісні, культурні зміни відбуваються досить повільно. Акцентація окремих аспектів поточних тенденцій не здатна пояснити, чому в якості суспільного рушія на певних історичних відрізках обирається націоналізм. Наразі «російський чинник» став найважливішим інструментом, що зміцнює українську ідентичність і підтримує нинішню траєкторію руху України.

### **Література**

1. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау; пер. П. Таращук. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
2. Патнам Р.Д. Творення демократії. Традиції творення громадської активності в сучасній Італії / Р.Д. Патнам, Р. Леонарді, Р.Й. Нанетті. – К.: Основи, 2001. – 301 с.
3. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт; пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
4. «Ми маємо державу, а тому – маємо шанс» // День. – 2018. – 7-8 березня.
5. «Динамика ностальгії по ССРСР» [Електронний ресурс] / Соціологічна група «Рейтинг». – Режим доступу: <http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/c910ad1d40079f7a2a28377c27494738.html>.
6. «Глибинное государство» победило Украину» [Електронний ресурс] / Персональна сторінка В. Небоженка на Facebook. – Режим доступу: [https://www.facebook.com/permalink.php?story\\_fbid=1928195567490759&id=100009010040969](https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1928195567490759&id=100009010040969).

**Стойко Олена Михайлівна,**  
доктор політичних наук,  
старший науковий співробітник  
Інституту держави і права  
ім. В.М. Корецького НАН України  
(м. Київ)

## **ВИРІВНЮВАЛЬНИЙ ТА НОРМАЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ**

Поява нових технологій щоразу ставить питання про те, як вони вплинуть на політичні процеси, насамперед взаємодію між різними політичними акторами. З огляду на важливість виборів у демократіях і провідну роль у політичній кампанії нові медіа перебувають у центрі уваги досліджень політичної комунікації [1] та порівняльної політології.

У цьому контексті особливо важливим є відповідь на питання: чи соціальні медіа просто відтворюють наявну ієрархію владних відносин і, відповідно, посилюють позиції панівних політичних акторів (так звана теорія нормалізації), чи технологічні інновації та нові медіа фактично змінюють правила гри на політичній арені, відкриваючи доступ до неї різноманітним дискримінованим групам та маргіналізованим політичним акторам, які отримують можливість донести свою позицію до широкої аудиторії (так звана теорія вирівнювання).

Дискусія між представниками цих двох підходів (вирівнювання проти нормалізації) є провідною у дослідженнях із ведення виборчих кампаній в Інтернеті [2, р. 52], і питання в тому, чи і як нові веб-технології впливають на конкуренцію між політичними партіями та акторами, аналізується науковцями починаючи з 1990-х років.

Прихильники тези про вирівнювання вважають, що нові технології такі як соціальні медіа змінюють правила гри та розподіл владних повноважень на користь тих учасників, що раніше перебували на маргінесі [3]. Прикладом чого є перемога на виборах у низці країн Європи раніше не відомих партій, що провели свою виборчу кампанію з максимальним використанням можливостей соціальних мереж та Інтернет, наприклад, Піратська партія у Швеції.

Такий вплив соціальних медіа зумовлений тим, що вони: а) є дешевшими – затрати на проведення он-лайн кампанії набагато менші, ніж друк агітаційних матеріалів, підготовка і розповсюдження аудіовізуальної продукції через традиційні засоби масової інформації (ЗМІ); б) дають можливість другорядним політичним акторам обходитися без традиційних ЗМІ для встановлення контакту зі своєю цільовою аудиторією; в) користування соціальними платформами вимагає значно менше знань і

навичок, а сфера впливу значно більша. Більше того, інтерактивна природа та високий ступінь анонімності також посилює позиції маргіналізованих груп [4].

Інші дослідники обґрунтовують тезу про нормалізацію і стверджують, що нові технології лише посилюють і поглиблюють наявні нерівності [5]. Така ситуація зумовлена трьома причинами: 1) он-лайн технології просто відтворюють старі владні нерівності, оскільки великі партії й впливові політичні актори системно займаються розробкою власної стратегії; 2) лідери уже мають хороші знання і навички, тому швидше і ефективніше використовують нові технології для зміцнення своїх позицій; 3) провідні політичні актори уже мають відповідні ресурси і мотивацію для негайного використання нових можливостей. Хорошою ілюстрацією може слугувати недавній скандал щодо втручання у вибори президента США в 2016 році за допомогою контекстної реклами у Facebook та поширення ботами фейкових новин про суперника у соціальних мережах.

Дискусії між прихильниками теорій нормалізації та вирівнювання з'явилися ще на перших етапах зародження Інтернету, однак досі відсутні чіткі відповіді на те, чому саме соціальні медіа мають такий вплив на політику; яким чином вони його здійснюють і на які саме аспекти політико-владних відносин.

Зазначимо, що, по-перше, соціальні медіа (так звані Web 2.0) розглядаються як щось відмінне від Web 1.0 у кількох важливих аспектах. Соціальні медіа створюють масштабні мережі, що поширюють політичні послання у певних соціальних групах через «лайки» «поділитись», «перепостити» з дуже великою швидкістю та у значних обсягах, що дає підстави говорити про їх «вірусну» природу. Вони також сприяють безпосереднім та інтерактивним формам комунікації, що можуть використовуватися будь-ким, зважаючи на те, що платформи є вільними для доступу.

Логіка теорій вирівнювання і нормалізації виходить із принципів організації Web 1.0, однак соціальні медіа мають унікальні характеристики, що вимагає особливого підходу до того, які саме їх характеристики приносять потенційну вигоду тій чи іншій групі.

По-друге, наявні наукові розвідки з соціальних медіа переважно зосереджені на тому, як Web 2.0 відрізняється від Web 1.0, що не дає можливості зосередитись на відмінностях між різними соціально-медійними платформами.

Отже, з'ясування вирівнювального і нормалізуючого впливу соціальних медіа на політичні процеси вимагає удосконалення наукової методології та чіткого визначення дослідницьких завдань.

#### **Література**

1. Graber D. A., Smith J. M. Political communication faces the 21st century // Journal of Communication. 2005. Vol. 55. № 3. P. 479–507.

2. Small T. A. Equal access, unequal success – major and minor Canadian parties on the net // *Party Politics*. 2008. Vol. 14. № 1. P. 51–70.
3. Gibson R. K., McAllister I. Do online election campaigns win votes? The 2007 Australian «YouTube» election // *Political Communication*. 2011. Vol. 28. № 2. P. 227–244.
4. Vergeer M., Hermans L. Campaigning on Twitter: Microblogging and online social networking as campaign tools in the 2010 general elections in the Netherlands // *Journal of Computer–Mediated Communication*. 2013. Vol. 18. № 4. P. 399–419.
5. Jackson N., Lilleker D. Microblogging, constituency service and impression management: UK MPs and the use of Twitter // *The Journal of Legislative Studies*. 2011. Vol. 17. № 1. P. 86–105.

**Стояцька Ганна Михайлівна,**  
кандидат філософських наук,  
доцент, доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

## **ІНСТИТУЦІЙНІ СТРУКТУРИ ЄС ТА ЇХ ПРИДАТНІСТЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПИ**

Європейський Союз як наддержавна інституція створювався свого часу за зразком величних модерних та просвітницьких проектів державотворення – як свідома угода між урядами та громадянами провідних європейських країн. Розробники договорів, які утворили та легітимізували ЄС, були цілковито переконані, що для того, аби покласти край ендемічним конфліктам між європейськими державами, всі кордони повинні бути вилучені, будь то етнічні, релігійні, економічні, грошові або соціальні, і цей процес має завершитись інтеграцією та партнерством держав-членів. Члени альянсу відмовляться від частини суверенітету та прав вирішувати певні питання одноосібно, тим самим дозволивши новоствореному Європейському Союзу, через обов'язкові для нього угоди та належним чином обраний парламент, представляти їх, ставши, тим самим, глобальним гравцем на світовій економічній та політичній арені. Зусилля, спрямовані на те, аби це сталося, були величезними, і немає ніяких сумнівів у тому, що наполегливість ЄС у досягненні своїх цілей заохочувала реформи в різних державах-членах, які були б інакше політично неможливими. Була створена чудова і широко розповсюджена правова інформаційна система, що дозволяє кожному вивчити взаємопов'язані спільні цілі, норми, які узагальнюють кращі практики, розроблені в рамках Союзу.

Незважаючи на різні історичні передумови і культурні розбіжності, правові системи країн-членів ЄС в основному подібні. Усі їх громадяни

користуються свободою та цивільними правами, мають доступ до інформації та культурних надбань, сталого добробуту та є частиною загального ліберального та демократичного суспільства, а також, врешті, але не в останню чергу, християнської цивілізації – по суті єдиного, що зв'язує литовця та грека або шведа та португальця. Більше того, ЄС не може не похвалитися своїми шестидесятирічними досягненнями в таких питаннях як культура та освіта, навколишнє середовище, енергетика, належна ринкова практика, сільське господарство, зовнішня допомога. Проте сильна ідентичність глобального гравця в сучасному світі є лише необхідною умовою влади, а не авторитету. Влада вимірюється здатністю суб'єкта взяти на себе глобальну відповідальність та лідерство, впливати на інших глобальних суб'єктів геополітики, сприяти здійсненню цивільних прав і прав людини у всьому світі та підтримувати мир. Для того, аби продемонструвати такий авторитет, ЄС потребує набагато більшої інтеграції його членів, ніж це є очевидним на сьогодні.

Римські договори 1957 року [1] створили міжурядові політичні та економічні зв'язки між шістьма державами-членами, які були в основному горизонтальними. Після підписання Маастрихтського та Лісабонського [2] договорів, коли кількість членів зросла до 28, вони стали вертикальними. Засновники цих договорів визнали, що завдяки миру, достатку, звільненню Східної Європи, зняттю численних бар'єрів, абсолютно новій валюті та блискучому абсолютно новому квазіконституційному договору, інтеграція, природно, відбудеться і, хоч і поступово, призведе до нової моделі політичної єдності. Але політична модель, прийнята згодом, утворила політичну форму класичної сучасної національної держави (законодавчої, виконавчої та судової влади), що тривалий час плекали європейські народи. Підсумок показує, що важко визначити міру повноважень, яку держави-члени можуть підтримувати в рамках обов'язкової асоціації з частково наднаціональною організацією, яка має поясненням недостатньої інтеграції те, що всі бюрократії, які перебувають у будь-якій країні, стійкі до змін: ЄС, а також національні бюрократії не є винятком. Досвід показує, що багато законів і правил, що накладаються на національні системи, часто не сумісні з існуючими національними доктринами та юриспруденцією. Як колись зазначив Ганс Кельзен, «Закон є єдиною можливістю соціальної науки», і він зростає і покращується, оскільки збагачується відповідними правовими подіями, що виробляються у відкритих громадянських суспільствах.

На сьогодні варто констатувати, що стратегія, викладена у договорах, не відображає складну реальність ЄС та загальне невдоволення європейськими структурами, яке виникло останніми роками. Ряд суперечливих питань європейської інтеграції невпинно поповнюється, зокрема коли альянс стикається з викликами на кшталт військових демаршів Росії, Туреччини або Ірану, що загрожують світовій безпеці. Слабкість зовнішньої політики ЄС і відсутність спільної системи оборони, невирішена

проблема інтеграції в ЄС, Brexit спонукають окремих лідерів країн-членів ЄС говорити про «різну швидкість розвитку ЄС» та про суперечності, які викликані розбіжностями балансу між національною незалежністю та взаємними зобов'язаннями.

З огляду на дипломатичний вплив Європи на світовій арені та її колосальний економічний та політичний потенціал, світ продовжує дивуватись відсутністю належної сміливої і послідовної європейської зовнішньої політики, яка була б збалансована з іншими світовими гравцями, роль яких невпинно зростає. На сьогодні баланс сил у світі вимагає набагато більш рішучих політичних дій та реакцій, відмінних від обережної дипломатії, яку демонструють міжурядові інституції ЄС. Потреба негайної реакції на ряд подій на Близькому Сході та у Північній Африці, керування драматичною масовою імміграцією в Середземному морі, жорсткої відповіді на військову агресію Росії стосовно її сусідів спорадично наštтовхується на прихований саботаж євроструктур та окремих кіл впливу у євроінституціях.

З цих причин зростаюча кількість поважних політичних коментаторів [3] побоюються, що значна частина тепер вже 27 країн-членів ЄС може розглядати Союз як перешкоду для своєї політики та національних пріоритетів і тому виступати проти послідовної і прямої зовнішньої політики ЄС. Чи доцільним буде продовжувати співіснування країн Євросоюзу у сучасному форматі чи, можливо, варто було б дозволити багатьом державам-членам продовжувати свої власні проекти або альянси на кшталт таких, які запропоновані лідерами Франції та Німеччини у форматі так званої «посиленої співпраці» (як це передбачено статтею 44 Маастрихтського договору) – покаже найближчий час.

#### **Література**

1. URL: <http://www.historiasiglo20.org/europe/traroma.htm>.
2. URL: <http://www.historiasiglo20.org/europe/maastricht.htm>.
3. Maurizio Melani, "Si va finalmente verso una Difesa Europea," diplomatic letter, May 25, 2017; Marta Dassù, "L'Europa teme i costi della nostra fragilità," La Stampa, January 17, 2018; Marc Lazard, Corriere della Sera, November 28, 2017.

**Страшко Ольга Владленівна,**  
курсант 4 курсу  
факультету підготовки фахівців  
для органів досудового розслідування

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат психологічних наук, доцент,  
**Шинкаренко І.О.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ПРОВІДНИХ КРАЇН ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Сьогодні некомплект поліцейських в Україні вище, ніж у грудні 2015 року, коли не вистачало 14,1 тис. співробітників (11,9 % від штатної чисельності), але нижче, ніж у грудні 2016 року - 23,8 тис. осіб або 20,5 % штатної чисельності. Загалом, некомплект поліцейських у підрозділах Національної поліції України станом на 01.07.2017 становить 17 137 осіб [1]. Однією з причин масових звільнень за власним бажанням є підвищене психологічне навантаження, постійне виникнення екстремальних ситуацій, які потребують дієвих та своєчасних рішень. Тому, ми вважаємо, що психологічну підготовку поліцейських необхідно здійснювати постійно, оновлювати її відповідно до сучасних тенденцій, а також запозичувати досвід провідних країн Європейського Союзу.

На жаль, на законодавчому рівні питання психологічного забезпечення поліції в Україні недостатньо врегульовано. Так, зокрема, відповідно до п. 51 ч. 4 «Положення про Національну поліцію», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року №877 в поліції належить організувати систему психологічного забезпечення поліцейських [2]. З огляду на це, 14.06.2017 року було оприлюднено проект наказу МВС «Про затвердження Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України», у якому визначено основні напрями діяльності:

- 1) психологічне вивчення;
- 2) психологічна підготовка;
- 3) психопрофілактична робота;
- 4) соціально-психологічне супроводження службових колективів;



5) психологічна підтримка оперативних заходів та слідчих дій [3].

Проте й до сьогодні даний наказ не було прийнято та введено в дію. Якщо ж порівнювати напрями психологічного забезпечення, що зазначені у вищевказаному проекті нормативно-правового акту, то можна дійти висновку про те, що в окремих своїх аспектах вони є подібними до європейських країн. Наприклад, напрями психологічного забезпечення діяльності поліції в Іспанії можна диференціювати, виділивши чотири основні:

а) психологічний супровід оперативно-службової діяльності;

б) науково-дослідницький напрям;

в) психологічна підготовка персоналу;

г) психологічний відбір та визначення придатності поліцейських до несення служби. Психологічний супровід персоналу поліції має на меті консультування й допомогу в разі професійних ускладнень, здійснення всіх видів психологічних послуг, пов'язаних зі стресом, індивідуальне та групове консультування. Супровід також передбачає участь і надання допомоги в рішенні оперативно-службових завдань, ведення переговорної діяльності в ситуації захоплення заручників і в разі загрози терористичних актів, розробку психологічних портретів по широкій низці професійних завдань, проведення психологічних експертиз тощо[4,с.116].

Наступним проблемним аспектом є недостатня кількість психологів, які спеціалізуються саме на професійній діяльності поліцейського. Спеціальний психологічний добір кандидатів на службу в Національній поліції у 2016 році здійснювали рекрутингові центри, в яких працюють цивільні психологи (тобто відсутні психологи поліцейські), які не володіють вичерпною інформацією про особливості діяльності правоохоронних органів та специфічні умови служби, а отже, не можуть адекватно діагностувати придатність (або непридатність) кандидата на службу в поліції[5,с.11].

Потрібно зазначити, що норматив чисельності в європейських країнах, як правило, – близько 200 працівників на одного психолога, що дозволяє здійснювати реальну психокорекційну та консультативну роботу з поліцейськими. Необхідність здійснення такої роботи викликана впливом низки факторів, які не компенсуються високою зарплатнею чи позитивною думкою громадськості про поліцію, зокрема високою стресогенністю служби[5,с.12].

На нашу думку, позитивним європейським досвідом є створення центральних органів психологічних служб. Зокрема, у деяких землях Німеччини (наприклад, при поліцейській президії м. Мюнхена) створено Центральні психологічні служби поліції. Її завдання зачіпають концептуальні проблеми діяльності поліції, а саме:

а) організаційний розвиток поліції й роботу з персоналом;

б) підтримку оперативної поліцейської діяльності, допомогу в розслідуванні злочинів;

в) консультування поліцейських, профілактику постстресових розладів, співпрацю з клініками, психотерапевтами, медичною поліцейською службою, служителями церкви, профспілками та іншими інститутами поліції; освіти та підвищення кваліфікації поліцейських у галузі прикладної та юридичної психології [4, с. 115].

З огляду на це, є доцільність створення Центрального органу психологічної служби Національної поліції України. Це дозволить забезпечити своєчасну професійну психологічну допомогу, проводити спеціалізовані тренінги із запобігання суїцидів, консультувати поліцейських після, перед та під час виконання завдань, пов'язаних з можливістю виникнення екстремальних ситуацій, проводити інші заходи для налагодження ефективної системи психологічного забезпечення.

Таким чином, в сучасних умовах євроінтеграції Україна потребує оновлення, вдосконалення й розвитку системи психологічного забезпечення працівників Національної поліції, а також запозичення позитивного досвіду країн Європейського Союзу. Зокрема, на першому етапі необхідно врегулювати психологічного забезпечення на законодавчому рівні. Наступними етапами є створення спеціалізованих центрів, підготовка професійних психологів, належний психологічний відбір на службу до Національної поліції.

#### **Література**

1. На сьогодні поліції не вистачає 20 тис. співробітників. Цензор.нет.– [Електронний ресурс].–Режим доступу: [https://ua.censor.net.ua/news/431872/na\\_sogodni\\_politsiyi\\_ne\\_vystachaye\\_20\\_tys\\_spivrobitnykiv\\_knyazyev](https://ua.censor.net.ua/news/431872/na_sogodni_politsiyi_ne_vystachaye_20_tys_spivrobitnykiv_knyazyev).
2. Постанова КМУ «Про затвердження положення Про Національну поліцію» від 28.10.2015 року №877.–[Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248607704>.
3. Проект наказу МВС «Про затвердження Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України» від 14.06.2017 року. – [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/mvs/control/main/uk/pub%D0%A0%D0%8E%D0%B2%D0%82%D1%9Blis h/Doctemplates/img/common/uk/publish/article/2170580;jsessionid=5679F386C13610ADE6E8B67FAA59D276>.
4. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Досвід психологічного забезпечення діяльності поліції (за матеріалами зарубіжних інформаційних джерел) / Барко В.В., Остапович В.П., Барко В.І. // Право і безпека. – 2016. – № 2 (61). – С. 113-120. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2016/2258-1467970919.pdf>.
5. Сокурєнко В.В. Аналіз сучасного стану психологічної роботи в органах Національної поліції / В.В. Сокурєнко // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. – 2017. – С. 11-13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1956/Analiz%20suchasnoho%20stanu%20psykholohichnoi%20roboty%20v%20orhanakh%20Natsionalnoi%20politsii\\_Sokurenko\\_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1956/Analiz%20suchasnoho%20stanu%20psykholohichnoi%20roboty%20v%20orhanakh%20Natsionalnoi%20politsii_Sokurenko_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

**Терлюк Іван Ярославович,**  
кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри історії держави і  
права НУ «Львівська політехніка»

## **ОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ ФОРМАЦІЯХ 1917-1921 рр.**

Науково-теоретичне осмислення місця, ролі, структури і завдань місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства в житті українського народу загалом починається від середини ХІХ ст., тоді як перші спроби його реалізації припадають на період функціонування революційних українських національних державних формацій – «Першої» і «Другої» УНР, «Української Держави» та ЗУНР в 1917-1921 рр. [1, с. 28-35, 106-111, 164-168, 122-125].

В УНР доби Української Центральної ради (далі - УЦР) - першій за порядком формі української національної державності – в організації органів місцевого самоврядування характерними були теоретико-методологічні прорахунки. Вони, зокрема, виявляли себе в тому, що Центральна Рада в організації місцевої влади й місцевого самоврядування виходила з розуміння того, що органи місцевої влади водночас є і органами місцевого самоврядування, і органами державного управління. Дослідники стверджують, що ця думка неодноразово підкреслювалась у документах УЦР, Генерального секретаріату, Ради Народних Міністрів упродовж усього їх існування [2, с. 95].

Підкреслимо, що, декларуючи єдність місцевих державних владних органів із самоврядними, на початках реально Центральна Рада не пропонувала нічого нового, а беззастережно сприйняла усю попередню систему органів місцевого самоврядування [Докл. див.: 3, с. 26-30]. Про це, зокрема, йшлося у Першому універсалі, який зберігав існуючу систему місцевого самоврядування і лише ставив питання про її українізацію та переорієнтацію на Центральну Раду. На практиці це означало, що створені в Російській імперії ще у 60-х рр. ХІХ ст. органи самоврядування (в українському селі найвищими органами влади і посадовими особами були сільський схід, сільський староста, збирач податків, сільський писар; у волості - волосний схід, волосний старшина і волосний селянський суд; існували у Степовій та Південній Україні ще й губернські й повітові земські зібрання та їх виконавчі органи – земські управи; розпорядчими органами міського самоврядування були міські думи, які склалися з гласних, обраних мешканцями міста, а виконавчими – міські управи, обраних думами у складі міського голови і декількох членів) залишалися чинними в умовах розбудови національної державності й трактувалися державними органами

місцевої влади УЦР [Докл. див.: 4, с. 30-34].

До виникнення нових самоврядних органів на місцях значно спричинилися революційні умови творення національної державності. Зокрема, виявом народної самоорганізації стало створення у містах *домових комітетів*, на які покладалися функції залучення громадян до постачання продуктів і палива, належного санітарного утримання будинків тощо. Від часу поширення в містах злочинності (з кінця 1917 р. і до приходу до влади гетьмана П. Скоропадського у квітні 1918 р.) основною у діяльності домових комітетів була охорона майна й особистої безпеки мешканців будинків. У Києві їм дозволялося мати зброю, яку можна було застосовувати у разі відкритого нападу на будинок. Багато владних функцій безпосередньо на підприємствах брали на себе фабрично-заводські комітети та професійні союзи. У війську це саме робили виборні солдатські та матроські комітети, у волостях – селянські комітети [2, с. 100-101]. Здебільшого такі органи самоврядування визнавалися у документах Центральної Ради, однак непослідовність дій останньої виявилася у тому, що не було визначено їх місце у структурі місцевих владних органів. Зокрема, це стосується створених під впливом більшовиків рад робітничих, селянських і солдатських депутатів, що визнавалися УЦР (IV універсал) органами місцевого самоврядування.

У гетьманській «Українській Державі» органи місцевого самоврядування на рівні повітів та окремих міст відновлювалися у формі *дореволюційних земств і міських зібрань*. А на рівні волостей законом «*Про надання губернським старостам права розпускати волосні земські зібрання та управи*» (29 червня 1918 р.) губернський староста отримував право розпустити волосні ради, з дозволу міністра внутрішніх справ, якщо їхні дії шкодили налагодженню справ і суперечили державним інтересами. Замість розпущених органів самоврядування губернські старости тимчасово призначали волосні ради, які склалися з 3-5 осіб [Див.: 5, с. 133-134].

Разом з тим, гетьманський уряд намагався створити на місцях лояльні до гетьмана органи місцевого самоврядування, насамперед змінивши для цього порядок їх формування. Постанова Тимчасового уряду про вибори губернських і повітових гласних (21 травня 1917 р.), якою запроваджувалося загальне і рівне виборче право, скасовувалася. А прийнятий власний *Закон про вибори до земств* (16 вересня 1918 р.), по-суті, запроваджував дореволюційні правила проведення виборів, коли право голосу давало наявність нерухомого майна, підприємства або стану та освіти. Активне виборче право надавалося лише наділим майном особам усіх національностей, починаючи з 25-річного віку, певні обмеження встановлювалися для жінок, не допускалися до виборів ченці, військовослужбовці, студенти та учні, адміністративний та судовий апарат, чужоземні піддані, божевільні та глухонімі [Див.: 5, с. 280-290].

Директорія УНР – третя за порядком форма української національної

державності - як органи самоврядування відновила дореволюційні *земські* (зібрання та управи) та *міські* (думи та управи) органи місцевого самоврядування. Щоправда, попередні земські та міські представницькі органи були розпущені як такі, що були обрані на основі майнового цензу і сформувалися заново шляхом виборів на загальнодемократичній основі. На рівні сільської громади самоврядним органом вважався *сільський схід* на чолі зі старостою. Окрім того, паралельно продовжували повсюдно діяти *ради депутатів* (робітничих, селянських, солдатських), *домові комітети*. Загальне керівництво земськими зібраннями й управами, міськими думами й управами здійснювали губернські комісари. Відносини між комісарами й органами місцевого самоврядування регулювалися російським дореволюційним законодавством. Проте нормальне функціонування цих органів не було повсюдно налагоджене, і найчастіше управління здійснювали *військові отамани* або комісари Директорії. У прифронтовій смузі надзвичайними повноваженнями наділялися *військові коменданти*. Однак у цілому на місцях панувала *отаманищина* – влада місцевих авторитетів, особливо у повітах і волостях [Див.: 4, с. 144-153].

В ЗУНР-ЗОУНР статус та принципи організації самоврядування (на рівні повіту) законодавчо не були регламентовані, через що існували різні його форми. Так, дослідники зазначають, що у Дрогобичі, Коломиї та Перемишлі повітові ради утворили низку фахових комісій. Спільним представницьким органом повітів Коломиї та Печеніжина була *Окружна УН Рада*, яка створила підрозділи (“референтури”) відповідно до структури Державного Секретаріату. У Станіславові була створена *Повітова Господарська Рада*, вибори до якої відбулися на основі загального і безпосереднього права. Наприкінці 1918 р. — початку 1919 р. Повітові УН Ради реорганізуються у т. зв. *Ширші УН Ради* на основі представництва від сільських громад та робітничих осередків повіту. Такого типу Ради діяли у Бучачі, Бережанах, Дрогобичі, Калуші, Коломиї, Станіславові, Тернополі та Чорткові. У ряді місцевостей були утворені органи самоврядування на професійній основі. У Дрогобичі, Калуші, Косові, Стебнику діяли *Ради робітничих депутатів*, у Коломиї, Станіславові та Стрию - *Ради солдатських депутатів* [6, с. 7-8]. У Стебнику робітнича Рада була створена як місцевий орган влади, у Дрогобичі - як робітнича організація місцевого солезаводу. Ці інституції взяли на себе вирішення виробничих і соціальних питань [7, с. 98].

Отже, в УНР за часів УЦР на організацію місцевого самоврядування суттєвий вплив мала цілковита невизначеність системи інституцій, що мали закласти фундамент місцевої влади та, власне, відсутність належної правової бази (законодавство в цій сфері обмежувалося переважно загальними, декларативними нормами, що містилися в універсалах Центральної Ради та деклараціях її Генерального секретаріату). Російсько-імперська схема територіально-адміністративного устрою, що лежала в основі організації

місцевої влади «Української Держави» позбавляла загального та рівного виборчого права її органи територіального самоврядування у формі земств і міських зібрань. За часів Директорії УНР у розвитку адміністративно-політичного устрою, унаслідок значного впливу «радянськості» тенденцій, в Україні панувала ідея надання трудовим радам форми одночасно органів місцевої державної влади і самоврядування. В ЗУНР організація місцевого самоврядування не була законодавчо регламентована, що мало наслідком різноманітність форм його існування, спрямованих, однак, на вирішення виробничих і соціальних проблем громадськості.

#### **Література**

1. Терлюк І.Я. Національне українське державотворення 1917-1921 рр.: історико-правовий нарис / І.Я. Терлюк. – Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2007. – 260 с.
2. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / О.М. Мироненко. – К., 1995. - 328 с.
3. Терлюк І.Я. Правові аспекти організації місцевих органів державної влади й самоврядування в УНР доби Української Центральної Ради / І.Я. Терлюк // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів, 2007. – Вип. 3. – С. 24-32.
4. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920 / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
5. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У 2 т. / Ред. кол.: В. Верстюк (відп. ред.), О. Бойко, Н. Маковська, Т. Осташко, Р. Пиріг; Упорядн.: Р. Пиріг (керівн.), О. Бойко, А. Гриценко, О. Кудлай, О. Лупандін, Н. Маковська, Т. Осташко, О. Щусь. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Т. 2. – К.: Темпора, 2015. – XX + 412 с.
6. Павлишин О. Й. Формування і діяльність представницьких органів влади ЗУНР – ЗОУНР (жовтень 1918 — червень 1919 рр.). Автореф. ... канд. істор. наук. – Львів, 2001. – 19 с.
7. Павлишин О. Й. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки (1918-1919) / О.Й. Павлишин. – Львів: Літопис, 2008, - 224 с.

**Тягло Олександр Володимирович**  
доктор філософських наук, професор,  
професор кафедри  
соціально-гуманітарних дисциплін

**Воропай Тетяна Степанівна**  
доктор філософських наук, професор,  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін

*(Харківський національний університет  
внутрішніх справ)*

### **СВОБОДА ВОЛІ ЗА ЧАСІВ ПЕРЕМІН: В ПАМ'ЯТЬ ПРО МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРОВИЧА ПОПОВИЧА**

Скільки разів академік Попович приїздив до Харкова перелічити важко: його запрошували опонентом на захисти дисертацій, він був організатором чи бажаним учасником як суто вчених зібрань, так і спрямованих на широкі кола філософських заходів... Останнім серед таких, наскільки пам'ятаємо, стала публічна лекція «Почути Шевченка», присвячена 200-им роковинам від дня народження великого Кобзаря (28 червня 2014 року). В самій лекції і у подальшій дискусії Мирослав Володимирович з позиції громадянина України, що нещодавно пережила Революцію Гідності й одразу ж зіткнулася з низкою доленосних внутрішніх та зовнішніх викликів, запропонував публіці своє тлумачення актуальних моментів творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Виступ Мирослава Володимирович можна порівняти з вільним потоком асоціацій і суджень, добре обґрунтованих багаторічним студіюванням «теми Шевченка» у загальному контексті взаємин Російської Імперії і Малоросії, СРСР і УРСР, зрештою – Російської Федерації та України останніх десятиліть... (див., напр., [1, с. 363-379]). Не претендуючи на вичерпне розуміння і, тим більше, на експлікацію усього багатства думок академіка Поповича з цієї теми, звернемо увагу лише на одну пару «віковічних питань», що опинилися у фокусі його уваги: вони стосувалися *свободи волі й способів реакції людини на виклики долі*. Фундаментальну тут альтернативу зафіксовано словами шекспірівського Гамлета (ми використовуємо зараз переклад П. О. Куліша):

Чи бути, чи не бути, от питання!  
Що благородніше в душі: терпіти  
Праці і стріли злющої фортуни,  
Чи збунтуватися против моря туч  
І бунтуванням їм кінець зробити?

Ця загальна дихотомія була конкретизована з огляду на перспективу «чингісхановщини», що панує у домені «Русского мира» і загрожує новою експансією на терени України. Академік Попович протиставив «чингісхановщину» – як спосіб архаїчно-східної організації – сучасній західній організації соціуму. Остання, на його думку, балансує між цінностями консерватизму і лібералізму, так чи інакше визнає *значущість вільної активності окремої людини та її відповідальність* за свою долю і долю світу, а тому – *відкритість майбутнього*.

Мирослав Володимирович висловив прихильність до другої з вказаних альтернатив, обґрунтувавши свою позицію «слуханням Шевченка». А додаткове – вже не Шевченкове, а сучасне наукове – пояснення значущості індивідуальної активності він знайшов у розповсюдженні на людину і соціум *дискурсу синергетики*.

Йдучи за академіком Поповичем, згадаймо, зокрема, наступне твердження одного з фундаторів синергетики Іллі Пригожина: «Світ є ані автоматом, ані хаосом. Наш світ – світ невизначеності, однак активність індивідуума у ньому не обов'язково приречена на малозначущість» [2, с. 254]. До того ж вчений роз'яснив, що у тому чи іншому смислі переважна більшість цікавих для дослідження динамічних систем є нестабільними, а це означає, що будь-як близькі у початковий момент точки можуть належати траєкторіям, котрі розбігаються, або, точніше, траєкторіям відмінних типів [3, с. 118]. Конкретизуючи ці твердження для людських спільнот можна зрозуміти, що для *складних відкритих соціальних систем за умов нестабільності* навіть невеликі флуктуації активності, носіями яких можуть бути малі групи чи окремі індивідууми, здатні приводити до істотного розбігання траєкторій розвитку і, отже, дійсно творити майбутнє. За таких умов людям справді немає сенсу схилитись перед начебто «залізними законами» долі, з радістю або сумом терпіти «злющу фортуна». В буквальному розумінні, вони – вільні або невільні – *творці майбутнього*, свого і своїх країн, світу. Найновіша українська історія, включаючи Майдан-1 і Майдан-2 як утілення відкритої у світ соціальної нестабільності, видається наочним підтвердженням такої позиції.

Однак гордовитий висновок щодо значущості активності людини, її здатності (вільно) створювати майбутнє проблематизується, на нашу думку, врахуванням поняття *атрактора*, іманентного тому самому дискурсу синергетики. Атрактор (англ. to attract – тягнути до себе, притягувати) – це, просто кажучи, стан або обмежена множина станів, до якої врешті решт сходяться усі траєкторії розвитку системи з певної області. Атрактори, котрі відрізняються од станів рівноваги або точно періодичних коливань, називають *дивними*. Вони зазвичай пов'язуються з турбулентністю, у цьому випадку система без кінця хаотично «блукає» по множині станів дивного атрактора. «Вирватися» з поля його тяжіння система може через сприятливі зміни умов буття. З огляду на все це виникає низка питань.



По-перше, чи не є згадана академіком Поповичем «чингісхановщина» якимось атрактором не тільки для «Русского мира», а і для України? Коли так, то чи можна насправді «вирватися з її обіймів»? Які умови і у який спосіб мають змінитися? Чи під силу це окремим індивідуумам чи невеликим групам? Нарешті, що чекає на нас у разі досягнення мети? Явних і остаточних відповідей на ці питання Мирослав Володимирович не дав, та і навряд чи їх можна знайти чисто умоглядно. Однак, з урахуванням його теоретичної позиції та життєвої практики, у Європі ХХІ століття *виправдано намагатися* вийти з поля тяжіння «чингісхановщини», у тому числі й на індивідуальному рівні активності. За привабливу перспективу для нашої країни багатьма сьогодні визнається організація життя на Заході – в розвинених країнах Європи, в США і т. ін.

По-друге, долаючи «чингісхановщину» чи не попадемо ми під вплив іншого – дивного – атрактора на ймення «Майдан»? Адже протягом нетривалого часу Україна щонайменше двічі пережила власне «стан Майдану», у проміжках блукаючи «по околицях», і не зовсім позбавлені підстав передчуття Майдану-3. Внутрішні й зовнішні умови нашого буття дотепер не змінилися якісно, бажані реформи не тільки не зреалізувались повністю, а й все ще нашттовхуються на давно встановлені перешкоди, зокрема на «кумівський капіталізм» та супроводжуючу його корупцію (порівн., напр., зовсім свіжі висновки директорки Світового банку у справах Білорусі, Молдови та України Сато Кахконен [4] і відповідні констатації з наших попередніх публікацій [5; 6]).

Якщо дивний атрактор «Майдан» справді стає для України реальністю, то хоч це і не обмежує свободу волі зовсім, однак звужує межі вільної активності окремих індивідуумів чи груп до породження його модифікацій та продуктів – «Помаранчева революція», «Революція гідності»... Добре це або погано? Можна, звичайно, згодитися, що для окремих свободолюбних та творчих українців так жити хоч і небезпечніше, проте «благородніше в душі». Але для країни в цілому *більш або менш тривале «блукання» по (навколо-)революційним станам* видається вкрай тяжким випробовуванням, що загрожує фатальними наслідками.

Свого часу представлення академіком Поповичем «теми Шевченка» укріпило харків'ян у переконанні, що майбутнє залежить од них. Проте воно справді не визначене наперед. Його загальна спрямованість і конкретний спектр можливих траєкторій суттєво залежать од зовнішніх умов, на вибір якоїсь із траєкторій здатна впливати вільна активність громадян України різного масштабу.

Складність соціальної системи, різноманіття внутрішніх і зовнішніх чинників її динаміки за умов суттєвої нестабільності не дозволяють ані *однозначно* передбачити майбутнє, ані *остаточно* оцінити події близького минулого чи сьогодення. Ми – та й практично увесь світ – сьогодні маємо вчитися діяти за умов швидкоплинної і неусувної до кінця невизначеності...

А добра звістка полягає у том, що свобода волі не заперечується, її утілення у реакції окремих індивідуумів чи груп українців на виклики «злющої фортуни» поки що визнається повноцінно-значущим, а життя з нею – більш благородним...

Тож пам'ятаймо і використовуймо спадщину вільної любові до мудрості Мирослава Володимировича Поповича!

#### **Література**

1. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк. 2001. 728 с.
2. Пригожин И. От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках. – Москва: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1985. 328 с.
3. Пригожин И. Эйнштейн: триумфы и коллизии // Эйнштейновский сборник, 1978-1979: сб. статей. Москва: Наука, 1983. С. 109-123.
4. Кахконен С. Яка вартість кумівського капіталізму для України // Українська правда. 14 березня 2018 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/03/14/634957>.
5. Тягло О. Революція в контексті соціальної трансформації // По той бік розуміння: Україна та Європа після Помаранчевої революції: збірн. наукових статей. Київ: Атіка, 2006. С. 125-135. URL: [http://dfc.ukma.edu.ua/books/beyond\\_recognition\\_ukr\\_text.pdf](http://dfc.ukma.edu.ua/books/beyond_recognition_ukr_text.pdf).
6. Тягло А. В., Воропай Т. С. Свобода волі в дискурсе синергетики // Знання. Освіта. Освіченість. Зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 2-3 жовтня 2014 р. Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 68-70. URL: <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/download/123/215/245-1?inline=1>.

**Філянiна Людмила Анатолiївна,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорiї та iсторiї  
держави i права  
Днiпропетровського державного  
унiверситету внутрiшнiх справ

### **СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ ЗАПОРУКА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

В останнє десятиліття політичні події в Грузії, Сирії, Україні спонукають міжнародне співтовариство до переосмислення проблем війни та миру, співвідношення права і сили у міжнародних відносинах. Застосовуючи можливості багатосторонньої дипломатії держави намагалися пов'язати питання масового роззброєння із проблемою забезпечення миру, ще у 1899 р. та 1907 р. на Гаазьких конференціях миру. Суттєві корективи в питання міжнародних відносин в системі колективної безпеки внесла міжнародна організація – Ліга Націй. Організація спробувала замінити практику створення військово-політичних союзів держав – системою забезпечення

колективної безпеки. Статут Ліги Націй обмежував право держав-учасниць на війну, передбачав застосування санкцій до держав, що вступили у війну порушуючи його приписи, та став фундаментом у формуванні принципу незастосування сили та заборони агресивної війни.

Необхідно зазначити, що ні в теорії ні в практиці міжнародних відносин на сьогодні не існує єдиної концепції безпеки. В літературі виділяють декілька її різновидів, а саме: «загальна безпека», «глобальна безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека». Будь-яка з них охоплює комплекс соціальних відносин, має історичні й правові витoki. Питання міжнародної безпеки пов'язані із підготовкою, впровадженням та реалізацією політико-правових засобів попередження війн та збройних конфліктів, підтримання або поновлення міжнародного миру. Міжнародна безпека – складне політико-правове поняття, що має конкретно-історичний характер.

Закінчення «холодної війни» ознаменувалось розпадом Організації Варшавського договору і для України виникає можливість задля забезпечення безпеки від зовнішнього втручання заручитися міжнародною підтримкою та отримує шанс стати учасницею однієї з військово-політичних міжнародних організацій, котра впродовж тривалого часу проводить активну роботу щодо гарантування миру і безпеки на міжнародній арені – Організації Північноатлантичного договору – НАТО. У 1994 р Україна підписує рамковий документ «Партнерство заради миру» в якому приймають участь держави, котрі отримали запрошення від Північноатлантичної Ради. Метою даної програми є посилення безпеки і стабільності в усій Європі, розширення та активізація політичного і військового співробітництва. Згодом, у 1997 р. одним із національних інтересів у зовнішньополітичній діяльності визначається розвиток стратегічного партнерства з НАТО, дотримуючись загально визнаних принципів міжнародного права та принципів визначених у Хартії про особливе партнерство між Україною і Організацією Північноатлантичного договору та створюється Комісія НАТО – Україна (КНУ). З часом спостерігається поглиблення взаємовигідного співробітництва і Україна приймає найактивнішу участь в усіх операціях і місіях під керівництвом НАТО. Пріоритет в роботі НАТО – Україна віддається підтримці реформ у сфері оборони і безпеки та зміцнення забезпечення самооборони.

Сьогодні диктує нові горизонти співробітництва НАТО – Україна. Багатовекторність розвитку та міжнародна невизначеність України призвели до конфлікту з Росією: анексія Кримського півострова, збройний конфлікт на Сході України. Після неприкритої політичної і військової агресії зі сторони Росії стосовно нашої держави, Президент України своїм указом від 24.09.2014 року запроваджує у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» тим самим визначив пріоритетні напрямки

співробітництва у зовнішньополітичній діяльності на наступні роки з подальшим розширенням стратегічного партнерства з США, Європейським Союзом та НАТО. Разом з тим, у грудні 2014 р. Верховна Рада України приймає рішення про відмову України від позаблокового статусу, котрий був проголошений у Декларації про державний суверенітет: стати у майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках. Така відмова була обумовлена її неефективністю у забезпеченні держави від зовнішньої політичної та військової агресії. Після внесення змін до Законів України «Про основи національної безпеки України» і «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» наша держава поновила курс на євроінтеграцію з майбутнім приєднанням до Європейського Союзу і Організації Північноатлантичного договору.

Отже, НАТО об'єднавши Європу та Північну Америку у своїй щоденній діяльності враховує національні інтереси багатьох держав-учасниць, а також держав-партнерів. Прагнучи розширити територію впливу роль НАТО змінюється від забезпечення колективної оборони держав-учасниць до сучасного гаранта безпеки в найширшому розумінні. Разом з тим, російсько-український конфлікт показав всьому світу неефективність міжнародних гарантій безпеки та територіальної цілісності України визначених у Договорі про колективну безпеку 1992 р., Будапештському меморандумі 1994 р. та інших договорах. Так, у Меморандумі про гарантії безпеки 1994 р. США, Росія, Великобританія надали Україні поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України, утримуватися від погрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності та політичної незалежності України. Тому, прагнення України приєднання до Північноатлантичного договору обумовлено необхідністю підвищення ефективності, координації систем комплексної міждержавної безпеки і оборони задля збереження миру, запровадження стандартів НАТО у збройних силах України.

**Філянїна Людмила Анатолїївна,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та історії  
держави і права факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
превентивної діяльності

**Бурлаку Ольга Георгїївна,**  
слухач магістратури факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

У наш час однією з актуальних проблем під час проведення досудового розслідування є забезпечення безпеки потерпілого під час проведення слідчих (розшукових) дій. Теоретично в Україні існує забезпечення вище вказаної безпеки, але її на практиці майже ніхто не використовує, так як на заходи які забезпечують безпеку особи, яка являється потерпілим від злочину не достатньо забезпеченні в матеріально-технічному та кадровому плані. Внаслідок цього злочинці здійснюють незаконний вплив на потерпілого, саме це суттєво впливає на рівень довіри населення до правоохоронних органів, створює реальні передумови для зростання латентної злочинності, а також це негативно позначається на відчутті незахищеності суспільства.

Аналіз норм чинного Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України) свідчить про те, що його положення врахували тільки окремі цінні, напрацьовані міжнародним співтовариством та світовою практикою положення щодо захисту потерпілих.

Так, дійсно згідно п. 5, ч. 1 ст. 56 КПК України потерпілий має право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла.

Крім цього згідно Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» існують такі заходи забезпечення безпеки як: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи

органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд. Водночас, можливість реалізації заходів захисту потерпілих від злочину у громадян викликає не аби які сумніви. Отже, потерпілий відчуваючи власну незахищеності, певну небезпеку для своїх родичів і близьких, від впливу злочинця змінює свої показання, що позначається на процесі досудового розслідування. Разом з тим, потерпіла від злочину особа не отримуючи належний захист має певну недовіру до правоохоронних органів в цілому. Отже, практична реалізація заходів безпеки потерпілих від злочину допоможе не тільки зберегти життя і здоров'я особі, але і зміцнить віру суспільства до правоохоронних органів і держави в цілому.

Порівнюючи права потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого), ми приходимо до висновку, що у підозрюваній особі прав більше ніж у потерпілого, навіть у праві на безкоштовну вторинну правову допомогу. Права підозрюваного (обвинуваченого) чітко прописані не тільки в національному законодавстві але й в деяких міжнародних актах та передбачають право на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави. Так, наприклад, у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, міститься норма, що кожен має право відстоювати свої права, держава повинна в цьому допомагати і потерпілому в тому числі. При зверненні до правоохоронних органів, потерпіла від злочину особа, розраховує на захист і відновлення своїх прав та справедливості саме за допомогою державних органів, так як самосуд в усіх цивілізованих державах поза законом.

Отже, Національна поліція України – це перш ланка, що стоїть на захисті потерпілих. Потерпілий не тільки має право з боку держави, щодо припинення правопорушення але й на захист прав та забезпечення власної безпеки. Водночас, Національна поліція України повинна відноситись до потерпілого з розумінням та повагою.

**Любова Наталія Олександрівна,**  
слухач магістратури

**Філянїна Людмила Анатоліївна,**  
кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та історії  
держави і права факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
превентивної діяльності

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Взаємодія держав на міжнародній арені, спрямована на вільний обмін товарами, послугами, людьми, але іноді останніми обмінюються проти їх волі, порушуючи права, що гарантовані як міжнародними актами, так і національним законодавством. Торгівля людьми як одна із форм транснаціональної злочинності набирає активних обертів на території України. У зв'язку з реформуванням органів Національної поліції, які є основним органом протидії торгівлі людьми, є важливим удосконалення організаційних та законодавчих засад боротьби з торгівлею людьми. Тому, процес змін в правоохоронних органах, нестабільна економічна та політична ситуація в нашій державі створює сприятливі умови для активної діяльності торговців людьми.

Саме тому злочин, що посягає на право особи обирати місце свого перебування, знайшов своє закріплення в Кримінальному кодексі України. Так, за статистичними даними Генеральної Прокуратури України за 2013 рік до ЄРДР було внесено 131 повідомлення про злочин, передбачений ст. 149 Кримінального кодексу України, у 2014 – 115, у 2015 – 114, за десять місяців 2016 року було обліковано 87 кримінальних правопорушень за торгівлю людьми [1]. Що говорить про тенденцію до незначного зниження торгівлі людьми в Україні. Однак, варто пам'ятати про високий рівень латентності цих злочинів, адже велика кількість фактів здійснення торгівлі людьми, з різних причин, не виявляється правоохоронними органами, внаслідок чого не обліковується частина злочинів вказаної категорії.

Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні на сьогодні є відсутність робочих місць, що могли задовольнити особу; зростання цін, але при цьому малі заробітні плати; наявність в Україні багато незабезпечених сімей, які не отримують належної матеріальної підтримки від держави; діяльність злочинних об'єднань, поширення транснаціональної

злочинності; неактивна співпраця поліції України з міжнародними правоохоронними державами та правоохоронними органами іноземних держав, відсутність дієвих реформ у сфері боротьби з торгівлею людьми та незаконною імміграцією; нестабільна політична ситуація на Сході держави, необізнаність населення про ризики потрапляння до рук торговців та інше.

Уся діяльність органів Національної поліції будується на інформації, отриманої з різних джерел. Щодо джерел інформації про торгівлю людьми, то перш за все, правоохоронні органи отримують потрібні дані безпосередньо від потерпілих чи осіб, які стали свідками даного злочину. Але не завжди у потерпілих є можливість повідомити про вчинення протиправних дій щодо них, а інколи у таких осіб відсутнє бажання повідомити про це, викликане різними факторами. Перш за все це страх перед злочинцями, адже до особи, яку продали, а в подальшому експлуатували у різних сферах, могли застосовувати насильство, залякування, що вплинуло на психічний стан особи та викликало у неї відчуття не захищеності. Іншою, і не менш важливою, причиною неповідомлення потерпілим про факт вчинення злочину є недовіра до самої поліції. Проблема недовіри до правоохоронних органів гостро постала за часів міліції і аби виправити дану проблему, і напевне, було прийнято рішення реформувати її в поліцію, змінивши кардинально засади її діяльності, поетапно повертаючи довіру населення. Залишається надіятись, що дана причина неповідомлення потерпілим про факт торгівлі людьми, буде нейтралізована. І особа, яка постраждала від протиправних діянь не буде боятися повідомити про вчинений злочин та буде вірити у результативність діяльності поліції.

Детальне знання свого району, кількості осіб, які виїхали за межі держави, чи навпаки заїхали на територію обслуговування, причини такого виїзду чи приїзду, кількість осіб у скрутному матеріальному становищі та без постійного місця роботи допоможе працівнику поліції вчасно виявити можливих жертв та не допустити реалізації злочинного умислу щодо неї.

Звичайно, самостійно органи Національної поліції не в змозі ефективно протидіяти торгівлі людьми. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми є Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні представництва України, заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми [2].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» від 22 серпня 2012 року №783 у разі коли постраждала особа не зверталася та не бажає співпрацювати з органами Національної поліції, відповідальний підрозділ подає до органу Національної поліції інформацію про вчинення злочину з поміткою про відмову особи співпрацювати з відповідними органами [3]. Отже, не зважаючи на те, що особа не бажає



повідомляти про вчинюваний стосовно неї злочин до правоохоронних органів, орган чи посадова особа, якій стали відомі відомості про факт вчинення торгівлі людьми. повідомляє орган поліції. Тому є важливим налагодження та підтримання тісного зв'язку працівників поліції з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми, громадськими і міжнародними організаціями, журналістами та ін.

Щодо безпосереднього підрозділу в Національній поліції, який займається вирішенням цієї проблеми, то ним є Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України є структурним підрозділом Національної поліції України, який функціонує у складі кримінальної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі [4].

Отже, у зв'язку з реформування органів Національної поліції, будемо надіятися, що протидія торгівлі людьми та нелегальній міграції стане ефективнішою. Перш за все, жертви торгівлі людьми довірятимуть поліцейському та будуть впевнені у його дієвості та результативності, відчуватимуть себе захищеними. До того ж органам поліції, особливо Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, будуть активно сприяти громадські організації, волонтери, журналісти. Адже, з таким небезпечним та ганебним злочином потрібно боротися разом, залучаючи якомога більше сил.

#### **Література**

1. Єдиний звіт кримінальних правопорушень. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» Верховна Рада України; Закон від 20.09.2011 № 3739-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1445787381941108>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» від 22 серпня 2012 року №783 [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1445787381941108>.
4. Тимчасовий сайт Національної поліції [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/ru/>

**Хитрук Руслана Олегівна,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії та  
політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат філософських наук,  
доцент **Підлісний М.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ЧИ ПОТРІБНА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ**

У час формування громадянського суспільства в Україні, досить гостро постає питання легалізації проституції, адже процвітання на теренах нашої держави цього тіньового бізнесу важко заперечити. Звісно, прояви проституції можна знайти в багатьох країнах світу, адже дана «професія», як то кажуть, є однією з перших. Однак, у таких країнах світу як Нідерланди, Німеччина, Угорщина, Латвія, Голландія, Греція такі секс-послуги є легалізовані і прирівнюються до "індивідуальної трудової діяльності" та регулюється законами малого бізнесу. Тому так важливо зрозуміти, чи потрібно Україні переймати даний досвід у інших країн, чи потрібно в нас легалізувати проституцію.

Проституція є спірним питанням у багатьох сучасних суспільствах. Вважаючись "найдавнішою" професією, вона часто розглядається як аморальне і навіть ганебне явище. Історія проституції бере свій початок з давніх-давен, коли священною проституцією займалися не заради вигоди, а з ритуальною метою. Протягом історії людства уряди постійно експериментували з регуляцією і дерегуляцією ринку секс-послуг. У сучасних країнах на Заході застосовують різні підходи до проституції, іноді діаметрально протилежні. На одному боці спектру знаходяться такі країни як Німеччина та Нідерланди, де проституція не на вулицях (і навіть на вулицях) дозволена, але в той же час регулюється законодавчо, наприклад, стосовно вікових обмежень і ліцензування борделів. На іншому боці спектру - такі країни, як Швеція, де платний секс є протизаконним і тягне за собою кримінальне покарання у вигляді штрафів для клієнтів. Проте багато країн обрали середній шлях між цими двома крайнощами, коли одні види діяльності в індустрії комерційних сексуальних послуг заборонені, а інші дозволені. [1]

Сьогодні індивідуальна проституція в Україні не є кримінальним злочином. Проте 11 років тому Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення

змін до кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією». Положення цього Закону були спрямовані на приведення Кримінального кодексу України у відповідність до норм Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, шляхом скасування кримінальної відповідальності за заняття проституцією з одного боку та посиленням кримінальної відповідальності за сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією з іншого. Відтак, і сама стаття змінила назву на «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією». Таким чином, сьогодні за заняття проституцією жінку чи чоловіка притягають до адміністративної відповідальності. Надання послуг сексуального характеру за гроші тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 85 до 255 гривень). [2]

Незважаючи на такий напівлегальний статус, західна преса описує Київ як "місто красивих жінок і процвітаючої секс-індустрії". Існує безліч путівників англійською мовою щодо секс-туризму в Україні. Але проституція часто йде пліч-о-пліч із вживанням наркотиків, торгівлею людьми, експлуатацією, в тому числі неповнолітніх осіб, і високими показниками поширеності захворювань, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ) та ВІЛ-інфекцією. [3]

Отже, на нашу думку, легалізація проституції можлива, та лише під повним контролем відповідних органів з боку держави. Так, такий легальний бізнес поповнював би державний бюджет, створив би нові робочі місця, дівчата, що надають такі послуги, могли б працювати лише при наявності певної кількості медичних документів, щоб забезпечило захист «дорогих гостей» від зараження небезпечними захворюваннями. Також створення цілих кварталів червоних ліхтарів, на зразок Амстердаму, збільшило б туристичні прибутки, та не менш важливим є питання забезпечення повій трудовими книжками, щоб гарантувало їм забезпечену старість, адже проституція це також робота, на яку жінки йдуть часто не по своїй волі, а у зв'язку із непростими життєвими обставинами.

#### **Література**

1. Олександр Муравйов (Інститут досліджень ринку праці, Бонн), Тимофій Милованов (Пітсбурзький університет), Олександр Талавера (Шеффілдський університет), для УП 2000-2016 "Українська правда" - Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2015/10/21/7085619>.

2. Ганна Беловольченко Незручна проблема: що варто робити з проституцією в Україні (опитування) 15 березня 2017р. Режим доступу: <https://dyvys.info/2017/03/15/nezruchna-problema-shho-var-to-robyty-z-prostytutsiyeyu-v-ukrayini-opytuvannya>.

3. Олександр Муравйов (Інститут досліджень ринку праці, Бонн), Тимофій Милованов (Пітсбурзький університет), Олександр Талавера (Шеффілдський університет), для УП 2000-2016 "Українська правда" - Режим доступу: [https://www.pravda.com.ua/articles/2015/10/21/7085619/view\\_print](https://www.pravda.com.ua/articles/2015/10/21/7085619/view_print).

**Хома Наталія Михайлівна,**  
доктор політичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та історії  
політичної науки Львівського  
національного університету  
імені Івана Франка

## **РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Громадянське суспільство як самоорганізована та саморегульована сфера публічно-правових відносин у державі об'єднує чимало інститутів. Одним із таких інститутів є засоби масової інформації. Вони виступають потужними інститутами громадянського суспільства. Їх завданням є об'єктивне та оперативне інформування суспільства про актуальні події з метою сприяння громадському контролю за владою.

Сьогодні ми є очевидцями принципової зміни комунікаційної моделі, адже кожен користувач може стати «маленьким медіа». Електронні технології створили нові можливості відтворення образу або тексту [2]: об'єднано знак, звук, рух, зображення, текст. Головним трендом сучасного глобалізованого світу стають прояви громадянської активності за допомогою інформаційно-комунікативних каналів [1]. Сучасне суспільство часто називають медіократичним, а контроль за соціальними медіа та їх можливостями впливати на громадян цікавить уряди, адже сьогодні кібертехнології використовують як зброю проти політичних опонентів.

Для вивчення ролі соціальних медіа у процесі формування та функціонування громадянського суспільства насамперед необхідно термінологічно розрізнити «новітні медіа» та «соціальні медіа». «Новітні медіа» – це усі форми передачі інформації за допомогою Інтернету, охоплено всі нові технології в комунікаціях (web-сайти, е-пошта і под.), а «соціальні медіа» – сервіси, де користувачі будь-яким чином взаємодіють із контентом (наприклад, комунікація у блогах чи соціальних мережах). Таким чином, новітні медіа охоплюють соціальні медіа.

Соціальні медіа стають одним з інструментів горизонтального структурування суспільства і є, по суті, відображенням процесу формування громадянського суспільства на базі розвитку електронних інформаційних технологій [3, с. 217]. Соціальні медіа як система горизонтальних інформаційних обмінів між членами суспільства сприяють об'єднанню громадян за інтересами та цим самим сприяють розвитку громадянського суспільства, поширюють соціальний досвід. Використання соціальних медіа з метою накопичення і передачі знань є економічно рентабельним (для генерування ідей, опрацювання великих обсягів інформації і под.).

При визначенні ролі соціальних медіа у функціонуванні громадянського суспільства поєднуються настрої кібер-оптимізму та кібер-песимізму. Кібер-оптимісти розглядають Інтернет як вільне середовище з відсутністю контролю, передумову розвитку демократії, можливість активізувати соціальні зв'язки для усіх (у т. ч. й для людей з обмеженими можливостями), можливість прямого звернення до влади. Кібер-песимісти побоюються мережі через загрозу поширення усеможливих негативних емоцій (екстремізм, ксенофобія, сепаратизм і под.), спосіб контролю за громадянами, деградацію публічного дискурсу, віртуалізацію соціальної взаємодії, сублимацію, порушення приватності. І хоч кіберзагрози справді очевидні, переваги соціальних медіа для становлення та функціонування громадянського суспільства очевидні: вони дозволяють користувачам взаємодіяти, співпрацювати, ділитися інформацією або долучатися до будь-якої соціальної активності через блоги, соціальні мережі та под.

Розкриємо переваги та недоліки соціальних медіа на прикладі двох форм поширення інформації через соціальних медіа – громадсько-політичний блог і стрім-трансляція.

Громадсько-політична блогосфера є глобальним віртуальним середовищем у формі публічних ресурсів, в якому використовуються мережеві технології політичної комунікації з метою поширення та обговорення актуальних авторських повідомлень на громадсько-політичну тематику. Учасниками громадсько-політичної блогосфери як різновиду соціальних медіа є: блогери, які мають вплив на формування громадської думки у суспільстві; електронні ресурси політиків, політичних аналітиків, оглядачів, громадських активістів (web-сайти, онлайн-щоденники, мультимедіа, блоги). Громадсько-політичний блог є засобом донесення персональних ідей до громадськості, мобілізації до певних дій (чи бездіяльності). Такі типи медіа поєднують як численні позитиви (наприклад, інтерактивність, мобільність, доступність, незалежність від редакційної політики), так і негативи (наприклад, суб'єктивізм (упередженість) у подачі матеріалу). Переваги функціонування громадсько-політичної блогосфери для громадянського суспільства – в інтенсивному інформуванні інтернет-аудиторії, формуванні громадської думки та професійного дискурс-середовища, автономізації суб'єктів політичного процесу, розвитку інституту неформального лідерства та под. Блогосфера перетворюється на нову форму соціально-політичної активності, спрямованої на створення новин, верифікацію політичних повідомлень.

Стрім-трансляція є напрямком на перетині журналістики та медіа-активізму: пряма трансляція з місця подій без монтажу; потокове відео, що транслюється через мережу інтернет із метою миттєвого розповсюдження інформації мільйонам інтернет-користувачів. Основна перевага – неможливість цензурувати, відредагувати, спотворити інформацію, а у глядача виникає відчуття власної присутності на місці події. Це абсолютно

змінює інформаційну реальність і якнайкраще вписується у призму сучасних інформаційних технологій. Завдяки таким трансляціям світова громадськість спостерігала за Революцією Гідності, подіями у Криму та на Донбасі, «Ленінопадом», резонансними судовими засіданнями і под. Стрімер ставить за мету об'єктивне висвітлення подій через нетрадиційний метод донесення інформації; цим він ніби протиставляє себе традиційними ЗМІ, довіра до яких підірвана численними випадками перекручення інформації й упередженості в її поданні. Основна перевага у порівнянні з іншими медіа – форма подачі інформації: неможливість редагування, спотворення чи підміни. Здатність подавати інформацію неупереджено сприяє розвитку громадянського суспільства.

Тенденція формування громадянських ініціатив за допомогою сучасних технологій проникла в усі важливі сфери соціального життя, а зброєю активістів стають блоги, сайти та соціальні мережі. Віртуальна мережа перетворилася на майданчик для відстоювання громадянами власних прав і свобод; цей спосіб прояву громадянської активності є найоперативнішим і наймасовішим, адже за короткий проміжок часу дописувач може донести власну думку до багатомільйонної аудиторії та отримати їхню підтримку та схвалення. Звісно, активізації таких процесів сприяє свобода слова, а також можливість доступу до інформації для будь-якої аудиторії. Це робить соціальні медіа потужним інститутом побудови демократії.

Безперервний комунікаційний процес є способом існування громадянського суспільства; неможливо забезпечити ефективний процес формування дієздатного громадянського суспільства без комунікації. Технологічні досягнення сучасного інформаційного суспільства створили принципово нову ситуацію в політичному спілкуванні; відповідне інформаційне забезпечення є однією з істотних умов формування громадянського суспільства. Процеси політичного громадянського спілкування набувають транснаціонального характеру. Прикладами є організація синхронізованих флешмобів у різних країнах на підтримку України, твіт-шторми з поширенням певних хештегів, підписання інтернет-петицій і под.

Онлайнові соціальні мережі перетворилися на один із каналів соціалізації особистості у глобальному інформаційному суспільстві; вони є новітнім інструментом соціально-політичної дії. Інформаційна технологізація соціального життя породила якісно нову концепцію громадянського суспільства. Мережеве суспільство є свого роду новим типом громадянського суспільства третього тисячоліття, породженого інформаційно-комунікаційною революцією. Інформація персоніфікує владу, а громадянське суспільство є суспільством «громадської думки», формування й вираження якої перетворюється у засіб завоювання й утримання влади. Формується принципово новий тип політичного спілкування; громадянські ініціативи

людей перетворюються на каталізатор діалогу в системі «громадянин – громада – влада».

На нашу думку, соціальні медіа уже сьогодні є важливим інструментом сприяння становленню й розвитку громадянського суспільства (публічні дебати, вільний обмін думками і под.), інструментом мобілізації спільноти для колективних, суспільно значущих дій. Їх можливості як платформи консолідації розрізнених соціальних груп і громадян залежать від широти охоплення ними населення. Завдяки соціальним медіа громадяни отримують ще одну форму захисту й реалізації власних потреб, контролю влади, що в підсумку створює гарантії для функціонування правової держави, формується новий рівень соціокультурної реальності.

#### **Література**

1. Коцюруба К. О. Вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток громадянської протестної активності [Електронний ресурс] / К. О. Коцюруба // Вісник Київ. міжн. ун-ту (Сер.: «Міжн. відносини»). — 2014. — Вип. 8. — Режим доступу: <http://vmv.kyvu.edu.ua/v/p08/08.pdf>.
2. Моїсеєва Н. Електронна епоха соціальних комунікацій: структурно-діяльнісні трансформації / Н. Моїсеєва // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 3. — С. 49–52.
3. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. — К., 2013. — 220 с.

**Циб Ірина Сергіївна,**

курсант 4 курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

*Науковий керівник –*

доцент кафедри філософії

та політології факультету

економіко-правової безпеки,

кандидат психологічних наук, доцент,

**Шинкаренко І.О.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Останнім часом у суспільстві спостерігається зниження соціальних стандартів життя, підвищення безробіття населення, збільшення серед населення кількості осіб, які перебувають у негативних психоемоційних

станах (агресивність, роздратованість, ворожість та ін.), підвищення загальної кількості правопорушень та зростання жорстокої злочинності, що посилює екстремальність професійної діяльності працівників Національної поліції України (далі НПУ). Забезпечення правопорядку в суспільстві за таких умов потребує, з одного боку, підвищення якості професійної освіти працівників правоохоронних органів і цілеспрямованого формування в них відповідних особистісних якостей, а з іншого-професійної надійності.

Тенденція зростання рівня організованої злочинності, корумпованості, групових і масових протиправних проявів, соціальної напруженості, ускладнення оперативно-службових завдань, які вирішуються правоохоронними органами України, зумовлює підвищення вимог до особистісних якостей фахівців правоохоронної сфери [1, с. 237].

Варто зазначити, що розбудова України як демократичної та правової держави на засадах забезпечення і зміцнення законності й правопорядку, дотримання прав і свобод громадян, передбачених Конституцією і чинним законодавством, значною мірою залежить від діяльності поліції як державного озброєного органу виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, природне середовище, власність, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Роль Національної поліції України у суспільному житті держави реалізується, насамперед, через адміністративну діяльність. Від її ефективності суттєво залежить стан правопорядку в цілому, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю, захист прав і законних інтересів громадян. Реформування державного механізму влади неможливе без посилення правоохоронної діяльності взагалі і, зокрема, органів поліції [1, с. 238].

Надзвичайної актуальності набувають проблеми, пов'язані із захистом життя і здоров'я правоохоронців, які постійно піддаються впливу низки небезпечних факторів від злочинних посягань. Втрати особового складу НПУ (загибель, поранення, травмування, втрата свідомості, професійні захворювання) можуть виникати не лише як наслідок дій злочинців, а й в разі необачності, неузгодженості та невдало спланованих дій працівників, що саме базується на психофізіологічній підготовці учасників охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень. Такі та інші небезпечні фактори також можуть бути викликані недотриманням заходів особистої безпеки, незнанням специфіки ситуації, що виникла та протидії їй за рахунок слабкої професійної та психологічної підготовки, моральної готовності працівників поліції [2].

Особливого значення набуває проблема професійної психологічної підготовки працівників Національної поліції. Саме з неудоконаленістю організації та проведення професійної психологічної підготовки пов'язано багато недоліків у діяльності поліції.

Поняття ж професійної психологічної підготовки поліцейських



тракується досить неоднозначно: як практична підготовка працівників до професійно грамотного вирішення оперативно-службових завдань, успішного подолання психологічних труднощів службової діяльності та точного врахування її психологічних аспектів, підвищення інтенсифікації та забезпечення ефективності кращих результатів праці; як надання співробітникам базисних психологічних знань, вмінь та навичок правильно використовувати сучасний досвід професійної психології у різноманітних життєвих ситуаціях; а також комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розвиток та формування психологічних якостей та станів працівників [3].

На нашу думку, професійну психологічну підготовку можна визначити як організований та систематичний процес, спрямований на підвищення мотивації до виконання службових завдань, які покладені на працівників Національної поліції, а також на формування та розвиток системи спеціальних знань, умінь, навичок і професійно значущих психологічних якостей, які забезпечують ефективне здійснення професійної діяльності, яка постає перед працівниками поліції щодня.

Службова діяльність висуває високі вимоги до психологічної підготовки особового складу органів і підрозділів НПУ, оскільки їм доводиться діяти в психологічно напружених та складних умовах. Усе це визначає важливість та необхідність цілеспрямованого формування психологічної підготовки і витримки особового складу [3].

Формування, підвищення та підтримання високої психологічної підготовленості може бути успішним лише за умови чіткого розуміння того, чому слід навчати, які саме професійно значущі якості працівників поліції необхідно формувати, удосконалювати та підтримувати [3].

Виходячи із всього вищесказаного, варто зазначити, що майже весь час працівники перебувають в екстремальних умовах, а екстремальні умови несення служби впливають, насамперед, на психофізіологічний стан працівника поліції. Оцінюючи вплив оперативної обстановки на працівників НПУ, можна вважати, що екстремальні умови вимагають від особового складу значного додаткового фізичного та морально-психологічного напруження. Під час навчання поліцейських, в процесі проведення тренувань та тактичних навчань з працівниками необхідно створювати необхідні умови для автоматичного опрацювання набутої та теоретичному рівні бази знань на практиці. В процесі ускладнення навчальної обстановки дії працівників поліції, після багаточисельних тренінгів, повинні виконуватись швидко і злагоджено, що буде зменшувати шкідливий вплив умов праці на співробітників і це, на нашу думку є оптимальним вирішенням даної проблеми, що сприятиме у подальшому ефективності щодо протидії будь-яким злочинним проявам.

### **Література**

1. Запорожец В.К. Професійно-психологічна підготовка дільничних інспекторів міліції // Вісник Ун-ту внутр. справ, 2013. - Вип. 8. - С. 235-240.
2. Делікін С.В. Професійно-психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ // Інформ. Бюлетень РНМЦ Укр. академії внутр. справ. - 2005. - № 3. – 80 с.
3. Військова психологічна підготовка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/psihologicheskaya-podgotovka-boevyih-deystviy.html>.

**Циганков Дмитро Віталійович,**  
слухач магістратури факультету  
підготовки фахівців для підрозділів  
кримінальної поліції

*Науковий керівник –*  
професор кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
доктор політичних наук, професор  
**Алексєєнко І.В.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ВИВЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНОГО АНАЛІЗУ**

Правова держава, як поняття, було в свій час введене у науковий обіг німецьким науковцем Робертом фон Модем, що опублікував власні теоретичні бачення та думки стосовно ідеальної держави в праці під назвою "Наука поліції відповідно до принципів правової держави" 1868 року. Хоча й міркування щодо правової держави пускає своє коріння ще в давню добу Античності, Аристотель в свою чергу наголошував на тому, що в будь-якій державі, зокрема в тій, де закони ставлять на перше місце, базис влади становлять три головних типи органів: судові органи, магістратури та законодавчий орган. Щодо філософа Цицерона, то він вбачав в державі певну модель складної політико-правову спільності. Вчений стверджував той факт, що сама держава виступає надбанням народу, в свою чергу народ є поєднанням великої кількості осіб, які є взаємопов'язаними між собою за допомогою інтересів та узгодження певних питань права. Схожі ідеї аналізувалися науковцями і в більш пізньому періоді. Зміст даних бачень щодо правової держави полягає в тому, що відносини поміж людиною та державою мають базуватися на справедливих законах, в яких втілені

ментальні соціальні цінності та фундаментальні соціальні цінності. Тому правова держава є політико-територіальна організація публічної влади суверенного характеру, що базується на засадах взаємоповаги й визнання свобод та прав громадян, верховенства права і законності на законодавчому рівні.

Ще в той історичний час, коли формувались перші держави, аби упорядкувати суспільні взаєностосунки, використовуючи право, держава була зобов'язана конституювати себе законодавчим чином, іншими словами, сформувати та виокремити правові основи державної влади. Цілий ланцюг ідей правової держави почав формуватись ще в античну добу, а вже узгоджені теоретичні доктрини та концепції були розвинені за умов створення новітнього соціально-політичного ладу (переходу від феодалізму до капіталізму). Фундаментальний вплив на творення теоретичних міркувань, а згодом і практики правової державності також, розвинули конкретні політико-правові пояснення. Ідею, що стосувалась поєднання права та сили в організації Афіньської держави на демократичних засадах вводив у власних реформах в VI столітті до н.е. давньогрецький Солон. Також міркування щодо того, що державна в цілому є можливою тільки там, де царюють закони справедливості, згодом демонстрували й Платон, Сократ та Аристотель також.

Як вже було зазначено, найперше з визначень що таке держава, які дійшли до нас, саме в ролі правової спільноти, належить Цицерону. Після цього ідеї правової держави, як певної спільноти людей, наділяються теоретичним обґрунтуванням вже в Новий час, а саме в роботах таких вчених, як Томаса Гоббса, Гуго Гроція, Джона Локка, Бенедикта (Баруха) Спінози, Франсуа-Марі Вольтера, Жана-Жака Руссо, Шарля Луї Монтеск'є тощо. Наприклад, Дж. Локк у власному вченні про правову державу детально описав та проаналізував законність опору будь-якому свавіллю збоку державної влади.

На якісно новий рівень обґрунтування ідеалу правової державності було підвищено в парадигмі родоначальника класичної німецької філософії Іммануїла Канта. Відповідно до широко знаного визначення держави, яке було зафіксовано саме Кантом, вона представляє собою поєднання багатьох індивідів, що є в свою чергу підлеглими перед правовими законами. Не зважаючи на те, що науковець не використовував ще поняття правової держави, він вживав такі схожі за суттю терміни, як "міцний в правовому відношенні державний устрій", "правове громадянське суспільство" чи "цивільно-правовий стан". Особлива характерна ознака кантівського визначення полягала в тому, що конститутивною рисою держави було названо верховенство правового закону.

Саме під впливом уявлень Канта в Німеччині була створена представницька течія, прибічники якої акцентували увагу саме на розвитку теорії правової держави. До ряду найбільш видатних представників

даного напрямку слід віднести таких науковців: Фрідріх Юліус Шталь (1802-1861), Роберт фон Моль (1799-1875), Отто Бер (1817-1895), Карл Теодор Велькер (1790-1869), Рудольф фон Гнейст (1816- 1895) тощо. Введене в науковий обіг Робертом фон Модем поняття "правова держава" міцно зафіксувалось в німецькій юридичній літературі в першій третині ХІХ століття. Далі дане поняття отримало досить широке визнання і в дореволюційній Росії також. Поміж основних прихильників доктрини правової держави були такі вчені, як Павло Іванович Новгородцев, Чичерін Борис Миколайович, Микола Михайлович Коркуа, Максим Максимович Ковалевський, Богдан Олександрович Кістяківський тощо. В Росії, яка мала давні та досить сталі зв'язки з університетами в Німеччині, юридична німецька термінологія вживалася зовсім без перекладу, й вчених-теоретиків правової держави у нас спочатку кликали "рехтштатистами".

Якщо говорити про англomовну літературі, то тут поняття правової держави не вживається. Його заміною та еквівалентом деякою мірою є термін "rule of law", що означає «панування», «правління права», який вперше в даному сенсі використовував в праці "Основи конституційного права" Альбер Венн Дайсі - професор Оксфордського університету. Що в свою чергу стосується думок щодо уявлень та ідей правової державності з боку Карла Маркса і Енгельса, то воно було критичним та негативним, як зокрема і відношення марксизму до держави в цілому. Щодо більш зрілого марксизму, то йому притаманне повне заперечення держави, і що цікаво, в тому числі і правової. З точки зору Енгельса та Маркса, то державна влада є потребуючою для пролетаріату лише на стадії переходу до бездержавного устрою. У своїх критичних міркуваннях про уявлення та бачення правової держави загалом вони використовували дане поняття найчастіше в лапках, в свою чергу тим самим даючи акцент на критичне та кардинально негативне ставлення до нього.

#### **Література**

1. Конституція України від 28 червня 1996р. – К. : Венес, 2004. – 64 ст.
2. Баркер Р. Словар социальной работы. Пер. с англ. – М., 1994. – С. 38.
3. Капицын В. М. Социальная политика и право: Сущность и взаимозависимости //Российский журнал социальной работы. – 1998. - № 8. – С. 22.
4. Кондратьев Р. Соціальна держава в теоретико – правових і філософських дослідженнях // Право України. – 2005. - №2 – С. 81-84.
5. Кириченко С. О. Співвідношення соціальної держави і громадянського суспільства в умовах сучасної України. Ди...К. Ю. Н. – К., 2001. – 167 с.
6. Мамут Л. С. Социальное правовое государство: вопросы теории и практики //Правоведение. – 2003. - №4. – С. 250 -258.
7. Общая теория государства и права: курс лекцій. – М., 1998. – Вип. 2: Теория государства. – 326 с.
8. Панкевич О. З. До питання до «динамічність» соціальної держави //Життя і право, Львівський правничий правовис. – 2004. - №1.
9. Панкевич О. З. До питання про «динамічність» соціальної держави //Життя і право. – 2004. - №1. – С. 32 – 39.

10. Учебник для вузов /Под общ. ред. В.С. Нерсисянца. – М., 2001. – С. 700.
11. Рабинович П.М., Лобода Ю.П. Соціальна сутність держави як складник предмета теоретико – історичної юрисдикції // Вісник Академії правових наук України. – 1996. - №5. – С. 90 – 100.
12. Стоян О.М. про проект Концепцій соціальної політики в Україні //Профспілкува газета. – 1995. – 25 січ.
13. Туроу. Л. Будущее капитализму / ВКН.: Новая постиндустриальная волна на Западе. – М., 1999 р. – С. 194.
14. Четверник В.А. Понятия права и государства. – М., 1997. - С. 60.

**Цуканова Ярослава Костянтинівна,**  
головний спеціаліст відділу правової  
освіти Управління державної  
реєстрації нормативно-правових  
актів, правової роботи та правової  
освіти Головного територіального  
управління юстиції  
у Дніпропетровській області

## **РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВООСВІТНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ «Я МАЮ ПРАВО!» ЯК СПОСІБ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАДИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ТА ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Розвиток громадянського суспільства є свого роду індикатором практичного вирішення ряду соціально-політичних проблем, у тому числі реального забезпечення законних прав та інтересів людини. Зафіксовані в Конституції України права і свободи людини та громадянина цілком відповідають міжнародно-правовим стандартам. Але на практиці не всі декларовані права забезпечуються. І це значною мірою зумовлено нерозвиненістю відповідних інститутів громадянського суспільства [1].

Саме з метою забезпечення повноцінного доступу громадян до своїх прав, способів та механізмів їх захисту Міністерством юстиції України на початку червня 2017 року було презентовано правопросвітницький проект «Я МАЮ ПРАВО!», який відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року отримав статус загальнонаціонального [2].

Мета проекту полягає у підвищенні рівня правової культури та правової свідомості громадян, розвитку системи безоплатної правової допомоги шляхом інформування населення щодо способів реалізації та захисту своїх прав у різних сферах життя.

Тривалість проекту становить 3 роки, протягом яких має бути охоплено населення всієї території України, включаючи віддалені селища, де

функціонують центри та бюро безоплатної правової допомоги.

Зазначений проект має серйозне законодавче підґрунтя. Таким чином, з метою реалізації проекту по всій території України та на виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року в жовтні 2017 року наказом Міністерства юстиції України затверджено План заходів з реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!» на 2017 – 2019 роки [2].

10 листопада 2017 року Національна рада реформ більшістю голосів схвалила Стратегію інформування громадян України про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 року, яку буде реалізовано в рамках проекту [3].

За ініціативи Президента України Петра Порошенка, відповідно до Указу від 14.11.2017 року проект «Я МАЮ ПРАВО!» взято під патронат Глави держави, а 2018 рік оголошено роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!» [4].

Поширення знань та освітня місія проекту сприяє залученню громадян до правової активності та правосвідомої поведінки.

Цільова аудиторія проекту – це громадяни України віком від 16 років, права яких потребують захисту.

Важливими елементами проекту є створення міжвідомчої моніторингової групи для системного періодичного розгляду ключових справ щодо порушення прав громадян.

Слоган проекту: «ЗНАЮ! ДІЮ! ЗАХИЩАЮ!». Який закликає: Знай свої права! Користуйся ними і знай, що треба робити, коли твої права порушують. Захищай себе згідно з законами, а держава захищатиме тебе і твої права.

На сьогоднішній день реалізація проекту відбувається по всій Україні за такими напрямками:

- захист прав підприємців – #МаскиШоуСтоп: шляхом прийняття Закону щодо запобігання тиску правоохоронних органів на бізнес;
- стягнення аліментів – #ЧужихДітейНеБуває: шляхом прийняття Закону щодо посилення відповідальності за жорстку несплату аліментів;
- захист жінок та дітей від домашнього насильства – #ЗупиниНасильство;
- захист прав аграріїв – #АгроРейдериСтоп: шляхом створення антирейдерських аграрних штабів по всій Україні;
- захист прав студентів – #ХабарЗаНавчанняСтоп: шляхом боротьби з корупцією у вищих навчальних закладах;
- #Я\_МАЮ\_ПРАВО!\_НаВиконанняРішенняСуду – шляхом надання українцям вичерпної інформації про те, як реалізувати своє право на виконання судового рішення;
- стягнення заборгованості з виплати заробітної плати.

Так, з метою втілення в життя вищенаведених напрямків в рамках

проекту «Я МАЮ ПРАВО!» було прийнято низку законодавчих актів, а саме:

- Президентом України підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування», який вступив в дію 7 грудня 2017 року (з напрямку захисту прав підприємців МаскиШоуСтоп) [5].

- Верховна Рада України 7 грудня 2017 року прийняла Закон щодо запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству, який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства (щодо захисту жінок та дітей від домашнього насильства #ЗупиниНасильство) [6].

- Президент підписав Закон № 2234/19 від 07.12.2017 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів». Зміни набирали чинності 6 лютого 2018 року та передбачають посилення відповідальності злісних неплатників, сукупний розмір боргу яких більше суми платежів за 3 місяці ті 6 місяців, а саме: дані про боржника вносяться в Реєстр боржників (паралельно Міністерство юстиції України на виконання зазначеного закону запустило єдиний реєстр боржників та список неплатників аліментів, який доступний кожному); можливість притягнення до кримінальної відповідальності стягувача; звернення стягнення на майно; позбавлення боржника права виїзду за кордон до ліквідації заборгованості; позбавлення боржника права керувати автомобілем, використовувати зброю й полювати та інші (щодо напрямку стягнення аліментів - #ЧужихДітейНеБуває) [7].

Окрім цього, задля всебічної та якісної реалізації актуальних напрямків загальнонаціонального правпросвітницького проекту «Я МАЮ ПРАВО!» на території Дніпропетровській області проводиться широкомасштабна інформаційно-роз'яснювальна компанія.

Таким чином, в рамках реалізації проекту за вказаними напрямками Головним територіальним управлінням юстиції у Дніпропетровській області (далі – ГТУЮ у Дніпропетровській області) на території Дніпропетровщини активно проводяться правоосвітні заходи, а саме: семінари, тренінги, круглі столи, відкриті діалоги, лекції тощо.

Серед найяскравіших прикладів вищевказаних заходів можна виділити наступні:

- тренінг для журналістської спільноти «Ти журналіст? Знай свої права!», який відбувся вперше на території Дніпропетровської області та участь у якому прийняли близько 40 журналістів. До проведення тренінгу були залучені фахівці в галузі права з високим рівнем теоретичних знань та наявністю практичного досвіду як у форматі живого діалогу, так і у форматі

відеоконференції.

- круглий стіл «Юстиція + громадськість або партнерство повному», на якому представники третього сектору дізналися актуальну інформацію щодо дії Закону #ЧужихДітейНеБуває на Дніпропетровщині.

Крім того, було обговорено коло питань, які стосуються подальшої співпраці в рамках реалізації загальнонаціонального правопросвітницького проекту «Я МАЮ ПРАВО!» на території нашого регіону. За результатами круглого столу на Дніпропетровщині створено правоосвітню онлайн платформу «Правоосвітній Хаб Дніпропетровщини». Тепер кожен охочий громадський активіст, який бажає мати актуальну правову інформацію в рамках проекту, має змогу знайти її на Єдиній електронній пошті або за загальнодоступним посиланням.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день для нашої країни є досить актуальним впровадження саме таких проектів, як загальнонаціональний правопросвітницький проект «Я МАЮ ПРАВО!», адже він є одним із способів вдосконалення законодавства та практичного вирішення соціально-політичних проблем шляхом відкритості влади громадянам, як одним із основних принципів демократичної держави. Крім того, такий проект дає змогу кожному громадянину зробити особистий внесок у розвиток правової спроможності населення країни.

#### **Література**

1. Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. Основи політології: навчальний посібник // Політологія. Бібліотека: наук. фахове вид. Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3370.html>. (Дата звернення: 11.04.2018).

2. Про реалізацію правопросвітницького проекту «Я маю право!» у 2017-2019 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 638-р // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-2017-%D1%80> (Дата звернення: 11.04.2018).

3. Про схвалення Стратегії інформування громадян України про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1012-р // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1012-2017-%D1%80> (Дата звернення: 11.04.2018).

4. Про оголошення в Україні 2018 року Роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!»: Указ Президента України від 14.11.2017 № 361-р // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361/2017> (Дата звернення: 11.04.2018).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16.11.2017 № 2213-19// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2213-19> (Дата звернення: 11.04.2018).

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-19// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/page> (Дата звернення: 11.04.2018).



7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.12.2017 № 2234-19// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2234-19> (Дата звернення: 11.04.2018).

**Черкас Катерина Шалвівна,**  
курсант 1 курсу факультету  
економіко-правової безпеки

*Науковий керівник –*  
доцент кафедри філософії  
та політології факультету  
економіко-правової безпеки,  
кандидат історичних наук  
**Недря К.М.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

## **ПРАВО НА ЗБРОЙНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМА ЧИ ПІДМІНА ПОНЯТЬ?**

Великою проблемою в Україні на сьогоднішній день є питання особистої безпеки громадян і права на зброю. Фактично, воно є актуальним для кожного громадянина, особливо в теперішній час, коли в державі відбувається збройний конфлікт та існує «Особливий період». Стосовно суспільства, то це обумовлено тим, що згідно Конституції України, життя — це найвища цінність яку має людина, а отже це поняття є одним з ключових в політико-правовій культурі нашої нації. Ключовим подразником цієї проблеми, як вважають експерти, є війна на сході України.

Відтак природним і логічним видається бажання особи всіма можливими засобами захистити своє життя і життя своїх близьких. Ось чому таке право було прямо закріплене в Конституції України, яка у ч. 2 ст. 27 передбачає, що «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».

Одним з основних способів захисту власного життя є право громадянина на придбання, володіння, носіння та застосування зброї. Правове регулювання питань у цій сфері в Україні розпочалося 17 червня 1992 р. - з прийняттям Постанови Верховної Ради України «Про право власності па окремі види майна» та Додатку № 2 до цієї Постанови, який визначає спеціальний порядок придбання громадянами окремих видів майна. Так, спеціальний порядок набуття права власності було поширено на вогнепальну мисливську гладкоствольну й нарізну зброю, газові пістолети й

револьвери та патрони до них, холодну і пневматичну зброю.

На теперішній момент цей перелік доповнився найпопулярнішим нині видом зброї у населення – пристроями для відстрілу гумових куль, або зброя травматичної дії. Проте вона має чітко встановлені категорії осіб, яким вона є доступна. Наприклад: журналісти, позаштатні співробітники правоохоронних органів, правоохоронці, судді, тощо.

Проте, в нас виникає ключове питання, яке винесено у назву виступу – чи є право на збройний захист в Україні проблемою? Відштовхуючись від вже згаданої Конституції, можемо сказати, що ні. Насамперед, вона визначає відповідні структури, на які фактично покладені ці функції, а саме Збройні сили України, Національну гвардію України, МВС та ін., які наділяються відповідним правом володіння і застосування зброї з метою захисту, в першу чергу, прав і свобод громадян (народу), у тому числі права на життя і здоров'я.

Однак, послуговуючись політичною нестабільністю, а також достатньо низьким рівнем правової обізнаності громадян, в інформаційному полі фактично відбувається підміна понять по відношенню самооборони і права на захист, коли воно безпосередньо розглядається лише як виключне право самих громадян на зброю. Така позиція є прийнятною для суспільства в умовах низького рівня довіри до влади та правоохоронних/силових структур зокрема. Так, однією з ключових тез, які вводяться в суспільну свідомість: «Ти можеш покладатися лише сам на себе», що у доповненні з підтримуваними стереотипами про корупційність владних органів, формує належне електоральне поле.

Окрім суто політичної складової, зазначена підміна понять вигідна і з економічної точки зору. Так, ринок зброї, завдяки його відкриттю для населення, ввижається достатньо великим і здатним забезпечити значні прибутки для його учасників, що, для комерційних структур є дуже привабливим і стимулює постійну напругу в суспільстві щодо даного питання.

Тож, можемо зазначити, що дане питання є більше політизованим і виступає інструментом маніпуляцій суспільною свідомістю з метою отримання політичних, або економічних дивідендів. Підтверджує це і високий рівень довіри з боку населення до силових структур, на які і покладено забезпечення цього права. Так, на теперішній момент, він перебуває на рівні понад 40 % (Збройні сили – 46%, Національна гвардія України має найбільшу довіру громадян з органів системи МВС – 52,6%. Державна служба з надзвичайних ситуацій – 50,5%, Державна прикордонна служба – 46,4 %, Національна поліція – 39,3 %, Департамент патрульної поліції – 40,9 %. При цьому, число респондентів, які довіряють цим інститутам, на значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє.)

### Література

1. Зброя для самозахисту - режим доступу до публікації: [t-v.te.ua/2010/04/09/zbroya-samozahystu](http://t-v.te.ua/2010/04/09/zbroya-samozahystu).
2. Малыш И. Самооборона: Каким "огнестрелом" можно защитить себя и свой дом / И. Малыш // Просто право. – 24 лютого 2011 р. – режим доступу до публікації: [www.prostopravo.com.ua/pravonarusheniya/stati/samooborona\\_kakim\\_ognestrelom\\_mozhno\\_zaschitit\\_sebya\\_i\\_svoy\\_dom](http://www.prostopravo.com.ua/pravonarusheniya/stati/samooborona_kakim_ognestrelom_mozhno_zaschitit_sebya_i_svoy_dom).
3. Руженцев О. Іграшка - не зброя, але... // Юридичний вісник України. - 1997. - № 9.

**Щербина Сергій Степанович,**  
кандидат соціологічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної роботи  
Запорізького національного  
технічного університету

## ГЕНЕЗА ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В УКРАЇНІ: ЧАС СПЛИВАЄ

Процес розвитку демократії в Україні зумовлює формування та розвиток національної політичної еліти. Демократичне суспільство, відтворюючи еліту як свій продукт, має одночасно брати на себе відповідальність за її дії та створювати соціальні інститути, що обмежують її свавілля. При цьому політична еліта виступає основним суб'єктом політичного процесу, через що її вчинки стають одним із вирішальних факторів, що впливає на розвиток усієї політичної системи сучасного суспільства. У такому контексті постає основна проблема розбудови демократичного суспільства, адже демократія, створюючи умови для виникнення політичних еліт, надає їм можливості щодо зворотного впливу на демократичні процеси (зокрема, обмеження демократії).

Дослідженням різних аспектів процесу політичної елітаризації в Україні займалося широке коло відомих вітчизняних філософів, істориків та соціологів, серед яких необхідно виділити В. Андрущенко, В. Бакірова, С. Барматову, Є. Головаху, О. Дергачова, В. Журавського, А. Зоткіна, В. Кременя, Б. Кухту, О. Кучеренка, О. Куценко, О. Лазоренко, В. Литвина, М. Михальченка, В. Пилипенка, В. Полохало, В. Полторака, О. Потехіна, А. Ручку, В. Скуратівського, В. Сурміна, В. Танчера, Н. Теплоухову, В. Фесенка, М. Шульгу. Праці саме цих науковців були покладені в основу досліджень генези політичних еліт в Україні.

Однак, незважаючи на широке коло розглянутих наукових проблем, саме проблема походження, становлення та розвитку політичних еліт, впливу елітогенезу на демократичні процеси в Україні на сьогодні не здобула повного вирішення, що й зумовило вибір наукового завдання дослідження.

Основною гіпотезою є те, що специфіка елітогенезу українських політичних еліт виступає чинником, який визначає та зумовлює розгортання процесів демократизації українського суспільства.

Сам процес демократизації являє собою неоднорідний просторово-часовий період функціонування соціальної системи.

У цьому процесі можна виділити три основні стадії:

- підготовча стадія, у процесі якої загострюються конфлікти між основними соціальними і політичними групами (що відбувається сьогодні в Україні й істотно затяглася за тривалістю);

- стадія прийняття рішень, коли досягається компроміс між політичними акторами щодо нових демократичних правил політичної гри (іншими словами стадія домовленості між складовими політичної еліти, коли в ній самій виникає необхідність до відповідних змін);

- стадія звикання, при якій демократичні інститути здобувають стійкість і необоротність (у першу чергу у свідомості мас, а не тільки представників політичної еліти).

Як правило, підготовча стадія трансформації характеризується одночасним співіснуванням можливостей різних типів переходу до нового суспільства і сильною нестійкістю соціально-економічної динаміки. Її змінює період нав'язаного типу переходу, контрольованого правлячою елітою і визначеними механізмами інституціоналізації і легітимізації влади. І тільки після цього процес соціального транзиту переходить у свою завершальну фазу.

У кожній з цих стадій формуються свої функціональні навантаження на політичну еліту, формується свій тип відносин між елітою й іншими членами суспільства, оформлюються соціальні очікування і механізми представництва соціальних інтересів.

Що стосується демократичності, то в певному розумінні жоден з провідних українських політиків не є демократом у справжньому, європейському значенні цього слова. Прагнення отримати абсолютну владу, нездатність вести діалог і домовлятися, постійна ставка на політичну доцільність – це вияв прагнення створити модель керованої демократії «під себе» [Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / упорядник М.О. Шульга. – К.: Друкарня «Бізнесполіграф», 2009.– 88 с., с. 57].

Цікаву характеристику розвитку демократії в Україні приводить О. Рудик – «демократія без демократів» [Рудич Ф. Внезапный выброс гремучей смеси. Новая политическая элита: ее место и роль в становлении украинского государства // Киевский телеграфъ. – 2007. – 14–20 сентября. – С. 12–13.]. У статті автор аналізує причини уповільнення політичних процесів (у першу чергу демократизації) у країнах СНД, у порівнянні з країнами Європи. Основними, на його думку, причинами є:

По-перше, розходження історичного досвіду і шляхів до

посткомунізму. У країн Центральної і Східної Європи період комуністичного правління був значно коротшим, ніж у країн СНД.

По-друге, істотно розрізняються і процеси виникнення та формування нових політичних систем. З 12 країн СНД лише Молдова є парламентською республікою. В інших сформовані президентські системи зі значними владними повноваженнями глав держав.

По-третє, значно варіюються моделі корупції. Рівень корупції в країнах СНД є надзвичайно високим.

Четвертою причиною є очевидні диспропорції в розвитку цивільного суспільства, партійних систем і незалежних мас-медіа [Рудич Ф. Внезапный выброс гремучей смеси. Новая политическая элита: ее место и роль в становлении украинского государства // Кіевській телеграфъ. – 2007. – 14–20 септєбря. – С. 12–13.]. Висловлюючи повну згоду з автором, вважаємо за необхідне доповнити цей перелік ще одним принциповим фактом.

На сьогодні в більшості випадків вища політична еліта представлена особами, які мали досвід корпоративного керування економікою і не мали політичного досвіду. Основні принципи економічного (принцип єдинопочатку) і політичного (принцип плюралізму) принципово відрізняються. Отже в сучасних представників політичної еліти немає ні досвіду, ні можливості (внаслідок необхідності максимально ефективно виконувати покладені функції) придбання досвіду демократичного керування. *Така ситуація бачиться нам украй складною для розв'язання, оскільки для цього необхідні одночасно дві умови:*

- *якнайшвидша заміна «міцних господарників» «ефективними політиками», для збереження темпів демократичного реформування;*
- *забезпечення ефективного розвитку держави до появи у владі «ефективних політиків», не убивши демократичні процеси, що відбулися в суспільстві за період незалежності.*

Процес функціонування еліти і демократизації політичної системи суспільства, обумовлений закономірностями функціонування соціальної системи, доцільно розглядати як взаємний процес двосторонньої регуляції.

Так, при всьому владному ресурсі еліт, існують досить сильні інституціональні обмеження їхньої діяльності. Більш того, ці обмеження інституціонально задають умови існування еліт. При цьому дуже важливе історичне і соціальне тло: традиції, звичаї. Це тло може бути назване “загальноінституціональним тлом”, “принципами інституціонального відтворення” або “базовими інститутами”. Т. Веблен справедливо стверджував, що “інститути – це результат процесів, що відбувалися в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, отже, не знаходяться в повній згоді з вимогами дійсного часу” і далі, ще більш радикально: “Існуючі в наші дні інститути – прийнята сьогодні система громадського життя – не зовсім підходять до сьогоднішньої ситуації” [Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М.: Прогресс, 1984. – с. 202].

Тому для визначення інституціональних обмежень діяльності еліт, на нашу думку, необхідно звернутися до концепції сильної і слабкої держави. Сильною державою вважається те, що здатне ефективно керувати процесом розподілу суспільних благ, що відрізняється волею дій і умінням приймати політичні рішення, які дозволяють успішно проводити реформи.

На думку В. Мау, ознакою слабкої держави є не якість її бюрократичного апарату і не погляди реформаторів, а відсутність умов для формування сильної держави. Причиною такої відсутності стає той факт, що при проведенні реформ нею не була забезпечена сильна і постійна соціальна підтримка для створення необхідної соціальної бази, яка через слабкість цивільного суспільства не може виникнути в ході реформ. Низька політична активність громадян сприяє поширенню рентоорієнтованої поведінки (укорінення патерналізму), бюрократія (політична еліта) у пошуках політичної й економічної підтримки використовує механізми корупції і клієнтизму, а механізмом захоплення влади вибирає революцію.

Саме тому слабким державам властивий революційний тип трансформації, оскільки революція – це здійснення системних перетворень в умовах слабкої держави [Мау В.А. Экономика и власть. Политическая история экономической реформы в России 1985–1994 / В.А. Мау. – М., 1995. – С. 298]. Ця теза підтверджується цілим рядом революцій, які відбулися в сучасних пострадянських державах, у яких саме слабкість держави є фундаментальним чинником розвитку.

У рамках своєї стабілізуючої і дестабілізуючої функції еліта інституціонально запроваджує межі (визначає) існування інших інститутів і індивідів, тобто є інституціоналізуючим інститутом. Але тут вона (або її домінуюча частина) виступає швидше у формі політичної інституції, що використовує правові механізми.

Взаємозалежність між функціонуванням еліти і станом демократії опосередковується генезою еліти. Якщо не відбувається зміна еліт, а лише їхня ротація або трансформація, то соціальна система не може перейти на наступну стадію демократизації. Якщо соціальна система протягом визначеного часу не переходить на наступний рівень демократизації, то відпадає необхідність у зміні еліти. Ця залежність стійка, хоча і не лінійна, оскільки для того, щоб відбулася повна зміна еліт, необхідні такі умови:

- наявність визначеного базового рівня економічного розвитку;
- готовність суспільства до радикальних змін;
- здатність суспільства не тільки прийняти, але й активно підтримати реформи;
- специфіка геополітичного стану держави.

Політичними факторами, що сприяють або навпаки, що перешкоджають нормальному протіканню процесу демократизації, є:

- погодженість членів елітної групи;
- ступінь ригідності;

– якість самої еліти. При цьому варто розуміти, що політичні фактори не єдині, що впливають на процес демократизації. Як було відзначено вище істотний вплив чинять також економічні і соціокультурні фактори.

#### **Література**

1. Бекешкіна І. Испит для демократії / І. Бекешкіна // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2009. – 560 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М.: Прогресс, 1984.
3. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / упорядник М.О. Шульга. – К. : Друкарня «Бізнесполіграф», 2009.– 88 с.
4. Зоткин А. «Львы» и «Лисы» украинской политики / А. Зоткин. – К.: Наукова думка, 2010. – 342 с.
5. Мау В.А. Экономика и власть. Политическая история экономической реформы в России 1985–1994 / В.А. Мау. – М., 1995.
6. Рудич Ф. Внезапный выброс гремучей смеси. Новая политическая элита: ее место и роль в становлении украинского государства // Київській телеграфъ. – 2007. – 14–20 сентября. – С. 12–13.

**Южека Роман Сергійович,**  
студент магістратури 5-го курсу  
юридичного факультету

*Науковий керівник* –  
професор кафедри соціально-  
гуманітарних дисциплін  
юридичного факультету,  
доктор філософських наук, доцент  
**Скиба Е.К.**

*(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)*

### **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ**

На сучасному етапі розвитку України є загальноприйнятим, що вища юридична освіта є необхідною складовою частиною професії майбутнього фахівця-юриста. За умов сьогодення система галузевої освіти створюється відповідно до вимог і стандартів МВС України, визначених законодавством України та враховує особливості діяльності МВС, а також забезпечує підготовку майбутніх правознавців. Зміни, що спричиняють потребу у розвитку правосвідомості майбутніх юристів, спрямовують необхідність оновлення системи підготовки та визначають велику потребу у наданні правової освіти новому поколінню, удосконаленні системи освіти у вищих

навчальних закладах, які готують майбутніх юристів.

Окремі аспекти проблемних питань щодо професійної підготовки юристів досліджували у своїх працях такі науковці, як В. Я. Бобров, Т. Б. Поясок, С. В. Федорова, І. Г. Хангельдієва, Е. Л. Харчевникова та інші. Незважаючи на значну кількість робіт, проблемні питання щодо професійної підготовки юриста у вищих навчальних закладах МВС залишаються відкритими, особливо під час бурхливих реформ в Україні.

Здатність системи вищої освіти забезпечувати високий рівень фахової теоретичної підготовки випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) та вміння останніх швидко адаптуватися до умов практичної діяльності є одним з найважливіших її завдань. Саме якість освіти значною мірою визначає рівень професійної підготовки молодого фахівця [1, с. 29].

Відповідно до п.10 ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, університети, академії, інститути МВС – це вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання, тобто відрізняються від інших ВНЗ тим, що проводять за певними ступенями вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів) для подальшої служби на посадах сержантського, старшинського, офіцерського або начальницького складу з метою задоволення потреб відповідно Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту [2]. А тому, на нашу думку, потребують значної якісної освіти у певній галузевій спрямованості. Адже, відповідно до тлумачного термінологічного словника з конституційного права, юридична освіта – це система юридичних знань, поглядів і переконань, набутих у результаті організаційних форм навчання або самоосвіти [3, с. 356].

Вважаємо, що найголовнішою проблемою за умов сьогодення в освітній програмі правознавця у ВНЗ МВС є розгалуженість навчальних дисциплін для підготовки майбутніх фахівців. Адже, у деяких університетах дисципліни, що викладаються на бакалаврському рівні, викладаються в інших університетах на магістерському рівні. На нашу думку, така розгалуженість тільки звужує освітній рівень майбутнього фахівця. Крім того, в різних університетах юристам викладаються різні дисципліни. А тому, якщо особи бажають перевестися з одного університету до іншого (за різними обставинами), їм треба буде здавати кільканадцять дисциплін, які вони не вивчали. Зрозуміло, що академічну різницю вони будуть здавати достатньо швидко, щоб не відставати від навчального плану, а це буде тільки негативно відобразитися на знаннях студента, зокрема, правознавця.



Якщо ж брати до уваги зарубіжний досвід, то, наприклад, у США немає взагалі проблем з освітнім навчальним планом. Адже, для кожної окремої спеціальності, є основний (базовий) перелік навчальних дисциплін, які студенти опановують під час навчального процесу.

Варто зазначити, що спеціалізації, які вводилися і вводяться зараз на старших курсах традиційних юридичних навчальних закладів, мало що змінюють у набутті готовності до виконання роботи у конкретних сферах правового регулювання. Слабкою є психологічна підготовка молодого фахівця до майбутньої роботи [4, с. 15]. Мова йде не про послаблення підготовки в широкому розумінні, а про удосконалення спеціалізації. Досвід США показує, що для підготовки висококваліфікованого юриста необхідно забезпечити системне викладання 32- 35 професійно значущих основоположних дисциплін, що становить приблизно дві третини загального часу навчання. Сюди, зокрема, належать філософія, основи економічних теорій, теорія держави і права, конституційне право, цивільне право, господарське право, кримінальне право, земельне право, міжнародне право, фінансове право, різні галузі процесуального права, іноземна мова та ін. Решта – це навчальні дисципліни, які групуються за ознаками меншої вагомості в системі юридичної освіти та за конфігурацією конкретної спеціалізації, наприклад, аграрне право, місцеве самоврядування, правова статистика, судова бухгалтерія, банківське право, біржове право, транспортне право, судова психіатрія тощо. Тенденція становлення і розвитку спеціалізованих вищих навчальних закладів, викликана об'єктивними закономірностями існування суспільства, зростає. Вже працюють за відповідно відкоригованими навчальними планами спеціалізовані інститути (факультети) у вищих навчальних закладах, де постійно зміцнюється матеріальна база, удосконалюється методичне забезпечення, ведеться велика робота по підбору належних педагогічних кадрів [5, с. 132-135].

Варто звернути увагу на те, як вивчають право в навчальних закладах США. Форми навчання можна поділити на три види. Перший – як і в нас, лекції, на яких практично відсутня взаємодія лектора та слухача; проте, їх відвідування необов'язкове. Студенти слухають ті лекції, які їм цікаві і які, на їх думку, їм будуть потрібні у майбутньому. Другий вид занять – практичні заняття, або «вправи» – передусім з обов'язкових предметів (цивільного, адміністративного та кримінального права), на яких студенти вирішують завдання, проходять тестування. Вони – аналог наших практичних і семінарських занять. Знання перевіряються шляхом самостійного вирішення гіпотетичних фабул, користуючись нормативною базою. Крім того, є й письмові домашні завдання, які студенти повинні детально висвітлити й вирішити самостійно на основі нормативної бази та відповідної літератури. Тести та типові відповіді на письмові завдання згодом обговорюються на заняттях. Кожному студенту треба отримати посвідчення про успішне закінчення кількох подібних занять і пройти двічі такий цикл – на початку та

наприкінці курсу навчання. Третій вид занять – навчання у робочих групах з цивільного, адміністративного та кримінального права під наставництвом того, хто закінчив курс навчання та був успішно акредитований [6]. На нашу думку, така форма навчання (навчальні робочі групи, консультації) є надзвичайно корисною (оскільки готує випускників до державних іспитів та практичної роботи) і варта наслідування в Україні.

Що стосується навчальної програми юриста в Україні, то відповідно до державних стандартів освіти, навчальних планів, програм підготовки юристів, враховуючи сталий розвиток ринкової економіки, який передбачає реформування вітчизняного законодавства, юрист повинен володіти наступними професійними якостями: знати Конституцію України; володіти культурою мислення і мистецтвом логічного аналізу, знати його загальні закони і вміти в письмовій та усній формі правильно (логічно) їх вибудовувати; бути здатним в умовах розвитку науки і соціальної політики, що змінюється, до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей; вміти набувати нові знання, використовуючи сучасні інформаційні освітні технології; розуміти суть і соціальну значимість своєї майбутньої професії, основні проблеми дисциплін, які визначають конкретну галузь його діяльності, бачити їх взаємозв'язок в цілісній системі знань; бути здатним в професійній сфері на основі системного підходу будувати і використовувати моделі для опису і прогнозування різних явищ, здійснювати їх якісний і кількісний аналіз; бути здатним поставити мету і сформулювати завдання, пов'язані з реалізацією професійних функцій, вміти використовувати для їх вирішення методи вивчених наук та ін.

Таким чином, підводячи підсумки, ми вважаємо, що університети повинні тісно між собою співпрацювати та узгоджувати перелік основних (базових) дисциплін для майбутньої високої кваліфікації юриста. Адже, Закон України «Про вищу освіту» єдиний та імплементувати його в життя – завдання кожного вищого навчального закладу. Також, вважаємо нагальною потребою акцентувати увагу на узгодженості навчального плану між ВНЗ МВС.

#### **Література**

1. Проблеми професійної підготовки слідчих: Матер. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 27 квітня 2007 р.). – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – 160 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – №37-38. – Ст. 2004.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Наливайко Л.Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва ; Уклад.: Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. – К. : «Хай-Тек Прес», 2013. – 408 с.
4. Діденко Я. «Болонський процес» і його перспективи для українських студентів // Юридичний журнал. – № 7. – 2004. – С. 132-135.
5. Дудырев Ф.Ф., Малков В.П. Юридические клиники в России: возвращение через

150 лет // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/168800>.

6. Роскопіна Ю. О. Перспективи впровадження в українських містах педагогічних тенденцій організації професійної підготовки юристів у вищій школі США / Ю. О. Роскопіна // Город. Культура. Цивілізація: матеріали III Междунар. науч.-теор. Интернет-конф. (Харьков, апрель – май 2013 г.). – Х.: ХНАГХ, 2013. – С. 237 – 242.

**Ядловська Ольга Степанівна,**  
кандидат історичних наук, доцент  
кафедри соціально-гуманітарних  
дисциплін юридичного факультету  
Дніпропетровського державного  
університету внутрішніх справ

### **ІСТОРИЧНІ УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.**

Перебіг історичних подій боротьби за незалежність України неодноразово доводив, що запорукою досягнення успіху у державотворенні виступатиме згуртованість народу. Не став виключенням і період Української національної революції 1917-1921 рр. Однак, на жаль, втримати самостійність у значеній період українцям не вдалось: з одного боку, негативну роль відіграв вплив зовнішньополітичних чинників, з іншого – наявними були суттєві розбіжності між політичними силами і серед українського політикуму. Говорячи про циклічність історичного розвитку та своєрідну повторюваність деяких історичних віх, звертають увагу на події сьогодення, зокрема у питанні проголошення незалежності України 1991 р., подальшого становлення держави та викликів подій 2014-2018 рр. Безумовно, протягом перших двадцяти п'яти років незалежності відбулось ряд прорахунків (соціально-економічних освітніх, ідеологічних), які не дозволили нашій молодій державі досягти рівня розвитку більшості європейських країн. Разом з тим, євроінтеграційні прагнення частково реалізовані та залишаються пріоритетними, у державі проводяться реформи. Також слід підкреслити, що враховуючи консолідованість українців під час подій 2014 р., питання ймовірної втрати незалежності стало не тільки закритим, а, навпаки, породило впевненість у народженні нової української нації, яка продемонструвала нарешті громадянську зрілість. Чому ж сьогодні ми повертаємось до подій 100-річної давності? Тому що прорахунків, яких були наявні ще в період Національної революції 1917-1921 рр., припускаються і сьогоднішні очільники та й громадяни нашої держави. І саме врахування історичних уроків дозволить нам оцінити й історичне минуле, і сьогодення.

Відомий історик В. Верстюк розглядаючи історичне значення та уроки подій 1917-1921 рр., наголошує, що Українська революція мала чимало

спільного з російською, коріння обох виростало із суперечностей, які наприкінці XIX-XX ст. виникли між необхідною модернізацією Росії та інерцією до капіталістичних пережитків, насамперед, самодержавною владою, яка стримувала розвиток суспільства, створювала всілякі обмеження на шляху його самоорганізації і легального політичного життя. Разом з тим, дослідник стверджує, що національна складова принципово відрізняла Українську революцію Російської. Українська революція не була регіональним різновидом Російської революції ще й тому, що охопила не тільки східні, але й західно-українські землі. Отже, сучасна парадигма Української революції є досить складною і багатоплановою [2, с. 34]. Саме Українська революція стала періодом об'єднання українських земель та підґрунтям державотворчого процесу, що дозволило Україні вийти на міжнародну політичну арену. Таким шансом скористалась Україна і 1991 р. Разом з тим, орієнтація на Росію призвела до трагічних наслідків та втрати самостійності на початку XX ст. Події останніх років доводять нам, що слід проводити політику толерантності стосовно наших сусідів, проте й бути готовим до захисту власних територій.

Провідну роль у політичному житті держави відіграють партії та громадські організації. Найсприятливішим періодом для діяльності українських політичних партій, на думку О. Любовець, був період Центральної Ради – саме тоді спостерігався активний процес розширення партійних рядів, активна пропагандистська та агітаційна робота партій серед населення. Партії на той момент мали найбільший авторитет та підтримку народних мас, найбільшу кількість членів. У подальші періоди революції партійні лідери більш захопилися боротьбою за владу, зосередивши основну увагу не на розбудові власних партійних організацій та залученні на свій бік широких верств населення, а на намаганнях «творити високу політики». Майже повне зосередження уваги виключно на питаннях державотворення спричинило відрив партійних керівних структур від первинних організацій, втрату зв'язків із місцями [4, с. 11]. Зазначений погляд суголосний із сучасними подіями, коли переважають ідеологічні гасла, натомість ними прикриваються або через них менше розглядаються економічні та соціальні проблеми. Різниця полягає у тому, що політична еліта 1917-1921 рр. не тільки допустила протистояння соціальних та національних прошарків, але й не змогла втримати самостійність. Сьогодні ж лідери досить важко виводять країну з економічної кризи, а також стикнулись з проблемою окупації та анексії територій.

Як зазначає І. Бойко, боротьба Українського народу за державну незалежність 1917-1921 рр. показала, що одного факту проголошення самостійності недостатньо. Як і тоді, так і тепер, потрібна єдність усіх політичних сил держави, якої завжди бракувало в Україні. Саме відсутність такої єдності була основною причиною поразки української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. і є найважливішим уроком для

сучасної України, адже єдність всіх політичних і національно-патріотичних сил сприяє досягненню спільної мети – побудови демократичної і правової держави [1].

Основною причиною поразки УНР за Центральної Ради була російська більшовицька збройна агресія та окупація нею Української Народної Республіки у 1918 р. Цей урок є дуже повчальним і актуальним, оскільки треба насамперед використати всі зусилля для захисту державного суверенітету. У випадку збереження Української держави за Центральної Ради, чи за П. Скоропадського, чи за Директорії, ніяких цілеспрямованих голодоморів-геноцидів, репресій, репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 рр., масових порушень прав людини в Україні можливо не було б. Тому український народ в сучасний період повинен консолідуватися, виконати свій борг перед пам'яттю мільйонів українців, які стали жертвами комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 рр. – зберегти єдину, неподільну і соборну Українську державу [5].

Урок 1917 року і тепер – доволі банальний, підкреслює В. В'ятрович. Треба дорослішати і розуміти, що немає сталих союзників, є інтереси. У нас немає ніяких «вічних друзів», чи «адвокатів» у міжнародній політиці – є ситуативні партнери. Ніколи і нікому Україна не буде потрібна більше, ніж самим українцям. Сьогодні ситуація на відміну від 1917 р. відрізняється. Тоді були зовсім інші технічні можливості. Ця війна є більше інформаційною, ніж територіальною. Ця війна за ідентичність – йдеться про те, щоб завоювати не територію, а українців. І дійсно, в інформаційному плані Україна допускає слабкість. Сто років тому Центральна Рада і Генеральний Секретаріат також допускала аналогічну проблему, допускаючи російську більшовицьку пропаганду [5]. Полемізуючи із наведеною думкою, зазначимо, що наявними виступають прорахунки внутрішньої інформаційної політики. З одного боку, протягом багатьох років усе українське пропагувалось із т. зв. «шароварщиною», з іншого боку, саме прогалини всебічного розвитку української мови та культури (українське радіо, телебачення та українські квоти, цикли передач про культуру, мову, мовне питання) стали причиною посереднього (а інколи негативного) впливу інформаційного чинника на формування українця-громадянина. Більш позитивну роль у цьому процесі відіграв Інтернет.

Але треба цілком усвідомлювати, акцентує С. Кульчицький, що у серпні 1991 р. нічого такого особливого не сталося. Народ не вийшов на барикади, незалежність, як кажуть, впала зненацька на голову громадянам. Але вона таки не впала, бо уся заслуга належить якраз тим борцям за волю країни, які виступали за неї 100 років тому.[...] Але українці тепер і українці 100 років тому – це зовсім інші українці. Видно, що ті інструменти, які дуже добре працювали в Україні 100 років (коли радянська Україна нічого не могла робити без дозволу і згоди центру – Кремля), зараз вже абсолютно не спрацьовують, зараз вони буксують, зараз вони провалюються. Рівень

національного усвідомлення, рівень самоорганізації українців, здатність їх об'єднуватися між собою, є на порядки вищим, і через це власне, розрахунок Росії на повторення сценарію 1917 -1918 років є абсолютно хибним і це видно вже в теперішніх подіях [3].

Отже, на сьогодні українському суспільству слід переосмислити та врахувати історичні уроки: уникати внутрішньопартійної боротьби та боротьби між блоками (партіями) одного ідеологічного спрямування, виховувати або робити осмислений вибір лідерів, які б не проголошували популістські лозунги, а змогли б повести за собою націю. Деяким лідерам партій слід було б менше думати про задоволення власних амбіцій. Лише опора на власні сили може призвести до перемоги, а вона досягається перш за все забезпеченням згоди в Україні, маючи на увазі послідовну, ґрунтовну, толерантну та всебічну роботу в пропагуванні українського слова, культури, історії. Безумовно, провідну роль у самоусвідомленні нації відіграють історичні здобутки, увага до історичних подій, їх переосмислення.

#### **Література**

1. Бойко І. Історичні уроки втрати української державності в період Української революції 1917-1921 рр. / І.Й. Бойко //Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція 13 квітня 2017 р. «Правозастосування: теорія, методологія та практика». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com\\_content&view=section&id=37&Itemid=221&lang=ru](http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=37&Itemid=221&lang=ru). – Назва з екрану.
2. Верстюк В. Українська революція: історичне значення та уроки // Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ ст.: Матеріали Міжнарод. Наук.-теоретичної конференції, м. К., 20-21 листопад 2007 р. / НАН України, Ін-т політ та етнонац. Досліджень імені І.Ф. Кураса, Ін-т історії України; Ред. кол.: В.М.Литвин (голова), В.А. Смолій (заст. голови) та ін. – К., 2007. – С. 33-43.
3. Глуховський М. Історик Станіслав Кульчицький: Нинішня Україна змогла об'єднати практично всі території, населені українцями, і це дуже добре. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/interviews/istorik-stanislav-kulchickiy-467859.html>. – Назва з екрану.
4. Любовець О. Українські партії революційної доби 1917-1920 рр.: Нариси історії та програмні документи / О.М. Любовець. – К.: Парламентське вид-во, 612 с.
5. Сюдюков І. 1917: революція як застереження // День. 16 лютого 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnya-podrobyci/1917-revoluciya-yak-zasterezhennya>. – Назва з екрану.

Наукове видання

***ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ  
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА  
В УКРАЇНІ***

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*

*(12 квітня 2018 року,  
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

**В авторській редакції**

Технічний редактор Галай Н.А.  
Дизайн обкладинки – Стояцька В.М.

---

Підп. до друку 08.06.2018. Формат 60x84/16. Друк цифровий. Папір офісний.  
Гарнітура – Times. Умовн.-друк. арк. 19,75. Обл.-вид.арк. 20,00. Тираж 100 прим.

---

Редакційно-видавниче відділення ДДУВС  
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59  
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру КВ № 6554 від.28.02.2018